Raftul Denisei

Câștigător al Premiului Goncourt

ROMAIN GARY

ZMEIE DE HÂRTIE

roman

ebook HUMANITAS fiction

ROMAIN GARY

ZMEIE DE HÂRTIE

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

ROMAIN GARY
LES CERFS-VOLANTS
Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 1980
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2020, pentru prezenta versiune românească (ediţia digitală)

ISBN: 978-606-779-642-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Memoriei

I

Micul muzeu consacrat operelor lui Ambroise Fleury, de la Cléry, nu mai este astăzi decât o atracţie turistică minoră. Cea mai mare parte a vizitatorilor se duc aici după un dejun la Clos Joli, pe care toate ghidurile Franţei sunt unanime în a-l declara unul dintre locurile de referinţă ale regiunii. Ghidurile semnalează cu toate acestea existenţa muzeului, cu menţiunea „merită un ocol“. Găseşti în cele cinci săli ale sale majoritatea operelor unchiului meu, care au supravieţuit războiului, ocupaţiei, luptelor Eliberării şi tuturor vicisitudinilor şi descurajărilor pe care le-a cunoscut poporul nostru.

Oricare ar fi ţara lor de origine, toate zmeiele s-au născut din imaginaţia populară, ceea ce le-a conferit întotdeauna o latură niţel naivă. Cele ale lui Ambroise Fleury nu fac excepţie de la regulă; chiar şi ultimele sale piese, produse la bătrâneţe, au păstrat urma aceea de prospeţime a sufletului şi a inocenţei. În pofida slabului interes pe care-l suscită şi a modestiei subvenţiei pe care o primeşte de la municipalitate, muzeul nu riscă să-şi închidă porţile, el este prea legat de istoria noastră, dar cea mai mare parte a timpului sălile sale sunt goale, căci trăim nişte vremuri în care francezii caută mai degrabă să uite decât să-şi aducă aminte.

Cea mai bună fotografie a lui Ambroise Fleury se găseşte la intrarea în muzeu. Îl vedem în ţinuta sa de poștaș de la țară, cu chipiul, uniforma şi pantofii lui butucănoşi, geanta de piele pe burtă, între zmeul cu vaca Domnului şi acela al lui Gambetta, ale cărui figură şi corp formează balonul şi nacela faimosului său zbor din timpul asediului Parisului. Mai există destule fotografii ale celui care a fost supranumit o bună bucată de timp „factorul ţicnit“ de la Cléry, căci majoritatea vizitatorilor atelierului său făceau o poză ca să aibă de ce râde. Unchiul meu se preta la

chestiile astea cu dragă inimă. Nu se temea de ridicol şi nu se plângea de epitetul de „factor ţicnit“, nici de acela de „blând original“, iar dacă ştia că oamenii locului îl numeau „bătrânul nebun de Fleury“, părea că el vede în aceasta mai mult un semn de stimă decât unul de dispreţ. În anii ’30, atunci când reputaţia unchiului meu începuse să crească, patronul de la Clos Joli, Marcellin Duprat, a avut ideea să comande cărţi poştale care-l reprezentau pe tutorele meu în uniformă printre zmeiele sale, cu cuvintele: *Cléry. Vestitul factor poştal Ambroise Fleury şi zmeiele sale.* Din păcate, cărţile acestea poştale sunt toate alb-negru şi nu regăseşti în ele veselia culorilor şi a formelor, bonomia surâzătoare şi ceea ce aş numi eu clipirile din ochi pe care bătrânul normand le adresa cerului.

Tatăl meu fusese ucis în timpul Primului Război Mondial, iar mama a murit la scurt timp. Războiul l-a costat viaţa şi pe al doilea din cei trei fraţi Fleury, Robert; unchiul meu Ambroise însuşi revenise de acolo după ce un glonţ îi traversase pieptul. Trebuie să adaug, pentru limpezimea istoriei, că străbunicul meu, Antoine, pierise pe baricadele Comunei, şi cred că această mică schiţă a trecutului nostru şi mai ales cele două nume de Fleury gravate pe monumentele cu morţii din Cléry au jucat un rol decisiv în viaţa tutorelui meu. Devenise foarte diferit de omul care fusese înainte de 1914–1918 şi despre care se spunea că mereu sărea la harţă. Lumea se mira că un combatant care primise medalia militară nu scăpa niciodată ocazia să-şi manifeste opiniile pacifiste, îi apăra pe contestatarii de conştiinţă şi condamna toate formele de violenţă, având în privire flacăra aceea care nu era, poate, la urma urmei, decât reflectarea aceleia care arde pe mormântul soldatului necunoscut. Din punct de vedere fizic, nu avea nimic dintr-un blând. Trăsături proporţionate, aspre şi voluntare, părul sur, tuns perie, şi una dintre mustăţile acelea puternice şi lungi catalogate drept „mustaţă galică“, deoarece francezii încă mai ştiu, slavă Domnului, să se agaţe de amintirile lor istorice,

chiar dacă ele nu mai sunt decât acelea ale propriei piei. Ochii erau închişi, ceea ce constituie întotdeauna un bun fundal pentru veselie. Se considera în general că se întorsese „ţicnit“ din război; în felul acesta i se explica pacifismul, ca şi marota aceea care consta în a-şi petrece tot timpul liber cu zmeiele sale: cu ai săi „*gnamas*“, după cum le spunea el. Descoperise cuvântul acesta într-o lucrare despre Africa Ecuatorială, unde înseamnă, se pare, tot ceea ce are suflul vieţii, oameni, musculiţe, lei, idei sau elefanţi. Fără îndoială că-şi alesese meseria de factor rural pentru că medalia sa militară şi cele două citări la crucea de război îi dădeau dreptul la o slujbă rezervată, sau poate că vedea în aceasta o activitate care-i stătea bine unui pacifist. Îmi spunea adeseori:

— Cu puţină şansă, micul meu Ludo, dacă munceşti cum se cade, poate că-ţi vei face şi tu rost, într-o zi, de o slujbă de funcţionar la Poştă.

Mi-au trebuit mulţi ani ca să mă orientez în ceea ce era la dânsul gravitate şi fidelitate profunde şi ceea ce era o vână mucalită care părea să provină din acel fond comun în care francezii se duc să se caute atunci când se rătăcesc.

Unchiul meu spunea că „Zmeiele trebuie să înveţe să zboare, ca toată lumea“ şi, de la vârsta de şapte ani, îl însoţeam după şcoală la ceea ce el numea „antrenamentul“, când pe pajiştea din faţa Măgurii, când ceva mai departe, pe malul Rigolei, cu un *gnamas* care încă mai mirosea plăcut a clei proaspăt.

— Trebuie să le ţii zdravăn, îmi explica el, pentru că ele trag şi uneori se smulg, urcă prea sus, pornesc spre cer în urmărirea albastrului şi nu le mai revezi, doar dacă nu le aduc oamenii aici în fărâme.

— Dar dacă le ţin prea tare n-am să-mi iau zborul şi eu, odată cu ele?

Zâmbea, ceea ce-i făcea mustaţa groasă încă şi mai cumsecade.

— Asta s-ar putea întâmpla, spunea. Nu trebuie să te laşi dus.

Unchiul meu le dădea zmeielor nume afectuoase: Croquemuche, Batifol, Clopin-clopant, Patapouf, Zigomar, Palpitar, Aimable, şi nu ştiam niciodată de ce purtau numele acela şi nu un altul, de ce Titube, un soi de broască ilară, cu labe care-ţi dădeau „bună ziua“ în vânt, se numea astfel mai degrabă decât Clapote, care era un peşte zâmbăreţ, fremătând în aer cu solzii săi argintii şi cu aripioarele roze, sau de ce îl lansa mai adesea deasupra pajiştii din faţa Măgurii pe Popotin decât pe Mimile, un marţian pe care-l găseam foarte drăguţ, cu ochii săi rotunzi şi aripile în formă de urechi, care începea să se vânzolească atunci când se înălţa, gesturi pe care mă străduiam să le imit fără succes, bătându-i pe toţi colegii mei de clasă în competiţiile noastre. Atunci când lansa un *gnamas* căruia nu-i înţelegeam formele, unchiul îmi explica:

— Trebuie să încerci să faci din el unul care să fie diferit de tot ceea ce s-a văzut sau s-a cunoscut. Ceva cu adevărat nou. Dar în cazul acesta trebuie să le ţii de capătul sforii încă şi mai strâns, pentru că dacă le laşi, ele se duc spre cer şi riscă întotdeauna să facă mari pagube atunci când cad la pământ.

Mi se părea uneori că zmeul era cel care-l ţinea la capătul sforii pe Ambroise Fleury.

Preferatul meu o bună bucată de vreme a fost bravul Patapouf, al cărui pântece se umfla uimitor cu aer de cum prindea ceva altitudine şi care, numai să fi fost o briză, executa tumbe bătându-se în mod comic pe burtă cu labele, după felul în care unchiul trăgea sau slăbea sforile.

Îi dădeam voie lui Patapouf să doarmă cu mine, căci la sol un zmeu are nevoie de multă prietenie; el îşi pierde forma şi viaţa la nivelul pământului şi cade pradă tristeții. Îi trebuie înălţime, aer liber şi mult cer în jur pentru a se etala în toată splendoarea.

Tutorele meu îşi petrecea zilele bătând câmpul în exercitarea meseriei, ducându-le oamenilor de la ţară corespondenţa, pe care o ridica dimineaţa de la poştă. Dar atunci când reveneam de la şcoală după un trap de cinci kilometri, îl găseam aproape întotdeauna în

uniforma de factor poștal pe pajiştea de la Măgură, curenţii de aer de la noi fiind întotdeauna favorabili la sfârşitul după-amiezii, cu ochii ridicaţi spre câte unul dintre „micii lui tovarăşi“ care fremătau deasupra pământului.

Şi cu toate acestea, atunci când ne-am pierdut într-o zi superbul Quatremer, cu cele douăsprezece pânze ale sale pe care vântul, umflându-le dintr-o suflare, le-a smuls din mâna mea odată cu vârtelniţa, unchiul meu, urmărindu-şi din priviri opera care se pierdea în albăstrime, îmi spuse, pe când eu începeam să mă smiorcăi:

— Nu plânge! Pentru asta e făcut. El este mulţumit, acolo sus.

A doua zi, un ţăran din împrejurimi ne-a adus în căruţa lui cu fân un morman de lemn şi de hârtie care era tot ce mai rămăsese din Quatremer.

Aveam zece ani atunci când *Gazette* din Honfleur i-a consacrat un articol, scris la modul ironic, „concetăţeanului nostru Ambroise Fleury, factor poștal la Cléry, un original simpatic ale cărui zmeie nu se poate să nu facă într-o bună zi faima acestei localităţi, aşa cum dantelele au făcut gloria oraşului Valenciennes, porţelanul pe a lui Limoges şi prostiile pe a lui Cambrai.“ Unchiul meu decupă articolul, îl înrămă şi-l atârnă de un cui pe peretele atelierului.

— Nu sunt lipsit de vanitate, după cum vezi, îmi aruncă el, cu o clipire pişicheră din ochi.

Cronica din *Gazette* cu fotografia care o însoţea a fost preluată de un ziar parizian şi în curând hambarul nostru, botezat de acum încolo „atelier“, începu să primească nu numai vizitatori, ci şi comenzi. Patronul de la Clos Joli, care era un vechi prieten al unchiului, le recomanda clienţilor săi această „curiozitate locală“. Într-o zi, în faţa fermei noastre se opri un automobil, din care coborî un domn foarte elegant. Am fost impresionat îndeosebi de mustăţile sale, care urcau până la urechi şi se amestecau cu favoriţii, tăind faţa în două. Am aflat mai târziu că era vorba de un mare colecţionar englez, lordul Howe; era însoţit de un valet şi de un

cufăr; atunci când acesta din urmă a fost deschis, am descoperit, aranjate cu grijă pe un pat de catifea special amenajat, zmeie magnifice din diverse ţări: Birmania, Japonia, China şi Siam. Unchiul a fost poftit să le admire, ceea ce făcu din tot sufletul, căci era complet lipsit de vreo fibră şovină. Singura sa mică manie în această privinţă era să afirme că zmeul nu-şi obţinuse certificatele de nobleţe decât în Franţa, în 1789. După ce lăudă piesele etalate de colecţionarul englez, îi arătă la rândul său acestuia unele dintre propriile creaţii, printre care un Victor Hugo purtat de nori, inspirat de celebra fotografie a lui Nadar, şi care nu uita să-l facă pe poet să semene cu Dumnezeu Tatăl, atunci când se înălţa în aer. După o oră-două de inspectare şi de laude reciproce, cei doi bărbaţi se duseră pe pajişte, fiecare alegând din curtoazie zmeul celuilalt, şi înveseliră cerul normand până când toţi puştii din împrejurimi alergară să participe la sărbătoare.

Notorietatea lui Ambroise Fleury nu înceta să crească, dar nu-l dădu peste cap, nici măcar atunci când Marea Domnişoară cu bonetă frigiană – unchiul era în mod visceral un mare republican – primi premiul întâi la întâlnirea de la Nogent, sau atunci când a fost invitat de lord Howe la Londra, unde a făcut demonstraţie, cu unele dintre operele sale, în cadrul unei reuniuni în Hyde Park. Climatul politic al Europei începea într-adevăr să se întunece, după ajungerea lui Hitler la putere şi ocuparea Renaniei, şi ceea ce avea loc atunci era una dintre numeroasele manifestări ale alianţei franco-britanice. Am păstrat fotografia din *Illustrated London News,* în care poate fi văzut Ambroise Fleury cu a sa „Libertatea luminând lumea“, între lordul Howe şi prinţul de Wales. După această consacrare cvasi-oficială, Ambroise Fleury a fost ales mai întâi membru şi după aceea preşedinte de onoare al Zmeielor Franţei. Vizitele curioşilor deveneau din ce în ce mai numeroase. Doamne frumoase şi domni frumoşi, veniţi de la Paris în maşini pentru a lua dejunul la Clos Joli, se deplasau după aceea la noi şi-i cereau

„maestrului“ să le facă o demonstraţie cu unele dintre piesele sale. Doamnele frumoase se aşezau pe iarbă, domnii cei frumoşi, cu trabucurile între dinţi, se străduiau să-şi păstreze seriozitatea şi se delectau la vederea „factorului ţicnit“, cu ale sale Muntele sau Pacea Lumii la capătul sforii, fixând cerurile cu privirea pătrunzătoare a marilor navigatori. Am sfârşit prin a deveni conştient de ceea ce era jignitor în chicotelile doamnelor frumoase, în minele superioare ale domnilor frumoşi, şi mi se întâmpla să surprind o remarcă când nepoliticoasă, când plină de milă. „Se pare că nu-i în toate minţile. A fost atins de un obuz în 14-18.“ „Îşi spune pacifist şi contestatar de conştiinţă, dar cred mai degrabă că e un şmecher care ştie grozav de bine să-şi facă reclamă.“ „E ceva de mori de râs!“ „Marcellin Duprat avea perfectă dreptate, merita un ocol!“ „Nu găsiţi că are capul mareşalului Lyautey, cu părul său gri tuns perie şi mustaţa aceea?“ „Are ceva nebunesc în privire.“ „Dar sigur că da, dragă: este focul sacru!“ După aceea cumpărau un zmeu aşa cum îţi plăteşti locul la un spectacol şi îl aruncau fără nici o consideraţie în portbagajul maşinii. Era cu atât mai penibil cu cât unchiul meu, atunci când se abandona în felul acesta în voia pasiunii sale, devenea indiferent la ceea ce se petrecea în jur şi nu-şi dădea seama că unii dintre vizitatorii noştri se distrau pe seama lui. Într-o zi, revenind acasă, furios de remarcile pe care le surprinsesem în timp ce tutorele meu făcea să evolueze pe cer preferatul său dintotdeauna, un Jean-Jacques Rousseau cu aripile în formă de cărţi deschise, cărora vântul făcea să li se zbată paginile, nu mi-am putut reţine indignarea. Mergeam în urma lui cu paşi mari, cu sprâncenele încruntate, cu pumnii în buzunar, lovind din picioare atât de tare, încât ciorapii mi se lăsaseră până la călcâie.

— Unchiule, parizienii ăştia şi-au bătut joc de dumneata. Te consideră un bătrân ţicnit.

Ambroise Fleury se opri. Departe de a fi vexat, părea mai degrabă satisfăcut.

— Aşa? Asta au spus?

Atunci i-am aruncat de la înălţimea mea de un metru patruzeci fraza aceea pe care o auzisem căzând de pe buzele lui Marcellin Duprat, referitor la o pereche de clienţi de la Clos Joli care se plânseseră de nota de plată:

— Sunt nişte oameni de nimic.

— Nu există oameni de nimic, spuse unchiul meu.

Se aplecă, îl puse cu delicateţe pe Jean-Jacques Rousseau pe iarbă şi se aşeză. M-am așezat alături de el.

— Aşa vasăzică, m-au luat drept nebun. Ei bine, domnii ăştia frumoşi şi doamnele astea frumoase au dreptate. Este perfect evident că un om care şi-a dedicat viaţa zmeielor nu este lipsit de un dram de nebunie. Doar că aici se ridică o problemă de interpretare. Există unii care numesc asta „un dram de nebunie“, alţii vorbesc de asemenea despre „foc sacru“. Uneori este greu să le deosebeşti. Dar dacă iubeşti cu adevărat pe cineva sau ceva, dă-i tot ceea ce ai şi chiar tot ceea ce eşti şi nu te ocupa de rest…

Pe mustaţa lui cea groasă alunecă o rapidă fulgerare de veselie.

— Iată ce trebuie să ştii tu dacă vrei să ajungi un bun funcţionar al administraţiei Poștei și Telecomunicațiilor, Ludo.

II

Ferma noastră era în familie de când unul dintre Fleury o construise, puţin după ceea ce încă mai erau numite în zonă, pe vremea bunicilor mei, „evenimentele“. Atunci când m-a cuprins, într-o bună zi, curiozitatea de a şti care erau „evenimentele“ cu pricina, unchiul m-a lămurit că era vorba de revoluţia din 1789. Am aflat astfel că la noi amintirea era durabilă.

— Ei da, nu ştiu dacă ăsta este efectul învăţământului public obligatoriu, dar familia Fleury a avut întotdeauna o uimitoare memorie istorică.

Cred că nici unul dintre ai noştri nu a uitat vreodată nimic din ceea ce a aflat. Bunicul ne punea câteodată să recităm Declaraţia Drepturilor Omului. Am deprins aşa o obişnuinţă, încât o mai fac și acum uneori.

Am ştiut în vremea aceea – tocmai împlinisem zece ani – că propria-mi memorie, deşi încă nu căpătase caracterul acesta „istoric“, ajunsese pentru învăţătorul meu, domnul Herbier, bas în corul de la Cléry în timpul liber, o sursă de uimire şi chiar, în final, de nelinişte. Uşurinţa cu care reţineam tot ce învăţam, putând să recit pe de rost, după una sau două lecturi, mai multe pagini din manualul meu şcolar, ca şi aptitudinea aparte în calculul mintal i se păreau că ţin de vreo malformaţie a creierului, mai degrabă decât de capacităţile chiar şi excepţionale ale unui elev bun. Era cu atât mai înclinat să privească cu suspiciune ceea ce nu numea niciodată darurile, ci „predispoziţiile“ mele – şi cu accentul destul de sinistru pe care îl folosea pentru pronunţarea acestui cuvânt, aproape că mă simţeam vinovat –, cu cât „grăuntele de nebunie“ al unchiului meu, recunoscut ca atare de toţi, îl îndreptăţea să creadă că aș putea fi şi eu lovit de vreo tară ereditară care se putea dovedi fatală. Cuvintele pe care le auzeam cel mai adesea din gura domnului Herbier erau: „Măsură înainte de toate“, şi mă fixa cu gravitate atunci când pronunţa această adevărată punere în gardă. Atunci când predispoziţiile mele s-au manifestat într-o manieră atât de evidentă, încât am fost pârât de un coleg că am câştigat un pariu şi am încasat o sumă rotunjoară după ce am recitat zece pagini din *Mersul trenurilor* din regiunea Chaix, am ştiut că domnul Herbier folosise cu referire la mine expresia de „mic monstru“. Mi-am agravat cazul făcând în minte extrageri ale rădăcinii pătrate şi înmulţiri instantanee ale unor numere foarte lungi. Domnul Herbier se duse la Măgură, vorbi multă vreme cu tutorele meu şi îl sfătui să mă trimită la Paris ca să fiu examinat de un specialist. Cu urechea lipită de uşă, n-am pierdut nimic din această conversaţie.

— Este vorba, Ambroise, de o aptitudine care nu este normală. S-au văzut copii uimitor de dotaţi pentru calculul mintal, care au ajuns după aceea cretini. Sunt exhibaţi pe scenele de vodevil şi asta-i tot. O parte din creierul lor se dezvoltă într-o manieră fulgerătoare, dar în rest ei ajung absolut cretini; în starea sa actuală, Ludovic aproape că ar putea lua examenul la Politehnică.

— Într-adevăr, e curios, spuse unchiul. Noi, familia Fleury, suntem mai degrabă dotaţi pentru memoria istorică. Am avut chiar şi un împuşcat în timpul Comunei.

— Nu văd legătura.

— Încă unul care-şi aducea aminte.

— Îşi aducea aminte de ce?

Unchiul meu tăcu o clipă.

— De toate, probabil, spuse el în cele din urmă.

— Doar nu aveţi de gând să pretindeţi că strămoşul dumneavoastră a fost împuşcat pentru excesul de memorie?

— Ba da. Probabil că ştia pe de rost tot ceea ce suferise poporul francez de-a lungul veacurilor.

— Ambroise, sunteţi cunoscut în regiune, scuzaţi-mă că o spun, ca un… În sfârşit, un iluminat, dar eu n-am venit să vă vorbesc despre zmeiele dumneavoastră.

— Ei bine, ce să-i faci, şi eu sunt un retardat.

— Am venit doar să vă previn că micul Ludovic are facultăţi de memorie care nu corespund nici vârstei sale, nici… de altfel, nici unei vârste. A recitat pe de rost *Mersul trenurilor* din Chaix. Zece pagini. A înmulţit în minte un număr de paisprezece cifre cu altul de aceeaşi lungime.

— Bine, la el s-a făcut fixaţia pe cifre. Nu pare să fi fost atins de memoria istorică. Poate că asta îl va scuti de a fi împuşcat data viitoare.

— Care data viitoare?

— De unde să ştiu eu? întotdeauna există o dată viitoare.

— Ar trebui să-l duceţi la un control medical.

— Ascultaţi, Herbier, începeţi să mă călcaţi pe nervi. Dacă nepotul meu ar fi cu adevărat anormal, ar fi un cretin. La revedere şi mulţumesc de vizită. Înţeleg că sunteţi bine intenţionat. Este el la fel de dotat pentru studiile istorice ca şi pentru calcul?

— Încă o dată, Ambroise, nu putem vorbi de un dar. Nici măcar de inteligenţă. Inteligenţa presupune *raţionamentul.* Insist asupra acestui fapt: *raţionamentul.* Or, din acest punct de vedere, el nu raţionează nici mai bine, nici mai puţin bine decât ceilalţi puşti de vârsta sa. Cât priveşte istoria Franţei, este în stare să o recite de la A la Z.

Se instală o tăcere încă şi mai lungă, şi după aceea îl auzii deodată pe unchiul meu urlând:

— Până la Z? Care Z? Pentru că există deja un Z în perspectivă?

Domnul Herbier nu găsi nimic de răspuns. După înfrângerea din 1940, atunci când un Z a apărut cu claritate la orizont, deseori mi s-a întâmplat să mă gândesc la conversaţia aceea.

Singurul dintre dascălii mei care nu părea deloc neliniştit de „predispoziţiile“ mele era profesorul de franceză, domnul Pinder. El nu a părut supărat decât o singură dată, atunci când, recitând *Les Conquistadors*[1]*,* în dorinţa mea de a mă depăşi, am început să spun poemul de la coadă la cap, pornind de la ultimul vers. Domnul Pinder m-a întrerupt şi m-a ameninţat cu degetul.

1. Este vorba, probabil, despre sonetul *Les Conquérants*, de José-Maria de Heredia (1842–1905). (N. red.)

— Dragul meu Ludovic, nu ştiu dacă te pregăteşti în felul ăsta pentru ceea ce se pare că ne ameninţă pe toţi, adică pentru o viaţă pe dos, într-o lume pe dos, dar îţi cer ca măcar poezia să o scuteşti de chestia asta.

Acelaşi domn Pinder a fost cel care ne-a dat ceva mai târziu un subiect de compunere a cărui amintire urma să joace un anumit rol în viaţa mea: „Studiaţi şi comparaţi următoarele două expresii: *a rămâne*

raţional şi *a-şi păstra raţiunea de-a trăi.* Spuneţi dacă vedeţi vreo contradicţie între aceste două idei.“

Trebuie să recunoaştem că domnul Herbier nu greşea întru totul atunci când îi împărtăşea unchiului meu neliniştile în ceea ce mă priveşte, temându-se că uşurinţa cu care reţineam totul nu va fi însoţită de nici un progres în maturitatea spirituală, în moderaţie şi bun-simţ. Poate că aşa se petrec lucrurile întru câtva la toţi cei care suferă de un exces de memorie, după cum am avut dovada câţiva ani mai târziu, când atâţia francezi au pierit în deportări sau au fost împuşcaţi.

III

Ferma noastră era situată dincolo de cătunul Clos, la liziera pădurii Voigny, unde se amestecau ferigile cu grozama, fagii cu stejarii, şi unde puteai găsi cerbi şi porci mistreţi. Mai departe începeau mlaştinile, unde domnea pacea lişiţelor, vidrelor, libelulelor şi lebedelor.

Măgura era destul de izolată. Vecinii noştri cei mai apropiaţi, la o bună jumătate de oră de mers, erau familia Cailleux; micul Jeannot Cailleux avea cu doi ani mai puţin ca mine şi eram pentru el „nenea“; părinţii lui ţineau o lăptărie în oraş; bunicul, Gaston, care-şi pierduse un picior într-un accident de joagăr, creştea albine. Mai departe era familia Magnard: taciturni, indiferenţi la tot ce nu însemna vaci, unt şi păşuni, tatăl, fiul şi cele două fete bătrâne nu vorbeau niciodată cu nimeni.

— Numai pentru a spune sau a cere un preţ, bombănea Gaston Cailleux.

După aceea nu mai erau, între Măgură şi Cléry, decât fermele familiilor Monnier şi Simon, ai căror copii erau în clasă cu mine la şcoală.

Cunoşteam pădurile din împrejurimi până în cele mai ascunse cotloane. Unchiul meu mă ajutase să construiesc la capătul unei râpe, în locul numit

Vieille-Source, un *wigwam* de piele-roşie, o colibă făcută din crengi şi acoperită cu muşama în care mă refugiam cu cărţile lui James Oliver Curwood şi ale lui Fenimore Cooper pentru a visa la apaşi şi siucşi, sau pentru a mă apăra până la ultimul cartuş, pe când eram asediat de forţe inamice, întotdeauna „superioare numeric“, după cum cere tradiţia. Pe la jumătatea lui iunie, după ce mă ghiftuisem şi aţipisem, am deschis ochii şi am văzut în faţa mea o fetiţă foarte blondă sub o pălărie mare de pai, care mă privea cu severitate. Pe sub ramuri era umbră şi soare şi încă şi astăzi mi se mai pare, după atâţia ani, că jocul acesta de clar-obscur n-a încetat niciodată în jurul Lilei şi că în clipa aceea de emoţie, căreia nu-i înţelegeam pe atunci nici motivul, nici natura, am fost, într-un fel, prevenit. În mod instinctiv, sub efectul nu ştiu cărei forţe sau slăbiciuni interioare, am făcut un gest căruia am fost departe de a-i prevedea pe atunci caracterul definitiv şi irevocabil: i-am întins un pumn de fragi acestei apariţii blonde şi severe. Dar n-am scăpat atât de ieftin. Fetiţa veni să se aşeze alături de mine şi, fără a acorda vreo atenţie ofrandei mele, puse mâna pe întregul coş. Rolurile fură astfel distribuite pe vecie. Atunci când nu mai rămaseră pe fundul coşului decât câţiva fragi, ea mi-l înapoie şi mă informă, nu fără reproş:

— Sunt mai buni cu zahăr.

Nu era decât un singur lucru de făcut şi n-am ezitat. Ridicându-mă dintr-un salt, am alergat într-un suflet prin pădure şi peste câmpuri până la Măgură, m-am repezit în bucătărie ca o ghiulea, am pus mâna pe o cutie cu zahăr tos de pe etajeră şi am refăcut cu aceeaşi viteză drumul în sens invers. Ea era acolo, aşezată pe iarbă, cu pălăria pusă alături, contemplând o buburuză de pe dosul mâinii. I-am întins zahărul.

— Nu mai vreau. Dar eşti drăguţ.

— O să lăsăm zahărul aici şi o să ne întoarcem mâine, am spus eu, cu inspiraţia disperării.

— Poate. Cum te cheamă?

— Ludo. Dar pe tine?

Buburuza îşi luă zborul.

— Nu ne cunoaştem încă destul de bine. Poate că am să-ţi spun numele într-o zi. Sunt destul de misterioasă, să ştii. Fără îndoială că nu o să mă mai revezi. Cu ce se ocupă părinţii tăi?

— Nu am părinţi. Trăiesc la unchiul meu.

— El ce face?

Simţeam în mod confuz că „factor poștal“ nu era ceea ce trebuia.

— Este stăpânul zmeielor, am spus.

Păru impresionată.

— Ce vrea să însemne asta?

— Este ca un mare căpitan, dar pe cer.

Mai reflectă o clipă, apoi se ridică.

— Poate că am să revin mâine, spuse. Nu ştiu. Sunt foarte imprevizibilă. Câţi ani ai?

— În curând fac zece ani.

— Vai, eşti cu mult prea tânăr pentru mine. Eu am unsprezece şi jumătate. Dar îmi plac mult fragii. Aşteaptă-mă aici mâine la aceeaşi oră. Am să revin, dacă n-am să am nimic mai bun de făcut.

M-a părăsit. După ce mi-a aruncat o ultimă privire severă.

A doua zi trebuie să fi cules vreo trei kile de fragi. La fiecare câteva minute, trăgeam o fugă să văd dacă nu venise. Nu a venit în ziua aceea. Nici a doua zi, nici în următoarea.

Am aşteptat-o în fiecare zi, în timpul întregii luni iunie, apoi iulie, august şi septembrie. Contam întâi pe fragi, apoi pe afine, apoi pe mure, apoi pe ciuperci. Nu aveam să cunosc astfel de chinuri ale aşteptării decât între 1940 şi 1944, în vremea Ocupaţiei, aşteptând cu nerăbdare revenirea Franţei. Chiar şi atunci când ciupercile m-au abandonat şi ele, am continuat să revin în pădure, la locul întâlnirii noastre. Anul trecu şi apoi un altul şi încă unul, şi am descoperit că domnul Herbier nu greşise cu totul atunci când îl pusese în gardă pe unchiul meu că memoria mea avea ceva neliniştitor. Trebuie neapărat să fi existat la membrii familiei Fleury o infirmitate congenitală: ei nu aveau facultatea liniştitoare a uitării. Studiam, îl ajutam pe tutorele meu la atelier,

dar rare erau zilele în care o fetiţă blondă în rochia ei albă, cu pălăria de pai în mână, să nu vină să-mi ţină companie. Era vorba de un „exces de memorie“, după cum spusese cu foarte multă îndreptăţire domnul Herbier şi de care el nu suferea probabil niciodată, pentru că se ţinu cu grijă la distanţă de tot ceea ce, sub naziști, era invocat cu ardoare şi în ciuda pericolului, din amintire. Trei-patru ani după întâlnirea noastră, încă mi se întâmpla, odată cu primii fragi, să-mi umplu coşul şi, culcat sub fagi, cu mâinile sub cap, să închid ochii, pentru a o încuraja să mă surprindă. Nu uitam nici măcar cutia cu zahăr. Desigur, exista în toate astea, cu timpul, o doză de zâmbet. Începeam să înţeleg ceea ce unchiul meu numea „urmărirea albastrului“ şi învăţam să-mi bat joc de mine şi de excesul meu de memorie.

IV

Mi-am luat bacalaureatul la paisprezece ani, fiindcă am obţinut o dispensă, cu ajutorul unui certificat de naştere „ajustat“ de secretarul primăriei, domnul Julliac, care-mi dădea cincisprezece. Nu ştiam încă ce urma să fac în viaţă. Între timp, dotările mele pentru calcul l-au incitat pe Marcellin Duprat să-mi încredinţeze contabilitatea de la Clos Joli, unde mă duceam de două ori pe săptămână. Citeam tot ce-mi cădea în mână, de la istorioarele populare în versuri din Evul Mediu până la lucrări precum *Focul* de Barbusse şi *Pe frontul de vest nimic nou* de Erich Maria Remarque, pe care unchiul mi le oferise, deşi mă sfătuia rareori în ceea ce priveşte lecturile, având încredere în „învăţământul public obligatoriu“, şi mai ales, mi se pare, într-o ipoteză ce n-a încetat niciodată să iște discuţii, înainte, atunci şi după aceea, dar pe care Ambroise Fleury părea să o considere sigură: ereditatea caracterelor pe care le aveam „noi ăştilalţi“.

Trecuseră deja mai mulţi ani de când îşi părăsise slujba, dar Marcellin Duprat îl sfătuia cu ardoare să reîmbrace vechea ţinută de poştaş atunci când primea vizitatori. Patronul de la Clos Joli avea ceea ce s-ar numi astăzi un ascuţit simţ al „relaţiilor publice“.

— Înţelegi, Ambroise, ai acum o legendă şi trebuie să o păstrezi intactă. Ştiu bine că nu-ţi pasă de asta, dar datorezi acest lucru ţinutului nostru. Clienţii mă întreabă adeseori: „Şi vestitul ăla de factor Fleury e tot acolo, cu zmeiele sale? Putem să le vedem?“ La urma urmei, tu le vinzi, marafeturile tale, şi trăieşti din asta. Atunci, trebuie să-ţi păstrezi imaginea de marcă. Într-o zi, se va spune „factorul Fleury“ aşa cum se spune „vameşul Rousseau“. Eu, când vin să vorbesc cu clienţii, îmi păstrez toca şi ţinuta de bucătărie, aşa vor ei să mă vadă.

Degeaba îi era Marcellin un prieten vechi, mica maşinaţie pe care i-o propunea astfel unchiului meu nu-i plăcea deloc acestuia. Au avut loc câteva certuri pe cinste. Stăpânul de la Clos Joli se considera oarecum o glorie naţională şi nu recunoştea un alt egal decât pe Point de la Vienne, pe Pic de la Valence şi pe Dumaine de la Saulieu. Avea prestanţă, craniul un pic pleşuv, privirea clară, de un albastru de oţel; o mică mustaţă îi dădea un aer autoritar. Exista ceva milităros în ţinuta lui, care-i venea probabil din anii pe care îi petrecuse în tranşee, în 1914–1918. În anii ’30, Franţa încă nu se gândea să dea înapoi din grandoarea sa culinară şi Marcellin Duprat se considera insuficient cunoscut.

— Singurul care mă înţelege este Édouard Herriot[2]. Alaltăieri, când a plecat, mi-a zis: „De fiecare dată când vin aici mă simt liniştit. Nu ştiu ce ne rezervă viitorul, dar sunt sigur că Clos Joli va supravieţui oricăror încercări. Doar că, pentru Legiunea ta de Onoare, Marcellin, va trebui să mai aştepţi puţin. Franţa încă se bucură de o abundenţă de bogăţii culturale şi aceasta face ca unele dintre valorile noastre mai modeste să fie neglijate.“ Iată ce mi-a spus Herriot. Atunci, Ambroise, fă-mi plăcerea, în tot cotlonul ăsta, doar tu şi cu mine ce mai suntem

cunoscuţi. Te asigur că dacă îţi îmbraci din când în când ţinuta de factor poștal de dragul clientelei, vei avea o altă înfăţişare decât în catifeaua ta reiată de fermier.

2. Om politic francez (1872–1957). (N. red.)

Unchiul meu sfârşea prin a face haz. Eram întotdeauna fericit atunci când vedeam apărându-i pe faţă ridurile acelea mici care trăiesc din voioşie.

— Bravul de Marcellin! E o greutate împovărătoare să-ţi duci pe umeri măreția. Dar, la urma urmei, nu greşeşte chiar întru totul, iar să faci arta paşnică a zmeului mai populară merită un mic sacrificiu.

Cred totuşi că unchiului nu-i displăcea să îmbrace la ocazii vechea ţinută de factor poștal pentru a se duce pe pajişti, înconjurat de copii, dintre care doi sau trei veneau adeseori după ore la Măgură pentru şedinţe de „antrenament“.

După cum am spus, Ambroise Fleury a fost ales preşedinte de onoare al Zmeielor Franţei, asociaţie din care şi-a dat demisia, Dumnezeu ştie de ce, la momentul München[3]. N-am înţeles niciodată ca lumea cum un pacifist convins s-a putut simţi atât de indignat, atât de abătut atunci când pacea, deşi unii ar fi calificat-o drept „pacea ruşinii“, a fost salvată la München. Mereu blestemata memorie istorică a familiei Fleury, fără îndoială, a fost cea care i-a jucat feste.

3. Acordul de la München (1938) semnat de Franța, Germania, Marea Britanie și Italia, prin care Regiunea Sudetă, aparținând Cehoslovaciei, a fost anexată de Germania nazistă. (N. red.)

Memoria mea nu slăbea nici ea. Reveneam în fiecare vară în pădurea amintirii. Mă informasem de la oamenii locului şi ştiam că nu fusesem victima unei „apariţii“, aşa cum ajungeam uneori să cred. Elisabeth de Bronicka exista în carne şi oase; părinţii săi erau proprietarii conacului Jars, situat la marginea drumului care ducea de la Clos la Cléry, de-a lungul zidurilor căruia treceam în fiecare zi, când mergeam la şcoală. Ei nu se întorseseră în Normandia de mai

multe veri; unchiul îmi spusese că li se trimitea corespondenţa în Polonia, unde aveau domeniul situat pe malul Mării Baltice, nu departe de oraşul liber Gdansk, mai cunoscut pe atunci sub numele de Dantzig. Nimeni nu ştia dacă se vor mai întoarce vreodată.

— Nu este nici primul, nici ultimul zmeu pe care îl vei pierde în viaţă, Ludo, îmi spunea unchiul, atunci când mă vedea revenind din pădure cu coşul meu de fragi rămas, din păcate, plin.

Nu mai speram nimic şi, chiar dacă jocul acesta devenea niţel copilăresc pentru un băiat de paisprezece ani, aveam sub ochi exemplul unui bărbat copt care a ştiut să păstreze în el partea aceea de naivitate care nu devine înţelepciune decât atunci când îmbătrâneşte prost.

Erau aproape patru ani de când n-o revăzusem pe cea pe care-o numeam „mica mea poloneză“, dar memoria mea nu pălise deloc. Ea avea o figură cu trăsături atât de fine, încât te apuca dorinţa să i-o cuprinzi în palme, şi o vioiciune armonioasă în fiecare mişcare, care îmi permisese să iau o notă foarte bună la bacul meu de filo. Alesesem pentru oral estetica, şi examinatorul, excedat fără îndoială de o zi de muncă, îmi spusese:

— N-o să vă pun decât o întrebare şi vă cer să-mi răspundeţi printr-un singur cuvânt. Ce caracterizează graţia?

M-am gândit la mica poloneză, la gâtul său, la braţele ei, la zborul părului, şi am răspuns fără să ezit:

— Mişcarea.

Am primit nota nouăsprezece. Îmi datorez bacalaureatul dragostei.

În afară de Jeannot Cailleux, care venea uneori să se aşeze într-un colţ şi mă privea cu puţină tristeţe – într-o zi mi-a spus cu invidie: „Tu, cel puţin, ai pe cineva“ –, nu m-am legat de nimeni. Devenisem aproape indiferent la tot ceea ce mă înconjura, ca şi familia Magnard. Îi întâlneam uneori pe un drum, zgâlţâindu-se într-un tomberon, tatăl, fiul şi cele două

fete cu coşurile lor, ducându-se la piaţă. Le dădeam de fiecare dată bună ziua şi ei nu-mi răspundeau.

La începutul lui iulie 1936, eram aşezat pe iarbă, alături de coşul meu cu fragi. Citeam poeme de José-Maria de Heredia, care mi se pare, şi astăzi, uitat mult prea pe nedrept. În faţa mea era un tunel de luminiş între fagi, pe unde lumina venea să se rostogolească pe pământ ca o pisică voluptuoasă. Dintr-o mlaştină învecinată se ridicau uneori câţiva piţigoi puşi pe fugă.

Ridicai ochii. Ea era acolo, în faţa mea, o fetiţă pe care cei patru ani scurşi o trataseră cu o pietate care era ca un omagiu adus memoriei mele. Înţepenisem, după ce inima mi-a zvâcnit în piept de mi s-a tăiat răsuflarea. Iar după aceea emoţia a trecut şi mi-am pus cartea jos în linişte. Ea se întorsese cu ceva întârziere, asta era tot.

— Se pare că mă aştepţi de patru ani…

Râse.

— Şi nici măcar n-ai uitat zahărul!

— Eu nu uit niciodată nimic.

— Eu uit totul cu foarte mare uşurinţă. Nu-mi mai aduc aminte nici măcar numele tău.

Am lăsat-o să se joace. Pentru că ea ştia că o căutasem peste tot, trebuia să ştie şi cine sunt.

— Stai, lasă-mă să mă gândesc… A, da, eşti Ludovic. Ludo. Eşti fiul celebrului factor Ambroise Fleury.

— Nepotul.

I-am întins coşul cu fragi. Gustă, se aşeză alături de mine şi puse mâna pe carte.

— Dumnezeule, José-Maria de Heredia! Dar e complet demodat! Ar trebui să citeşti Rimbaud şi Apollinaire.

Nu era de făcut decât un lucru. Am recitat:

Pe strune vibrează un suflu divin
Când inima-i simte un fior întristat
În aerul blând de ţinut angevin.

Iar vocea-i şopteşte un cânt, un oftat
De vânt purtat şăgalnic spre cerul senin,

Pentru un suflet drag, printre holde plecat.[4]

4. Terținele sonetului *La belle viole* (*Frumoasa violă*), de José-Maria de Heredia, inspirat de un celebru poem al lui Joachim du Bellay, *D'un vanneur de blé aux vents*. (N. red.)

Păru flatată şi mulţumită de sine.

— Grădinarii noştri mi-au spus că veneai să întrebi dacă am să mă mai întorc. Dragoste nebună, ce mai!

Am înţeles că, dacă nu mă apăram, eram pierdut.

— Ştii, uneori cel mai bun mijloc de a uita pe cineva este să-l revezi.

— Hop! Nu te supăra. Glumesc. Şi este adevărat ceea ce se spune, că toţi sunt aşa?

— Cum adică, aşa?

— Că nu uită?

— Unchiul meu Ambroise pretinde că cei din familia Fleury au o memorie atât de bună, încât unii au murit din cauza asta.

— Cum se poate muri din cauza memoriei? E o prostie.

— Şi el este de părerea asta şi ăsta-i motivul pentru care s-a făcut poştaş şi are oroare de război. Nu se mai interesează decât de zmeiele sale. Ele sunt foarte frumoase, atunci când sunt în aer, dar măcar le poţi lipi o sfoară la coadă, şi chiar şi atunci când scapă şi cad, nu e vorba decât de nişte hârtie şi de nişte bucăţi de lemn.

— Mi-ar plăcea să-mi explici cum se poate muri din cauza memoriei.

— E destul de complicat.

— Nu sunt complet tâmpită. Poate că aş reuși să înţeleg.

— Vreau doar să spun că este destul de greu de explicat. Se pare că toţi membrii familiei Fleury au fost victimele învăţământului public obligatoriu.

— Ale cui?!

— Ale învăţământului public obligatoriu. Au fost învăţaţi prea multe lucruri frumoase pe care le-au reţinut prea bine, în care au crezut cu desăvârşire, pe care şi le-au transmis din tată în fiu şi…

Simţeam prea bine că nu mă aflam la înălţime şi am vrut să adaug că exista în toate acestea un grăunte de nebunie, numită şi scânteie sacră, dar sub privirea aceea albastră şi severă aşternută asupra mea nu făceam decât să mă afund şi mai mult, şi m-am limitat să repet cu obstinaţie:

— Au fost învăţaţi prea multe lucruri frumoase, în care au crezut; s-au lăsat chiar ucişi pentru ele. Iată de ce unchiul meu a devenit pacifist şi contestatar de conştiinţă.

Ea dădu din cap şi făcu *„pfpfpf“*.

— Nu înţeleg o vorbă din povestea ta. Ceea ce-ţi istoriseşte unchiul tău nu stă în picioare.

Am avut atunci o idee care nu mi s-a părut lipsită de oarecare abilitate.

— Vino să ne vizitezi la Măgură şi el o să-ţi explice chestia asta singur.

— Nu am intenţia să-mi pierd vremea ascultând poveşti. Eu îi citesc pe Rilke şi pe Thomas Mann, nu pe José María de Heredia. De altfel, tu trăieşti cu el şi nu pare să fi reuşit să-ţi explice ce vrea să spună.

— Trebuie să fii francez pentru a înţelege.

Se supără.

— Spanac. Pentru că francezii au o memorie mai bună decât polonezii?

Începeam să-mi pierd cumpătul. Nu era deloc genul de conversaţie la care mă aşteptam după o tragică separare de patru ani. Pe de altă parte, nu se punea problema să fac o figură jalnică, chiar dacă nu-l citisem nici pe Rilke, nici pe Thomas Mann.

— Este vorba de memoria istorică, am spus. Există o grămadă de lucruri aici de care francezii îşi aduc aminte şi pe care nu reuşesc să le uite, iar asta durează toată viaţa, cu excepţia celor care au goluri de memorie. Ţi-am explicat deja că este efectul învăţământului public obligatoriu. Nu pricep ce nu înţelegi din toate astea.

Se ridică şi-mi aruncă o privire plină de milă.

— Îţi imaginezi că doar voi, francezii, sunteţi cei care aveţi „memoria asta istorică“? Că noi, polonezii, nu avem aşa ceva? N-am văzut niciodată aşa un

măgar. Numai pe parcursul ultimelor cinci secole, familia Bronicki a avut parte de 160 de membri omorâţi, dintre care cea mai mare parte în condiţii eroice, şi avem documente care dovedesc asta. Adio! N-ai să mă mai vezi. Sau mai degrabă da, ai să mă revezi. Mi-e milă de tine. Sunt patru ani de când vii aici să mă aştepţi, şi în loc să mărturiseşti pur şi simplu că eşti îndrăgostit la nebunie de mine – ca toţi ceilalţi – vorbeşti de rău ţara mea. Şi la urma urmei, ce ştii tu despre Polonia? Hai, dă-i drumul, te ascult.

Îşi încrucişă braţele pe piept şi aşteptă.

Era în aşa măsură diferit de tot ceea ce sperasem şi îmi imaginasem atunci când visam la ea, încât mi se umplură ochii de lacrimi. Toate astea erau din vina acelui bătrân nebun de unchi al meu, care-mi împuiase capul cu o grămadă de lucruri cu care ar fi trebuit să se mulţumească să-şi facă figurinele din hârtie. Am făcut aşa un efort să nu încep să bocesc, încât se neliniști, deodată.

— Ce ai? Ești verde.

— Te iubesc, murmurai.

— Nu-i un motiv ca să te înverzești la față, cel puţin nu încă. Trebuie să mă cunoşti mai bine. La revedere! Pe curând! Dar să nu vii niciodată să ne dai nouă, polonezilor, lecţii de memorie istorică. Promiţi?

— Îţi jur că nu încercam deloc să… Cred multe lucruri bune despre Polonia. Este o ţară cunoscută pentru…

— Pentru ce?

Am tăcut. Mi-am dat seama cu groază că singurul lucru care-mi trecea prin minte în legătură cu Polonia era expresia „beat ca un polonez“.

Ea râse.

— Bine, treacă de la mine. Patru ani nu-i puţin lucru. Evident că se poate face şi mai mult, dar asta cere timp.

Şi pe această evidenţă enunţată cu un aer grav mă părăsi, siluetă albă şi vie care se îndepărta printre fagi, printre lumini şi umbre.

M-am târât până la Măgură şi m-am culcat, cu faţa la perete. Aveam impresia că mi-am ratat viaţa. Nu ajungeam să înţeleg de ce cum, în loc să-i strig dragostea mea, mă lăsasem purtat de discuţia aceea necugetată despre Franţa, Polonia, despre memoriile lor istorice, de care nu-mi păsa deloc. Toate astea erau cu totul greşeala unchiului meu, cu toţi Jaurès ai săi cu aripile de curcubeu sau cu micul său Arcole[5], din care nu mai rămâne astăzi, îmi explica el, pe bună dreptate sau nu, decât numele unui pod.

5. Localitate din Italia unde trupele lui Napoleon au învins armata austriacă în 1796. (N. red.)

Seara, el urcă să mă vadă.

— Ce-ai păţit?

— Ea s-a întors.

Zâmbi cu afecţiune.

— Şi pariez că nu e deloc aceeaşi, îmi spuse. Întotdeauna e cu mult mai sigur atunci când ţi le fabrici singur, în culori frumoase, din sfoară şi hârtie.

V

A doua zi, pe la ora patru după-amiază, pe când începeam să-mi spun că totul era pierdut şi că trebuia să duc la bun sfârşit încercarea aceea supraomenească, uneori cea mai dificilă dintre toate şi care constă în a uita, o imensă maşină albastră decapotabilă se opri în faţa casei. Şoferul distins, în uniformă gri, ne anunţă că eram invitat la o gustare la „conac“. Mi-am văcsuit botinele, mi-am pus unicul costum, rămas prea mic, şi m-am instalat alături de şofer, care se dovedi a fi englez. El mă informă că Stanislas de Bronicki, tatăl „Domnişoarei“, era un jucător la bursă genial; soţia lui fusese una dintre cele mai mari actriţe de comedie din Varşovia, care se consola pentru părăsirea teatrului făcând în permanenţă scene.

— Au proprietăţi imense în Polonia şi un castel în care domnul conte îi primeşte pe şefii de state şi celebrităţile din lumea întreagă. O, e cineva, poţi să mă crezi, *my boy.* Dacă se interesează de tine, nu-ţi vei sfârşi viaţa funcționar la poștă.

Conacul Jars era o baracă mare din lemn, cu trei etaje, cu verande cu balustrade sculptate, turnulețe şi balcoane zăbrelite; nu aducea a nimic de pe la noi. Era copia fidelă a casei pe care familia Ostrorog, verii lui Bronicki, o aveau pe Bosfor, la Istanbul. Ridicată în fundul unui parc din care nu zăreai prin grilaj decât aleile, figura la loc de cinste printre cărţile poştale vândute la cafeneaua-tutungerie Petit-Gris, din strada Mail, de la Cléry. Fusese construită în 1902 de tatăl lui Stanislas de Bronicki, în stilul turcesc foarte la modă în epocă, în semn de omagiu pentru prietenul său Pierre Loti, care făcuse dese popasuri aici. Vârsta şi umiditatea le dăduseră podelelor o patină negricioasă pe care Bronicki o dorea intactă, de grija autenticităţii. Unchiul meu cunoştea bine conacul şi îmi vorbise de el adeseori. Atunci când îşi exercita încă meseria de poştaş, se ducea acolo aproape în fiecare zi, căci familia Bronicki primea mai multă corespondenţă decât tot restul lumii din Clos şi din Cléry.

— Cei bogaţi nu mai ştiu ce să facă, bombănea el. Au construit o casă turcească în Normandia şi pun pariu că au construit un conac normand în Turcia.

Era sfârşitul lui iunie şi parcul se afla în plină glorie. Cunoşteam mai ales natura în simplitatea ei primară; niciodată până atunci nu o văzusem atât de îngrijită. Florile aveau un aer atât de prosper, încât păreau să iasă de la Clos Joli al lui Marcellin Duprat.

— Au cinci grădinari cu normă întreagă, spuse şoferul.

Mă lăsă de unul singur în faţa verandei.

Mi-am scos bereta, mi-am netezit părul cu salivă şi am urcat scările. De cum am sunat şi uşa a fost deschisă de o cameristă înnebunită, am înţeles că picam cum nu se poate mai rău. O doamnă blondă, îmbrăcată în ceea ce mi s-a părut a fi o încâlceală de

cârpe albastre şi roz, era întinsă pe jumătate într-un fotoliu şi plângea; doctorul Gardieu, grijuliu, cu imensul lui ceas de buzunar în mână, îi lua pulsul; un bărbat mai degrabă scund, dar voinic, înveşmântat într-un halat care strălucea ca o armură de argint, se agita dintr-un capăt în altul al salonului, urmat pas cu pas în mişcările sale de un valet cu un platou plin de băuturi în mână. Stas de Bronicki avea bucle dese de un blond de bebeluş şi favoriţi care se opreau la jumătatea obrazului, o faţă despre care ai fi spus că este lipsită de nobleţe, dacă aceasta ar fi putut fi decelată cu ochiul liber, fără a face recurs la documente probatoare. Era o faţă rotundă, cu obraji cărnoşi; ţi l-ai fi imaginat cu uşurinţă aplecat deasupra butucului unui măcelar; o mustaţă fină ca puful orna buzele unei guri ca o târtiţă, care-i dădea un aer mereu contrariat, ceea ce părea să fie în mod deosebit cazul în momentul sosirii mele. Avea ochi mari de un albastru spălăcit, uşor ieşiţi din orbite, a căror fixitate şi strălucire aduceau cu aceea a sticlelor de pe platoul din mâinile valetului şi trebuie să fi avut legătură cu conţinutul lor. Lila era aşezată în linişte într-un colţ, aşteptând ca un caniş în miniatură să se ridice pe labele din spate pentru a avea dreptul la bunătăţi. Un individ cu aspect rapace, îmbrăcat complet în negru, stătea la un birou, aplecat deasupra unui vraf de hârtii pe care părea să le răsfoiască cu nasul, atât de lung şi scotocitor era acesta.

Am aşteptat cu timiditate, cu bereta în mână, ca vreunul să binevoiască să mă bage în seamă. Lila, care îmi aruncase mai întâi o privire distrată, îl recompensă în sfârşit pe caniş, veni la mine şi mă luă de mână. În clipa aceea frumoasa doamnă se zgudui de hohote încă şi mai sfâşietoare, primite, de altfel, de persoanele prezente cu o perfectă indiferenţă, iar Lila îmi spuse:

— Nu-i nimic, e din cauza bumbacului.

Şi cum privirea mea trebuie să fi trădat nedumerire, ea adăugă, în chip de explicaţie:

— Papa s-a apucat din nou să se vâre în bumbac. Nu se poate abţine.

Adăugă, cu o uşoară ridicare din umeri:

— Era cu mult mai bine în cafea.

Pe atunci nu ştiam că Stanislas de Bronicki câştiga şi pierdea averi la Bursă cu o atare rapiditate, încât nimeni nu putea spune cu siguranţă dacă era ruinat sau bogat.

Stanislas de Bronicki – Stas pentru amicii de la mesele de joc, de pe terenurile de curse şi pentru damele de la Chabanais şi de la Sphinx – avea pe atunci patruzeci şi cinci de ani. Eram în continuare surprins şi puţin stânjenit de contrastul dintre faţa lui masivă şi grea şi trăsăturile unei astfel de micimi pe care, potrivit expresiei contesei de Noailles, „trebuia să le cauţi“. Mai era şi ceva necuviincios în părul său de un blond de bebeluş, tenul roz şi privirea bleu de Saxa – întreaga familie Bronicki, în afară de fiul Tadeu, părea alcătuită din bleu, din blond şi din roz. Speculator şi jucător care arunca banii pe catifea cu aceeaşi dezinvoltură ca şi strămoşii săi atunci când îşi avântau soldaţii pe câmpurile de luptă, singurul lucru pe care nu-l pierduse la joc fuseseră titlurile sale de nobleţe: aparţinea uneia dintre cele patru sau cinci mari familii aristocratice ale Poloniei, cum ar fi Sapieha, Radziwill şi Czartoryski, care îndelungă vreme şi-au împărţit Polonia, până când ţara a trecut în alte mâini şi a suferit alte împărţiri. Remarcasem că ochii săi erau adeseori însufleţiţi de o uşoară rostogolire în orbite, ca şi cum mişcarea tuturor bilelor pe care le urmărise la ruletă li s-ar fi transferat lor.

Lila m-a condus mai întâi în faţa tatălui său, dar acesta, cu mâna la frunte şi privirea ațintită în tavan, de unde aparent pogorâse ruina, nebăgându-mă deloc în seamă, am fost târât în faţa doamnei de Bronicka. Se opri din plâns, îmi aruncă o privire în care am văzut mai multe gene decât întâlnisem vreodată în jurul unui ochi omenesc, îndepărtă batista înlăcrimată de la buze şi întrebă cu o voce slăbuţă, încă plină de durere:

— De unde a mai apărut şi ăsta?

— L-am întâlnit în pădure, spuse Lila.

— În pădure? Dumnezeule, ce oroare! Sper că nu-i atins de turbare. Toate animalele sunt turbate, în clipa de faţă. Am citit asta în ziar. Dacă eşti muşcat, trebuie să suporţi un tratament foarte dureros… Trebuie să fii atentă…

Se aplecă, luă canişul şi-l strânse la piept, privindu-mă cu suspiciune.

— Te rog, mamă, calmează-te, spuse Lila.

În felul acesta am întâlnit eu pentru întâia dată familia de Bronicki în elementul său natural, adică în plină dramă Genia de Bronicka – am aflat mai târziu că „de“ dispărea atunci când familia se întorcea în Polonia, unde această particulă nu se folosea, pentru a reapărea la suprafaţă în Franţa, unde erau mai puţin cunoscuţi; Genia era de o frumuseţe despre care se spunea cândva că face ravagii, o expresie care a ieşit din uz astăzi, fără îndoială din cauza inflaţiei de ravagii pe care le-a cunoscut lumea de atunci încoace. Foarte subţiratică, dar de subţirimea aceea care face un ocol respectuos la şolduri şi la piept, era una dintre femeile care nu mai ştiu ce să facă, atât sunt de frumoase.

Am fost îndepărtat definitiv printr-un gest al batistei, şi Lila, ţinându-mă în continuare de mână, mă conduse printr-un culoar, apoi în sus pe scări. Erau trei etaje între holul mare de la intrare, unde se desfăşura drama bumbacului, şi pod, dar cred că am aflat în cursul acestei scurte ascensiuni mai multe detalii referitoare la anumite lucruri bizare care se petrec între femei şi bărbaţi decât le auzisem până atunci în întreaga-mi existenţă. De-abia urcasem câteva trepte, când Lila mă informă că primul soţ la Geniei se sinucisese în noaptea nunţii, înainte de a intra în camera nupţială.

— Avea trac, îmi explică Lila, ţinându-mă în continuare ferm de mână, temându-se poate să nu o iau la fugă.

Al doilea soţ, dimpotrivă, murise dintr-un exces de încredere în sine.

— De epuizare, mă informă Lila, privindu-mă drept în ochi, ca pentru a mă pune în gardă, şi m-am

întrebat ce voia să spună prin aceasta.

— Mama a fost cea mai mare actriţă a Poloniei; era nevoie de un servitor special pentru a primi florile care soseau întruna. A fost întreţinută de regele Alfons XIII, de regele Carol al României. Dar nu a iubit în viaţă decât un singur bărbat, nu-ţi pot spune numele lui, este secret…

— Rudolf Valentino, spuse o voce.

Tocmai intrasem în pod şi, întorcându-mă în direcţia din care venea remarca aceasta cu accente sarcastice, am văzut un băiat aşezat pe jos, turceşte, sub fereastra mansardată, cu un atlas deschis pe genunchi şi cu un glob pământesc alături. Avea un profil de vultur, cu un nas care prezida restul feţei ca şi cum s-ar fi simţit stăpânul locului şi al trăsăturilor; părul îi era negru, ochii întunecați, şi deşi nu avea decât cu unul sau doi ani mai mult ca mine, subţirimea buzelor părea deja să fi fost modelată de ironie; nici măcar nu ştiai dacă surâdea, sau se născuse astfel.

— Ascultă cu atenţie ceea ce-ţi spune surioara mea, pentru că nimic nu e adevărat. Lila are aşa o nevoie să mintă, încât nu te poţi supăra pe ea. Este o vocaţie. Eu am spirit ştiinţific şi raţionalist, ceea ce este cu totul nemaivăzut în familia asta. Mă cheamă Tad.

S-a ridicat şi ne-am dat mâna. În fundul podului era o perdea roşie, în spatele căreia cineva care cânta la pian.

Lila nu părea deloc descumpănită de spusele fratelui său şi mă studia cu o expresie amuzată.

— Mă crezi, sau nu? mă întrebă ea.

Nu am ezitat.

— Te cred.

Îi aruncă fratelui ei o privire triumfătoare şi se duse să se instaleze într-un fotoliu mare şi desfundat.

— Ei bine, asta deja se cheamă dragoste, înţeleg, constată Tad. În cazul acesta, raţiunea nu mai are nimic de spus. Trăiesc între o mamă complet nebună, un tată care ar pierde Polonia la joc dacă i s-ar oferi

ocazia şi o soră care consideră adevărul un duşman personal. Vă cunoaşteţi de mult timp?

Mă pregăteam să-i răspund, când ridică mâna.

— Stai, stai… De ieri?

Am făcut „da“ din cap.

Să-i mărturisesc că o zărisem pe Lila o singură dată, acum patru ani, şi că nu încetasem niciodată să mă gândesc la ea de atunci încoace nu putea decât să mă expună la vreo ironie usturătoare.

— La asta mă gândeam şi eu, spuse Tad. Ieri şi-a pierdut canişul Mirliton şi s-a grăbit să-l înlocuiască.

— Mirliton s-a întors dimineaţă, anunţă Lila.

Fratele şi sora erau în mod vizibil familiarizați cu aceste mici jocuri de scrimă.

— Ei bine, acum sper că n-o să te concedieze. Iar dacă te transformă în măgar, vino să mă cauţi. Sunt foarte cu picioarele pe pământ. Dar uite, dacă vrei un sfat bun: dispari!

Reveni în colţul său, se aşeză din nou pe jos şi se adânci în atlasul lui. Lila, cu capul sprijinit de speteaza fotoliului, privea în aer cu indiferenţă. Am ezitat niţel, apoi m-am îndreptat către ea şi m-am instalat pe o pernă la picioarele ei. Îşi adună genunchii sub bărbie şi mă contemplă gânditoare, ca şi cum s-ar fi întrebat ce câştig ar fi putut avea din noua ei achiziţie. Am plecat nasul la această examinare, în vreme ce Tad, cu sprâncenele încruntate, urmărea cu degetul pe globul pământesc nu ştiu ce parcurs al Nigerului, al Volgăi sau al Orinocoului. Uneori ridicam ochii, întâlneam privirea meditativă a Lilei şi-i plecam imediat, temându-mă să nu mă aud spunând: „Nu, n-ai să faci faţă la urma urmei, m-am înşelat.“ Simţeam că mă aflu la o cotitură a vieţii şi că lumea avea un centru gravitaţional care nu era deloc cel care mi se predase la şcoală. Eram sfâşiat între dorinţa de a rămâne acolo, la picioarele ei, până la sfârşitul zilelor mele, şi aceea de a fugi; şi astăzi încă, nu ştiu dacă mi-am realizat viaţa pentru că nu am luat-o la fugă, sau dacă mi-am distrus-o pentru că am rămas acolo.

Lila râse şi-mi atinse nasul cu vârful degetelor.

— Ai aerul complet înnebunit, sărmanul meu băiat, spuse ea. Tad, el nu m-a văzut decât de două ori în patru ani şi deja şi-a pierdut capul. Oare ce am? De ce se îndrăgostesc toţi de mine ca nebunii? Se uită la mine şi imediat este imposibil să mai ai o conversaţie inteligentă. Rămân locului privindu-mă şi scoţând din când în când onomatopee.

Tad, păstrându-şi în continuare degetul pe glob, ca să se poată regăsi în deşertul Gobi sau Sahara pe care îl explora şi să nu moară de sete, îi aruncă surorii lui o privire rece. Tad Bronicki, la şaisprezece ani, părea să aibă o astfel de cunoaştere a lumii, încât nu-i mai rămânea decât să aducă unele mărunte rectificări istoriei şi geografiei planetei.

— Micuţa asta suferă de un exces de sine, spuse el.

În tot timpul acesta, pianul de după cortina din fundul podului continua să cânte; muzicantul invizibil trebuie să fi fost la o mie de mile distanţă de acolo, transportat de melodia sa către depărtări pe care nu le puteau atinge nici vocile noastre, nici, fără îndoială, vreun alt ecou al lucrurilor lumii acesteia. Apoi muzica încetă, cortina se întredeschise şi văzui o faţă foarte dulce sub un păr ciufulit şi o privire care încă mai părea să urmărească notele ce zburau spre nu ştiu ce regiuni necunoscute. Restul era un corp mare de adolescent care trebuie să fi avut cincisprezece sau şaisprezece ani, adus de spate şi arătând stânjenit de statura sa. Am crezut mai întâi că se uita la mine, dar Bruno te vedea cu atât mai puţin cu cât părea să se uite la tine cu mai multă atenţie, iar realitatea materială a lumii, „acest articol de primă necesitate“, după cum spunea Tad, îi inspira o indiferenţă amestecată cu uimire.

— Acesta e Bruno, anunţă Lila, iar cuvântul „acesta“ avea un accent în care se amesteca o anumită tandreţe cu o mândrie de proprietar. Va lua premiul întâi la pian al Conservatorului, într-o bună zi. Mi-a promis-o. Va fi celebru. De altfel, în câţiva ani, vom fi cu toţii celebri. Tad va fi un mare

explorator, Bruno va fi aclamat în toate sălile de concert, eu voi fi noua Garbo şi tu…

Mă studie o clipă. Am roşit.

— Bine, lasă, spuse.

Mi-am plecat capul. Eforturile pe care le făceam pentru a-mi ascunde umilinţa trebuie să fi fost complet inutile, pentru că Tad se ridică dintr-un salt, se apropie de sora sa, şi cei doi adolescenţi schimbară în poloneză ceea ce trebuie să fi fost un val de înjurături, uitând complet de existenţa mea, mulţumită cărui fapt am putut să mă calmez puţin. Pe fondul acesta, un servitor în vestă albă, în care l-am recunoscut pe domnul Julien, chelnerul de la Clos Joli, urmat de o menajeră, și-a făcut intrarea în pod, purtând platouri încărcate cu produse de patiserie, farfurii, ceşti şi ceainice; un şervet fu întins pe podea şi ceaiul ne-a fost servit pe jos, ceea ce am luat-o la început drept un obicei polonez, deși era, îmi explică Tad, „o modalitate de a introduce niţică simplitate în casa asta, ale cărei obiceiuri de lux sunt intolerabile“.

— De altfel, eu sunt marxist, adăugă el, cuvânt pe care îl auzeam pentru întâia dată şi care mi se păru că se potriveşte cu maniera aceea de a te aşeza pe jos pentru a mânca.

Am aflat, pe parcursul acestei gustări, că Tad nu avea deloc intenţia să ajungă explorator, după cum pretindea sora lui, ci că-şi făcuse un scop din a-i „ajuta pe oameni să schimbe lumea“ – anunţând acest lucru, avu un gest către globul pământesc din apropierea ferestrei. Bruno era fiul unui şef de personal italian decedat, pe care familia Bronicki îl avusese în serviciul ei în Polonia; contele, descoperind la copil abilități extraordinare pentru muzică, îl adoptase, îi dăduse numele său şi-l ajuta să devină „un nou Rubinstein“.

— Este încă o investiţie, îmi aruncă Tad. Tatăl meu mizează pe faptul că o să-i devină impresar şi o să câştige o grămadă de bani.

Am mai aflat şi că toată familia urma să părăsească Normandia la sfârşitul verii.

— În fine, dacă creditorii îl lasă pe tata să plece şi dacă încă nu ne-a vândut domeniul din Polonia, comentă Lila. Toate astea nu au de altfel nici o importanţă. Mama o să ne mai scoată o dată din impas. Ea îşi găseşte mereu un amant foarte bogat care salvează totul în ultima clipă. Acum trei ani a fost Basil Zaharoff, cel mai mare negustor de arme din lume, iar anul trecut a fost domnul Gulbenkian, numit „domnul cinci la sută“ pentru că încasează cinci la sută din toate veniturile companiilor de petrol engleze din Arabia. Mama îl adoră pe tata şi de fiecare dată când acesta se ruinează şi ameninţă că se sinucide, ea… În sfârşit… cum să-ţi spun?

— Pune osul la treabă, rezumă Tad, scurt.

Nu auzisem încă niciodată nişte copii vorbind astfel despre părinţii lor, iar uluiala mea trebuie să fi fost evidentă, pentru că Tad mă lovi prieteneşte pe umăr:

— Ei, hai, iată-te roşu ca bujorul. Ei da, ce vrei, suntem un pic decadenţi, noi ăştia, alde Bronicki. Știi ce-i aia decadenţă?

Am făcut „da“ din cap, în tăcere.

Dar am răsfoit de pomană prin acea faimoasă „memorie istorică“ a familiei Fleury, cuvântul acesta nu se afla acolo.

VI

M-am întors acasă hotărât să devin „cineva“ şi asta cât de curând posibil, de preferinţă înainte de plecarea noilor mei prieteni, ceea ce s-a tradus printr-o febră puternică: am stat la pat mai multe zile. În timpul delirului meu, am descoperit în mine puterea de a cuceri galaxiile şi am cules de pe buzele Lilei un sărut în chip de mulţumire. Îmi aduc aminte că la revenirea de pe o planetă deosebit de ostilă, după o expediţie în cursul căreia luasem o sută de mii de prizonieri nubieni – ignoram sensul cuvântului nubian, dar mi se părea că se potriveşte de minune

acestor prădători interstelari –, îmbrăcasem, ca să-i ofer noul meu regat drept omagiu Lilei, un costum atât de încărcat de pietre scumpe, încât cele mai strălucitoare stele, la vederea acestei intense străluciri care urca de pe un pământ ce nu deţinuse până atunci decât un loc foarte modest printre anii-lumină, s-au panicat.

Boala mea luă sfârşit în modul cel mai blând posibil. Era foarte întuneric în camera mea; obloanele erau închise, draperiile trase, căci le era teamă ca rujeola să nu se declare în mod brutal după cele câteva zile de ezitare, iar pe vremea aceea unul dintre aspectele tratamentului era să-l ţii pe bolnav în întuneric, ca să-i protejezi ochii. Doctorul Gardieu se arăta cu atât mai neliniştit cu cât aveam deja paisprezece ani şi rujeola apărea cu întârziere. Trebuie să fi fost miezul zilei, dacă e să judecăm după lumina care năvăli impetuos în cameră atunci când se deschise uşa şi apăru Lila, urmată de şofer, Mr. Jones, cu braţele încărcate de un enorm coş cu fructe; în spatele ei venea unchiul meu, care nu înceta să o pună în gardă pe Domnişoara împotriva riscului fatal al contagiunii. Lila rămase o clipă în uşă şi, în ciuda emoţiei mele extreme, nu m-am putut împiedica să nu simt ceea ce era premeditat în poza aceasta pe care o păstra pe fundalul de lumină, jucându-se cu o mână prin păr. Dacă era vorba chiar de mine în această vizită, exista în asta, înainte de orice, un moment teatral, acela al unei tinere îndrăgostite care vine să se aplece deasupra patului unui muribund, ceea ce, fără a exclude cu adevărat dragostea şi moartea, le făcea să treacă totuşi în rândul accesoriilor. În timp ce şoferul depunea pe masă coşul cu fructe exotice, Lila îşi mai păstră câteva clipe poza, apoi traversă cu vioiciune camera, veni să se aplece deasupra mea şi-mi atinse obrazul cu un sărut, în timp ce unchiul meu îi mai aducea aminte o dată Domnişoarei de puterea acaparatoare şi nefastă a microbilor de care probabil că era încărcat corpul meu.

— Totuşi, n-ai de gând să mori de boală, nu? mă întrebă ea, ca şi cum ar fi aşteptat de la mine o cu totul altă şi admirabilă modalitate de a părăsi lumea.

— Nu mă atinge, ai putea să o iei.

Se aşează pe pat.

— La ce foloseşte să iubeşti pe cineva dacă ţi-e frică să n-o iei?

Un val de căldură plăcută mi se urcă la cap. Unchiul îşi netezea mustaţa, Mr. Jones făcea de gardă lângă coşul exotic în care fructele de litchi, papaya şi guava evocau mai mult un Paris de lux decât peisajele tropicale. Ambroise Fleury exprimă în termeni aleşi recunoştinţa pe care, după dânsul, doar starea mea de slăbiciune mă împiedica să o manifest. Lila se duse să tragă draperiile, deschise obloanele şi deveni toată lumină; se aplecă deasupra mea în valul pletelor sale mângâiate de soare.

— Nu vreau să fii bolnav, nu-mi place boala, sper că nu ai să deprinzi obiceiurile astea. Îţi poţi permite un mic guturai, din când în când, dar nu mai mult. Sunt destui oameni bolnavi şi fără tine. Mai sunt chiar şi unii care mor, şi nicidecum din dragoste, ci din cauza nu ştiu cărei murdării înspăimântătoare. Înţeleg că se moare din dragoste, pentru că uneori este atât de puternică, încât viaţa nu reușește să facă faţă. Ai să vezi, am să-ţi dau cărţi în care se întâmplă aşa ceva.

Unchiul meu, grijuliu cu obiceiurile slave, propuse o ceaşcă de ceai; Mr. Jones arunca priviri discrete ceasului şi „îşi permitea să-i aducă aminte Domnişoarei că era aşteptată pentru lecţia de muzică“; dar Lila nu se grăbea; îi făcea plăcere să se vadă în privirea mea de adoraţie mută; ea domnea; eu eram regatul ei; aşezată pe marginea patului, aplecată cu tandreţe spre mine, se lăsa iubită; în ce mă priveşte, nu mi-am venit cu adevărat în fire decât după plecarea ei şi, de această jumătate de oră parfumată în care îmi veneau în obraz primele adieri de feminitate din viaţa mea, prima mea apropiere carnală, am fost mai conştient atunci când a luat sfârşit decât în timpul duratei ei. După ce Lila m-a

părăsit, am aşteptat un sfert de oră, apoi m-am ridicat şi m-am dat jos din pat de-a-ndărătelea, ca unchiul meu să nu-şi dea seama de starea excitată în care mă aflam. Asta a durat toată ziua. M-am îmbrăcat şi mi-am petrecut după-amiaza hălăduind pe câmpuri, dar nimic nu mi-a fost de ajutor, până când, în noaptea aceea, prin somn, natura binevoitoare s-a însărcinat ea însăşi să mă liniştească.

Packardul bleu-azur decapotabil venea în vizită zilnic şi unchiul începea să bombăne.

— Oamenii ăştia te invită pentru a arăta că nu au prejudecăţi, că au vederi largi şi-i permit fiicei lor să fie prietenă cu un ţărănuș. M-am întâlnit mai zilele trecute cu doamna Bronicka la Cléry. Ştii ce făcea? Se ducea în vizită la cei săraci, ca în Evul Mediu. Eşti băiat inteligent, dar nu năzui prea sus. Noroc că pleacă, pentru că ai sfârşi prin a prinde obiceiuri proaste.

Mi-am împins farfuria.

— În orice caz, nu vreau să fiu angajat la poştă, am spus. Vreau să fiu cineva cu totul diferit. Nu ştiu deloc ce vreau să fac, pentru că este ceva prea puternic, poate că încă nici nu există aşa ceva, ar trebui să-l inventez.

Vorbeam cu voce tare şi sigură şi ridicam cu mândrie capul. Nu mă gândeam la Lila. Nu ştiam nici eu că, în ceea ce spuneam, în voinţa asta de a mă depăşi, de a mă ridica foarte sus şi de a mă realiza, era vorba de o tânără, de suflul său pe buzele mele şi de mâna ei pusă pe obraji.

M-am întors la supa mea.

Unchiul părea mulţumit. Închidea uşor un ochi şi-şi netezea mustaţa pentru a-şi ascunde zâmbetul.

VII

Era, la câţiva kilometri de Măgură, o râpă în mijlocul frasinilor şi al mestecenilor, dincolo de eleşteul de la Maze. Pădurea aceasta, cândva

exploatată pentru marina lui Colbert, căzuse în sălbăticie; găseai aici numeroşi stejari roşii şi un talmeş-balmeş de tufe şi de ferigi, acolo unde securea îşi făcuse cândva treaba. La capătul acestei râpe mă ajutase unchiul să-mi înalţ *wigwam*-ul, alături de un izvor pe care vârsta-i matusalemică îl lăsase fără puteri şi lipsit de glas. Prin nu ştiu ce fel de joc al curenţilor, zmeiele lansate de pe malurile râpei se ridicau cu o uşurinţă pe care tutorele meu o explica savant, dar care mie mi se părea datorată unei bunăvoinţe prieteneşti a cerului faţă de mine. Cu două săptămâni înainte de plecarea familiei Bronicki, mă aflam acolo, cu nasul ridicat către ultima creaţie a lui Ambroise Fleury, supranumită Bastoche, o fortăreaţă despicată în două, cu o mulţime de omuleţi care se zbăteau ca şi cum s-ar fi băgat în interior. Încă îi mai dădeam frâu liber, acolo sus, unde se afla în apele lui, derulând sfoara, când am fost deodată îmbrâncit, lovit şi, fără să las vârtelniţa, m-am trezit pe jos, în vreme ce agresorul meu mă apăsa cu toată greutatea. Mi-am dat seama imediat că nu avea nici putere, nici dibăcie pe măsura intenţiilor sale războinice şi, deşi nu aveam decât un pumn liber, nu mi-a fost deloc greu să o scot la capăt. S-a bătut curajos, cu lovituri de pumn haotice, şi când m-am instalat pe pieptul său, pironindu-i un braţ cu genunchiul şi pe celălalt cu mâna, s-a străduit să-mi dea lovituri cu capul, fără alt rezultat decât că m-a uimit, căci era chiar pentru prima dată când inspiram cuiva sentimente atât de puternice. Avea trăsături delicate, o faţă aproape feminină, plete lungi şi blonde şi se zbătea cu o energie care nu reuşea să-i compenseze îngustimea umerilor şi slăbiciunea mâinilor. În cele din urmă, epuizat, rămase nemişcat, refăcându-şi forţele, apoi începu din nou să dea din picioare, în vreme ce eu mă străduiam să-l menţin la pământ, fără să-mi abandonez zmeul.

— Ce ai cu mine? Ce-ţi veni?

Se strădui să-mi dea o lovitură cu capul în burtă, dar nu reuşi decât să-şi lovească ceafa de o piatră.

— De unde ai apărut?

Nu a răspuns. Începeam să mă simt impresionat de privirea aceea bleu care mă fixa cu o furie limpede.

— Ce ţi-am făcut?

Aceeaşi tăcere. Îi curgea sânge din nas. Nu ştiam ce să fac cu victoria mea şi, ca întotdeauna când mă simţeam pe poziţii de forţă, aveam mai degrabă dorinţa să-l scutesc şi chiar să-l ajut. M-am ridicat dintr-un salt şi m-am dat înapoi.

Rămase un moment la pământ, apoi se ridică.

— Mâine, la aceeaşi oră, spuse.

Cu acestea, îmi întoarse spatele şi se îndepărtă.

— Ei, ascultă! am strigat. Ce ţi-am făcut?

Se opri. Cămaşa lui albă şi frumoșii pantaloni de golf erau murdari de pământ.

— Mâine, la aceeaşi oră, repetă el şi, pentru prima dată, i-am remarcat accentul ciudat, gutural. Dacă nu vii, eşti un laş.

— Te întreb, ce ţi-am făcut?

Nu spuse nimic şi se duse, cu o mână în buzunar şi cu celălalt braţ îndoit, cu cotul lângă trup, o atitudine care mi s-a părut de o extremă eleganţă. L-am urmărit cu privirea până când a dispărut printre ferigi, l-am adus pe Bastoche pe pământ mi-am petrecut restul zilei sfărâmându-mi capul ca să încerc să înţeleg motivele agresiunii aceleia din partea unui băiat pe care nu-l mai văzusem niciodată înainte. Unchiul meu, căruia i-am povestit întâmplarea, era de părere că atacantul meu avusese intenţia să pună mâna pe zmeul nostru, neputând rezista la vederea acelei capodopere.

— Nu, cred că avea pică pe mine.

— Dar tu nu i-ai făcut nimic.

— Poate că i-am făcut ceva fără să ştiu.

Începeam să mă simt într-adevăr vinovat de cea mai cruntă greşeală dintre toate: aceea a cărei natură nu o cunoşti. Degeaba îmi frământam creierii, singurul reproş pe care puteam să mi-l fac era de a mă fi supus unei sugestii a Lilei, dând drumul unei năpârci în timpul mesei, cu câteva zile mai înainte, ceea ce avusese asupra asistenţei un efect cu totul satisfăcător. Aşteptam cu nerăbdare momentul

reîntâlnirii cu adversarul, pentru a-l obliga să-mi spună de unde-i venea ranchiuna aceea şi cu ce-i greşisem.

A doua zi, de-abia ajunsesem în faţa *wigwam*-ului, când apăru. Cred că mă aşteptase în spatele mărăcinişului de mure de pe malul râpei. Purta o haină reiată bleu cu alb, un blazer, după cum am aflat, atunci când am deprins obiceiurile lumii bune, un pantalon din flanelă albă şi, de data aceasta, în loc să se năpustească asupra mea, se sprijini pe un picior şi, ridicând pumnii, se puse în poziţia de box englez. Eram impresionat. Nu ştiam nimic despre box, dar văzusem exact aceeaşi atitudine pe o fotografie a campionului Marcel Thil. Făcu un pas spre mine, apoi altul, mişcând pumnii, ca şi cum savura dinainte lovitura fulgerătoare pe care urma să mi-o dea. Atunci când ajunse foarte aproape, începu să salte şi să danseze în jurul meu, atingându-şi uneori obrazul cu pumnul, când venind aproape, când făcând un mic salt înapoi sau într-o parte. Dansă astfel o clipă, apoi se năpusti asupra mea şi veni să se lovească de pumnul meu, pe care-l primi în plin obraz. Se trezi în fund, dar se ridică imediat şi reîncepu să danseze, întinzând uneori braţul înainte şi aplicându-mi una sau două lovituri la corp pe care de-abia le simţeam. În cele din urmă, m-am săturat şi i-am dat cu dosul palmei o sănătoasă lovitură normandă. Trebuie să fi lovit tare, fără să vreau, căci căzu încă o dată, de data aceasta cu buzele sângerând. Nu văzusem niciodată un copil aşa plăpând. A vrut să se ridice, dar l-am ţintuit la pământ.

— Ai să-mi dai explicaţii, da?

Tăcea şi mă privea drept în ochi cu un aer sfidător. Eram contrariat. Nu puteam să-l bat: era într-adevăr prea slab. Singura modalitate era să-l învinge aducându-l la epuizare; l-am ţinut aşadar ţintuit la pământ timp de jumătate de oră, dar în zadar. Nu vorbea. Nu puteam rămâne totuşi ziua întreagă aşezat deasupra lui. Mi-era teamă să nu-i fac rău. Avea curaj şi voinţă, imbecilul acesta. Când i-am redat în sfârşit

libertatea, se ridică, îşi aranjă hainele şi lungul păr blond şi se întoarse spre mine.

— Mâine, la aceeaşi oră.

— Du-te dracului!

Mi-am refăcut examenul de conştiinţă şi, negăsind să-mi reproşez nimic faţă de nimeni, am ajuns la concluzia că tenacele meu adversar mă confundă cu altcineva.

După-amiază, am fost smuls din lectura volumului lui Rimbaud pe care mi-l oferise Lila de claxonul familiar al Packardului în faţa casei şi am alergat repede afară. Mr. Jones îmi făcu cu ochiul şi auzii ritualul şi amical ironicul: „Domnul este invitat să ia ceaiul.“

Am urcat la mine să mă bărbieresc, mi-am pus o cămaşă curată, mi-am umezit părul şi, găsind rezultatul puţin satisfăcător, m-am dus să iau clei din atelier, de care mă folosii ca de o pomadă. M-am instalat după aceea cu gravitate pe bancheta din spate, cu o cuvertură ecoseză pe genunchi, dar, spre marea dezamăgire a lui Mr. Jones, am sărit din maşina care tocmai demarase şi am urcat din nou în galop în camera mea: uitasem să-mi văcsuiesc bocancii.

VIII

Era multă lume în salonul familiei Bronicki şi prima persoană pe care mi-au căzut ochii a fost misteriosul meu agresor: era în compania Lilei şi nu manifestă nici cea mai mică ostilitate faţă de mine atunci când prietena mea îl luă de braţ şi îl conduse până la mine.

— Ţi-l prezint pe vărul meu Hans, spuse ea.

El se înclină uşor.

— Încântat, spuse. Cred că ne-am întâlnit deja şi vom mai avea ocazia să ne revedem.

Se îndepărtă cu nonşalanţă.

— Ce se întâmplă? se miră Lila. Ai o mutră ciudată. Sper că veţi fi prieteni. Aveţi cel puţin un lucru în comun: şi el mă iubeşte.

Doamna de Bronicka era culcată, având o migrenă, şi Lila juca cu dezinvoltură rolul de stăpână a casei, punându-mă să fac turul invitaţilor.

— Vi-l prezint pe prietenul nostru Ludo, nepotul celebrului Ambroise Fleury.

Cea mai mare parte a personalităţilor pariziene care se aflau acolo habar n-aveau de existenţa unchiului meu, dar adoptau aere complice, pentru a nu fi prinşi în flagrantul delict al vreunei ignoranţe monstruoase. Toate erau îmbrăcate cu o eleganţă care mă uluia, un set impresionant de bijuterii, de pălării, de jiletci, de ghetre şi de costume cum nu mai văzusem decât la clientela de la Clos Joli; nu mă simţeam în largul meu acolo, cu încălţările mele scâlciate, cu mânecile lucioase al surtucului meu şi capătul beretei care-mi ieşea din buzunar. Am luptat vitejeşte împotriva sentimentului de inferioritate, imaginându-mi-l pe cutare sau cutare invitat, cu pantalonul său ţeapăn, cu haina în carouri şi cravata galbenă, pe cale să plutească în aer la capătul unei sfori pe care o ţineam în mână, împingându-l, după cum îmi era voia, ici şi colo. Era pentru prima dată când îmi foloseam imaginaţia ca armă de apărare şi nimic nu avea să-mi fie de mai mare ajutor în viaţă. Sigur că eram departe fie şi de un început de conştiinţă socială, dar mă dedam unui soi de manifestare căreia, păstrând toate proporţiile, nu-i lipsea o părticică, dacă nu revoluţionară, cel puţin subversivă. Un personaj corpolent, a cărui faţă imberbă şi dolofană găzduia un nas rumen deasupra unor buze pline, şi care se numea Oustric, aflând la rândul său de la Lila că sunt nepotul „celebrului Ambroise Fleury“, îmi spuse, în timp ce-mi strângea mâna:

— Vă felicit. Franţa ar avea nevoie de mulţi oameni ca unchiul dumneavoastră.

Sesizai pe faţa Lilei o sclipire maliţioasă pe care începeam să o cunosc bine.

— Ştiţi, spuse ea, că se discută pentru dumnealui despre postul de ministru al Poștei? În viitorul guvern.

— Un mare om! Un mare om! se grăbi să afirme domnul Oustric, înclinându-şi uşor bustul în direcţia prăjiturii care era deja la îndemâna buzelor sale.

Am avut deodată dorinţa să salvez prăjiturica de destinul care o aştepta. Mi se părea că în faţa tuturor acestor oameni de vază, care-mi dădeau senzaţia de a fi redus la zero, singura manieră posibilă de a-mi afirma existenţa în ochii Lilei era să mă dedau vreunei acţiuni uluitoare.

Am retras cu delicateţe prăjiturica din mâna durdulie a domnului Oustric şi am dus-o la buzele mele. M-a costat mult; inima îmi bătea foarte tare; încă nu eram capabil să-l egalez pe strămoşul meu Fleury, mort pe baricade în 1870, nici să intru în fruntea trupelor mele în Berlin, pentru a o ului pe Lila, făcându-l prizonier pe Hitler, dar puteam cel puţin să-i arăt din ce fibră eram alcătuit.

Atunci când domnul Oustric văzu prăjiturica dispărând în gura mea, expresia de stupoare care-i apăru pe figură a fost de aşa natură, încât mi-am dat seama deodată de îndrăzneala isprăvii mele. Mai mult mort decât viu, pentru că încă nu aveam tăria de caracter a adevăraţilor revoluţionari, m-am întors către Lila. A fost pentru a culege un mic aer de tandreţe amuzată. Mă luă de mână, mă duse în spatele unui paravan şi mă sărută.

— Este foarte polonez ceea ce ai făcut, ştii. Noi suntem un popor de temerari. Ai fi fost un frumos soldat din cavaleria uşoară sub Napoleon şi ai fi sfârşit ca mareşal. Sunt sigură că ai să faci mari isprăvi în viaţă. Am să te ajut.

Am hotărât să o pun la încercare. Voiam să ştiu dacă mă iubea de dragul meu, sau doar în virtutea tuturor isprăvilor pe care urma să le duc la îndeplinire pentru ea.

— Ştii, de îndată ce voi avea vârsta necesară, sper să fac rost de o slujbuşoară de funcţionar la administraţia poştelor.

Ea dădu din cap şi mă mângâie pe obraz cu un gest aproape matern.

— Nu mă cunoşti cum trebuie, spuse ea, ca şi cum i-aş fi vorbit de propria ei viaţă, şi nu de a mea. Vino!

Erau în ziua aceea la familia Bronicki câteva dintre personalităţile cele mai strălucitoare ale lumii mondene a epocii, dar numele lor îmi erau necunoscute, tot aşa cum le era şi lor cel al unchiului meu. Un singur bărbat îmi arătă un interes prietenesc. Era un aviator celebru, Corniglion-Molinier, care tocmai eşuase într-un mod foarte curajos în încercarea sa de traversare Paris–Australia, în compania englezului Molisson. *Gazette* gratificase eşecul acestei încercări cu următorul comentariu: „Molisson şi Molinier nu vor face niciodată un raid!“ Un meridional mic cu ochii languroşi – spuse amuzat atunci când Lila mă prezentă, fără a uita să adauge: „Este nepotul celebrului Ambroise Fleury“:

— Unchiul dumitale mi-a oferit unul dintre zmeiele sale după eşecul meu şi nu ştiu dacă nu era pentru a mă incita să mă reconvertesc…

După ce am făcut astfel turul salonului, am putut în cele din urmă să mă alipesc de tinerii din încăperea învecinată, în jurul unei mese, unde un servitor cu mănuşi albe se ocupa de noi. De-abia dacă m-am atins de prăjiturile, îngheţatele, cremele şi fructele exotice prezentate pe platouri de argint, marcate cu lupoaica roşu închis a familiei Bronicki. Eram cu atât mai puţin în largul meu în atmosfera aceea de lux şi de eleganţă cu cât îl aveam vizavi pe vărul Lilei, fragilul şi totuşi cutezătorul atacant din pădure. Hans von Schwede se ţinea foarte drept, ridicându-şi ceaşca de ceai cu coatele lipite de corp, cu picioarele încrucişate; faţa lui – încadrată de plete aproape la fel de blonde şi aproape la fel de lungi ca ale Lilei – avea o fineţe pe care încă nu o puteam, în acea etapă a vieţii mele, califica drept aristocratică, ignorând raportul acestui cuvânt cu estetica. Nu se arătă ostil şi nu căută deloc să extragă vreun profit ironic din diferenţa între sacoul lui cu butoni argintaţi, pantalonul său de flanelă albă şi vechiul

meu costum prea strâmt, care se potrivea pe cât se putea de prost cu societatea în care mă aflam. El se comporta ca şi cum pur şi simplu nu aş fi existat şi m-am consolat notând semnele incontestabile ale existenţei mele pe faţa lui: o buză uşor tumefiată şi un ochi învineţit. Îşi sculpta distrat cu linguriţa sorbetul de coacăze negre, dându-i forma unui trandafir. Tad arunca priviri reci invitaţilor la acest *raout*[6], cuvânt care-şi trăia atunci ultimii ani de folosinţă în limba franceză. Subţirimea buzelor sale se preta cu uşurinţă unei expresii pe care aş numi-o acum „ironie teroristă“, şi ale cărei urme aveam să le regăsesc pe trăsăturile lui Voltaire, în celebra sculptură a lui Houdon. Cu un braţ atârnând pe după spătarul scaunului, ţinea sub observaţie mesele în jurul cărora invitaţii familiei Bronicki incarnau la perfecţie acel bonton al anilor ’30, în care Coasta de Azur încă nu exista vara, hotelurile sale deschizându-se doar pentru sezonul de iarnă, şi în care Cabourg încă nu-şi obţinuse acel „farmec desuet“ care conferă diplomele de nobleţe prostului gust al trecutului. În ce-l priveşte pe Bruno, el se aţinea în linişte printre noi, mereu niţel adus de spate, puţin absent, sub tufărişul buclelor sale încâlcite în care se vedeau deja, deşi nu avea decât şaisprezece ani, câteva fire albe. Există feţe foarte blânde care par făcute pentru maturitate. Cei trei băieţi se ridicaseră în picioare la apropierea Lilei, care mă aşeză lângă ea. Îmi aduc aminte că mă simţeam oribil de conştient de pantalonii mei prea scurţi, care-mi descopereau gleznele goale deasupra şosetelor. În felul acesta, în acea memorabilă după-amiază, în ultimele zile ale lui iulie 1935, ne-am găsit reuniţi cu toţii pentru prima dată, iar tutti-frutti, prăjiturile şi celelalte pere Belle-Hélène au rămas intacte în memoria mea.

6. Recepție. (N. red.)

— Observaţi, zicea Tad, cu ce disperare croitorii de bărbaţi şi de dame, machiorii şi coaforii luptă împotriva lipsei de expresie, a vulgarităţii sufletului şi a mizeriei intelectuale a acestei flori a societăţii.

Iar vorba le e pe măsura portului, căci nu discută despre altceva decât despre Bursă, curse şi gale, pe când războiul civil se întinde în Spania, Mussolini foloseşte gazele toxice împotriva populaţiilor etiopiene, iar Hitler reclamă Austria şi Regiunea Sudetă… Domnul acesta foarte zvelt, titular al unei calviţii şi al cărui cap te-ar face să te gândeşti la un ou de struţ dacă El Greco nu l-ar fi înnobilat în *Înmormântarea contelui de Orgaz*, nu este deloc grande de Spania, ci un cămătar care îi împrumută bani tatălui meu, cu dobândă de douăzeci la sută… Bărbatul în haină şi vestă gri este un avocat care are acces pe lângă toţi miniştrii, servindu-se de soţia sa ca de o carte de vizită. Cât îi priveşte pe dragii noştri părinţi, te cutremuri la ideea ce ar ajunge dacă arborele lor genealogic nu i-ar pune atât de bine la adăpost. Tatăl meu ar înceta să aibă un aer aristocratic pentru a-l dobândi pe cel al unui măcelar, iar mama, dacă nu ar mai putea-o plăti pe domnişoara Chanel, pe coaforul Antoine, pe masorul Julien, pe machiorul Fernande şi pe gigoloul Nino, ar începe să semene cu o menajeră mioapă care nu ştie unde a pus fierul de călcat…

Lila ronţăia un ecler.

— Tad este anarhist, îmi explică ea.

— Ceea ce vrea să spună că are o natură de elită, remarcă Hans.

Am fost fericit să constat că avea un accent nemţesc. Franţa şi Germania fiind duşmane ereditare, simţeam că, indiferent care ar fi fost motivul agresiunii sale, am făcut bine că l-am cotonogit.

Bruno părea mâhnit.

— Mi se pare, Tad, că te uiţi la toate persoanele acestea cu cel puţin tot atâtea prejudecăţi pe câte le atribui. Puteam face la fel şi cu natura însăşi, să găsim că păsările au un aer prostesc, câinii sunt ignobili pentru că se ling la fund şi nu există ceva mai idiot ca albinele, care îşi produc mierea pentru alţii. Ai grijă! Există întâi felul acesta de a privi lucrurile şi după aceea asta devine o modalitate de

trai. Din cauză că strâmbi totul, ajungi să vezi strâmb.

Tad se întoarse spre mine.

— Tocmai aţi auzit, tinere prieten, vocea unei pere mălăieţe a cărei vocaţie este să fie mâncată. Este ceea ce se numeşte un idealist.

— Aş vrea să ştiu de ce îi vorbeşti deodată la persoana a doua plural prietenului nostru, întrebă Lila.

— Pentru că încă nu este prietenul meu, și nu știu dacă va ajunge vreodată. La şaptesprezece ani, nu mă mai arunc nebuneşte în prietenie, și de altfel în nimic altceva. Oi fi eu polonez sadea, dar „nebuneşte“ nu este punctul meu forte. Era foarte potrivit pentru strămoşii noştri din cavaleria uşoară, care aveau în ei sfânta prostie necesară.

— Îţi cer să nu foloseşti un astfel de limbaj în prezenţa unei tinere, îi aruncă Hans.

— Şi iată-l acum şi pe junkerul prusac trezindu-se, suspină Tad. Apropo, cine ţi-a aranjat faţa? Un duel?

— S-au bătut pentru ochii mei frumoşi, declară Lila. Sunt amândoi îndrăgostiţi nebuneşte de mine şi, în loc să înţeleagă că la mijloc este o fraternitate care ar trebui să-i unească, ei se bat. Dar o să le treacă asta atunci când o să înţeleagă că îi iubesc pe amândoi şi că nu îi voi face geloşi.

Eu încă nu spusesem nimic. Simţeam totuşi că venise momentul să mă manifest într-un fel sau altul, căci nu aveam dreptul să uit că eram nepotul lui Ambroise Fleury şi că aveam, ca atare, la cine mă raporta. Ignoram totul din arta de a străluci în societate, deși doream cu ardoare să fac pe loc în ochii Lilei demonstraţia vreunei superiorităţi zdrobitoare, care i-ar fi redus pe toţi la tăcere. Dacă exista dreptate, aş fi primit în clipa aceea puterea de a zbura în aer, de a mă găsi faţă în faţă cu un leu căruia i-aş fi hărăzit o soartă nefastă, sau de a cuceri titlul de campion la toate categoriile pe un ring la marginea căruia ar fi fost aşezată Lila. Dar tot ceea ce-am putut face a fost să întreb:

— Care este rădăcina pătrată din două sute şaizeci şi trei de mii şase sute şaptezeci şi opt?

Trebuie să spun că am reuşit cel puţin să-i uimesc. Cei trei băieţi se uitară fix la mine, apoi schimbară câteva priviri. Lila părea încântată. Avea o oroare sfântă de matematici, căci considera că cifrele aveau o tendinţă supărătoare de a proclama că doi şi cu doi fac patru, lucru în care ea părea să vadă ceva contrar spiritului însuşi al Poloniei.

— Ei bine, am să vă spun, am declarat. Fac cinci sute douăzeci şi trei virgulă paisprezece mii două sute patruzeci şi doi!

— Presupun că ai învăţat asta pe de rost înainte să vii încoace, spuse Hans cu dispreţ. Asta numesc eu să-ţi iei precauţii. Nu am de altfel nimic împotriva saltimbancilor care taie femeile în bucăţi, scot iepuri din jobenuri, este o modalitate ca oricare alta de a-ţi câştiga existenţa… atunci când eşti obligat s-o faci.

— Ei bine, alegeţi chiar voi un număr, am spus, şi am să vă dau pe loc rădăcina pătrată. Sau nu contează ce înmulţire. Sau recitaţi-mi o listă de o sută de numere şi am să v-o repet în ordinea în care mi le-aţi dat.

— Care este rădăcina pătrată din şapte milioane o sută nouăzeci şi opt de mii patru sute optzeci şi nouă? întrebă Tad.

Mi-au trebuit câteva secunde mai mult decât de obicei, pentru că eram emoţionat; pentru că era o chestiune de viaţă şi de moarte.

— Două mii şase sute optzeci şi trei, am proclamat.

Hans ridică din umeri.

— Şi la ce foloseşte? Nu putem verifica.

Dar Tad scosese un carnet şi un creion din buzunar şi făcu calculul.

— E corect, spuse.

Lila aplaudă.

— V-am spus eu că este un geniu, declară ea. Era de altfel evident, chiar şi fără exerciţiul acesta de calcul mintal perfect superfluu. Eu nu aleg pe oricine.

— Ar trebui totuşi să studiem asta mai de aproape, murmură Tad. Dar mărturisesc că sunt interesat. Poate că va accepta să se supună câtorva probe noi…

A fost greu, dar am scos-o la capăt fără cea mai mică greşeală. Timp de o jumătate de oră, am reprodus din memorie liste de cifre, am extras rădăcinile pătrate ale unor numere interminabile şi m-am dedat la înmulţiri de o asemenea amploare numerică, încât ar fi făcut să pălească de invidie spaţiile stelare. În cele din urmă, nu numai că am reuşit să-mi conving auditoriul de ceea ce prietena mea a numit pe loc drept „puterile“ mele, ba chiar Lila se ridică de la masă, se duse după tatăl său şi îl informă că eram un *wunderkind* al matematicilor, care îi merita atenţia. Contele Bronicki veni imediat să mă vadă; probabil că îşi spunea că dormea pe undeva prin fundul creierului meu vreun clenci pe care era suficient să îl scoţi la lumină pentru a câştiga la ruletă, la bacara şi la Bursă. Era un om care credea profund în miracole, dacă erau sub formă de bani. Aşa se făcu că am fost invitat să mă plasez în mijlocul salonului, în faţa unei asistenţe care număra în rândurile sale pe câţiva dintre cei mai mari speculatori ai epocii, irezistibil atraşi de cifre. Nu mă mai angajasem niciodată în calculul mintal cu o aşa voinţă disperată de a triumfa. Desigur, nimeni din familia aceasta nu mă tratase ca pe un ţăran şi nu făcuse să-mi simt inferioritatea socială. Familia Bronicki era atât de veche, încât ajunsese să simtă pentru popular acea atracţie şi acea nostalgie puţin tristă pe care o inspiră inaccesibilul. Dar imaginaţi-vă un băiat de cincisprezece ani, crescut la ţară în Normandia, îmbrăcat cu nişte pantaloni prea scurţi şi cu o cămaşă decolorată, cu bereta în buzunar, înconjurat de vreo cincizeci de doamne şi de domni îmbrăcaţi cu o splendoare care mi se părea că le semnalează apartenenţa la o lume în care, „nu poți accede decât ca să-i pui capăt“, după vorbele lui Ravachol[7], pe care de altfel le ignoram în vremea aceea, şi veţi înţelege cu ce fervoare nerăbdătoare, cu ce anxietate duceam lupta aceea pentru onoare.

Trăiam de ceva vreme într-o lume în care termenul „luptă pentru onoare“ nu mai evoca decât un absurd panaş din alte vremuri, de-abia demn de glumă; dar asta însemna pentru mine că lumea a mers într-o direcţie şi eu în alta, iar nu eu sunt cel care trebuie să decidă care dintre cei doi a greşit drumul.

7. François Claudius Koeningstein, zis și Ravachol (1859-1892), anarhist francez, ghilotinat pentru complicitate la atentate cu bombă (N. red.).

În picioare pe parchetul sclipitor, cu un picior în faţă, cu braţele încrucişate pe piept, cu obrajii în flăcări, înmulţeam, împărţeam, extrăgeam rădăcini pătrate din numere enorme, recitam din memorie o sută de numere de telefon care mi se citeau din anuar, cu capul sus sub mitraliile numerelor, până când Lila, neliniştită, îmi veni în ajutor, mă luă de mână şi aruncă spre asistenţă, cu o voce tremurând de mânie:

— Ajunge! Îl epuizaţi.

Mă duse în oficiul din spatele bufetului, unde servitoarea familiei Bronicki se agita în jurul unor noi șarje de delicatese care tocmai sosiseră de la Clos Joli. Nu ştiu de ce, deşi ieşisem victorios din înfruntare, mă simţeam înfrânt şi umilit. Tad a fost acela care, atunci când a apărut cu Bruno, dând deoparte perdeaua de catifea care ne despărţea de lumea bună, mi-a dat explicaţia tulburării mele.

— Te rog să ne scuzi, mi-a spus. Surioara mea ar fi trebuit să ştie că tatăl nostru nu putea scăpa ocazia de a distra asistenţa. Tu ai un dar destul de uimitor. Încearcă sa nu ajungi un câine de circ.

— Nu-l băga în seamă pe Tad, spuse Lila care, spre groaza mea, fuma o ţigară. Ca toţi băieţii foarte inteligenţi, nu suportă geniul. Invidia este de vină. În realitate, cu genul de minte pe care îl ai, dragă frate, ar trebui să fii băiaş: îţi place atât de mult să oferi duşuri reci!

Tad o sărută pe frunte.

— Te iubesc. Păcat că eşti sora mea!

— Eu nu sunt decât vărul ei, aşa că poate am vreo şansă! lansă o voce în care am recunoscut imediat accentul germanic.

Hans era acolo, cu o sticlă de porto în mână. Ieşeam cu greu din starea de tensiune cerebrală şi nervoasă, dar vederea acestei feţe frumoase mă ajută să-mi vin complet în fire. Ştiam deja că eram rivali şi, cum el băuse şi mă măsura din cap până-n picioare sfidându-mă, începui să doresc un război imediat între Franţa şi Germania, astfel încât destinul să ne despartă. Detestam eleganţa afectată, rigiditatea acestui înfumurat care poate că descindea din cuceritori teutonici şi din baroni baltici, dar pe care reuşisem să-l snopesc cu o singură mână.

— Frumos număr, îmi spuse. Aveţi un viitor măreţ înaintea dumneavoastră.

— Nu-i spune „dumneavoastră“, protestă Lila. Vom fi cu toţii prieteni…

— Aveţi o frumoasă carieră în faţă, domnule Fleury, insistă Hans, căci nu există nici o îndoială că viitorul aparţine cifrelor. De la sfârşitul cavaleriei, lumea a învăţat să numere şi asta nu face decât să se înrăutăţească. Vom asista la dispariţia a tot ceea ce nu poate fi reprezentat prin cifre, cum ar fi onoarea, de exemplu.

Tad îl studia cu un aer amuzat. Fratele Lilei avea un dar aproape fizic al nonşalanţei: era ca şi cum încerca întotdeauna să atenueze ceea ce era excesiv şi pasionat în natura lui printr-o atitudine detaşată şi puţin sastisită. Simţeam că are o replică usturătoare pe vârful buzelor, dar, după cum o constatasem singur pe parcursul celor două „lupte“ ale noastre, Hans era un băiat pe care simțeai nevoia să-l menajezi. La paisprezece ani, era cel mai tânăr dintre noi toţi, dar şi cel mai plăpând. Cu toate acestea, se pregătea pentru o carieră militară, ca toţi cei din familia von Schwede. Am aflat de la Lila că exista o oarecare analogie între destinul lui şi al meu, deşi nu mi-ar fi trecut atunci prin minte să vorbesc de „destin“ în legătură cu familia Fleury, cuvântul „soartă“ fiind singurul pe care îl auzisem atunci când venea vorba despre ai mei. Tatăl său fusese ucis în timpul războiului din ’14–’18, iar mama sa, ca şi a mea, murise la puţină vreme după naşterea lui; fusese

crescut de o mătuşă la castelul Kremnitz, din Prusia Orientală, la câţiva kilometri depărtare de proprietatea familiei Bronicki din Polonia.

În timp ce schimbam astfel cuvinte mai mult sau mai puţin amabile, Bruno se ţinea la distanţă, tamburinând pe marginea unei mese o melodie imaginară.

— Să mergem să facem o plimbare cu barca, propuse Lila. O să plouă. Poate că va fi o furtună, fulgere… Un *eveniment*!

Ridică ochii spre cer, care nu era, şi de data aceasta, decât un tavan.

— O, Dumnezeule, exclamă Lila, oferă-ne o furtună frumoasă şi, dacă îţi stă în putinţă, un vulcan care să pună capăt brusc la toată placiditatea asta normandă!

Tad o luă cu delicateţe de braţ.

— Surioară, deşi lumea nu duce lipsă de vulcani cu nume exotice, focurile care mocnesc în Europa sunt cu mult mai periculoase, şi nu au nimic de-a face cu măruntaiele pământului, ci cu oamenii!

Câţiva stropi de ploaie căzură în clipa în care ajunserăm la heleşteu. Era o creaţie a maestrului peisagist englez Sanders, ale cărui triumfuri florale umpleau Europa. Tatăl Lilei cheltuise milioane pentru înfrumuseţarea proprietăţii, în speranţa că o va vinde de cinci sau de şase ori mai scump vreunui parvenit uluit. Familia Bronicki era încontinuu la limita catastrofei financiare „finale“, după cum anunţa Tad, nu fără speranţă; opulenţa modului lor de viaţă ascundea dezastre şi situaţii cvasidisperate, dintre acelea pe care doar semnele exterioare de bogăţie le pot disimula.

Am început să vâslim; Lila se întindea languros pe nişte perne. Erau exact necesarul de stropi de ploaie pentru a ne mărturisi bunăvoinţa cerului, care ne scutea de aversă. Norii aveau greutatea aceea care ar fi luat amploare în galop, dar vântul nu se grăbea deloc. Păsările nu se sinchiseau de nimic. Am auzit foarte departe un tren care fluiera, dar fără prea multă nostalgie, căci nu era decât Paris-Deauville şi nu

evoca nişte călătorii impozante. Trebuia să vâslim cu grijă, pentru a nu deranja nuferii. Apa mirosea plăcut a proaspăt şi a nămol, iar insectele cădeau acolo unde trebuia, pentru a stârni câteva încreţituri. Nu era anotimpul prietenelor mele libelulele. Un bărzăune voluminos şi prostănac de-a dreptul venea uneori să facă pe clovnul. Lila, în rochia ei albă, întinsă printre vâslaşii săi, fredona o lamentaţie poloneză, cu privirea îndreptată spre cer, care chiar că era norocos. Eram cel mai puternic dintre vâslaşi, dar ei nu-i păsa nici cât negru sub unghie, şi de altfel eram supus ritmului celorlalţi. Trebuia să evităm crengile, căci ele ar fi pierdut câteva flori. Era, desigur, un podeţ admirabil trasat şi acoperit cu dale albe, totul provenind în mod special din Asia. Dar era singura urmă mărturisită de premeditare, căci tot restul porţiunilor florale fusese studiat cu grijă pentru a avea aerul sălbatic.

Lila se oprise din cântat; se juca cu părul, iar ochii ei albaştri adoptaseră expresia aceea de gravitate care era întotdeauna la ea ca un omagiu pe care îl aducea visului.

— Nu sunt sigură că aş vrea să fiu o a doua Garbo, nu vreau să fiu o a doua în nici o privinţă. Încă nu ştiu ce o să fac, dar voi fi *unică.* Desigur, nu mai sunt vremurile în care o femeie poate schimba harta lumii, dar trebuie să fii cu adevărat bărbat, un biet bărbat, pentru a vrea să schimbi harta lumii. Nu voi fi actriţă, pentru că o actriță nu ajunge o persoană diferită decât pe durata unei seri, iar eu am nevoie să mă schimb neîncetat, de dimineaţă până noaptea, nu este nimic mai trist decât să fii doar ceea ce eşti, o mică operă alcătuită de circumstanţe… Am oroare de ceea ce este făcut odată pentru totdeauna…

Vâsleam, ascultând-o cu religiozitate pe Lila „visând la ea însăşi“, după cum se exprimase Tad; Lila traversând Atlanticul singură la bord, ca Alain Gerbault; Lila scriind romane traduse în *toate* limbile; Lila ajunsă avocat şi salvând vieţi omeneşti prin miracole de elocinţă, iar capul acesta blond, culcat pe perne aduse din Orient, între cei patru

vâslaşi ai ei, nici măcar nu bănuia că era deja, pentru mine, o creatură extraordinară şi cu mult mai impresionantă decât toate cele pe care le evoca.

Mirosurile grele ale apelor stătătoare urcau în jurul nostru la fiecare mişcare a ramelor; ierburi buclate îmi mângâiau obrazul; uneori, între tufişuri, apăreau false depărtări ale unei jungle atât de savant imaginată, încât trebuia să ai privirea foarte rece pentru a-ţi aduce aminte că era vorba doar de o grădină în stil englezesc.

— Încă mai pot să ratez totul, spunea Lila, sunt destul de tânără pentru asta. Atunci când îmbătrâneşti, ai din ce în ce mai puţine şanse să ratezi totul, pentru că nu mai ai timp şi poţi trăi liniştit mulţumindu-te cu ceea ce ai ratat deja. Este ceea ce se înţelege prin „pace sufletească“. Dar atunci când nu ai decât şaisprezece ani şi când încă mai poţi să încerci orice şi să nu reuşeşti nimic, asta este ceea ce se numeşte îndeobşte „a avea viitor“…

Vocea îi tremura.

— Ascultaţi, nu vreau să vă alarmez, dar sunt momente în care mi se pare că nu am nici un fel de talent pentru nimic…

Noi am protestat. Spun „noi“, dar aceştia au fost mai ales Tad şi Bruno, care i-au prezis un viitor prodigios. Urma să ajungă o nouă Marie Curie, sau şi mai bine chiar, într-un cu totul alt domeniu, care urma poate să fie inventat. În ceea ce mă priveşte, speram, cu puţină ruşine, desigur, că Lila avea dreptate: dacă ea nu era talentată la nimic, aveam o şansă. Dar Lila rămânea inconsolabilă, şi o lacrimă îi alunecă încet pe obraz şi se opri exact acolo unde trebuia pentru a străluci. Se feri cu grijă să o şteargă.

— Aş vrea aşa de mult să fiu cineva şi eu, murmură ea. Sunt înconjurată de genii. Bruno va avea mulţimile la picioare, nimeni nu se îndoieşte că Tad va ajunge un explorator mai faimos ca Sven Hedin şi chiar şi Ludo are un dar al memoriei uimitor…

Am înghiţit acel „chiar şi Ludo“ fără prea mult chin. Aveam un motiv temeinic să mă simt satisfăcut:

Hans nu spunea nimic. Îşi întorsese capul şi nu-i vedeam faţa, dar triumfam în secret. Nu-l prea vedeam explicându-i Lilei că era, şi el, menit unui viitor strălucit şi că urma să intre într-o academie militară germană pentru că iubea o poloneză. Simţeam că eram pe calea cea bună, cum se spune pe la noi, şi nu eram dispus să o scap din mână. Mi-am oferit chiar luxul să simt pentru rivalul meu puţină milă. Nu era un secol propice pentru cavalerii teutoni. Trebuia de altfel să recunoaştem că era din ce în ce mai dificil să-i placi unei femei: America fusese descoperită deja, izvoarele Nilului de asemenea, Lindbergh traversase deja Atlanticul şi Leigh Mallory escaladase Everestul.

Încă mai eram, toţi cinci, în proximitatea naivităţilor copilăriei – a acelor naivităţi care sunt poate partea cea mai fecundă pe care ne-o dă viaţa şi pe care după aceea ne-o ia.

IX

A doua zi, Stas Bronicki veni să-l vadă pe unchiul meu. Sosirea lui a fost impresionantă, căci era un om care n-ar fi avut grosolănia să-şi schimbe comportamentul şi să se îmbrace modest pentru a le face o vizită oamenilor simpli. Packardul albastru era strălucitor, şoferul, Mr. Jones, deschise în acelaşi timp portiera şi îşi scoase cascheta, cu solemnitatea aceea care înfăţişează la fel de bine importanţa stăpânului ca şi pe aceea a servitorului, iar cavaleristul uşor al finanţei, după cum i se spunea pe piaţa Parisului, apăru în toată splendoarea sa vestimentară: costum de culoarea lemnului de trandafir, cravată în culorile celui mai select club din Londra, mănuşi de culoarea untului şi baston, o garoafă la butonieră şi cu expresia aceea puţin neliniştită a omului căruia Bursa, jocul de bacara şi ruleta îi dejoacă cele mai savante combinaţii.

Noi tocmai gustam ceva, iar vizitatorul nostru, pentru că aruncase o privire interesată cârnatului, pâinii de ţară şi bucăţii de unt, a fost invitat să ni se alăture, ceea ce şi făcu pe loc, manipulând marele cuţit de bucătărie cu eleganţă şi golind câteva pahare din vinul nostru aspru fără a tuşi peste măsură. Îi făcu după aceea unchiului meu o propunere neaşteptată. Eu eram, afirma el cu accentul acela polonez în care recunoşteam vocalele care cântau şi consoanele niţel abrupte ale vocii Lilei, eu eram, afirma el, un geniu în domeniul calculului şi al memoriei; viitorul meu merita toată atenţia. Se oferi să-mi ghideze paşii şi să mă iniţieze încetul cu încetul în secretele operaţiunilor bursiere, căci ar fi fost o crimă să-mi fie ignorate disponibilităţile şi eventual să le vedem dispărând, din lipsa unor împrejurări propice. Între timp, pentru că vârsta mea fragedă nu-mi permitea să mă gândesc la facultate şi încă şi mai puţin să mă lansez de unul singur într-o

activitate în care geniul numerelor trebuie să fie însoţit de maturitatea minţii şi de cunoştinţe indispensabile, el îmi propunea să ocup pe lângă el, în fiecare vară, slujba de secretar.

— Înţelegeţi, dragă domnule, nepotul dumneavoastră şi cu mine avem, într-un fel, talente complementare. Eu am în cel mai înalt grad ştiinţa de a prevedea fluctuaţiile bursiere, iar Ludovic, pe aceea de a concretiza instantaneu în limbajul cifrelor previziunile şi teoriile mele. Dispun la Varşovia, la Paris şi la Londra de birouri specializate, dar ne petrecem verile aici şi nu pot rămâne lipit toată ziua de telefon. Nepotul dumneavoastră a făcut ieri dovada unei rapidităţi de calcul şi a unei memorii care mă vor face să câştig un timp preţios într-un domeniu în care timpul înseamnă bani, aşa după cum se spune pe foarte bună dreptate. Dacă sunteţi de acord, şoferul meu va veni să-l ia în fiecare dimineaţă şi-l va aduce înapoi în fiecare seară. Va avea un salariu de o sută de franci pe lună, din care va putea investi o parte în situaţiile favorabile pe care i le voi indica.

Eram atât de răscolit de perspectiva de a-mi petrece zile întregi în preajma Lilei, încât n-am fost departe de a vedea în aceasta influenţa zmeului Albatros, care se pierduse în ajun în eter şi poate că intervenise în favoarea mea. Cât îl priveşte pe unchiul meu, el îşi aprinsese pipa şi-l studia pe polonez cu o privire meditativă. În cele din urmă, împinse cârnăciorul şi sticla către acesta; Stas Bronicki şi le însuşi şi, de data aceasta fără nici o grijă pentru eleganţă, muşcă din cârnat cu poftă. După aceea, cu gura plină, degajă un damf de usturoi şi ne făcu să auzim un adevărat strigăt al sufletului.

— Fără îndoială că o să mă credeţi prea preocupat de finanţe şi, pentru că, în felul dumneavoastră, vă ocupaţi de lucruri înaripate şi înălţătoare, aceasta fără îndoială că vi se pare prea pământesc. Or, domnule Fleury, aflaţi că duc o veritabilă luptă pentru onoare. Strămoşii mei au învins toţi duşmanii care au încercat să ne subjuge, iar eu înţeleg să învinq banii,

acest nou invadator şi inamic natural al nobleţii, pe propriul său teren. Să nu credeţi că încerc să-mi apăr vechile mele privilegii, sunt suficient de democrat pentru a mă lăsa cu dragă inimă deposedat în această privinţă, dar nu de bani şi…

Se întrerupse şi, înălţând foarte tare din sprâncene cu uimire, fixă deodată un punct din spaţiu. Trăiam atunci ultimele zile ale Frontului Popular, iar unchiul meu, care nu avea nici un partid, după cum se spunea, se inspirase cu toate acestea din momentul istoric şi asamblase un Léon Blum[8] din hârtie, sfoară, carton şi coadă dirijabilă, care avea prestanţă pe cer, cu pălăria sa neagră şi braţele ridicate cu elocvenţă, dar care, în clipa de faţă, atârna cu capul în jos de o grindă, alături de un Musset cu lira sa, fără prea mare grijă pentru cronologie.

8. André Léon Blum (1872–1950), politician socialist francez, prim-ministru al guvernului Frontului Popular. (N. red.)

— Ce mai e şi asta? întrebă Stas Bronicki, lăsând jos cârnatul.

— Este seria mea istorică, spuse Ambroise Fleury.

— S-ar zice că e Léon Blum.

— Mă ţin la curent, asta-i tot, explică unchiul meu.

Bronicki făcu un gest vag cu mâna şi se întoarse.

— În sfârşit, să trecem peste asta. După cum vă spuneam deci, talentele nepotului dumneavoastră îmi pot fi extrem de utile, pentru că nu există o maşinărie în stare să efectueze calcule atât de rapid. În finanţele înalte, ca şi în scrimă, totul constă în rapiditate. Trebuie să-i devansezi pe alţii.

Îi mai aruncă o privire neliniştită lui Léon Blum, îşi luă batista şi-şi tamponă fruntea. Exista în albastrul deschis al privirii sale nu ştiu ce scânteiere disperată a cavalerului pornit în căutarea Graalului, dar pe care circumstanţele l-au obligat să-şi lase calul, armura şi lancea la muntele de pietate.

Mi-a trebuit ceva timp pentru a descoperi că geniul financiar al lui Bronicki chiar era real. Fusese într-adevăr unul dintre primii care au pus la punct o metodă financiară devenită de atunci curentă şi

mulţumită căreia băncile nu-i refuzau sprijinul: se îndatorase atât de mult acestora, încât recuperatorii de fonduri nu-şi puteau permite să-l arunce în faliment.

Unchiul meu se arătă prudent. Cu absenţa aceea totală a oricărei urme de ironie de care dădea dovadă în clipele sale cele mai ironice, îl informă pe viitorul meu protector că drumul meu în viaţă era trasat şi că nu trecea prin sferele înalte.

— O slujbuliţă de poştaş, cu pensia asigurată, iată ceea ce-mi doresc pentru el.

— Dar, Dumnezeule! Domnule Fleury, nepotul dumneavoastră are geniul memoriei! tună Stas Bronicki, bătând cu pumnul în masă. Şi tot ceea ce vreți pentru el este o slujbă de conțopist?

— Domnule, replică unchiul meu, în vremurile care se întrevăd, micii conțopiști vor avea poate de jucat cel mai frumos rol dintre toate. Ei vor putea spune: „Eu măcar n-am făcut nimic!“

Cu toate acestea, s-a căzut de acord că, în timpul lunilor de vară, mă voi pune la dispoziţia familiei Bronicki, în calitate de „însărcinat cu socotelile“. Acestea fiind stabilite, unchiul meu şi Mr. Jones, luându-l fiecare pe conte de câte un cot, căci cârnatul îşi făcuse efectul – cele două sticle de vin neputând fi menţionate aici din discreţie – îl însoţiră până la maşină. Aşezându-se la volan, impasibilul Mr. Jones, pe care îl considerasem până atunci incarnarea tuturor virtuţilor britanice privind sângele rece şi discreţia, se întoarse către tutorele meu şi, cu un accent englezesc foarte puternic, dar într-o franceză care sugera la modul incontestabil cu totul altfel de viaţă decât aceea de şofer particular, declară:

— Sărmanul individ. Încă n-am mai văzut aşa un dobitoc. E făcut să fie jumulit.

După care, punându-şi mănuşile şi reluându-şi aerul imperturbabil, demară Packardul, lăsându-ne uluiţi de această bruscă revelaţie a capacităţilor lui lingvistice.

— Ei bine, spuse unchiul, iată-te în sfârşit lansat. Ai găsit un protector puternic. Nu-ţi cer decât un

lucru…

Mă privi cu gravitate şi, cunoscându-l bine, deja mă umfla râsul.

— Să nu-i împrumuţi niciodată bani.

X

Pe parcursul următorilor trei ani, din 1935 până în 1938, viaţa mea nu a cunoscut decât două anotimpuri: vara, atunci când familia Bronicki, începând din luna iunie, sosea din Polonia, şi iarna, care începea odată cu plecarea lor, la sfârşitul lui august, şi dura până la revenirea lor. Lunile interminabile pe care le petreceam fără să o văd pe Lila erau în întregime consacrate amintirii şi cred că absenţele prietenei mele m-au făcut incapabil de uitare. Ea îmi scria puţin, dar scrisorile îi erau lungi şi semănau cu paginile unui jurnal intim, iar Tad, atunci când primeam câte o vorbă de la el, îmi spunea că sora sa continua să „viseze la ea însăşi, se gândeşte în clipa aceasta să se ducă să-i îngrijească pe leproşi“. Existau, desigur, în scrisorile ei cuvinte de tandreţe şi chiar de dragoste, dar aveau un aer ciudat de impersonal, pur literar, aşa încât nu am fost deloc surprins atunci când într-una dintre ele Lila m-a informat că ceea ce-mi trimitea ea erau pasaje dintr-o operă mai vastă la care lucra. Cu toate acestea, atunci când familia Bronicki revenea în Normandia, ea se repezea către mine cu braţele deschise şi mă acoperea cu sărutări, râzând şi chiar plângând niţel uneori; îmi erau de ajuns aceste câteva clipe pentru a simţi că viaţa îşi ţinea toate promisiunile şi că nu aveai voie să te îndoieşti de ea. Cât priveşte atribuţiile mele de „secretar calculator“, aşa cum mă poreclise Podlowski, omul bun la toate al angajatorului meu, un individ spân, numai bărbie şi maxilar, cu cărare pe mijloc şi mâini umede, mereu gata să facă plecăciuni, munca ce mi se cerea nu era deloc grea. Atunci când Bronicki primea vreun

bancher, agent de schimb sau coleg speculator şi se dedau între ei la savante estimări de profit, urcări şi limite de beneficiu, asistam la întrevedere, jonglam cu milioane şi milioane, realizând averi imense, deducând fluctuațiile cursului de schimb şi împrumuturile, înmulţind după aceea cursul acţiunilor care vor fi cumpărate cu aceste beneficii teoretice ale dimineţii, indicând că atâtea tone de zahăr sau de cafea, şi cu condiţia ca creşterea să continue conform intuiţiilor genialului cavalerist al finanţei, multiplicate cu cursul zilei, în lire sterline, franci, dolari, vor da cutare sau cutare sumă, prinzând atât de repede obişnuinţa milioanelor, încât de atunci nu m-am mai simţit niciodată sărac. Dedicându-mă acestor acrobaţii la mare înălţime, pândeam prin uşa uşor întredeschisă apariţia Lilei, care nu scăpa niciodată ocazia să se manifeste pentru a mă face să-mi pierd capul şi să comit vreo greşeală grosolană, ruinându-l pe tatăl ei cât ai bate din palme, făcând să scadă cursul bumbacului până-n hăuri, împărţind în loc să înmulţesc, ceea ce provoca nebunia totală a cavaleristului şi o făcea pe fiica sa să râdă în hohote. Atunci când, obişnuindu-mă încetul cu încetul cu manevrele ei menite să măsoare – vai, cât de inutil! – soliditatea influenţei pe care o exercita asupra mea, reuşeam să-mi păstrez minţile şi să evit greşelile, ea făcea o mutră înciudată şi pleca, nu fără mânie. Aveam atunci impresia că am suferit o pierdere enormă, mai importantă decât toate prăbuşirile bursiere.

Ne regăseam în fiecare zi pe la ora cinci la capătul celălalt al parcului, dincolo de iaz, în cabana în care grădinarul arunca florile „atinse de limita vârstei“, după cum spunea Lila; ele îşi pierduseră strălucirea şi prospeţimea şi veneau acolo să-şi degaje ultimul parfum. Bâjbâiam printre petale roşii, albastre, galbene, verzi şi violet şi printre ierburile acelea care sunt considerate rele atâta timp cât trăiesc, pentru că nu fac decât după capul lor. Era clipa în care Lila, care învăţase să cânte la chitară, „visa la ea însăşi“, cu un cântec pe buze. Aşezată printre plante, cu fusta

ridicată pe genunchi, îmi vorbea despre viitoarele ei turnee triumfale în America, despre adoraţia mulţimilor şi era atât de convingătoare în fantasmele ei, sau mai degrabă o adoram în atare măsură, încât toate florile acelea de la picioarele ei mi se păreau deja a fi aruncate acolo de fervenţii ei admiratori; îi vedeam partea de sus a coapselor; muream de dorință, nu îndrăzneam nimic, nu mişcăm, muream încetişor. Ea intona cu o voce nesigură nu ştiu ce cântec căruia îi scrisese chiar ea cuvintele, iar Bruno muzica, iar după aceea, înspăimântată de vechea ei duşmancă, realitatea, care le refuza corzilor ei vocale accentele divine pe care le pretindea Lila din partea lor, arunca chitara şi începea să plângă.

— N-am nici un fel de talent, asta e.

O consolam. Nimic nu-mi făcea mai multă plăcere decât clipele acestea de disperare care-mi permiteau să o iau în braţe, să-i ating sânii cu mâna şi buzele cu ale mele, şi apoi veni o zi în care pierzându-mi capul, lăsându-mi buzele să bântuie după inspiraţia lor nebună şi fără să întâmpin rezistenţă, auzii o voce a Lilei pe care nu o cunoşteam, aceea pe care nici un geniu vocal nu o poate depăşi; rămăsei îngenuncheat, în vreme ce vocea mă ameţea şi mă ducea cu ea dincolo de tot ce cunoscusem până atunci în viaţa mea. Ţipătul urcă atât de sus, încât m-am simţit, eu, care n-am fost niciodată până în clipa aceea un credincios, ca şi cum reuşisem în sfârşit să-i ofer lui Dumnezeu ceea ce I se cuvenea. Ea rămase după aceea inertă pe patul ei de flori, cu cele două mâini uitate pe capul meu.

— Ludo, vai, Ludo, ce-am făcut?

Tot ceea ce-am putut spune, chiar din străfundurile adevărului, a fost:

— Nu ştiu.

— Cum ai putut?

Şi mi-a ieşit fraza aceea de comicul cel mai teribil, atunci când te gândeşti la toate modalităţile de a întâlni credinţa:

— Nu sunt eu de vină, e Dumnezeu.

Ea se ridică niţel, se aşează în fund, îşi şterse lacrimile.

— Lila, nu plânge, n-am vrut să te fac nefericită.

Suspină şi mă îndepărtă cu un gest al mâinii.

— Idiotule. Plâng pentru că a fost prea mult.

Mă privi cu severitate.

— Unde ai învăţat asta?

— Ce?

— La naiba, spuse. N-am mai văzut niciodată aşa un nătărău.

— Lila…

— Taci.

Se lăsă să cadă pe spate. M-am întins lângă ea. I-am luat mâna. Și-o retrase.

— Asta este, spuse. Am ajuns o târfă.

— Dumnezeule! Ce spui acolo?

— O târfă. Am ajuns o târfă.

Mi-am dat seama că o spunea cu multă satisfacţie.

— În sfârşit, am reuşit totuşi să ajung ceva!

— Lila, ascultă…

— Nu am nici un fel de talent pentru cântat!

— Ba da, doar că…

— Exact, doar că. Taci. Sunt o târfă. Ei bine, măcar să ajung cea mai mare, cea mai celebră târfă din lume. Dama cu camelii, dar fără tuberculoză. Nu mai am nimic de pierdut. Viaţa mea este complet trasată acum. Nu mai am de ales.

Degeaba îi cunoşteam salturile imaginaţiei, eram înspăimântat. Era ceva aproape superstiţios. Mi se părea că viaţa ne asculta şi lua notiţe. M-am ridicat.

— Îţi interzic să spui tâmpenii de genul ăsta, am răcnit eu. Viaţa are urechi. Şi, la urma urmei, n-am făcut decât să te…

Ea făcu „vai!“ şi-mi puse mâna pe buze.

— Ludo! Îţi interzic să spui astfel de prostii. Este monstruos! Monstru-os! Du-te! Nu vreau să te mai văd niciodată. Niciodată. Nu, stai aici. Oricum este prea târziu.

Într-o zi mă întorceam de la întâlnirea noastră cotidiană din cabană, când am dat peste Tad, care mă aştepta în hol.

— Ia spune, Ludo.

— Ce?

— De cât timp te culci cu sora mea?

Tăceam. Pe perete, colonelul de cavalerie Jan Bronicki, eroul de la Santo Domingo şi de la Somosierra, ridica sabia deasupra capului meu.

— Nu face mutra asta, bătrâne! Dacă-ţi imaginezi că vin să-ţi vorbesc despre onoarea familiei Bronicki, eşti un nătărău. Vreau doar să vă scutesc de catastrofe. Pun pariu că nici măcar nu aveţi habar despre existenţa ciclului, nici unul, nici celălalt.

— Care ciclu?

— Iată, exact cum mă gândeam. Există o perioadă – şapte zile înainte de menstruaţie, aproximativ, şi şapte zile după – în care nu poate fi fecundată femeia. Aşadar nu riscaţi nimic. Pentru că eşti aşa de tare la calcule, nu uita asta şi evitaţi să faceţi prostii. Nu ţin deloc să fim obligaţi să ne adresăm vreunei ţărănci oarecare, cu andrelele ei de tricotat. Sunt prea multe fete care mor din cauza asta. Asta-i tot ce aveam să-ţi spun şi nu voi mai aduce vorba vreodată.

Îmi dădu o palmă pe umăr şi voi să se îndepărteze. Nu puteam să-l las să plece în felul acesta. Voiam să mă justific.

— Ne iubim, i-am spus.

Mă studie cu atenţie, cu un soi de curiozitate ştiinţifică.

— Te simţi vinovat pentru că te culci cu sora mea. Eşti fericit, da sau nu?

Să spun „da“ mi s-a părut de o atare suficienţă, încât am tăcut.

— Ei bine, nu există altă justificare pentru viaţă şi moarte. Ţi-ai putea petrece viaţa în biblioteci, nu vei găsi un alt răspuns.

Se duse, cu mersul său nonşalant, fluierând. Încă mai aud cele câteva note din *Appassionata*.

Bruno mă evita. Oricât îmi spuneam că nu am nimic să-mi reproşez şi că Lila mă alesese, era ceva independent de voinţa mea, eram bântuit de chinul acela pe care îl vedeam pe faţa lui atunci când ni se încrucişau privirile. Îşi petrecea toate zilele la pian, şi

atunci când muzica înceta, liniştea mi se părea, dintre toate operele lui Chopin pe care le cunoşteam, cea mai sfâşietoare.

XI

Treburile mele pe lângă Bronicki nu se limitau la întreprinderile lui financiare. Îl asistam şi la elaborarea unui sistem de joc care trebuia să-i permită să obţină o victorie zdrobitoare şi definitivă în faţa cazinourilor, fortăreaţa aceea care rămânea de necucerit şi împotriva căreia visa să lanseze un ultim asalt. Stas plasa o ruletă pe masa de bridge şi arunca bila, ba chiar striga „Jocurile sunt făcute!“ pentru mai mult realism, strigăt care mi se părea de altfel că izbucneşte din acea profunzime obscură a sufletului care este numită subconştient. Singura contribuţie pe care o puteam aduce acestei căutări disperate a unui „sistem“ era să reţin pe de rost ordinea numerelor ieşite şi să le recit după aceea de zece, de douăzeci de ori, pentru ca Stas să poată decela vreo ocheadă a destinului, în vreme ce eu pândeam pe faţa lui acoperită de favoriţi moartea visului. La capătul câtorva ore din această urmărire a himerei, îşi ştergea fruntea şi murmura:

— Cred, micul meu Ludovic, că m-am încrezut prea mult în puterile tale. Vom relua asta mâine. Odihneşte-te, ca să fii în cea mai bună formă.

Compasiunea şi dorinţa mea de a-l ajuta au ajuns atât de mari, încât am început să trişez. Ştiam că ceea ce căuta contele în recitările mele erau numere şi combinaţii de numere care se repetau într-o anumită ordine. Puţin conştient de consecinţele pe care le putea avea buna mea voinţă foarte prost plasată, începui să rearanjez numerele ieşite, cumva ca participanţii la şedinţele cu mese turnante care nu se pot abţine să nu împingă masa pentru a întreţine iluzia. A fost o catastrofă. Punând să i se recite de mai multe ori la rând numerele pe care le aranjam în

serii, Stas Bronicki arboră deodată un aer pe care nu-l pot califica altfel decât halucinat, rămase o clipă nemişcat, cu pixul în mână, la pândă, ca şi cum ar fi auzit vreo muzică divină, apoi, invitându-mă cu o voce răguşită de emoţie să-mi reiau recitarea, ceea ce am făcut imediat cu aceeaşi rea-credinţă bine intenţionată, dădu o formidabilă lovitură de pumn în masă şi tună cu o voce cu care probabil că strămoşii săi îşi însoţeau atacurile, cu sabia în mână:

— *Kurwa mać*! Îi am la mână pe nemernicii ăia! Am să-i oblig să înapoieze bunurile dobândite ilicit!

Se ridică dintr-un salt, părăsi biroul şi, în inocenţa mea, m-am simţit foarte fericit că am făcut o faptă bună.

În seara aceea, Bronicki pierdu un milion la cazinoul din Deauville.

Eram alături de Lila, a doua zi dimineaţa, când contele s-a întors acasă. Podlowski ne prevenise asupra dezastrului cu o oră mai devreme, adăugând: „O să-şi zboare din nou creierii“. Lila, care îşi bea ceaiul cu tartine cu miere, nu părea prea emoţionată.

— Tata n-a putut să piardă o astfel de sumă. Dacă a pierdut-o, înseamnă că banii nu erau ai lui. Aşadar, n-a pierdut decât nişte datorii. Trebuie să se simtă uşurat.

Polonezii aceştia chiar că aveau o tărie admirabilă care-i permisese ţării lor să supravieţuiască tuturor dezastrelor. Pe când mă aşteptam să o văd pe Genia Bronicka în plină criză de isterie, cu telefoane la medici şi leşinuri, în cele mai bune tradiţii scenice ale ei, o văzui coborând într-un neglijeu roz în sala de mese, cu canişul sub braţ; veni să depună o sărutare pe fruntea fiicei ei, îmi aruncă prieteneşte un bună ziua, puse să i se servească un ceai şi declară:

— Am pus revolverul în seiful meu. Nu trebuie să-l găsească: ne-ar face mutre o săptămână. Nu ştiu dacă a împrumutat banii de la Potocki, de la Sapieha sau de la Radziwill, dar, la urma urmei, o datorie la joc este o datorie de onoare, ei trebuie să priceapă asta, indiferent cine plăteşte, ceea ce contează este ca nobilimea poloneză să rămână fidelă tradiţiilor sale.

Tad cobora scara căscând, în halat, cu ziarul în mână.

— Ce se petrece? Mama are aerul atât de calm, încât mi-e teamă de tot ce poate fi mai rău.

— Tata s-a ruinat din nou, spuse Lila.

— Asta înseamnă că a ruinat din nou pe cineva.

— A pierdut un milion la Deauville, noaptea trecută.

— Trebuie să fi curăţat fundul sertarelor, mormăi Tad.

Camerista tocmai adusese cornuri calde, când Stas Bronicki îşi făcu intrarea. Era buimac. În spatele lui, Mr. Jones, impecabil, îi ducea paltonul, iar omul bun la toate, Podlowski, livid, părea să aibă de două ori mai multe fălci şi bărbii ca de obicei.

Bronicki ne contemplă pe toţi în tăcere.

— Poate careva dintre cei de faţă să-mi împrumute o sută de mii de franci?

Privirea i se opri asupra mea. Tad şi Lila izbucniră în râs. Chiar şi bravului de Bruno i-a venit greu să-şi ascundă râsul.

— Luaţi loc, prietene, şi serviţi o ceaşcă de ceai, spuse Genia.

— Bine, să spunem zece mii?

— Stas, te rog, spuse contesa.

— Cinci mii! răcni Bronicki.

— Marie, mai încălzeşte-ne nişte cornuri şi ceai, spuse Genia.

— O mie de franci, pentru numele lui Dumnezeu! zbieră Bronicki, cu disperare.

Archie Jones îşi duse mâna în interiorul bluzonului şi făcu un pas în faţă, ţinând cu precauţie pardesiul în carouri al contelui.

— Dacă domnul se îndură să-mi permită… O sută de franci? *Fifty-fifty,* normal.

Bronicki ezită o clipă, apoi înşfăcă bancnota din mâna şoferului său şi se repezi afară. Podlowski ridică braţele şi umerii într-un gest de neputinţă şi îl urmă. Archie Jones ne salută politicos şi se retrase la rândul său.

— Ei bine, iată, spuse Genicika, cu un suspin. Englezii sunt într-adevăr singurii oameni pe care te poţi baza.

Urma să aud adeseori fraza aceasta, în circumstanţe total diferite.

XII

Nu ştiu dacă prinţii Sapieha, prinţii Radziwill sau conţii Potocki au fost cei care i-au furnizat angajatorului meu fondurile pierdute graţie schemei de care fusesem responsabil la modul atât de inocent, dar în cursul următoarelor zile conacul de la Jars a fost invadat de domni polonezi a căror extremă distincţie era însoţită de înjurături demne de nişte golani. Termeni cum ar fi „idiotul ăsta de Bronicki“, „rahatul ăsta cu ochi“ şi „puiul ăsta de căţea“ plouau din toate părţile şi era ca şi cum aceleaşi cuvinte cădeau de pe buzele colonelului de cavalerie uşoară Jan Bronicki, de pe portretul deja menţionat. Cele mai mari nume ale Poloniei păreau să se fii năpustit asupra nenorocitului învins al ruletei, care făcea faţă furtunii cu mult sânge rece, aşa cum se cuvine unui cetăţean al unei ţări obişnuite să renască din propria cenuşă. Argumentul său rămase de neclintit: i-a lipsit un alt milion pe care „sistemul“ său îl solicita pentru a face să sară banca. Aşa că dacă ar fi fost dispuşi să-i împrumute două milioane, el ar porni din nou la luptă şi, încă de a doua zi, cei care îl înjurau ar fi fost primii care să lanseze în onoarea lui uralele victoriei. Dar se părea că, de data aceasta, chiar şi cei mai curajoşi dintre patrioţii polonezi coborau pavilionul şi-şi pierdeau încrederea in victorie. Bronicki ţinu cu omul său bun la toate lungi conciliabule, la care am fost convocat şi eu, deşi nu mai era nevoie deloc de calcule, singura cifră care reieşea din toate acestea fiind zero. S-a luat decizia să se vândă bijuteriile de familie, pe care Bronicki se duse să le ceară soţiei lui. Se izbi de un refuz. Lila, care asistase la scenă,

tolănită confortabil într-un fotoliu şi mâncând castane glasate – „pentru că urma să fim săraci, era mai bine să profităm“ – îmi povesti râzând că mama ei a scos în evidenţă faptul că diamantele şi perlele în cauză îi fuseseră oferite de ducele de Avila pe vremea când acesta era ambasador al Spaniei la Varşovia, aşa că ar fi fost imoral să se despartă de ele în favoarea soţului ei.

— Încă o dată, ca întotdeauna în familia noastră, ne gândim întâi la onoare, a fost comentariul lui Tad.

Nu mai rămânea decât o poziţie de retragere pentru ultimul cavalerist: întoarcerea la proprietăţile sale din Polonia, care nu puteau fi luate de inamic pentru că făceau parte dintr-un patrimoniu istoric asupra căruia veghea cu gelozie regimul coloneilor, care îi succedase celui al mareşalului Pilsudski. Castelul şi domeniul său erau situate la vărsarea Vistulei în mare, în acel „coridor polonez“ care despărţea Prusia Orientală de restul Germaniei. Hitler îi reclama „restituirea“, instalând deja, în oraşul liber Danzig, un guvern de nazişti. Proprietatea fusese declarată inalienabilă printr-un decret din 1935 şi familia Bronicki primea o subvenţie serioasă pentru întreţinerea ei.

Eram înspăimântat. Ideea de a o pierde pe Lila era de o cruzime care mi se părea incompatibilă cu tot ceea ce ştiam despre umanitate. Lunile sau chiar anii în care urma să fiu obligat să trăiesc departe de ea erau o durată care nu mai avea nici o legătură cu ceea ce eram eu în stare să calculez. Unchiul meu, care mă vedea topindu-mă pe picioare pe măsură ce se apropia ora fatală, încercă să-mi explice că existau în literatură exemple de dragoste care supravieţuise unor ani de despărţire.

— Este mai bine să plece pentru totdeauna. Ai împlinit şaptesprezece ani, trebuie să-ţi aranjezi o viaţă şi nu se poate trăi doar cu o femeie. De ani de zile, nu trăieşti decât pentru ea şi chiar şi la aceşti „nebuni de Fleury“, cum ni se spune, este nevoie de puţină raţiune; se spune de asemenea, în franceză, „să-ţi faci o raţiune“, deşi sunt primul care să admită

că este o expresie care miroase a renunţare, a abandon şi a supunere, şi că dacă toţi francezii „şi-ar fi făcut o raţiune“, Franţa de mult n-ar mai fi existat. Adevărul este că nu trebuie nici prea multă raţiune, nici foarte multă nebunie, deși mărturisesc că nici prea-prea, nici foarte-foarte o fi o reţetă bună pentru Clos Joli şi amicul Marcellin, atunci când se află în faţa maşinilor sale de gătit, dar trebuie uneori să ştii să-ţi pierzi capul. Ei drăcie, iată-mă pe cale să-ţi spun contrariul a ceea ce voiam. E mai bine să suferi o lovitură puternică, pentru a încheia, şi chiar dacă trebuie să o iubeşti pe fata asta toată viaţa, este mai bine să se ducă pentru totdeauna, asta nu va face decât să o înfrumuseţeze.

Eram pe cale să-i cârpesc Pasărea Albastră, care-şi spărsese ciocul în ajun.

— Ce încerci de fapt să-mi spui, unchiule? Mă sfătuieşti să-mi „păstrez raţiunea“, sau să-mi „păstrez raţiunea de a trăi“?

Lăsă nasul în jos.

— Bine, tac. Sunt ultimul om care să-ţi dea sfaturi. N-am iubit decât o femeie în viaţă şi, cum treaba n-a mers…

— De ce n-a mers? Nu te iubea?

— N-a mers pentru că nu am întâlnit-o. O aveam foarte bine în minte, am văzut-o în fiecare zi în minte timp de treizeci de ani, dar nu am găsit-o. Nu ne-am întâlnit. Imaginaţia îţi joacă uneori adevărate feste. Este adevărat în ceea ce priveşte femeile, ideile şi ţara. Iubeşti o idee, ea ţi se pare cea mai frumoasă dintre toate, şi după aceea, când se materializează, nu mai seamănă deloc cu ce aveai în minte, sau chiar e de-a dreptul de rahat. Sau îţi iubeşti atât de mult ţara, încât la sfârşit nu o mai poţi suporta, pentru că niciodată nu este cea bună.

Râse.

— Şi atunci, îţi faci din viaţă, din idei şi din visuri… nişte zmeie.

Nu ne mai rămâneau decât câteva zile, şi acel rămas-bun al nostru era alcătuit din trecerea în revistă a pădurilor, iazurilor şi drumurilor pe care

urma să nu le mai vedem împreună. Sfârşitul verii avea culori blânde, ca şi cum nu-i lipsea tandreţea faţă de noi. Chiar şi soarelui părea să-i pară rău că ne părăseşte.

— Aş vrea aşa de mult să fac ceva din viaţa mea, îmi spunea Lila, ca şi cum n-aş fi fost acolo.

— Asta este doar din cauză că nu mă iubeşti suficient.

— Bineînţeles că te iubesc, Ludo. Dar tocmai asta e teribil. E teribil pentru că nu-mi este suficient, pentru că eu continui să mă gândesc la mine. Nu am decât optsprezece ani şi deja nu ştiu să iubesc. Altfel nu m-aş gândi tot timpul la ceea ce voi face din viaţa mea, m-aş uita cu totul. Nici măcar nu m-aş gândi să fiu fericită. Dacă aş şti să iubesc cu adevărat, n-ai mai exista decât tu. Dragostea adevărată este atunci când nu mai există decât celălalt. Aşa că…

Faţa îi luă o expresie tragică.

— Nu am decât optsprezece ani şi deja nu iubesc, exclamă ea şi izbucni în plâns.

Nu eram prea emoţionat. Ştiam că de câteva zile renunţase mai întâi la studiile de medicină, după aceea la cele de arhitectură, pentru a intra la conservatorul de artă dramatică din Varşovia şi a ajunge rapid o glorie naţională a teatrului polonez. Începeam să o cunosc şi ştiam că treaba mea era să apreciez ca un cunoscător sinceritatea vocii sale, a necazului şi a confuziei. Bine că nu mă întreba, în timp ce-şi îndepărta meşa de păr cu o mişcare care rămâne pentru mine până în ziua de astăzi cel mai frumos gest al unei femei, pândindu-mă dintr-un colţ de ochi albastru: „Nu crezi că am talent?“ Eram gata de orice sacrificiu pentru a salva în ochii ei grandoarea sublimă a culmilor. La urma urmei, aveam de-a face cu o fată al cărei idol, Chopin, se dusese să-şi agraveze tuberculoza în umiditatea Majorcăi, iarna, la bunul plac al lui George Sand, şi care îmi adusese deseori aminte, cu ochii strălucind de speranţă, că cei mai mari doi poeţi ruşi, Puşkin şi Lermontov, au murit în duel, primul la treizeci şi şase de ani, şi al doilea la douăzeci şi şapte, că Hölderlin a

ajuns nebun din dragoste şi că von Kleist a murit într-un pact sinucigaş cu iubita sa. Toate astea, mi-am spus, amestecându-i pe moment pe slavi cu germanii, sunt istorii poloneze.

Am luat-o de braţ şi am încercat s-o liniştesc, în vreme ce simţeam pe buze ceva care începea să semene puternic cu zâmbetul maliţios al unchiului meu, Ambroise.

— Poate că este din cauză că nu mă iubeşti, i-am repetat. Nu pe mine mă aşteptai. Dar o să iubeşti. Poate că va fi Bruno. Sau Hans, pe care îl vei revedea curând, pentru că se spune că armata germană este pe picior de război, la frontiera Poloniei. Sau o să întâlneşti pe altcineva pe care ai să-l iubeşti cu adevărat.

Scutură din cap, cu lacrimi în ochi.

— Ba nu, tocmai că te iubesc, Ludo! Te iubesc cu adevărat. Dar nu este posibil să existe doar asta, să iubeşti pe cineva. Atunci înseamnă că sunt o mediocră. Am o biată inimioară, sunt superficială, incapabilă de profunzime, de măreţie, de tulburare.

Mi-am adus aminte de sfaturile unchiului meu şi, reluând într-un fel cu o mână fermă sfoara frumosului meu zmeu pentru a-l împiedica să se ducă să se piardă în vijelia aceea slavă, am tras-o spre mine; cu buzele mele lipite de ale ei, ultimul meu gând conştient a fost că dacă ceea ce-mi oferea Lila nu era, după cum mi-o strigase, „adevărata, marea dragoste“, ei bine, atunci viaţa era încă şi mai generoasă cu frumuseţea, cu bucuria şi cu fericirea decât mi-o imaginasem.

Chiar în seara aceea, ea plecă la Paris – nu au premeditat, dar am schiţat un surâs amestecându-le astfel din punct de vedere gramatical pe „ea“ şi „viaţă“ – unde o aşteptau părinţii săi şi unde, strânşi cu uşa, toţi acei Radziwill, Sapiecha, Potocki şi Zamojski renunţaseră, patriotic, la urmăriri, pentru a nu mânji unul dintre numele cele mai ilustre ale Poloniei, într-un moment în care oameni de stat mai puţin predispuşi la onoare se abandonau ruşinii şi se înclinau la München în faţa canaliei naziste. M-am

dus încă o dată la conacul de la Jars; Tad şi Bruno vegheau la ambalarea obiectelor de artă şi la „detalii“, între care reglarea salariilor grădinarilor şi servitorilor punea probleme. Portretul colonelului-conte Jan Bronicki la Somosierra, deja dat jos de pe perete, aştepta punerea în cutie şi revenirea pe pământul natal. Podlowski rătăcea din încăpere în încăpere, alegând mobilierul care urma să fie vândut pentru a plăti salariile şi a achita datoria la Clos Joli, pe care Marcellin Duprat refuza să o șteargă. Furnizorii din Clos şi Cléry nu erau mai înclinaţi să se lase înduplecaţi şi încercau să pună mâna pe tot ceea ce i-ar fi putut despăgubi. Lucrurile urmau să se aranjeze câteva săptămâni mai târziu, atunci când Genicika acceptă în sfârşit să se despartă de o „amintire“ sub formă de diamant, şi o bună parte din mobilier, printre care pianul şi globul pământesc, a fost chiar lăsată pe loc, în speranţa unei reveniri la conac, dar Bruno era disperat la ideea că risca să-şi piardă pianul Steinway pe parcurs. Cât îl priveşte pe Tad, mai preocupat de evenimentele politice decât de chestiunile astea materiale, el mă primi aşezat, cu un morman de ziare pe genunchi.

— Fără îndoială că n-o să ne mai întoarcem aici, mi-a spus el, dar asta n-are importanţă, căci eu cred că în curând milioane de oameni nu vor mai reveni niciodată nicăieri.

— N-o să fie nici un război, am spus cu fermitate, căci eram gata de orice pentru a o revedea pe Lila. Vara viitoare, am să vin să vă vizitez în Polonia.

— Dacă va mai exista o Polonie, spuse Tad. Acum, că Hitler a aflat întreaga măsură a laşităţii voastre, nu se va mai opri.

Bruno îşi punea partiturile într-un cufăr.

— Pianul este pierdut, îmi spuse.

— Sfântul egoism, mormăi Tad. Şi el de colo! Lumea poate să se prăbuşească, singurul lucru care contează este încă puţină muzică.

— Franţa şi Anglia n-o vor permite, am spus, şi Tad trebuie să fi avut dreptate să vorbească de sfântul egoism, pentru că mi-am dat seama deodată cu

claritate că ceea ce înţelegeam eu prin „Franţa şi Anglia n-o vor permite“ era că despărţirea mea de Lila era definitivă.

Tad azvârli cu dezgust pe jos grămada de ziare. Mă studie cu de-abia ceva mai puţină neplăcere.

— Da, „cântecele disperate sunt cântecele cele mai frumoase“. S-ar mai putea adăuga „fericiţi cei morţi într-un război drept, fericite spicele coapte şi grâul secerat“. Poezia va prelua ştafeta muzicii şi forţa irezistibilă a culturii îl va mătura pe Hitler. S-a dus dracului totul, copii.

Mă mai privi, şi buzele i se strânseră.

— Ai să fii binevenit vara viitoare la Grodek, spuse. Este posibil să mă înşel. Fără îndoială că nu cunosc atotputernicia dragostei. Poate că există zei, necunoscuţi mie, care ţin să nu intervină nimic care să împiedice reunirea iubiţilor. Ei, la naiba! La naiba! Cum de-aţi putut capitula în halul ăsta?

L-am anunţat că unchiul meu, aşa pacifist şi contestatar de conştiinţă cum era, tocmai abandonase, din cauza München-ului, preşedinţia de onoare a Zmeielor Franţei.

— Şi ce este uimitor în asta? îmi aruncă el. Este exact ceea ce se cheamă un contestatar de conştiinţă. În sfârşit, cine ştie, s-ar putea să mai treneze doi sau trei ani. Atunci, ne vedem la anul, Ludo!

— La anul!

Ne-am îmbrăţişat şi ei m-au condus până pe terasă. Îi revăd, pe amândoi, cu mâna ridicată, făcându-mi semne. Eram sigur că Tad se înşela şi îl deplângeam niţel. Iubea cu pasiune omenirea întreagă, dar în fond nu avea pe nimeni. Credea în nenorocire pentru că era singur. Speranţa are nevoie de două persoane ca să existe. Toate legile numerelor mari încep cu această certitudine.

XIII

Pe parcursul iernii 1938-1939 memoria mea s-a afirmat într-o manieră care a justificat cele mai rele temeri exprimate cândva de domnul Herbier, atunci când venise să-l avertizeze pe unchiul meu că „băiatul pare complet lipsit de facultatea uitării“. Nu ştiu dacă aşa se întâmpla cu toţi din familia Fleury, după cum am auzit afirmându-se atât de adesea, pentru că de data aceasta nu era vorba nici de libertate, nici de drepturile omului, nici de Franţa, care încă mai era acolo şi nu necesita în aparenţă nici un efort al memoriei. Lila nu mă mai părăsea. Îmi reluasem atribuțiile de contabil de la Clos Joli, la care au venit să se adauge altele, în diverse întreprinderi comerciale ale regiunii, pentru a economisi banii necesari călătoriei mele în Polonia; mă ocupam de fermă, dar în tot timpul acesta prezenţa Lilei alături de mine prindea o realitate fizică atât de palpabilă, încât unchiul meu, ironic sau nu, ajunsese să pună un al treilea tacâm pe masă pentru cea care nu era acolo. Îl consultă pe doctorul Gardieu, care vorbi despre o stare obsesională şi recomandă mersul pe jos şi sporturi de echipă. Nu mă miram de lipsa de înţelegere a medicului, dar eram întristat de atitudinea tutorelui meu, deşi îi cunoşteam vechea neîncredere faţă de toate aceste devotamente absolute care le cauzaseră deja alor noştri atât de multe nenorociri. Am avut câteva hărţuieli. El pretindea că acea călătorie în Polonia, pe care o proiectam odată sosită vara, îmi va rezerva cea mai amară dintre decepţii şi că, de altfel, expresia în sine „prima dragoste“, prin definiţie, semnifică ceva menit să ia sfârşit. Mi se părea, cu toate acestea, că unchiul meu mă contempla uneori nu fără mândrie.

— În sfârşit, dacă-ţi lipsesc banii de drum, îmi spuse, am să-ţi dau eu. Trebuie şi să-ţi cumperi nişte haine, căci nu se pune problema să te duci la oamenii aceia îmbrăcat ca un vagabond.

În timpul iernii, Lila îmi scrise câteva scrisori, din ce în ce mai scurte, apoi n-au mai fost decât cărţi poştale; era normal, în curând urma să ne reunim şi însăşi scurtimea cuvintelor sale: „Te aşteptăm cu

toţii“, „Sunt aşa de fericită că ai să cunoşti în cele din urmă Polonia“, „Ne gândim la tine“, „Iunie bate la uşă!“, păreau să scurteze timpul şi să sară pe deasupra lunilor şi a săptămânilor. Şi apoi, până la plecarea mea, a existat o lungă tăcere, ca pentru a mai prescurta încă ultimele săptămâni ale aşteptării.

Am luat trenul de la Cléry, pe 20 iunie. Unchiul m-a însoţit la gară. Şi n-a avut decât o vorbă, în timp ce pedalam cot la cot pe biciclete:

— Ai să vezi lumea.

Ţara, ţările, pământul întreg erau cea din urmă grijă pentru mine. Lumea nu era a călătoriei. Nu mă gândeam decât să mă regăsesc împlinit, să regăsesc cele două braţe care îmi lipseau. Atunci când trenul a luat-o din loc şi m-am aplecat pe fereastră, Ambroise Fleury mi-a strigat:

— Sper că nu ai să cazi prea de sus şi că nu te voi recupera boţit şi fără a fi în apele tale, ca pe bătrânul nostru Patrumări! Ţi-aduci aminte?

— Nu-mi aduc aminte niciodată de nimic, ştii bine! i-am aruncat, şi aşa ne-am despărţit, într-un hohot de râs.

XIV

Încă nu ieşisem niciodată din văgăuna mea normandă. Nu-i cunoşteam lumii decât geografia, iar din istorie ceea ce învăţasem din manuale, sau uitându-mă la numele tatei şi la cel al fratelui său Robert, pe monumentul dedicat morţilor din Cléry, sau încă ascultându-l pe tutorele meu, atunci când acesta îmi vorbea despre cutare sau cutare din zmeiele sale. Nu-mi trecea prin minte să mă gândesc la istorie la timpul prezent. Nu ştiam din politică şi din cei care o făceau decât chipurile lui Édouard Herriot, André Tardieu, Édouard Daladier, Pierre Laval, Pierre-Étienne Flandin sau Albert Sarraut, pe care mi se întâmpla să-i zăresc, atunci când ieşeam din micul birou al lui Marcellin Duprat, la Clos Joli.

Ştiam, desigur, că Italia era fascistă, dar atunci când zăream pe vreun perete inscripţia „Jos fascismul!“, mă întrebam ce căuta acolo, pentru că eram în Franţa. Războiul civil din Spania, despre care Tad îmi vorbise atât de des, mi se părea o afacere îndepărtată: erau alţi oameni, alte obiceiuri şi, la urma urmei, toată lumea ştia – şi nu înceta s-o repete – că spaniolii aveau, întru câtva, curajul în sânge. Fusesem indignat de München, în anul precedent, mai ales din cauză că Hans era german şi mi se părea că pierdusem, în felul acesta, un punct în rivalitatea care ne punea faţă în faţă. Singurul lucru de care eram sigur era că Franţa nu va abandona niciodată Polonia, sau, mai exact, pe Lila. Poate părea dificil, astăzi, să concepi o astfel de ignoranţă şi o astfel de indiferenţă la un tânăr de optsprezece ani, dar Franţa încă era, pe vremea aceea, ţara grandorii, a forţei liniştite, a prestigiului, şi atât de sigură de „misiunea ei spirituală“, încât lucrul cel mai normal în ochii mei era să o las să se ocupe singură de ea însăşi, ceea ce îi scutea, mi se părea, pe francezi de toate grijile. Nici măcar nu pot spune că eram neofit în domeniul acesta, ba dimpotrivă: pur şi simplu, învăţământul public obligatoriu mă învăţase prea bine că nimic din ceea ce însemna libertate, demnitate şi drepturile omului nu putea fi ameninţat, atâta vreme cât ţara noastră îşi rămânea fidelă sieşi, ceea ce pentru mine nu era sub semnul întrebării. Ecourile a ceea ce se petrecea la vecinii noştri, atât de aproape de noi, desigur, dar în afara frontierelor noastre, nu suscitau în mine decât o uimire amestecată cu dispreţ şi confirma în propriii mei ochi superioritatea noastră; altfel, atât unchiul meu, cât şi Marcellin Duprat şi toţi profesorii mei de la şcoală erau de acord că regimul de dictatură nu avea nici o şansă să dureze, căci el nu se bucura de sprijinul popular. Poporul era pentru Ambroise Fleury o noţiune sacră ce purta deja în ea însăşi căderea lui Mussolini, a lui Hitler şi a lui Franco. Nimeni nu vedea în fascism şi în nazism nişte regimuri populare. O astfel de idee ar fi fost o adevărată negare a tot ceea ce constituia însăşi baza

învăţământului public obligatoriu. Pacifismul hotărât al tutorelui meu făcuse restul. Simţeam totuşi uneori, la el, o anumită derută şi atitudini contradictorii: astfel, îl admira pe Léon Blum pentru că acesta refuzase să intervină în războiul din Spania, şi totuşi a fost cuprins de furie în momentul München-ului. Am sfârşit prin a-mi spune că, în pofida tuturor eforturilor sale, sucombase cu ocazia aceasta în faţa „memoriei istorice“ a familiei Fleury, şi chiar şi cei treizeci şi cinci de ani pe care-i petrecuse în slujba lui pacifistă de factor rural nu-l puseseră la adăpost de recăderi.

Eram deci cum nu se poate mai prost pregătit pentru vederea acelei Europe din 1939 pe care o traversam. La frontiera italiană, furnicând de cămăşi negre, de pumnale şi de embleme fasciste, am văzut confiscându-mi-se briceagul, lung de doar şapte centimetri. Peroanele gărilor răsunau de paşii detaşamentelor militare; un compatriot mi-a tradus un editorial al lui Malaparte care vorbea de „Franţa degenerată“, pe care o compara cu o fată supusă. Puţin după frontiera austriacă, un omuleţ trist şi chel, care luase loc în compartimentul meu, a fost rugat să părăsească trenul, iar el a făcut-o plângând. Crucile încârligate erau peste tot: pe drapele, pe brasarde, pe pereţi, şi pe toate afişele întâlneam privirea lui Hitler. Atunci când mi se controlau paşaportul şi vizele şi vedeau că destinaţia mea era Polonia, privirile deveneau aspre şi mi se dădeau înapoi actele cu un gest sec şi cu un aer dispreţuitor. În două rânduri, ferestrele vagonului au fost astupate şi aparatele de fotografiat, strânse şi păstrate pe toată durata parcursului: fără îndoială că trenul străbătea vreo „zonă militară“. Nişte SS-işti care luaseră loc în faţa mea pe drumul de la Viena la Bratislava îi aruncară beretei mele franceze priviri amuzate şi mă salutară la plecare cu un *„Sieg heil“* de victorie.

De-abia când trenul se opri în prima gară din Polonia atmosfera se schimbă brusc şi complet. Chiar şi bereta mea părea să-şi fi schimbat expresia, dacă nu şi natura: călătorii polonezi îi aruncau priviri

prietenoase. Cei care, neştiind franceza, nu dispuneau de nici un alt mijloc de a-mi manifesta simpatia, mă băteau pe umăr, îmi strângeau mâna şi împărţeau cu mine berea şi merindele lor. Pe drumul până la Varşovia, şi după aceea, schimbând trenul, de-a lungul întregului „coridor“ pe care Vistula îl parcurgea până la Baltica, am auzit mai multe „Trăiască Franţa!“ decât auzisem în toată viaţa mea.

Familia Bronicki îmi telegrafiase că urma să mă aştepte la gară şi, de cum ne anunţă controlorul că ne apropiam de Grodek, am trecut din vagonul meu de clasa a IlI-a în cel de clasa I, de unde mă pregăteam să cobor cu demnitatea cuvenită. Marcellin Duprat îmi împrumutase o valiză din piele adevărată şi, după ce mi-a amintit că, la urma urmei, „vei reprezenta acolo Franţa“, îmi sugerase să-mi cos, fie la reverul vestonului, fie chiar pe beretă, ecusonul tricolor de la Clos Joli, cu cele trei stele ale sale. M-am prefăcut că accept, dar am păstrat emblema în buzunar, neavând încă la vremea aceea nici cel mai mic presentiment a ceea ce urma să constituie într-o zi ultima grandoare universal recunoscută a ţării mele. Atunci nu-i trecuse nimănui prin minte, în pofida notorietăţii lui Marcellin Duprat, să-l considere pe acesta din urmă un vizionar, iar ceea ce el numea „cele trei stele ale Franţei“ erau departe de a străluci cu aceeaşi intensitate ca astăzi.

Cu excepţia câtorva ţărani cu coşurile lor pentru alimente, nu mai rămăsese aproape nimeni în tren atunci când acesta opri în mica gară din cărămidă roşie de la Grodek; cu toate astea, vreo personalitate oficială trebuie să fi fost aşteptată, căci, punând piciorul pe peron, m-am trezit într-o fanfară militară de vreo zece bărbaţi. Am mai văzut şi că acoperişul gării era pavoazat cu drapele franceze şi poloneze încrucişate şi, de-abia făcusem un pas cu valiza mea, când fanfara se porni într-o *Marseillaise* urmată de imnul polonez, pe care-l ascultai în poziţie de drepţi, după ce-mi scosesem iute bereta, cercetând din priviri în acelaşi timp, pentru a încerca să zăresc personalitatea franceză care era primită în felul

acesta. L-am văzut pe Stas Bronicki, cu capul descoperit, cu pălăria la inimă, ascultând imnul naţional; pe Lila, care mi-a făcut un semn cu mâna; Tad stătea cu ochii în pământ şi, în mod vizibil, se chinuia să nu pufnească în râs; în spatele lor, Bruno, cu eternul său aer puţin pierdut, mă privea cu un zâmbet care arăta în acelaşi timp prietenie şi stânjeneală, al cărui motiv nu l-am înţeles decât atunci când o fetiţă înfăşurată cu tricolorul mi-a înmânat un buchet de flori albastre, albe şi roşii şi a rostit cu aplicaţie, în franceză: „Trăiască Franţa eternă şi prietenia nemuritoare dintre poporul francez şi poporul polonez!“ Înţelegând în cele din urmă că eram chiar eu obiectul acestei primiri cvasi-oficiale, şi după o clipă de panică, căci era pentru prima dată când reprezentam Franţa în străinătate, răspunsei cu bravură în poloneză:

— *Niech żyje Polska*! Trăiască Polonia!

Fetiţa izbucni în lacrimi, muzicanţii din fanfară rupseră rândurile şi se apropiară pentru a-mi strânge mâna, Stas Bronicki veni să-mi dea acolada, Lila mi se aruncă de gât, Bruno îmi dădu un sărut şi se îndepărtă, iar când entuziasmul patriotic al tuturor se calmă, Tad mă luă de cot şi-mi strecură la ureche:

— Vezi, e ca şi cum am fi câştigat deja!

Şi exista în bătaia lui de joc aşa un accent de tristeţe, încât, în calitatea mea cu totul nouă de reprezentant al Franţei, m-am simţit indignat, mi-am desprins braţul şi i-am aruncat:

— Dragul meu Tad, există ceea ce numim cinism, şi există ceea ce se numeşte istoria Franţei şi a Poloniei. Cele două nu merg împreună.

— De altfel, nici nu va fi un război, interveni Bronicki. Regimul hitlerist este pe punctul de a se prăbuşi.

— Cred că-mi aduc aminte că Churchill a zis ceva de genul acesta în faţa Parlamentului britanic, în clipa München-ului, mormăi Tad. El a spus: „Aveţi de ales între ruşine şi război. Aţi ales ruşinea şi veţi avea parte de război“.

O ţineam pe Lila de mână.

— Ei bine, o să-l câştigăm, am spus, şi am fost recompensat cu o sărutare pe obraz.

Aproape că simţeam greutatea coroanei mele de francez pe cap. Atunci când mi-am amintit că Marcellin Duprat îndrăznise să-mi sugereze să mă duc în Polonia cu ecusonul lui de la Clos Joli cusut pe piept, am regretat că nu i-am dat o pereche de palme. Din cauză că primise în hanul lui tot ce conta ca personalitate în A Treia Republică, bucătarul acesta profesionist pierduse sensul măreţiei ţării sale şi a ceea ce reprezenta aceasta în ochii lumii. Pe drumul de la gară la castel, într-un vechi Ford condus de Bronicki în persoană – Packardul albastru fusese înşfăcat de creditori la Cléry –, cu Lila de braţ, le-am dat prietenilor ultimele ştiri din Franţa. Niciodată nu se simţise naţiunea mai sigură pe sine. Lătrăturile lui Hitler produceau ilaritate. Nu exista nicăieri vreo urmă de nervozitate şi chiar de teamă. Ţara întreagă, încrezătoare în forţele proprii, părea să fi obţinut o calitate nouă, care era calificată altădată drept „flegmă englezească“.

— Preşedintele Lebrun a avut un gest batjocoritor care, se pare, l-a scos din pepeni pe Hitler. S-a dus să viziteze plantaţia de trandafiri pe care soldaţii noştri i-au cultivat pe linia Maginot.

Lila era aşezată alături de mine, iar profilul acela atât de pur pe fundalul pletelor deschise, privirea aceea care era ca sfârşitul tuturor întrebărilor şi al tuturor îndoielilor, trezeau în mine o certitudine a victoriei care nu era iluzorie, căci nu putea cunoaşte şi nu urma să cunoască niciodată înfrângerea. În felul acesta, până în clipa de faţă există cel puţin un lucru asupra căruia nu m-am înşelat în viaţă.

— Hans îmi spune că şefii armatei germane nu aşteaptă decât o ocazie pentru a se debarasa de Hitler, a spus ea.

Am aflat astfel că Hans era la castel. Mama dracului, m-am gândit eu pe loc, şi nici măcar nu mi-a fost ruşine de căderea aceasta de la ideile înălţătoare, sau mai degrabă de acest irezistibil puseu de mânie populară.

— Nu ştiu dacă armata germană se va debarasa de Hitler, dar ştiu cine se va debarasa de armata germană, am declarat eu.

Cred din plin că mă gândeam: acela sunt eu. Nu ştiu dacă beţia primirii patriotice care tocmai mi se făcuse sau mâna Lilei într-a mea era aceea care mă făcea să-mi pierd capul.

— Suntem gata, am adăugat, refugiindu-mă în plural, din grijă de modestie.

Tad tăcea, cu unul dintre surâsurile acelea subţiri care-i accentuau şi mai mult profilul de vulturaş. Mi-era greu să-i tolerez expresia sarcastică. Bruno încercă să destindă un pic atmosfera.

— Şi ce mai fac Ambroise Fleury şi zmeiele sale? întrebă el. Mă gândesc adesea la el. Este cu adevărat un pacifist.

— Unchiul meu nu şi-a revenit niciodată de pe urma războiului din ’14–’18, am explicat. Este un om din altă generaţie: aceea care a cunoscut prea multe orori. El nu are încredere în marile elanuri şi consideră că oamenii trebuie să-şi ţină chiar şi cele mai nobile idei la capătul unei sfori solide. Fără aceasta, spune el, milioane de vieţi omeneşti se vor pierde în „urmărirea albastrului“. Nu se simte bine decât în compania zmeielor sale. Dar noi, tinerii francezi, nu ne mulţumim cu visuri de hârtie, nici măcar cu visuri pur şi simplu. Noi suntem înarmaţi şi gata să ne apărăm nu numai visurile, ci şi realităţile noastre, iar aceste realităţi se numesc libertate, demnitate şi drepturile omului…

Lila îşi retrase uşor mâna dintr-a mea. Nu ştiu dacă se simţea jenată de avântul meu patriotic şi de vorbăria mea, sau dacă era niţel vexată pentru că păream să o fi uitat. Dar nu o uitasem: vorbeam despre ea.

XV

Castelul familiei Bronicki semăna cu o fortăreaţă, ceea ce şi fusese, de altfel, cândva. Se afla la câteva sute de metri de Marea Baltică şi la mai puţin de zece kilometri de frontiera germană. Era înconjurat de un parc, de o pădure de pini şi de nisip; şanţul de apărare încă mai exista, dar o scară largă şi o terasă vastă fuseseră construite pe locul fostului pod mobil. Zidurile şi turnurile cele vechi fuseseră măcinate de istorie şi de aerul marin; de cum am pătruns în holul de la intrare, m-am văzut înconjurat de atâtea armuri, flamuri, scuturi, archebuze, halebarde şi steme, încât m-am simțit în fundul gol.

Abia dacă făcusem câţiva paşi în decorul acela de vânzare la licitaţie, când îl zării pe Hans, aşezat într-un fotoliu tapiţat, lângă o masă de marmură. Purta un tricou, pantaloni scurţi de călărie, cizme, şi citea o revistă ilustrată englezească. Ne-am salutat de la distanţă. Nu înţelegeam prezenţa lui aici, atâta vreme cât ştiam că era elev al unei academii militare la Preuchen şi că tensiunea dintre Polonia şi Germania creştea de la o săptămână la alta. Lila mi-a explicat că „bietul de el“ era în convalescenţă, ca urmare a unei pneumonii, pe proprietatea unchiului său, Georg von Tiele, de partea cealaltă a frontierei, pe care o trecea din când în când călare, pe nişte drumuri pe care le ştia din copilărie, pentru a veni în vizită la verii săi polonezi, ceea ce pentru mine însemna pur şi simplu că era în continuare la fel de îndrăgostit de verişoara sa.

Am găsit-o pe Lila schimbată. Tocmai împlinise douăzeci de ani, dar, după cum mi-a împărtăşit Tad, continua să viseze la ea însăşi.

— Vreau să fac ceva cu viaţa mea, îmi tot repeta ea.

O dată, nu m-am putut abţine să nu-i arunc:

— Ei bine, aşteaptă măcar ca eu să plec!

Nu ştiu cu adevărat de unde prinsesem ideea că dragostea putea fi toată opera şi tot sensul existenţei. Fără îndoială că moştenisem de la unchiul meu lipsa aceasta totală de ambiţie. Poate că, de asemenea, iubisem prea de timpuriu, prea de tânăr, cu toată

fiinţa mea, şi că nu mai rămânea în mine loc pentru nimic altceva. Existau multe ore de luciditate în care biata realitate şi banalitatea a ceea ce eram mi se păreau prea îndepărtate de ceea ce putea aştepta de la viaţă capul acesta blond şi visător care se odihnea la pieptul meu, cu ochii închişi, cu zâmbetul pe buze, pierdut pe nu ştiu ce cale glorioasă a viitorului. Presimţeam că ea găsea în simplitatea mea vreo forţă liniştitoare, dar nu este uşor să te obişnuieşti cu ideea că o femeie ţine la tine pentru că eşti pentru ea o modalitate de a se lipi de pământ, mai degrabă decât de a se înălţa prea sus. După o zi întreagă petrecută în a „se căuta în pădure“, după cum îmi spunea Lila, venea să mă regăsească în camera mea şi se lipea de mine cu tristeţe, ca şi cum aş fi fost pentru ea un răspuns resemnat la toate întrebările pe care şi le punea.

— Iubeşte-mă, Ludo. Este tot ceea ce merit. Probabil că voi fi una dintre femeile acelea care nu sunt bune decât să fie iubite. Când aud o voce de bărbat murmurând în spatele meu: „Vai, ce frumoasă!“ este ca şi cum aş fi anunţată că întreaga mea viaţă ar încăpea într-o oglindă. Şi cum nu am nici un talent pentru nimic…

Îmi atinse vârful nasului.

— … doar pentru tine… N-am să fiu niciodată Marie Curie. Am să mă înscriu anul acesta la facultatea de medicină. Cu puţin noroc, poate că într-o bună zi am să vindec pe cineva.

Nu reţineam din tristeţea ei decât un lucru: nu eram *destul de.* Aşezată printre marii pini de pe malul Balticii, Lila visa la ea însăşi, cu un fir de iarbă între dinţi, şi mi se părea că firul acela de iarbă eram eu, că urma să fiu azvârlit în vânt dintr-o clipă în alta. Ea se supăra atunci când îi şopteam: „Eşti toată viaţa mea“, şi nu ştiam dacă banalitatea expresiei era aceea care o indigna, sau micimea unei astfel de unităţi de măsură.

— Haida-hai, Ludo. Au mai iubit şi alţi bărbaţi înaintea ta.

— Da, ştiu, am avut precursori.

Astăzi cred că exista la prietena mea o voinţă confuză pe care era incapabilă s-o formuleze: aceea de a nu fi redusă la feminitatea ei. Cum puteam eu înţelege, la vârsta mea, şi atât de puţin informat în legătură cu lumea în care trăiam, că vocabula „feminitate“ putea fi o închisoare pentru femei? Tad îmi spunea:

— Din punct de vedere politic, sora mea este analfabetă, dar modul ei de a visa despre ea însăşi este acela al unei revoluţionare care se ignoră.

La jumătatea lui iulie, Tad a fost reţinut de poliţie, dus la Varşovia şi interogat timp de mai multe zile. Era bănuit că a redactat articole „subversive“ într-una dintre gazetele interzise care circulau pe atunci în Polonia. A fost eliberat cu scuze, la ordin de sus: că era sau nu vinovat, era de neconceput ca numele istoric de Bronicki să fie amestecat într-o astfel de afacere.

Dispoziția războinică era din ce în ce mai zgomotoasă, ca un uruit continuu de tunete la orizont; când mă plimbam pe străzile din Grodek, necunoscuţi veneau să-mi strângă mâna, zărind la reversul vestonului meu micul ecuson tricolor căruia îi îndepărtasem fir cu fir cuvintele Clos Joli, dar nimeni din Polonia nu credea că, după doar douăzeci de ani, Germania avea să se precipite spre o nouă înfrângere. Doar Tad era convins de iminenţa unei conflagraţii mondiale şi îl simţeam sfâşiat între oroarea pe care o avea faţă de război şi speranţa că o nouă lume urma să se nască din ruinele celei vechi; eram jenat atunci când şi el, care îmi cunoştea totuşi naivitatea şi ignoranţa, mă întreba cu nelinişte:

— Tu chiar crezi că armata franceză este la fel de puternică precum se spune la noi?

Îşi revenea imediat, cu un surâs.

— Evident că nu ştii nimic despre asta. Nimeni nu ştie nimic. Este ceea ce se cheamă „imponderabilele“ istoriei.

Din ascunzătoarea noastră de pe malul Mării Baltice în care ne regăseam atunci când soarele strălucea, nimic nu părea mai îndepărtat de noi decât

acest sfârşit al lumii de care de-abia dacă ne despărţeau câteva săptămâni. Şi totuşi, simţeam la prietena mea o nervozitate, chiar o teroare, despre al cărei motiv degeaba o întrebam; scutura din cap, se lipea de mine, cu ochii măriţi, cu pieptul agitat.

— Mi-e frică, Ludo. Mi-e frică.

— De ce?

Şi adăugam, aşa cum se cuvenea:

— Sunt aici.

Toate marile sensibilităţi sunt un pic premonitorii, şi Lila îmi murmură o dată, cu o voce ciudat de calmă:

— Pământul se va cutremura.

— De ce spui asta?

— Pământul se va cutremura, Ludo. Sunt sigură de asta.

— Nu a existat niciodată vreun cutremur de pământ în regiunea aceasta. Este un fapt ştiinţific.

Nimic nu-mi dădea mai multă putere liniştită şi încredere în mine însumi decât aceste clipe, atunci când Lila ridica spre mine o privire aproape implorândă.

— Nu ştiu ce am…

Își atingea pieptul.

— Nu mai am o inimă aici, ci un iepure speriat.

Eu acuzam Baltica, băile prea reci, ceţurile marine. Şi la urma urmei, ce mai?, eu eram acolo.

Totul părea atât de calm! Bătrânii pini nordici îşi dădeau mâna pe deasupra capetelor noastre. Croncăniturile corbilor nu anunţau nimic altceva decât prezenţa unui cuib şi căderea serii. Profilul Lilei trasa sub ochii mei linia destinului cu mai multă siguranţă decât toate strigătele de ură şi ameninţările de război.

Ridică spre mine o privire gravă.

— Cred că în sfârşit am să ţi-o spun, Ludo.

— Ce anume?

— Te iubesc.

Mi-a trebuit ceva timp ca să-mi vin în fire.

— Ce se întâmplă?

— Nimic. Dar ai avut dreptate. Pământul tocmai s-a cutremurat.

Tad ne studia cu tristeţe.

— Grăbiţi-vă. S-ar putea să trăiţi ultima poveste de dragoste a unei lumi.

Dar foarte repede anii noştri tineri îşi reintrau în drepturi. Exista la castel un veritabil muzeu de costume istorice, care ocupa trei încăperi din aripa zisă „a amintirii“; dulapurile şi vitrinele sale erau pline de bulendre ale unui trecut venerat; puneam pe mine o uniformă de cavalerist uşor; Tad se lăsa convins şi-şi punea ţinuta unuia dintre *kosyniery,* ţăranii aceia care mărşăluiseră alături de Kosciuszko, înarmaţi doar cu coasele, împotriva armatei ţarului; Lila apărea într-o rochie scânteind de broderii aurite, care aparţinuse nu ştiu cărei străbunici; Bruno, deghizat în Chopin, se aşeza la pian, iar iubita mea, râzând în hohote de această mascaradă, ne antrena pe fiecare pe rând într-o poloneză pe care oglinzile înalte, care cunoscuseră totuşi alte timpuri, alte obiceiuri, o primeau cu bunăvoinţă. Nimic nu ni se părea mai sigur decât pacea lumii, în faţa prietenei mele; în timp ce ţopăiam cu greutate pe parchet, cu Lila în braţe, totul era acolo, prezent şi viitor; în felul acesta, un brav cavalerist uşor normand plutea foarte sus pe deasupra pământului, lângă o regină al cărei nume istoria Poloniei încă nu-l cunoştea, fiind foarte puţin preocupată, în aceste ultime zile ale lui iulie 1939, de poveştile de iubire.

După aceea părăseam „aripa amintirii“, pentru a porni pe aleile parcului; Tad şi Bruno se îndepărtau cu discreţie şi ne lăsau singuri; pădurea începea la capătul aleii şi murmura când cu vocea pinilor săi, când cu aceea a Balticii; existau, printre ierburile gigantice, colţuri de pământ şi de stâncă unde timpul nu părea să fi venit vreodată. Iubeam locurile acestea pierdute în nu ştiu ce reverie secretă a erelor geologice care le ţinea captive. Nisipul păstra încă din zilele trecute urma trupurilor noastre. Lila îşi recăpăta răsuflarea; eu închideam ochii pe umărul ei. Dar în curând bluzonul alb cu roşu al cavaleristului

uşor se amesteca în ierburi cu rochia regală, şi nu mai exista nici mare, nici pădure, nici pământ; fiecare îmbrăţişare scutea viaţa de toate pericolele şi de toate greşelile ei, ca şi cum nu aş fi cunoscut până atunci din ea decât fandoseli înşelătoare. Când revenea conştiinţa, simţeam cum inima-mi reintra uşor în port cu toată liniştea marilor voliere după ani de absenţă. Era suficient, la sfârşitul unei mângâieri, ca mâna să-mi părăsească sânul Lilei şi să atingă o piatră sau scoarţa unui arbore pentru ca să nu mai existe duritate. Încercam uneori să iubesc cu ochii deschişi, dar îi închideam întotdeauna, căci vederea ocupa prea mult spaţiu şi-mi stânjenea simţurile. Lila se îndepărta puţin de mine şi lăsa să rătăcească pe faţa mea o privire nu lipsită de severitate.

— Hans este mai frumos ca tine, şi Bruno are mult mai mult talent. Mă întreb de ce te prefer pe tine.

— Şi eu, am spus.

Ea râdea.

— Hotărât lucru, nu voi înţelege niciodată nimic în ceea ce le priveşte pe femei, spunea ea.

XVI

Mi se părea că Bruno mă evită. Eram bântuit de chinul acela pe care îl vedeam pe faţa sa. De obicei, îşi petrecea la pian cinci sau şase ore pe zi, şi mi se întâmpla să rămân multă vreme sub fereastra lui, ca să-l ascult. Dar, de ceva timp, totul era tăcut. Am urcat în sala de muzică: pianul dispăruse. Atunci îmi veni o idee în aparenţă nebunească, dar care era chiar aceea pe care mi-o făceam despre chinurile dragostei: Bruno pusese să-i fie aruncat pianul în mare.

În după-amiaza aceea, urmând o potecă în căutarea Lilei, am auzit, amestecate cu murmurele valurilor, acorduri din Chopin. Am făcut câţiva paşi pe drumul de nisip acoperit cu ace verzi şi am ieşit pe plajă. La stânga mea, am zărit pianul, sub un mare pin înclinat

în atitudinea aceea a arborilor foarte bătrâni, ale căror coroane par să viseze la trecut. Bruno era aşezat la claviatură la douăzeci de paşi de mine; îl vedeam din profil, şi în aerul marin faţa lui mi se păru de o paloare aproape fantomatică fiindcă la sfârşitul zilei lumina, sfâșiată de țipetele pescărușilor, mai mult atenuează decât limpezește.

M-am oprit după un arbore; nu pentru a mă ascunde, ci pentru că totul era desăvârşit în această simfonie nordică de paloare şi de mare, încât mă temeam să întrerup unul dintre momentele acelea care pot dura o viaţă întreagă, cu condiţia să existe memorie. Un pescăruş evadă din ceaţă, îşi trasă semnul scurt pe deasupra apei şi zbură mai departe ca o notă. Şuieratul spumei Mării Baltice, care nu era altceva decât o întindere marină, un simplu amestec de apă şi de sare, sfârşea pe nisip în faţa pianului, ca un câine care vine să se culce la picioarele stăpânului său.

Apoi mâinile lui Bruno tăcură. Am mai aşteptat câteva clipe şi m-am apropiat. Sub părul său des şi încâlcit, faţa lui părea întotdeauna uluită. Căutam să-i spun ceva, pentru că trebuie întotdeauna să recurgi la cuvinte pentru a împiedica tăcerea să vorbească prea tare, când am simţit o prezenţă în spatele meu. Lila era acolo, cu picioarele goale pe nisip, îmbrăcată cu o rochie pe care trebuie s-o fi împrumutat de la mama sa, o ondulaţie uimitoare de transparenţă şi de dantelă. Plângea.

— Bruno, micul meu Bruno, şi *pe tine* te iubesc. Relația cu Ludo poate lua sfârşit mâine sau poate dura toată viaţa, asta nu depinde de mine, asta depinde de viaţă!

Se apropie de Bruno şi îl sărută pe buze. N-am fost gelos. Nu era genul acela de sărut.

Mă temeam de un cu totul alt rival: îl vedeam pe poteci, sub pini, ţinând de frâu doi cai. Hans reuşise din nou să treacă frontiera pentru a fi împreună cu Lila. Degeaba îmi explicase iubita mea că, prin hazardul secolelor şi al arborelui genealogic, familia Bronicki îşi întinsese una dintre ramificaţii până în

Prusia, prezenţa acestui „văr“ cadet într-o academie militară a Wehrmacht-ului mi se părea intolerabilă. Până şi în maniera lui de a se afla acolo, cu indiferenţă, în ţinuta lui de *gentleman călare,* vedeam o intruziune şi o aroganţă care mă scoteau din sărite. Am strâns pumnii şi Lila păru neliniştită.

— Ce ai? De ce faci mutra asta?

I-am părăsit şi m-am adâncit în pădure. Încă o dată, nu puteam înţelege, oricare ar fi fost legătura lor de rudenie, cum tolera familia Bronicki prezenţa celui care se pregătea, poate, în rândurile armatei germane, să invadeze „coridorul“ sfânt. Nu l-am auzit decât o singură dată pe Hans însuşi abordând acest subiect, după un discurs deosebit de virulent al lui Hitler. Eram adunaţi în salon, în faţa şemineului, în care focul sălta şi mugea cu vocea sa de leu bătrân care visează la moartea dresorului.

— Ştiu ce credeţi voi, dar greşiţi. Hitler nu este stăpânul nostru, el este servitorul nostru. Armata nu va avea nici o problemă în a-l mătura, atunci când va înceta să ne mai fie folositor. Vom pune capăt ruşinii acesteia. Germania va fi din nou luată în mâini de cei care au avut grijă întotdeauna de onoarea ei.

Tad era aşezat într-un fotoliu uzat până la ţesătură de fesele istorice ale membrilor familiei Bronicki.

— Dragul meu Hans, elitele s-au căcat pe ele. S-a terminat. Singurul lucru care le mai rămâne de dat lumii este dispariţia lor.

Lila era pe jumătate întinsă pe una dintre canapelele acelea cu spetează înaltă, ţepene şi monastice, care trebuie să fi fost un echivalent local al stilului Ludovic XI.

— Tatăl Nostru carele eşti în ceruri, murmură ea.

O privirăm cu uimire. Ea avea în privinţa bisericilor, a religiei şi a preoţilor o atitudine care nu era lipsită de milă creştină, pentru că, spunea ea, „trebuie să-i iertăm, pentru că nu ştiu ce fac“.

— Tatăl Nostru carele eşti în ceruri, fă lumea la feminin! Fă ideile la feminin, ţările la feminin şi şefii de stat la feminin! Ştiţi, copii, care este primul bărbat ce a vorbit cu o voce feminină? Isus.

Tad ridică din umeri.

— Ideea că Isus era homosexual este o elucubraţie a naziştilor, care nu are nici un fundament istoric.

— Iată într-adevăr o reflecţie masculină, micul meu Tad! Nu sunt aşa de proastă încât să susţin asta. Spun doar că primul bărbat din istoria civilizaţiei care a vorbit cu o voce feminină a fost Isus. O spun şi o dovedesc. Căci cine este bărbatul care, pentru prima dată, a predicat mila, dragostea, tandreţea, blândeţea, iertarea, respectul faţă de slăbiciune? Cine este primul bărbat care a dat dracului – în sfârşit, este un fel de a spune – forţa, duritatea, cruzimea, pumnii, sângele vărsat? Isus a fost primul care să ceară feminizarea lumii, şi eu o solicit de asemenea. Sunt a doua persoană după Isus care să o ceară, asta e!

— A doua venită! mormăi Tad. Asta ne mai lipsea!

Erau zile întregi când de-abia dacă o vedeam pe Lila. Dispărea în pădure cu un caiet gros şi cu creioane. Ştiam că scria un jurnal care trebuia să-l eclipseze pe acela, celebru în epocă, al Mariei Başkirţev. Tad îi oferise *Istoria luptelor feministe,* de Mary Stanfield, dar cuvântul „feminist“ îi displăcea.

— Trebuie găsit ceva care să nu se termine în *ist,* spunea ea.

Eram gelos pe singurătăţile ei, pe cărările pe care le parcurgea fără mine, pe cărţile pe care le lua cu ea şi pe care le citea ca şi cum eu nu aş fi existat. Ştiam acum să-mi bat joc de pretenţiile mele exagerate şi de spaimele mele tiranice; începeam să înţeleg că trebuie să ştii să renunţi, chiar şi cu preţul vieţii, la dreptul de a fi părăsit din când în când, şi chiar la acela de a fi înşelat puţin cu singurătatea, cu orizontul şi cu plantele înalte cărora nu le ştiam nici măcar numele şi care-şi pierdeau capetele albe la cea mai mică adiere de vânt. Atunci când mă părăsea astfel pentru „a se căuta“ – i se întâmpla să treacă într-o singură zi de la Şcoala de la Luvru de la Paris la studiile de biologie în Anglia – mă simţeam alungat din viaţa ei din cauza insignifianţei. Cu toate acestea, începeam să mă trezesc la ideea că nu era suficient să iubeşti, ci că trebuia, de asemenea, să

înveţi să iubeşti şi-mi aduceam aminte de sfatul unchiului meu Ambroise, acela de „a ţine zdravăn capătul sforii pentru a-ţi împiedica zmeul să se piardă înălțându-se în căutarea himerelor“. Visam prea sus şi prea departe. Trebuia să accept ideea că eram doar propria mea viaţă, şi nu aceea a Lilei. Niciodată noţiunea de libertate nu-mi apăruse atât de severă, atât de pretenţioasă şi dificilă. Ştiam prea bine istoria familiei Fleury, „victime“, cum spunea unchiul meu, ale „învăţământului public obligatoriu“, pentru a nu accepta faptul că libertatea solicitase dintotdeauna sacrificii, dar nu-mi trecuse niciodată prin minte că a iubi o femeie putea fi de asemenea o ucenicie a libertăţii. M-am dedicat acestui lucru, cu aplicaţie şi curaj: nu mă mai duceam în pădure în căutarea Lilei, iar atunci când absenţele ei se prelungeau luptam împotriva senzaţiei de neînsemnătate şi de inexistenţă care punea stăpânire pe mine, amuzându-mă aproape să mă simt „din ce în ce mai puţin“, până în clipa în care, pentru a râde mai cu foc, mă duceam să mă privesc într-o oglindă pentru a mă asigura că nu devenisem pitic.

Trebuie spus că memoria mea drăcească nu-mi uşura treaba. De cum mă părăsea Lila, o vedeam cu atâta claritate, încât ajungeam să-mi reproşez că o spionez. Poate că ar trebui să iubeşti mai multe femei pentru a învăţa să iubeşti una singură? Nimic nu ne poate pregăti pentru o primă dragoste. Şi atunci când Tad îmi spunea uneori: „Ei hai, ai să iubeşti şi alte femei în viaţă“, asta mi se părea o manieră nu prea plăcută de a vorbi despre viaţă.

Existau în castel trei biblioteci în care volumele legate în aur şi purpură acopereau pereţii şi eu veneam adeseori acolo pentru a căuta în cărţi vreun alt motiv de a trăi decât Lila. Nu exista aşa ceva. Începea să-mi fie frică. Nici măcar nu eram sigur că Lila mă iubea cu adevărat, că nu eram doar „micul ei capriciu francez“, aşa cum îmi spusese într-o zi doamna Bronicka. Lila ne numea, pe Tad, Bruno, Hans şi pe mine, „cei patru călăreți ai anti-Apocalipsei“, care urmau cu toţii să devină

binefăcători ai omenirii, iar eu nici măcar nu ştiam să urc pe cal. Atunci când mă abandona astfel mie însumi, mă refugiam în lectură. Stas Bronicki, pe care îl vedeam rareori la Grodek – era reţinut la Varşovia de o afacere de onoare, căci Genia devenise, se spunea, metresa unui înalt personaj de stat, iar soţul său nu putea să o lase singură în capitală fără ca numele de Bronicki să nu sufere –, găsindu-mă într-o zi cufundat în lectura unei ediţii originale din Montaigne, declamă, arătând cu un gest larg comorile sale de bibliofil:

— Mi-am petrecut aici orele cele mai exaltate şi cele mai inspirate ale tinereţii şi aici veneam, mai zilele trecute, să regăsesc ceea a fost adevărata mea raţiune de a trăi: cultura…

— Tata n-a citit niciodată în viaţa lui o carte, îmi strecură Tad la ureche. Dar asta nu împiedică existenţa sentimentului.

Starea de transă în care cădeam atunci când absenţele Lilei se prelungeau sau atunci când, culmea nefericirii, apărea Hans şi plecau amândoi călare prin pădure nu trecea neobservată de prietenii mei; Bruno mă asigura că nu trebuia să fiu gelos: Hans, trebuie s-o recunoaştem, era un excelent călăreţ. Tad se străduia să nu pară sarcastic, ceea ce, la el, era un veritabil act împotriva naturii. Chiar se supără o dată, atunci când radioul polonez anunţă noi concentrări de trupe germane de-a lungul „coridorului“:

— Dar, la urma urmei, ce e şi cu durerile astea de inimă de păduche, pe când Europa şi libertatea se îndreaptă spre pierzanie?

Într-una dintre străduţele înguste din Grodek, un domn în vârstă cu nişte frumoase mustăţi albe mă salută şi mă invită „în modesta sa locuinţă“. Pe peretele din salon era un tablou în picioare al mareşalului Foch.

— Trăiască Franţa nemuritoare! spuse gazda mea.

— Trăiască Polonia eternă! răspunsei.

Era ceva muritor în asigurările acestea de nemurire. A fost poate singura clipă, pe tot parcursul sejurului meu, în care îndoiala m-a atins cu aripa ei

de neliniște, în încrederea aceasta în „Franța invincibilă“, pe care cu fiecare ocazie o mărturiseau polonezii cu care mă întâlneam, ceva mi s-a părut deodată mai apropiat de moarte decât de invincibilitate. Dar asta nu a durat decât o clipă şi am regăsit imediat în „memoria istorică“ a membrilor familiei Fleury siguranța aceea care-mi permitea să revin lângă Lila şi să o iau în braţe cu liniştita încredere în sine a celui care salvează astfel pacea lumii. Nu îmi voi căuta astăzi, după patruzeci de milioane de morți, nici o scuză, dacă nu cumva pe aceea a unei naivități din care sunt alcătuite uneori atât sacrificiile supreme, cât şi orbirile vinovate, dar nimic nu mi se părea să pună capăt cu mai multă seninătate ameninţărilor de război decât căldura buzelor sale pe gâtul meu, pe faţa mea, pe care urma să nu încetez a le simți niciodată, de atunci încoace, acolo unde nu se mai aflau. Din cauză că eşti prea fericit, rişti uneori să devii un monstru de fericire. Le răspundeam sec polonezilor care mă abordau pe stradă, la vederea emblemei mele tricolore: „Franța este acolo“ şi mă debarasam astfel de tot ceea ce-şi permitea să arunce o umbră asupra viitorului *nostru*. M-am dus fără chef cu Tad la o reuniune clandestină de studenți la Hel, unde se înfruntau două tendințe: erau cei care pretindeau mobilizarea imediată, şi cei care afirmau, dacă am înțeles bine, că trebuia să ştii să pierzi un război pur militar pentru a câştiga mai degrabă altul, acela care va pune capăt unei societăți a exploatării. Cunoştințele mele rudimentare de polonă nu-mi permiteau să mă orientez în aceste dialectici şi stăteam acolo, politicos, dar puțin ironic, cu braţele încrucişate pe piept, sigur că liniştita mea prezență franceză era un răspuns la toate.

XVII

La întoarcerea de la această întâlnire, contele Bronicki a avut cu mine o întrevedere solemnă, în

marea sală ovală zisă a „prinţilor“, unde a fost semnat nu mai ştiu ce tratat. Mă convocase la orele patru după-amiază şi l-am aşteptat sub tablourile în care mareşalii lui Napoleon nu erau separaţi decât de câţiva metri de hatmanul Mazepa, fugind ruşinos după înfrângerea sa, şi de Jaroslaw Bronicki, eroul care asigurase prin celebra lui şarjă victoria lui Sobieski asupra turcilor în faţa Vienei. Stas Bronicki avea, în diferite colţuri ale ţării, vreo jumătate de duzină de pictori care menţineau intacte, prin intermediul pensulei şi al uleiului, cele mai vechi şi nobile tradiţii ale istoriei poloneze. Contele era angajat atunci într-o vastă operaţiune comercială: opt milioane de piei comandate ruşilor, dintre care două treimi din întreaga producţie de astrahan-karakul, de vizon safir şi de animale cu păr lung: lincşi, vulpi, urşi şi lupi, pe care îşi propunea să le vândă cu un câştig de patru sute la sută dincolo de Atlantic. Nu ştiu cum a încolţit în creierul lui genial ideea acestei afaceri; astăzi cred că avusese un soi de intuiţie sau de premoniţie, dar îşi greşise obiectul.

Îmi petreceam mai multe ore pe zi calculând eventualele limite ale beneficiului, în funcţie de cotele pe diferitele pieţe ale lumii. Afacerea trebuia să se întindă asupra cvasi-totalităţii producţiei de piei a Uniunii Sovietice pentru anii 1940, 1941, 1942 şi beneficia de sprijinul guvernului polonez; era vorba, se pare, de diplomaţie la nivel înalt: să se stabilească pe calea ocolitoare a comerţului raporturi bune cu URSS, după ce colonelul Beck, ministrul Afacerilor Externe, eşuase în eforturile sale cu Germania hitleristă. Niciodată, fără îndoială, în toată istoria umanităţii, nu fusese comisă o mai mare greşeală privind natura şi preţul pieilor. Amănunte ale acestei afaceri se mai află şi astăzi în arhivele naţionale poloneze. Una dintre frazele cele mai teribile pe care mi-a fost dat să le aud a fost pronunţată de un membru eminent al *Wild Life Society,* după război: „Putem cel puţin să ne bucurăm că zeci de milioane de animale au scăpat masacrului“.

L-am aşteptat pe Bronicki o jumătate de oră. Nu ştiam ce vrea de la mine. Chiar în dimineaţa aceea, avusesem o lungă şedinţă de lucru, în care nu s-a pus decât problema găsirii unui loc de stocare pentru blănuri, pentru a nu inunda piaţa şi a nu provoca prăbuşirea preţurilor. Mai exista şi un alt subiect de nelinişte: Germania s-ar fi prezentat şi se spunea că era gata să achiziţioneze totalitatea pieilor sovietice pe următorii cinci ani. Pe parcursul acestei reuniuni de afaceri, Bronicki nu-mi suflase o vorbă despre această convocare niţel solemnă. „O să mă aşteptaţi la ora patru în salonul Prinţilor“ a fost tot ceea ce mi-a spus, destul de sec, la sfârşit.

Atunci când uşa se deschise şi apăru Bronicki, remarcai imediat că era deja uşor „sub influenţă“, cum se spunea cu tact în Polonia – *pod wplywem.* I se întâmpla să golească o jumătate de sticlă de coniac după o masă.

— Cred că a venit momentul pentru dumneavoastră să aveţi o conversaţie deschisă şi fără ocolişuri, domnule Fleury.

Era pentru prima dată când mă trata cu „domnule“ şi-mi spunea pe numele de familie, punând asupra lui „Fleury“ un accent care mi s-a părut deosebit. Stătea în faţa mea, în vestă şi pantalon de golf, cu mâinile la spate, ridicându-se din când în când uşor pe vârfurile picioarelor.

— Nu ignor nimic din raporturile dumneavoastră cu fiica mea. Sunteţi amantul ei.

Ridică mâna.

— Nu, nu, inutil, nu negaţi! Sunteţi, sunt sigur, un tânăr care are simţul onoarei şi al obligaţiilor pe care le impune aceasta. Mă gândesc aşadar că intenţiile vă sunt onorabile. Ţin doar să fiu sigur.

Mi-au trebuit câteva secunde pentru a-mi veni în fire. Tot ce reuşii să bâigui a fost:

— Doresc, într-adevăr, să mă căsătoresc cu Lila, domnule.

Restul, în care trenau „cel mai fericit dintre oameni“ şi „chiar sensul vieţii mele“, se pierdu într-un murmur.

Bronicki mă examină, cu bărbia înainte.

— Vă credeam totuşi un om de onoare, domnule Fleury, îmi aruncă el.

Nu mai înţelegeam.

— Credeam, aşa după cum v-am zis, că intenţiile vă sunt onorabile. Îmi dau seama cu regret că nu aşa stau lucrurile.

— Dar…

— Faptul că vă culcaţi cu fiica mea este… cum să spun? o distracţie care nu are consecinţe. În familia noastră, nu le cerem femeilor sfinţenia: ne este suficientă mândria. Dar nu se va pune problema unei căsătorii a fiicei mele cu dumneavoastră, domnule Fleury. Sunt sigur că sunteţi menit unui viitor strălucit, dar, dat fiind numele pe care-l poartă, fiica mea are toate şansele din lume să se căsătorească cu cineva de sânge regal şi ea primeşte cu regularitate, ştiţi asta, invitaţii la curtea Angliei, şi la cea a Danemarcei, a Luxemburgului şi a Norvegiei…

Era adevărat. Văzusem cu ochii mei cartoanele acelea gravate aliniindu-se pe masa de marmură din hol. Dar era vorba aproape întotdeauna de recepţii, în care invitaţii trebuie să se fi numărat cu sutele. Lila îmi explica: „E din cauza blestematului ăsta de coridor. Cum castelul nostru este, ca să spunem aşa, în inima problemei, toate invitaţiile acestea sunt mai mult politice decât personale.“ Iar Tad mormăia, în legătură cu ecourile acestea de sărbătoare: „Pădurea înghiţită…“ Era titlul unui poem de Walden care povesteşte istoria unei păduri inundate, în care continuă să răsune în fiecare noapte cântecele păsărilor dispărute.

Mă străduiam să-mi domin mânia şi să dau dovadă de acea flegmă englezească pe care o admiram atât de mult în romanele lui Kipling şi ale lui Conan Doyle. Şi astăzi mă întreb din ce sentiment de micime şi de insignifianţă erau alcătuite visurile de grandoare ale lui Stas Bronicki. Stătea în faţa mea, cu un pahar de whisky în mână, cu o sprânceană ridicată deasupra unui ochi albastru şi uşor tulbure al omului „sub influenţă“. Poate că exista în străfunduri

vreo angoasă mortală pe care nimic nu reuşea să o depăşească.

— Cum doriţi, domnule, i-am spus.

L-am salutat şi am părăsit sala. Pe când coboram marea scară solemnă – aveai impresia că nu cobori treptele de marmură, ci pe cele ale secolelor – am început să doresc cu ardoare războiul acela, care va fi cu adevărat „sfârşitul unei lumi“, după cum spunea Tad, şi care va face să cadă toate maimuţele acestea superioare de pe înaltele ramuri ale arborilor lor genealogici. Nu i-am suflat o vorbă Lilei despre această întrevedere; voiam să o scutesc de ruşine şi de lacrimi; am discutat cu Tad, care a avut unul dintre surâsurile acelea subţiri care erau la el un soi de armă a unui dezarmat; trei ani mai târziu, am găsit în buzunarul unui ofițer SS doborât fotografia devenită celebră a unui luptător din rezistenţă, cu mâinile legate şi cu spatele la zid, în faţa unui pluton de execuţie – şi pe faţa aceea de francez care urma să moară memoria mea a recunoscut imediat surâsul lui Tad. Se feri de orice comentariu, atât de mult atitudinea tatălui său i se părea fără îndoială naturală şi ca fiind de la sine înţeleasă într-o societate care se agăţa, ca de nişte colaci de salvare, de toate greutăţile trecutului care o scufunda; dar el vorbi cu sora lui; am aflat că Lila s-a repezit în biroul tatălui ei şi l-a tratat de codoş; am fost mişcat, dar ceea ce mi s-a părut semnificativ în istorisirea pe care mi-a făcut-o Tad despre această scenă a fost că Lila i-a adus aminte lui Stas Bronicki că, potrivit zvonului public, şi el era un bastard, fiul unui rândaş. Nu m-am putut împiedica să mă distrez niţel la ideea că iubita mea, până şi în indignarea ei egalitară, a văzut în „fiu de rândaş“ cea mai rea dintre insulte. Pe scurt, am înţeles ironia, şi nu ştiu dacă o datoram lecţiilor lui Tad sau dacă, sosind maturitatea, începeam în mod spontan să mă înarmez pentru viaţă.

Rezultatul acestei întrevederi a fost că Lila începu să „viseze la ea însăşi“ într-o manieră cu totul nouă şi care-l încânta pe Tad: venea în camera mea cu braţele încărcate de literatură „subversivă“, pe care fratele ei

se străduise în zadar până atunci să o facă să o citească; patul meu era acoperit de broșuri imprimate în mod clandestin de „grupul de studii“ al lui Tad; ghemuită sub baldachinul care adăpostise somnuri princiare, cu genunchii adunaţi sub bărbie, ea citea Bakunin, Kropotkin şi extrase din operele unui oarecare Gramsci, pe care fratele său îl admira necondiţionat. Mă întreba despre Frontul Popular, despre care nu ştiam mai mult decât zmeul Léon Blum, pe care unchiul meu îl păstra într-un colţ al atelierului; a vrut deodată să ştie totul despre războiul civil spaniol şi despre Pasionaria, al cărei nume îl pronunţa cu un viu interes, căci în noua ei modalitate de a se căuta poate că exista acolo, îmi spunea ea, vreo posibilitate. Fuma ţigară de la ţigară şi le strivea cu o hotărâre sălbatică în scrumierele de argint pe care i le întindeam. Eram sensibil la maniera aceasta de a mă linişti, de a-mi arăta tandreţea ei şi poate de a mă iubi; nu mă îndoiam că exista, în brusca ei înflăcărare revoluţionară, mai multă eleganţă a sentimentelor decât vreo convingere. Sfârşeam prin a arunca cărţile şi pamfletele pe covor şi prin a ne refugia într-o pasiune mai puţin teoretică. Ştiam de asemenea că viziunea mea simplistă asupra lucrurilor, care ar fi putut face din mine un poștaș care să se întoarcă în fiecare seară lângă Lila şi numeroşii noştri copii, ţinea de aceeaşi naivitate comică ce-i făcea cândva pe distinşii vizitatori ai „factorului ţicnit“ şi ai infantilelor sale zmeie să râdă atât de mult. Recunoşteam aici supravieţuirea vreunei fibre primare ancestrale şi de nedezrădăcinat şi care se potrivea prost cu ceea ce putea să aştepte Lila de la un soț. Într-o noapte, am întrebat-o timid:

— Şi dacă aş ieşi primul de la Politehnică, oare…

— Oare ce?

Am tăcut. Nu era vorba despre ce voi face cu viaţa mea, ci de ceea ce o femeie urma să facă dintr-a mea. Şi nu înţelegeam că exista la iubita mea intuiţia unui cu totul alt „eu“ şi al unui cu totul alt „noi“ posibile, într-o lume a cărei apropiere o presimţea la modul

obscur atunci când, căutând refugiu în braţele mele, murmura că „pământul se va cutremura“.

Escadroane de cavalerie cu săbiile şi drapelele lor traversau Grodek-ul cântând, ducându-se să ocupe poziţii la frontiera germană.

Se spunea că un înalt ofiţer de stat-major francez venise să inspecteze fortificaţiile de la Helm şi le declarase „demne, în anumite privinţe, de linia noastră Maginot“.

Aproape în fiecare săptămână, Hans von Schwede continua să traverseze clandestin frontiera interzisă pe frumosul său cal sur şi venea să petreacă lângă verişorii săi câteva zile. Ştiam că îşi risca în felul acesta cariera şi uneori chiar viaţa pentru a fi alături de Lila. Ne-a povestit că de mai multe ori gărzile trăseseră asupra lui, o dată din partea poloneză, o dată din partea germană. Suportam cu greu această prezenţă şi încă şi mai prost prietenia pe care i-o arăta Lila. Făceau împreună lungi plimbări călare prin pădure. Nu pricepeam fraternizarea aceasta aristocratică pe deasupra încăierării; mi se părea că era vorba de o lipsă de principii. Mă duceam în salonul de muzică, unde Bruno exersa la pian zile întregi. Se pregătea să plece în Anglia, invitat la concursul Chopin de la Edinburgh. Şi Anglia încerca să împartă cu dărnicie, în zilele acestea periculoase pentru Polonia, încurajările seninei sale puteri.

— Nu concep ca familia Bronicki să primească un bărbat care este pe punctul de a deveni ofiţer în armata duşmanului, i-am aruncat eu, lăsându-mă să cad într-un fotoliu.

— Avem timp să fim duşmani, bătrâne.

— Tu, Bruno, într-o zi vei crăpa de gentileţe, de toleranţă şi de blândeţe.

— Ei bine, nu este o moarte urâtă.

Urma să nu uit niciodată clipa aceea. Urma să nu uit niciodată degetele acelea lungi pe claviatură, faţa aceea blândă sub părul ciufulit. Atunci când destinul şi-a pus pe masă cărţile, nimic nu mă pregătise pentru o astfel de răsturnare: cartea lui Bruno trebuie

neapărat să fi căzut dintr-un alt pachet. Destinul joacă uneori cu ochii închişi.

XVIII

Vara începea să aibă o mină proastă. Nu erau decât nori şi ceaţă; soarele de-abia mai trecea linia orizontului; pinii deveneau mai tăcuţi, cu crengile paralizate de umiditatea marină. Era deja anotimpul fără vânt care aşteaptă furtunile echinocțiului. Existau fluturi pe care nu-i văzusem niciodată, de un brun catifelat şi întunecat, mai mari şi mai grei decât cei de vară. Lila rămânea ghemuită în braţele mele şi încă nu mă simţisem niciodată atât de prezent în tăcerile ei.

— Ne pregătim amintirile, spuse ea.

Dintre toate orele zilei, cinci după-amiază era cel mai mare duşman al meu, pentru că aerul devenea prea rece, şi nisipul prea umed. Trebuia să te scoli, să te desparţi, să te rupi în două. Mai exista încă o ultimă clipă fericită, în care Lila strângea cuvertura în jurul nostru şi se ghemuia lângă mine şi mai mult, pentru a-i fi mai cald. Pe la ora cinci şi jumătate, Baltica îmbătrânea dintr-odată, vocea i se făcea mai arţăgoasă, mai scârţâitoare. Umbrele se abăteau asupra noastră cu bătăile lor de aripi vaporoase. O ultimă îmbrăţişare, până când vocea Lilei murea pe buzele care rămâneau întredeschise şi imobile; ochii săi măriţi îşi pierdeau viaţa; inima i se calma încetişor pe pieptul meu. Eram încă destul de tâmpit pentru a mă simţi atunci ca un şef de şantier mândru de forţa sa. Toate vanităţile acestea au dispărut atunci când am înţeles că o iubeam pe Lila într-un fel care nu se putea împăca cu nici o limită, nici a sexualităţii deci, şi că exista o dimensiune a cuplului care nu încetează să crească, pe când restul nu face decât să se subţieze.

— Ce ai să faci după ce o să ne despărţim, Ludo?

— Am să mor.

— Nu spune prostii!

— Am să mor timp de cincizeci, optzeci de ani, nu ştiu. Cei din familia Fleury trăiesc până la adânci bătrâneţi, aşa că poţi fi liniştită: am să am mare grijă de tine, chiar şi atunci când mă vei fi părăsit de multă vreme.

Eram sigur că o voi păstra şi încă nu-mi dădeam seama deloc cât de comică era motivaţia certitudinii mele. Exista în încrederea aceasta în virilitatea mea tot „triumfalismul“ naiv al celor optsprezece ani ai mei. De fiecare dată când ascultam înălţându-i-se lamentaţia, îmi spuneam că era vorba despre mine în toate acestea şi că nimeni nu putea face mai bine. Au fost, fără îndoială, ultimele mele naivităţi de adolescent.

— Nu ştiu dacă ar trebui să te mai văd, Ludo. Vreau să rămân întreagă.

Tăceam. Să continue ea „să se caute“: nu mă va găsi decât pe mine. Crepusculul se îndesea în jurul nostru; strigătele pescăruşilor veneau de foarte departe şi semănau deja cu nişte amintiri.

— Nu ai dreptate, draga mea. Am viitorul asigurat. Graţie prestigiului unchiului meu, sunt aproape sigur că voi avea o slujbuliță la poșta din Cléry şi tu vei putea în cele din urmă să cunoşti viaţa adevărată.

Râse.

— Bine, iată că acum avem de-a face cu lupta de clasă. Nu este deloc vorba de asta, Ludo.

— Dar despre ce este vorba? Despre Hans?

— Nu fi meschin!

— Mă iubeşti, da sau nu?

— Te iubesc, dar ăsta nu e sfârşitul lumii. Nu vreau să devin jumătatea ta. Ştii expresia asta îngrozitoare? „Unde este jumătatea mea?“ „Nu mi-aţi văzut jumătatea?“ Vreau, atunci când mă voi revedea cu tine peste cinci, zece ani, să am un şoc la inimă. Dar dacă te întorci acasă în fiecare seară, timp de ani şi ani, nu va mai exista şoc la inimă, nu vor mai fi decât sonerii…

Îndepărtă cuvertura şi se ridică. Încă mă întreb uneori ce s-a ales de vechea cuvertură de Zakopane.

O lăsasem acolo pentru că urma să revenim, şi n-am mai revenit niciodată.

XIX

La 27 iulie, cu zece zile înaintea plecării mele, un tren special a adus-o de la Varşovia pe Genicika Bronicka, în compania comandantului armatelor poloneze, mareşalul Rydz-Śmigły în persoană, un bărbat cu capul ras, cu sprâncene groase şi feroce, care şi-a petrecut tot timpul în faţa unui şevalet pictând acuarele delicate. Era acel faimos „weekend al încrederii“, a cărui siguranţă liniştită a celebrat-o întreaga presă; era vorba să dai lumii dovada seninătăţii cu care comandantul suprem întâmpina viitorul, atunci când de la Berlin se înălţau vociferările isterice ale lui Hitler. Fotografia mareşalului, aşezat liniştit în mijlocul „coridorului“ şi pictându-şi acuarelele, a fost reprodusă cu comentarii admirative în presa britanică şi franceză. Printre ceilalţi invitaţi pe care Genicika îi adusese de la Varşovia era o prezicătoare vestită, un actor care ne-a fost prezentat ca „cel mai mare Hamlet din toate timpurile“, şi un tânăr scriitor al cărui prim roman urma să fie tradus în toate limbile dintr-o clipă în alta. Prezicătoarea a fost invitată să ne citească viitorul într-un glob de cristal, ceea ce a și făcut, dar refuzând să ne comunice rezultatele pentru că, dată fiind tinereţea noastră, ar fi fost fatal să ne incite la pasivitate, revelându-ne calea noastră deja trasată în întregime în viaţă. Ea nu ezită deloc, dimpotrivă, să-i prezică mareşalului Rydz-Śmigły victoria armatei poloneze asupra hidrei hitleriste, încheind totuşi profeţia aceasta cu o remarcă întru câtva sibilinică: „Dar totul se va termina cu bine în cele din urmă“. Hans, care se afla la castel din ajun, rămase cu discreţie în camera sa pe toată durata acestui „weekend al încrederii“, după cum a descris presa evenimentul. Mareşalul luă trenul înapoi chiar în

seara aceea, urmat de cel mai mare Hamlet al tuturor timpurilor, după ce acesta din urmă, la sfârşitul mesei, ne recitase cu o sinceritate incontestabilă „*a fi sau a nu fi*“, ceea ce, deşi era de circumstanţă, se potrivea destul de prost cu atmosfera de optimism pe care trebuia s-o manifeste fiecare. Cât îl priveşte pe tânărul romancier, el se ţinea printre noi cu un aer îndepărtat, examinându-şi unghiile şi zâmbind uneori cu puţină condescendenţă atunci când doamna Bronicka încerca să abordeze un subiect literar; era un domeniu sacru pe care nu voia să-l profaneze cu banalitatea apropourilor mondene. Dispăru a doua zi, condus încă de la primele ore la gară, ca urmare a unui incident care avusese loc în baia de aburi rezervată servitorilor; natura exactă a „incidentului“ a fost trecută sub tăcere, dar a rezultat, pentru scriitor, un ochi învineţit, ca şi o întrevedere penibilă între grădinarul Walenty şi doamna Bronicka, pe parcursul căreia Genicika încercă să-i explice grădinarului că „talentului trebuie să i se ierte unele scăpări, fără a te mânia“. A fost un weekend dezastruos din toate punctele de vedere, căci s-a constatat dispariţia a şase farfurii din aur, ca şi a unei miniaturi de Bellini şi a unui tablou de Longhi din salonaşul albastru al doamnei Bronicka. Bănuiala se îndreptă mai întâi asupra prezicătoarei, plecată în ajun, căci Genicika nu se putea resemna să acuze literatura. Se va înţelege deci stupoarea mea atunci când, luni seară, deschizând un dulap pentru a lua o cămaşă, am descoperit în interior, într-o cutie de carton pentru pălării, tabloul lui Longhi, miniatura lui Bellini şi cele şase farfurii de aur. Rămăsei o clipă mut de uimire, dar obiectele furate erau chiar acolo, în dulapul meu, iar motivul pentru care fuseseră puse acolo îmi apăru deodată într-o fulgerare de oroare: cineva încerca să mă dezonoreze. Nu mi-a trebuit mult timp pentru a găsi numele singurului duşman capabil să fi urzit o astfel de maşinaţie: germanul. O odioasă, dar abilă modalitate de a se debarasa de micul ţărănoi normand care comisese crima de neiertat de a fi iubit de Lila.

Era ora şapte. M-am repezit pe culoar. Camera lui Hans era în aripa de vest a castelului, cu faţa spre mare. Îmi aduc aminte că, atunci când am ajuns în faţa uşii, a apărut la mine o curioasă manifestare a acelor „bune maniere“ care îmi parveniseră frecându-mă de lumea bună: trebuia sau nu să bat la uşă? Mi se păru că, date fiind circumstanţele, trebuia să mă consider pe teren inamic şi să dau dracului convenienţele. Am apăsat pe mânerul greu de bronz şi am intrat. Camera era goală. Era, ca şi a mea, totul nobleţe şi grandoare, cu pereţii săi tapisaţi cu vulturi imperiali şi mobilele sale în care fiecare loc gol evoca imaginea vreunui fund seniorial şi lăncile sale de cavalerist uşor polonez încrucişate deasupra focului care ardea în şemineu. Am auzit zgomotul unui duş. Am ezitat dacă să intru în baie: nu era un loc unde puteai regla o afacere de onoare. Revenii la uşă, o deschisei şi o închisei cu zgomot. Câteva secunde încă şi Hans intră. Purta un halat de baie negru cu nu ştiu ce insignă de la academia lui militară pe piept. Părul blond îi şiroia de apă.

— Nemernicule! i-am aruncat. Tu ai fost.

Îşi ţinea mâinile în buzunarele halatului. Cutezanţa aceea, lipsa totală de emoţie erau ale unui om nu numai obişnuit cu trădarea, ci și pentru care aceasta era o a doua natură.

— Tu ai furat obiectele şi mi le-ai pus în dulap ca să mă dezonorezi.

Pentru prima dată, apăru o urmă de expresie pe faţa lui. Un început de surpriză ironică, ca şi cum ar fi fost uimit la ideea că problema de onoare s-ar fi putut pune în cazul meu. Era toată superioritatea dispreţuitoare, ereditară ca sifilisul, a acelora care deţineau din naştere privilegiul de a dispreţui.

— Te-aş putea doborî aici, cu mâinile goale, i-am spus. Dar nu este suficient. Te aştept la ora unsprezece seara în sala de arme.

Am ieșit şi m-am întors la mine în cameră, unde l-am găsit pe Marek, feciorul, venit să-mi caute încălţămintea, pe care o văcsuia dimineaţa şi seara. Era un tip robust, cu părul pomădat şi un *czub* ca un

cârlionţ în mijlocul frunţii, întotdeauna vesel şi mare amator de fete. Îmi făcu patul, încercând ca de obicei să comunice cu mine reducându-şi poloneza la câteva cuvinte rudimentare, a căror cunoaştere mi-o atribuia. De când eram la Grodek, mă împrietenisem cu servitorii de la castel, care nu erau, la urma urmei, ca şi mine, decât nişte ţărani deghizaţi. Nimic nu este mai greu de învins decât prejudecăţile, iar prejudecăţile favorabile nu sunt mai puţin tenace decât celelalte.

Marek bătu pernele pentru a le reda frumoasa formă obeză, aranjă plapuma, apoi se îndreptă spre dulap. Îl deschise şi, nedând nici o atenţie, în aparenţă, cutiei de carton pentru pălării şi conţinutului acesteia – se vedea vesela de aur care scânteia – luă perechea mea de încălţăminte de schimb. Apoi închise dulapul şi se duse, cu încălţămintea în mână.

Acum nu-mi mai ajuta la nimic, aşa cum aveam intenţia, să-i semnalez doamnei Bronicka prezenţa în camera mea a operelor de artă furate. Marek le văzuse şi s-ar fi crezut că, în faţa compromiterii totale, o luam înainte.

La ora opt, când răsună gongul pentru masă, am coborât. Eram plasat întotdeauna la dreapta contesei, din consideraţie pentru Franţa. Hans era aşezat la capătul mesei. Considerasem întotdeauna că exista ceva feminin în trăsăturile feţei sale, deşi era imposibil să foloseşti cuvântul „efeminat“. Mă privea uneori cu o urmă de surâs. Tensiunea mea nervoasă era aşa de mare, încât n-am putut nici să mănânc, nici să vorbesc. Erau două candelabre mari pe masa de stejar şi feţele noastre se întunecau sau se luminau, după placul curenţilor de aer, în jocul de lumini şi umbre. Tad, care tocmai împlinise nouăsprezece ani şi suferea să se afle la acea răscruce a vârstei în care virilitatea aspiră deja la înfăptuiri pe care adolescenţa încă le interzice, evoca războiul pierdut de republicanii spanioli împotriva lui Franco, cu o pasiune în voce care trebuia să fie aceea a însoţitorilor lui Byron sau Garibaldi. Doamna

Bronicka îl asculta cu consternare, fărâmiţând bucăţile de pâine de pe masă. Faptul că fiul său se lăsa în voia unei astfel de fervori pentru memoria unei Catalonii în care anarhiştii dansaseră pe străzi cu mumiile unor călugăriţe dezgropate nu făcea decât să confirme în ochii ei, aşa după cum ne-o tot repeta, influenţa nefastă exercitată asupra tineretului de Picasso, căci nu exista îndoială pentru ea că toate ororile care avuseseră loc în Spania erau mai mult sau mai puţin direct opera lui. Totul începuse, ne-a spus ea, cu aerul acela pe care Tad îl numea „definitiv“, odată cu suprarealiştii.

Imediat ce s-a terminat micul dejun, am sărutat mâna Genicikăi şi am urcat în cameră. Lila mă privise de câteva ori cu uimire căci, pentru că încă nu învăţasem arta mondenă de a face grimase pentru a-ţi ascunde sentimentele, îmi venea greu să-mi ascund furia. Când am ieșit din sufragerie, ea m-a urmat şi s-a oprit la picioarele scării.

— Ce se întâmplă, Ludo?

— Nimic.

— Ce ţi-am făcut?

— Lasă-mă în pace. Numai tu mai lipseşti.

Încă nu-i vorbisem niciodată aşa. Dacă aş fi avut zece ani în plus, aş fi plâns de furie şi de umilinţă. Dar eram încă prea tânăr: aveam despre virilitate ideea aceea care lasă întotdeauna lacrimile părţii feminine şi exclude astfel din partea bărbatului o parte frăţească.

Buzele îi tremurau uşor. O făcusem să sufere. M-am simţit mai bine. Mai puţin singur.

— Iartă-mă, Lila, am inima grea. Nu ştiu dacă aveţi expresia aceasta în polonă.

— *Ciężkie serce*, spuse ea.

— Am să-ţi explic totul mâine.

Am urcat scara. Mi se părea că îi vorbisem, în sfârşit, Lilei de la egal la egal. M-am întors. Era în expresia ei, mi se părea, puţină nelinişte. Poate că îi era teamă să nu mă piardă: chiar că avea o imaginaţie debordantă.

Nu era vorba decât de mine: mă simţeam rănit până în străfundul sufletului. Nu ar fi existat vreun Fleury care să nu fie murdărit de insultă. Faptul că fusesem luat drept victimă desemnată de către Hans, cu ceea ce originile mele umile puteau împrumuta drept credibilitate acestui rol de vinovat *natural,* mă arunca în starea aceea de frustrare şi de furie care a făcut întotdeauna să alterneze în istorie, pe metronomul urii, rolul victimei şi cel al călăului. Eram pradă unei nerăbdări febrile care făcea din fiecare minut care trecea un duşman în plus. Mi se părea că Timpul se târa cu o premeditare în încetineală şi poate chiar cu o rea-voinţă în ceea ce mă priveşte care făcea din acest bătrân aristocrat prăfuit un demn complice al tuturor foştilor.

Cred că-i datorez lui Hans prima mea adevărată luare de contact cu conştiinţa socială.

XX

La ora unsprezece fără cinci minute, am coborât.

Sala de arme, cu plafonul jos, avea cincizeci de metri lungime şi zece lăţime. Cărămizile se iţeau prin tencuială. Exista, pe boltă, o lustră veneţiană nepotrivită şi ciuntită într-o parte, unde îşi pierduse câteva braţe. Pardoseala era acoperită cu un mare covor pluşat din Carpaţi. Armuri stăteau înşirate de-a lungul pereţilor acoperiţi de suliţe şi de săbii.

Hans mă aştepta la celălalt capăt al sălii. Purta o cămaşă albă şi un pantalon de smoching. O ţigaretă i se consuma între degete: se plimba întotdeauna având în mână una dintre cutiile acelea metalice şi rotunde de ţigări englezeşti care afişau imaginea unui marinar bărbos. Era foarte calm. Evident, mi-am spus eu, ştie că nu am ţinut niciodată o spadă în mână. El însă, ca un bun prusac, făcea scrimă din copilărie.

Mi-am scos vesta şi am lăsat-o să cadă pe jos. M-am uitat la pereţi. Nu ştiam ce armă să aleg: mi-ar fi trebuit un bun şi vechi baston normand. Sfârşii prin a

lua ceea ce se găsea la îndemâna mea: o veche *szabelka* poloneză, o sabie curbată după modelul turcesc. Hans puse cutia de *Players* pe covor şi se duse să strivească ţigara într-un colţ. Mă apropiasem şi mă aşezasem sub lustră şi aşteptam, în timp ce el desprindea cealaltă sabie de pe perete.

Ca adeseori când te afli singur faţă în faţă cu un om pe care l-ai urât mult timp şi pe care l-ai făcut să vomite de o mie de ori în imaginaţie, mânia mea scăzuse întru câtva. Realitatea unui duşman este întotdeauna dezamăgitoare în raport cu ideea pe care ţi-ai făcut-o despre el. Şi am înţeles deodată că exista un lucru ce mă jena şi aproape că mă paraliza: vaga sa asemănare cu Lila. Am înţeles că, dacă stăteam acolo fără să reacţionez câteva secunde în plus, urma să pierd un duşman. A trebuit să-mi reanim rapid flacăra urii.

— Numai un nazist ar fi putut să conceapă o astfel de josnicie, i-am aruncat eu. Tu nu te poţi împăca cu ideea că ea mă iubeşte. Nu poţi accepta ideea că ea şi cu mine suntem uniţi pe viaţă. Atunci, ca toţi naziştii, ai avut nevoie de evreul tău. Ai luat obiectele acelea şi le-ai pus în dulapul meu. Dar calculul tău mizerabil este prostesc. Chiar dacă aş fi fost o canalie, Lila ar fi continuat să mă iubească. Tu nu ştii ce înseamnă asta, să iubeşti cu adevărat pe cineva. Nu ierţi nimic şi totuşi ierţi totul.

N-avea cum să-mi treacă prin minte că aş fi putut spune acelaşi lucru despre Franţa.

Mi-am ridicat arma. Ştiam vag că trebuia să fandez un picior şi să-l păstrez pe celălalt retras, aşa cum am văzut făcându-se, la cinematograful din Grodek, în *Scaramouche.* Hans mă urmărea cu interes. Se uita la piciorul meu drept, fandat, la piciorul stâng din spate, la sabia pe care o ridicasem ca pe o secure de măcelar deasupra capului. El îşi ţinea arma în jos. Am flexat genunchii şi am făcut câteva sărituri pe loc. Semănam probabil cu o broască. Hans îşi muşca buzele şi am înţeles că era pentru a nu izbucni în râs. Am scos atunci un soi de strigăt dezarticulat şi am năvălit spre el. Am fost

stupefiat când am văzut sângele ţâşnindu-i din obrazul stâng. Nu se mişcase şi nu ridicase, nici atunci, sabia. M-am dat înapoi cu încetineală, lăsând braţul în jos. Sângele curgea din ce în ce mai abundent pe faţa lui Hans şi-i inunda cămaşa. Prima idee clară care mi-a venit a fost că acţionasem fără îndoială într-o manieră contrară tuturor regulilor duelului. Ruşinea mea de om grosolan, cum redevenisem în propriii ochi, a fost atât de mare, încât s-a transformat în furie şi mi-am ridicat sabia încă o dată, răcnind cu disperare:

— Să vă ia mama dracului pe toţi!

Hans îşi ridică sabia odată cu mine şi, în secunda următoare, *szabelka* mi-a fost smulsă din mână şi a zburat prin aer. Hans îşi lăsă arma în jos şi mă privi ridicând din sprâncene şi strângând din fălci, fără a da nici cea mai mică atenţie sângelui care îi curgea pe faţă.

— Tâmpitule! spuse el. Tâmpitul dracului!

Îşi aruncă sabia de perete şi-mi întoarse spatele.

Pe covor era sânge.

Hans îşi recuperă cutia de *Players* şi-şi luă o ţigară.

— Ai greşit că te-ai grăbit, mi-a spus. Oricum, rămâne pe curând.

Rămăsesem singur. Mă uitam prosteşte la petele de sânge de la picioarele mele. Reuşisem să mă golesc de indignarea şi ranchiuna mea, dar în locul lor îmi venea acum o greaţă de care nu reuşeam să mă debarasez.

Atitudinea lui Hans avusese o demnitate care mă neliniştea.

Nu am înţeles cu adevărat ceea ce mă tulbura decât a doua zi dimineaţă. Marek fusese reţinut, împreună cu obiectele furate. Făcuse mărturisiri. Profitase de prezenţa la castel a unor invitaţi atât de puţin respectabili în ochii săi, precum prezicătoarea şi scriitorul, pentru a jefui oficiul şi salonaşul doamnei Bronicka; deranjat de un servitor care intrase în dormitor, pusese cutia în dulapul meu pentru a veni să o ia mai târziu. Dar prezenţa mea îl

jenase prima dată şi nu-şi putuse recupera prada decât în timpul cinei.

Era ora nouă dimineaţa când Bruno mi-a dat ştirile acestea în sufragerie, unde ne întâlnisem pentru micul dejun. Am simţit frigul care punea stăpânire pe mine şi am uitat de ceainicul pe care îl ţineam în mână, până când ceaşca se revărsă pe faţa de masă. Mi-am împins scaunul şi am plecat de la masă sub privirea uimită a lui Bruno. Niciodată până atunci nu resimţisem o astfel de ură, iar omul pe care-l uram cu atâta intensitate eram eu însumi. Înţelegeam că, imaginându-mi că sunt victima unei stratageme atât de josnice din partea rivalului meu, mă făcusem singur vinovat de mârşăvie. Şi, cu toate acestea, nu se putea pune problema pentru mine să mă duc să-l caut pe Hans şi să-i prezint scuze. Preferam să-mi asum propria mediocritate sufletească decât să mă umilesc în faţa *lor*.

Nu am coborât la masă şi, pe la ora patru după-amiază, am început să-mi fac bagajul. Aproape că ajungeam să regret că nu furasem obiectele şi că nu fusesem descoperit, căci asta ar fi constituit un soi de agresivă şi aproape triumfală manieră de a o rupe cu un mediu care nu era al meu.

Nu mi-am părăsit camera decât pe la sfârşitul după-amiezii, pentru a face aranjamente în vederea plecării mele. Nu voiam să văd sau să mulţumesc nimănui, nici măcar să-mi iau rămas-bun. Dar am dat peste Tad pe coridor; mă întrebă ce făceam acolo, cu valiza în mână. Mă informă că Hans avusese un accident în timpul unei plimbări nocturne; o creangă îi străpunsese un obraz, dar, încă o dată, ce naiba făceam acolo, cu valiza în mână? I-am explicat că doream să fiu condus la gară; era la ora douăzeci şi unu şi zece un tren pentru Varşovia; urma să mă întorc în Franţa; dacă izbucnea războiul, nu voiam să înfrunt riscul de a fi rupt de ţara mea. În clipa aceea l-am văzut pe Hans, la celălalt capăt al culoarului, venind încet în direcţia noastră, cu eterna lui cutie roşie de ţigări englezeşti în mână; un pansament îi acoperea obrazul stâng. Se opri aproape de noi,

foarte palid, dar ciudat de liniştit, aruncă o privire spre valiza pe care o ţineam în mână.

— Plec la noapte, spuse; se întoarse pe călcâie şi se îndepărtă.

XXI

Am mai rămas la Grodek câteva zile. Ploaia venise să tulbure peisajul, şi cerul încrucişa deasupra capetelor noastre voci de corbi invizibili. Într-una dintre după-amiezele acelea ceţoase, pe când mărşăluiam pe plajă în vântul care ne lipea de faţă picături marine, s-a întâmplat ca viitorul să ne facă semn. Era un evreu îmbrăcat într-un caftan lung, numit *kapota* în poloneză, şi pe cap cu pălăria aceea înaltă şi neagră pe care milioane de evrei o purtau pe atunci în ghetoul lor. Avea o faţă foarte albă şi o barbă căruntă şi şedea pe o bornă kilometrică, pe marginea şoselei spre Gdynia. Poate din cauză că nu mă aşteptam să-l găsesc acolo, la marginea acelei şosele goale, sau pentru că în nuanţele vagi şi ceţoase ale aerului apariţia sa avea ceva fantomatic, doar dacă nu a fost vorba de bocceaua pe care o ţinea la capătul unui toiag pe umăr şi care a făcut să-mi vină în memorie legenda unei rătăciri milenare, dar am simţit deodată o înţelegere şi o tulburare cărora nu le-am recunoscut decât cu mult mai târziu caracterul premonitoriu, câtă vreme nu era acolo decât una dintre cele mai banale şi, în definitiv, dintre cele mai normale conjuncturi ale istoriei: un evreu, un drum şi o bornă. Lila i-a spus cu timiditate:

— *Dzień dobry panu,* bună ziua, domnule.

Dar el n-a răspuns şi a întors capul.

— Tad este convins că ne aflăm în ajunul unei invazii, murmură Lila.

— Nu ştiu nimic în această privinţă, dar nu reuşesc să cred că ar putea avea loc un război, i-am spus.

— Întotdeauna au avut loc.

— Asta era înainte…

Urma să spun: „Asta era înainte de a te întâlni“, dar era prezumţios din partea mea să mă avânt într-o astfel de explicaţie a originilor războaielor, a urilor şi masacrelor. Încă nu aveam autoritatea necesară pentru a face să fie împărtăşită de către popoare puterea mea de înţelegere.

— Armele moderne au devenit prea puternice şi prea distructive, am spus. Nimeni nu va îndrăzni să le folosească, căci nu vor exista nici învingători, nici învinşi, nimic altceva decât ruine…

Citisem asta într-un editorial din *Temps,* la care era abonată familia Bronicki.

I-am scris Lilei o scrisoare de treizeci de pagini, repetându-mă de mai multe ori; am sfârşit prin a o arunca pe foc, căci era doar o scrisoare de dragoste, nu reuşisem să fac mai mult.

Bruno a fost acela care, în ziua plecării mele, pe când ceaţa învăluia totul în fuioarele ei, i-a vorbit Lilei în numele meu.

Tocmai intraserăm în salon. Am aruncat o ultimă privire spre colecţiile de fluturi din cutiile de sticlă, care acopereau un perete întreg. Ele mă făceau să mă gândesc la zmeiele unchiului meu Ambroise: bucăţele de vis.

Bruno era aşezat într-un fotoliu, răsfoind o partitură. Ridică privirea şi ne studie o clipă zâmbind. Niciodată n-am văzut în zâmbetele sale altceva decât bunătate. Apoi se ridică şi se duse să se aşeze la pian. Cu degetele pe claviatură, se întoarse spre noi şi ne privi îndelung, cu atenţie, aşa cum îşi studiază un pictor modelul înainte de a aplica prima trăsătură de creion, și începu să cânte.

Improviza. *Ne* improviza. Pentru că despre Lila şi despre mine, despre despărţirea şi certitudinea noastră ne vorbea el în melodia sa. Mă ascultam iubind, disperând şi crezând. O pierdeam pe Lila şi o regăseam. Nenorocirea îşi ridica deasupra noastră umbra neagră şi apoi totul devenea bucurie. Şi mi-au trebuit minute bune pentru a înţelege că Bruno îmi oferea frăţeşte ceea ce simţea el însuşi.

Lila fugi plângând. Bruno se ridică şi veni la mine, în lumina ferestrelor mari şi terne, şi mă îmbrăţişă.

— Sunt fericit că am putut să-ţi vorbesc o ultimă dată. În ceea ce mă priveşte, nu-mi mai rămâne decât muzica…

Râse.

— Evident că este destul de înspăimântător să iubeşti şi să simţi că tot ce poţi face cu dragostea ta este încă un concert. Cu toate acestea, am astfel o sursă de inspiraţie care nu este pe cale să sece. Mai am pentru încă cel puţin cincizeci de ani, dacă degetele mele vor face faţă. Mi-o imaginez foarte bine pe Lila aşezată în sală la vremea vârstei respectabile şi o văd regăsindu-şi cei douăzeci de ani în timp ce mă ascultă vorbind despre ea.

Închise ochii şi-şi ţinu o clipă mâna pe pleoape.

— În sfârşit. Se pare că există iubiri care iau sfârşit. Am citit asta undeva.

Mi-am petrecut ultimele ore cu Lila. Fericirea avea o prezenţă aproape audibilă, ca şi cum auzul, rupând-o cu superficialităţile sonore, pătrundea în sfârşit în profunzimile tăcerii, ascunse până atunci de singurătate. Clipele noastre de somn aveau căldura aceea în care nu ştii ce este reverie şi ce este trup, ce este cuib şi ce este aripi. Încă mai simt pe pieptul meu profilul său, a cărui amprentă este fără îndoială invizibilă, dar pe care degetele mele o regăsesc cu fidelitate în orele grele ale acelei neînţelegeri fizice care n-are decât un singur corp.

Memoria mea percepea fiecare clipă, o punea la păstrare; este ceea ce se cheamă la noi „bani la ciorap“, aveam acolo cu ce să-mi construiesc o viaţă întreagă.

XXII

Aplecându-mă pe geam la apropierea de Cléry, am ştiut cine mă aştepta la gară de cum am zărit vulturul polonez care flutura foarte sus deasupra gării, dar

privind mai cu atenţie, am remarcat că bătrânul pacifist făcuse în aşa fel încât pasărea aceea, prea războinică după gustul său, să semene cu un frumos porumbel cu două capete. Erau cinci săptămâni de când ne despărţiserăm şi l-am găsit pe Ambroise Fleury îngrijorat şi îmbătrânit.

— Ei bine, iată-te revenit din lumea bună! Ce e asta?

Atinse cu degetul insigna Yacht Club-ului din Gdynia. Îmi fusese remisă în mod solemn la Grodek, în ajunul plecării mele, ca un simbol al liberului acces al Poloniei la mare. Niciodată mai mult ca în acea lună august din 1939 îndoielile şi neliniştile nu au fost însoţite în întreaga Europă de mai multă gesticulaţie şi de semne de încredere ostentative.

— Se pare că va fi dintr-un moment în altul, i-am spus.

— S-o crezi tu. Niciodată popoarele nu vor accepta să se lase duse încă o dată la abator.

Ambroise Fleury aduse porumbelul la sol – ca întotdeauna când apărea pe undeva, imediat veneau şi copiii să-l înconjoare – şi luă zmeul sub braţ. Am făcut câţiva paşi şi unchiul meu deschise portiera unei maşinuţe.

— Da, făcu el, văzându-mi uimirea. Este un cadou de la Lord Howe, îţi aduci aminte, cel care a venit cândva să ne vadă.

La şaizeci şi trei de ani, era acum o personalitate respectată în toată ţara, iar reputaţia lui îi adusese onoruri academice, pe care de altfel le refuzase.

De cum am ajuns la Măgură, m-am repezit în atelier. În timpul absenţei mele, fără îndoială din cauză că ameninţările cu războiul îl neliniştiseră mai mult decât mărturisea, Ambroise Fleury se dedicase din nou „perioadei sale umaniste“, care se îmbogăţise cu tot ce avea Franţa de oferit celor care credeau în aceste lumini. Seria enciclopediştilor, mai ales, arăta nemaipomenit, atârnată de grinzi, deşi niţel inertă, aşa cum se întâmpla întotdeauna, din cauza lipsei de aer.

— Am muncit mult, după cum vezi, îmi spuse tutorele meu, nu fără mândrie, mângâindu-şi mustaţa. Zilele pe care le trăim ne fac să ne cam pierdem capul şi trebuie să ne aducem aminte cine suntem.

Noi nu eram nici Rousseau, nici Diderot, nici Voltaire: noi eram Mussolini, Hitler şi Stalin. Niciodată zmeiele perioadei „luminilor“ ale bătrânului factor din Cléry nu mi s-au părut mai derizorii. Continuam cu toate acestea să caut în dragostea mea întreaga orbire de care este nevoie pentru a crede în înţelepciunea oamenilor, iar unchiul nu se îndoia nici o clipă de pace, ca şi cum inima lui putea de una singură să triumfe în faţa istoriei.

Într-o noapte, pe când eram cu Lila pe malul Mării Baltice, m-am simţit tras de braţ. Ambroise Fleury, înveşmântat într-o cămaşă lungă care îi dădea amploare corpului, era aşezat pe patul meu, cu o lumânare în mână. În ochii lui era încă şi mai mult chin decât este necesar câteodată pentru a alcătui privirea unui om.

— S-a declarat mobilizarea generală. Dar, desigur, mobilizarea nu înseamnă război.

— Sigur că nu, i-am spus, şi, încă netrezit de-a binelea, am adăugat: familia Bronicki trebuie să revină în Franţa de Crăciun.

Unchiul ridică lumânarea pentru a-mi vedea mai bine faţa.

— Se spune că dragostea este oarbă, dar cu tine, cine ştie, cecitatea poate că este o modalitate de a vedea…

Pe parcursul orelor care au precedat invadarea Poloniei, mi-am jucat cu o imbecilitate ireproşabilă rolul în marele balet colectiv al fraierilor, care se derula de la un capăt la altul al ţării. Era vorba de cine va ridica mai sus piciorul pentru lovitura imaginară în fundul germanilor, *un french-cancan* pe scena unui vodevil care se întindea din Pirinei şi până la linia Maginot. „POLONIA VA REZISTA!“, clamau ziarele şi radioul, şi ştiam cu o certitudine fericită că în jurul Lilei se ridica barajul celor mai curajoase piepturi din lume, care-mi aminteau de

batalioanele de cavaleri care traversau Grodek cântând, cu săbiile şi drapelele lor. „Memoria istorică“ a polonezilor, îi spuneam eu unchiului meu, era o mină inepuizabilă de curaj, de onoare şi de fidelitate şi, întorcând butonul vechiului radio, aşteptam cu nerăbdare începutul ostilităţilor şi primele buletine ale victoriei, iritându-mă atunci când comentatorii vorbeau despre „ultimele tentative de a salva pacea“. Îi conduceam la gară pe cei mai mari ca mine, mobilizaţi, cântam împreună cu ei „vom dobândi glorie aşa cum au dobândit părinţii noştri“; îmi simţeam ochii umezindu-se atunci când vedeam oameni străini strângându-şi mâinile pe stradă şi strigând „Trăiască Polonia, domnule!“; îl ascultam pe bătrânul nostru preot, părintele Tachin, anunţând de la înălţimea amvonului că „Germania păgână urma să se prăbuşească precum un arbore găunos şi putred“; mă duceam să-l admir pe profesorul meu, domnul Leduc, care-şi reluase ţinuta albastră ca orizontul şi-şi arbora decoraţiile pentru a le aduce aminte tinerilor imaginea soldatului francez invincibil din ’14–’18, garant al noii noastre victorii. De-abia îl mai vedeam pe unchiul, care rămânea închis în camera lui, iar atunci când veneam să bat la uşă, auzeam spunându-mi-se:

— Lasă-mă în pace şi du-te să te joci de-a prostul cu ceilalţi, mucosule.

Pe 3 septembrie, eram aşezat lângă şemineul gol și negru. Am auzit, venind din atelier, trosnete bizare; nu semănau deloc cu ecourile care îmi parveneau atunci când unchiul era pus pe treabă. M-am ridicat, uşor neliniştit, şi am traversat curtea.

Zmeiele distruse îşi târau peste tot rămăşiţele şi zdrenţele. Ambroise Fleury îl ţinea în mână pe dragul său Montaigne; cu o lovitură seacă, îl frânse pe genunchi. Am văzut printre operele distruse unele dintre cele mai frumoase piese ale noastre, şi mai ales pe preferatele unchiului meu, Jean-Jacques Rousseau şi „Libertatea luminând lumea“. Nu-şi scutise nici măcar operele din „perioada naivă“, toate libelulele şi visurile acelea de copil care îşi

înfățișaseră atât de des inocenţa pe cer. Ambroise Fleury făcuse deja fărâme o treime din colecţia sa. Încă nu văzusem vreodată pe faţa lui o astfel de explozie de tristeţe.

— Războiul a fost declarat, îmi aruncă el cu o voce gâtuită.

Îl smulse de pe perete pe Jaurès şi îl strivi sub călcâi. Am făcut un salt, l-am imobilizat pe unchiul meu şi l-am împins afară. Nu simţeam nimic, nu mă gândeam la nimic. Singurul lucru pe care îl ştiam era că trebuia să salvez ultimele zmeie.

XXIII

Primele ştiri despre dezastrul polonez m-au aruncat într-o stare de şoc din care nu am păstrat decât o singură amintire. Unchiul era aşezat lângă mine pe pat, cu mâna pe genunchiul meu. La radio tocmai se anunţase că întreaga regiune Grodek, la Baltica, fusese strivită sub bombe. Cuirasatul *Schleswig-Holstein,* fără nici o declaraţie de război, o prinsese deodată sub focul tunurilor sale. Se mai adăuga un detaliu istoric privind acest moment de onoare al marinei germane: vasul acela de război, camuflat în navă-şcoală, ceruse cu câteva zile mai înainte autorităţilor poloneze autorizaţia de a ancora „pentru o vizită de curtoazie“.

— Nu plânge, Ludo. Nenorocirea, în curând, se va cifra la milioane. E normal ca în inima ta să-ţi vorbească o singură voce. Dar pentru că eşti aşa de tare în calcule, ar trebui să te gândeşti puţin la legea aceea a numerelor mari. Înţeleg că pe moment nu eşti capabil să socoteşti mai departe de doi. Dar după aceea, cine ştie…

Îmi mai spuse, cu privirea pierdută în nu ştiu ce profunzime a speranţei, căci era unul dintre acei nebuni de Fleury pentru care drepturile omului constau uneori în refuzarea de drepturi unei realităţi prea odioase:

— Încă mai este posibil ca războiul acesta să ia sfârşit în câteva zile. Popoarele Europei sunt prea bătrâne şi au suferit prea mult pentru a se lăsa constrânse să continue această mârşăvie. Se spune că au deja loc la Geneva negocieri secrete. Masele populare germane îl vor mătura pe Hitler. Trebuie să ai încredere în poporul german, ca şi în celelalte popoare.

M-am ridicat într-un cot.

— Zmeie din toate ţările, uniţi-vă, am spus.

Ambroise Fleury nu păru jignit de arţagul meu. Şi ştiam mai bine ca oricine că există lucruri care nu pot fi sfărâmate în inima oamenilor, pentru că sunt departe de orice atingere.

Am alergat să mă înrolez. Pulsul îmi bătea cu o sută douăzeci pe minut şi am fost declarat inapt de serviciul militar. Am încercat să explic că nu era vorba de nici o tulburare organică, ci de dragoste şi de nefericire, dar aceasta nu reuşi decât să facă şi mai severă privirea medicului militar. Am rătăcit în dorul lelii, indignat de seninătatea câmpurilor şi a pădurilor şi niciodată natura nu mi s-a părut mai îndepărtată de om. Singurele noutăţi care îmi parveneau de la Lila erau acelea care anunţau zdrobirea unui popor întreg. Din trupul Poloniei martirizate se degaja un soi de feminitate tulburătoare.

Mi se aruncau priviri cam bizare la Cléry. Zvonul public spunea că fusesem recunoscut inapt de serviciul militar pentru că, aşa ca toţi cei din familia Fleury, aveam capul puţin deranjat. „Este ereditar la ei.“ Începeam să înţeleg că ceea ce resimţeam nu era un lucru curent, şi că, pentru cei sănătoşi la minte, dragostea nu era sensul vieţii, ci doar micul său beneficiu.

Veni în sfârşit clipa în care Ambroise Fleury, omul care îşi dedicase totuşi viaţa zmeielor, s-a neliniştit serios. În timpul cinei, sub lampa cu ulei suspendată deasupra capetelor noastre, mi-a spus:

— Ludo, situaţia nu mai poate continua în felul acesta. Eşti văzut mergând pe străzi şi vorbindu-i

unei femei care nu este acolo. Vor sfârşi prin a te închide.

— Ei bine, să ne închidă. Ea vă rămâne împreună cu mine, fie afară, fie înăuntru.

— La naiba, spuse unchiul, şi era pentru prima dată când îmi vorbea astfel pe limba raţiunii.

Pentru a mă readuce cu picioarele pe pământ i-a cerut lui Marcellin Duprat să mă ia în stăpânire. Ceea ce trebuie să-şi fi spus cei doi bărbaţi n-am ştiut niciodată, dar stăpânul de la Clos Joli mă pofti să-l însoţesc în fiecare dimineaţă, atunci când făcea turul pieţelor şi al fermelor, aruncându-mi uneori priviri agere, ca pentru a se asigura că realitatea concretă a produselor solului normand avea asupra „stării“ mele efectul curativ dorit, fiind prin natura sa un antidot puternic la rătăcirile raţiunii.

În lunile acelea de iarnă ale anului 1940, pe când războiul se limita la activitatea trupelor neregulate şi a patrulelor, şi când „timpul lucra pentru noi“, trebuia să-ţi rezervi masa la restaurant cu câteva zile înainte, „să-ţi depui candidatura“, după vorba prinţului gastronomilor, Curnonsky. În fiecare seară, după închidere, Marcellin Duprat răsfoia cu satisfacţie volumul în piele roşie pe care îl ţinea pe birou, se oprea la o pagină unde tocmai se adăugase vreo nouă semnătură de ministru sau de comandant militar încă neînvins, şi-mi spunea:

— Ai să vezi, micuţule. Într-o zi vor veni să studieze cartea de aur de la Clos Joli pentru a scrie istoria Celei de-A Treia Republici!

Era lipsă de personal, cea mai mare parte dintre ajutoarele şi angajaţii săi fiind mobilizaţi şi înlocuiţi de bătrâni care acceptaseră, din solidaritate – se poate spune că aproape din patriotism – să iasă din bârlogul lor şi să-i asigure localului Clos Joli, în aceste ore grave pentru ţară, un serviciu pe care îl părăsiseră de ani buni. Duprat reuşise chiar să-l recupereze pe domnul Jean, somelierul care se apropia de optzeci şi şase de ani.

— E mult timp de când nu mai folosesc un somelier, îmi explică el. Somelierii au întotdeauna un

aer de obligativitate, dacă înţelegi ce vreau să spun, şi când se reped spre client cu lista de vinuri în mână, îi irită. Dar Jean știe meserie şi încă mai este în stare să ţină în mână sala.

Ajungeam pe bicicleta mea în fiecare dimineaţă la ora şase şi, la vederea minei mele descompuse şi a aerului rătăcit, Marcellin mormăia:

— Hai, vino cu mine. Asta o să te readucă cu picioarele pe pământ.

Luam loc în camionetă şi parcurgeam câmpurile şi pieţele în care Duprat trecea în revistă legumele, ducea mazărea verde la ureche pentru a vedea dacă „făcea ca greierele“, adică dacă fâşâia, sau dacă fasolele „erau catifelate“, alegea după „tenul“ lor: „nuci de cocos negre“, „italiene“ sau „chinezeşti“, şi hotăra dacă verzele erau „demne să figureze“. Duprat servea legumele intacte, „mândre“, după cum le spunea el, având oroare de piureuri, care ajungeau la modă, ca şi cum Franţa avea presentimentul a ceea ce o aştepta.

— Totul se face terci astăzi, cârtea el. Piure de ţelină, piure de broccoli, de creson, de ceapă, de mazăre verde, de fenicul… Franţa îşi pierde respectul pentru legume. Știi ce anunţă asta, mania asta pentru terci, dragă Ludo? Terciul, iată ce anunţă. Vom trece toţi prin asta, ai să vezi.

Mai ales la măcelari Marcellin Duprat își afișa imperialele pretenţii, atunci când era vorba de dragele lui măruntaie normande. L-am văzut îngălbenind de furie pentru că îl bănuia pe domnul Dullin, care a fost după aceea împuşcat în 1943, că i-a dat măruntaie care proveneau de la doi boi diferiţi.

— Dullin, striga el, data viitoare când îmi mai faci figura, va fi pentru ultima dată când ai să mă mai vezi! Mi-ai dat ieri măruntaie de la doi boi, cum vrei să se gătească la fel? Și vreau piciorul aceluiaşi bou, să nu spui că nu ţi-am spus!

Făcea haz când îl vedea pe măcelar oferindu-i unei gospodine o spată de viţel, rotundă şi legată cu sfoară, plăcută ochiului.

— Poţi să fii sigur că au adăugat grăsime în interior pentru a cântări mai greu şi, dacă ar putea, ar băga înăuntru şi copitele şi coarnele!

Această „revenire pe pământ“ sub egida lui Marcellin Duprat îmi pria. Continuam să o văd pe Lila, dar mai în secret. Învăţam chiar să râd şi să glumesc cu ceilalţi pentru a-i ascunde prezenţa. Doctorul Gardieu era mulţumit, deşi unchiul meu bănuia că învăţasem pur şi simplu să mă prefac mai bine.

— Ştiu bine că nu eşti vindecat şi că boala este de nevindecat la noi ăştia, îmi spunea el. Din fericire, de altfel. Există vindecări care îţi fac mai mult rău ca boala.

Mă străduiam. Trebuia să fac faţă, chiar şi Lila îmi cerea asta. Dacă mă lăsam copleşit, aveam să ajung la disperare, ceea ce era cea mai sigură modalitate de a o pierde.

Clos Joli se găsea puţin retras faţă de crucea drumurilor spre Noisy şi Caen, în faţa primelor case din cătunul Ouvières, în fundul unei grădiniţe în care primăvara şi vara te întâmpinau magnolii, tufe de liliac şi trandafiri. Peste tot erau turturele, care „îl calmează pe client“, spunea Duprat. „Nu că iau pielea de pe om, dar vederea unei turturele linişteşte. Am avut la un moment dat porumbei, dar vederea unui porumbel la intrarea unui restaurant îl indispune pe client.“ Casa, unde stăteam adeseori, era puţin mai într-o parte, ascunsă privirilor, din acelaşi motiv.

— Nu trebuie ca, de la primii paşi, să începi să te gândeşti la nota de plată. E nevoie de tact.

Uneori, venea şi se sprijinea în coate la casă, în toată albeaţa sa – „nu ne-am schimbat ţinuta de pe vremea lui Carême[9]“ – şi-mi făcea unele confidenţe.

9. Marie-Antoine Carême (1784–1833) este considerat primul exponent al marii gastronomii franceze. (N. red.)

— Mă ţin tare, dar totul decade, se plângea el. Acum focul îi deranjează, se plâng de căldură. O bucătărie fără foc e ca o femeie fără fund. Focul este tatăl nostru al tuturor, bucătari ai Franţei. Dar sunt

unii care întrebuinţează electricitatea acum, şi încă având un cronometraj automat. E ca şi cum ai face dragoste uitându-te la ceas pentru a şti când trebuie să ejaculezi.

Am remarcat că ecusonul brodat de pe vesta sa se schimbase. Acolo unde scria cândva, cu litere tricolore, *Marcellin Duprat, Clos Joli*, *France,* acum era: *Marcellin Duprat, France.* Să spui „Clos Joli“ şi „Franţa“ trebuie să i se fi părut un pleonasm.

La bucătărie, pe fiecare cratiţă erau iniţialele *C.J.* şi o dată în cifre romane. Duşmanii lui spuneau că el se crede urmaș al Cezarilor. Nu tolera să se spună „bucătării“.

— Este un plural care miroase a hotel. Pentru mine, locul în care lucrez este *bucătăria.* Astăzi, vor să multiplice totul.

La intrare, era o mare hartă a Franţei, cu imaginile produselor care făceau gloria fiecărei provincii: pentru Normandia, el alesese măruntaiele.

— La urma urmei, ele l-au făcut pe francez şi istoria Franţei.

Preţurile erau piperate. Ministrul Anatole de Monzie îi spusese într-o zi:

— Dragă Marcellin, guşti felurile dumitale de mâncare şi ai parte de erotism; te uiţi la preţurile dumitale şi ai parte de pornografie!

Încă de la primele luni ale „războiului ciudat“[10], au existat critici împotriva lui Duprat. Se murmura că era niţică indecenţă în această sărbătoare gastronomică perpetuă care se desfăşura la Clos Joli, pe când duşmanul bătea la poartă. Duprat ridica din umeri cu dispreţ.

10. *Drôle de guerre* – perioada de început a celui de-al Doilea Război Mondial, începând cu declarația de război a Marii Britanii și Franței împotriva Germaniei (3 septembrie 1939) și începutul ofensivei germane în Europa de Vest (10 mai 1940). (N. red.)

— Point face faţă la Vienne, Dumaine la Saulieu, Pic la Valence, mama Brazier la Lyon şi eu la Cléry, spunea el. Mai mult ca oricând, fiecare trebuie să dea tot ce poate.

Aceasta părea să fie şi părerea lui Ambroise Fleury, care se apucase din nou de zmeiele sale, cu o înverşunare ce semăna cu o adevărată profesiune de credinţă. Îşi reluase seria „umanistă“, iar mai mulţi Rabelais, Erasm, Montaigne şi Rousseau pluteau din nou pe deasupra boschetelor normande. Priveam mâinile puternice ale unchiului meu, care ajustau baghete şi velaturi, sfori şi hârtie, ale unei carcase în care începeai să recunoşti deja trăsăturile vreunei figuri nemuritoare a secolului Luminilor. Jean-Jacques Rousseau părea să fie preferatul lui: s-a estimat că, pe parcursul vieţii sale, Ambroise Fleury asamblase peste optzeci.

Simţeam că avea dreptate, şi Duprat de asemenea. Mai mult ca oricând, fiecare trebuia să dea tot ce avea mai bun. Zâmbeam, aducându-mi aminte de orele acelea ale copilăriei noastre, atunci când Lila, în podul conacului de la Jars, ne anunţa drumurile noastre în viaţă, potrivit darurilor fiecăruia:

— Tad va ajunge un mare explorator, va descoperi morminte de-ale războinicilor sciţi şi temple aztece. Bruno va fi la fel de cunoscut ca Menuhin şi Rubinstein, Hans va lua puterea în Germania şi-l va omorî pe Hitler; iar tu…

Mă privea cu gravitate.

— Tu, tu ai să mă iubeşti, îmi spunea ea, iar eu încă mai simţeam pe obraz sărutul care însoţea acea revelare a raţiunii mele de a fi.

L-am anunţat pe unchiul meu că nu mă voi mai întoarce la Duprat.

— Am să plec la Paris. Este mai uşor să afli noutăţi acolo decât aici. Poate că am să încerc să trec în Polonia.

— Nu mai există Polonia, spuse Ambroise Fleury.

— În orice caz, în Franţa există o nouă armată poloneză pe cale să se formeze. Sunt sigur că voi ajunge să aflu ceva. Am speranţe serioase.

Unchiul meu îşi pleca ochii.

— Ce vrei să-ţi spun? Du-te. La noi ăştia, speranţa e stăpână. E foarte rezistentă, ticăloasa!

Când m-am întors ca să-mi iau la revedere, am rămas o vreme tăcuţi; aşezat pe bancul său, cu vechiul său şorţ de piele şi sculele sale, semăna cu toţi bătrânii meseriaşi-artizani ai istoriei Franţei.

— Pot să iau unul ca amintire? am întrebat.

— Alege.

Am privit în jurul meu. Atelierul avea douăzeci şi cinci de metri lungime pe zece lăţime, iar cuvintele care-ţi veneau în minte când vedeai sutele de zmeie erau: „mormane de bogăţii“. Toate erau prea mari pentru mine şi era mai uşor să le porţi în amintire decât într-o valiză. Am luat unul foarte mic, o libelulă cu aripi sidefii.

XXIV

Am ajuns la Paris cu cinci sute de franci în buzunar şi am rătăcit îndelung, printr-un oraş care îmi era străin, în căutarea unei locuinţe. Am găsit o cameră cu cincizeci de franci pe lună, deasupra unui dancing, pe strada Cardinal-Lemoine.

— Vă dau ieftin din cauza zgomotului, mi-a spus proprietarul.

Ofiţerii şi soldaţii polonezi, care ajunseseră în Franţa prin România şi care erau primiţi cu oarecare condescendenţă, răspundeau la întrebările mele cu plictiseală: nu exista vreun Bronicki printre ei, nu aveam decât să mă adresez statului-major al armatei poloneze, care se reforma la Coëtquidan. Mă duceam acolo în fiecare zi, pe strada Solferino: eram dat afară în mod politicos. Am făcut noi demersuri la ambasadele Suediei, Elveţiei şi la Crucea Roşie. A trebuit să-mi părăsesc locuinţa, după ce l-am pălmuit pe proprietar: îmi declarase că trebuia să ne înţelegem cu Hitler.

— Trebuie să recunoaştem că este un conducător adevărat, ne-ar trebui un om ca ăsta.

Soţia lui a chemat poliţia, dar am putut s-o şterg înainte şi m-am dus să mă stabilesc într-o cameră

mobilată de pe strada Lepic. Hotelul era frecventat de prostituate. Patroana era o femeie mare şi uscăţivă, cu părul vopsit negru, cu privirea dură şi directă, care îmi dădea impresia că sunt scrutat, studiat, chiar scotocit. Rareori am văzut-o fără un pachet de Gauloise la îndemână şi fără o ţigară în colţul buzelor, aşa încât figura ei mi-a rămas în memorie înconjurată de fum.

O chema Julie Espinoza.

Îmi petreceam timpul culcat în cameră pentru a elibera Polonia şi a o strânge pe Lila în braţe la malul Balticii.

Veni și ziua în care nu am mai avut bani să plătesc camera. În loc să mă arunce pe drumuri, patroana mă invita în fiecare zi să mănânc cu ea la bucătărie. Vorbea despre una şi alta, nu-mi punea nici o întrebare şi mă studia cu atenţie, mângâindu-şi pechinezul Tchong, un animăluţ cu botul negru, cu părul alb şi maro, instalat întotdeauna pe genunchii ei. Mă simţeam prost sub această privire inflexibilă; ochii păreau mereu la pândă; genele mă făceau să mă gândesc la nişte picioare de păianjeni pitiţi în străfundul timpurilor. Am aflat că doamna Espinoza avea o fată care-şi făcuse studiile în străinătate.

— La Heidelberg, în Germania, îmi preciză ea, pe un ton aproape triumfal. Vezi tu, micul meu Ludo, eu am înţeles ce avea să urmeze. Am înţeles încă de după München. Micuţa are o diplomă care-i va fi foarte utilă atunci când germanii vor fi aici.

— Dar…

Urma să spun „fiica dumneavoastră este evreică, ca şi dumneavoastră, doamnă Julie“, dar nu mi-a dat răgazul.

— Da, ştiu, dar ea are documente cât se poate de ariene, mă anunţă ea, cu o mână pusă pe Tchong, încovrigat ca un bulgăre pe coapsele ei. Am avut grijă şi are un nume care sună bine. De data aceasta n-o să pună mâna pe noi cu uşurinţă, poţi să mă crezi. În nici un caz pe mine. Avem o mie de ani de antrenament şi de experienţă. Mai sunt unii care au uitat sau care cred că toate astea au luat sfârşit şi că

acum domneşte civilizaţia – drepturile omului –, dar cunosc drepturile voastre ale omului. Sunt ca trandafirii. Miros frumos şi atât.

Julie Espinoza fusese ajutoare de madamă în „case“ din Budapesta şi Berlin timp de mai mulţi ani şi vorbea maghiara şi germana. Remarcasem că purta întotdeauna aceeaşi broşă prinsă la rochie, o şopârlă mică din aur, la care părea să ţină mult. De fiecare dată când era îngrijorată, degetele i se jucau cu broşa.

— Este foarte frumoasă şopârla dumneavoastră, i-am spus într-o zi.

— Frumoasă, nefrumoasă, şopârla este un animal care a supravieţuit de la începutul timpurilor şi care nu are asemănare în a se strecura printre pietre.

Avea o voce virilă şi atunci când se enerva începea să înjure ca un birjar – se spune „ca un birjar“, dar încă n-am auzit niciodată pe cineva să folosească un limbaj asemănător la mine la ţară –, iar grosolănia cuvintelor sale ajungea, câteodată, la aşa o culme, încât doamna Julie, la sfârşit, se tulbura ea însăşi. Într-o seară se opri între un modest „mama dracului“, urmat de alte cuvinte pe care prefer să nu le scriu, din respect şi gratitudine faţă de cea căreia îi datorez atâtea, îşi întrerupse diatriba, care avea legătură cu nu ştiu ce neplăcere cu poliţia imobiliară, şi începu să mediteze:

— Ciudat. Nu-mi vine să înjur decât în franceză. Nu-mi venea niciodată în maghiară şi germană. Poate că îmi lipsea vocabularul. Şi apoi, la Buda şi la Berlin, clientela era diferită. Oameni cum nu se poate mai bine. Veneau adeseori în smoching sau chiar în frac, după operă sau teatru, şi-ţi sărutau mâna. Aici, e un rahat.

Păru preocupată.

— Aşa nu merge deloc, declară ea cu fermitate. Nu-mi pot permite să fac pe vulgara.

Şi trase concluzia prin fraza aceea misterioasă, care fără îndoială că i-a scăpat, căci încă nu-mi acordase întreaga ei încredere:

— Este o chestiune de viaţă şi de moarte.

Îşi luă pachetul de Gauloise de pe masă şi se duse, lăsându-mă uimit la culme, pentru că nu vedeam în ce fel grosolănia limbajului ei ar fi putut constitui pentru ea un astfel de pericol.

Uimirea mea se transformă în stupoare atunci când femeia aceasta deja în vârstă începu să ia lecţii de bună-purtare. O domnişoară bătrână, care fusese cândva directoare a unui pension de fete, venea de două ori pe săptămână s-o înveţe ceea ce numea ea „clasă“, cuvânt care îmi trezi în memorie cele mai rele amintiri ale umilirilor mele de la Grodek, afacerea obiectelor furate, raporturile mele cu Hans şi punerea solemnă în gardă de către Stas Bronicki, atunci când nemernicul acesta, pentru a vorbi ca doamna Julie, acceptând întru totul că sunt amantul fiicei sale, mă invitase să îndepărtez orice speranţă nebună de căsătorie cu Lila, în virtutea originilor mele umile şi a înălţimii numelui Bronicki. Iritarea mea crescu atunci când am auzit-o pe educatoare explicându-i doamnei Julie ce înţelegea ea prin „clasă“:

— Nu este suficient, vedeţi dumneavoastră, să adoptaţi un comportament diferit de cel al păturilor inferioare ale societăţii. Dimpotrivă, mai ales nu trebuie ca ăsta să pară obţinut. Trebuie ca totul să aibă un aer natural, din naştere întru câtva…

Eram indignat de surâsul amabil cu care doamna Julie accepta mustrările acelea, ea, pe care o auzisem atât de des împroşcând cu injurii pe vreun client care-şi „permitea“. Ea nu manifesta nici cea mai mică nerăbdare şi se supunea. Am surprins-o, cu un creion ţinut când între dinţi, când între buze, recitând o fabulă de La Fontaine, întrerupându-se pentru a se duce să întâmpine o pereche, ceea ce adeseori era cazul, căci fiecare dintre fete întreținea cu uşurinţă între cincisprezece şi douăzeci de raporturi pe zi.

— Se pare că am un accent de mahala, îmi explica ea. Pigalle, ce mai. Baba aia uscată numeşte asta „vorbirea populară“ şi mi-a prescris exerciţii pentru a mă debarasa de ea. Par tâmpită, ştiu, dar ce vrei, trebuie să fac ceea ce trebuie.

— De ce vă daţi atâta osteneală, doamnă Julie? Nu mă priveşte, dar…

— Am motivele mele.

Felul ei de a merge îi provoca de asemenea destule griji.

— Semăn cu un gagiu, recunoştea ea.

Era un fel de rulare a unei gambe peste cealaltă, însoţită de o balansare a umerilor, cu antebraţele ridicate pe jumătate, cu coatele depărtate, un mers care nu avea într-adevăr nimic feminin şi amintea de postura luptătorilor profesionişti de pe ring. Domnişoara de Fulbillac îl deplângea.

— Nu puteţi merge în felul acesta în lumea bună!

Am putut deci să o văd pe matroană deplasându-se cu băgare de seamă dintr-un colţ într-altul al salonului cu trei sau patru cărţi pe cap.

— Ţineţi-vă foarte dreaptă, doamnă, ordona domnişoara de Fulbillac, al cărei tată fusese ofiţer de marină. Şi, vă rog, nu mai țineți un chiştoc între buze.

— La dracu’, spunea doamna Julie, atunci când piramida cărţilor se prăbuşea cu zgomot.

Şi adăuga imediat:

— Trebuie să mă dezbar de obiceiul de-a înjura. Poate să iasă la iveală brusc într-un moment nepotrivit. Am zis de atâtea ori „la dracu’“ în viaţa mea, încât mi-a devenit o a doua natură.

Fizicul ei nu era „de pe la noi“, aşa după cum mi-a remarcat-o în mai multe rânduri domnişoara de Fulbillac; mi se părea puţin ţigancă. Cu mulţi ani după aceea, pe când obţinusem ceva cunoştinţe în materie de artă, am descoperit că trăsăturile Juliei Espinoza semănau cu cele ale femeilor din mozaicurile bizantine şi cu efigiile pictate pe lemn ale sarcofagelor din Sahara. Era, în orice caz, o figură din timpuri foarte vechi.

O dată, intrând în biroul în care veneau clienţii să regleze nota de plată a camerei înainte de a urca, am găsit-o pe Julie Espinoza aşezată în dosul tejghelei, cu un manual de istorie deschis în mână. Cu ochii

închişi, cu un deget pus pe o pagină a cărţii, recita ca pe o lecţie pe care te străduieşti să o ţii minte:

— …Se poate aşadar spune că amiralul Horthy a ajuns regent al Ungariei cam fără să vrea… Popularitatea lui, deja mare în…

Aruncă o privire manualului.

— …deja mare în 1917, după bătălia de la Otranto, a crescut, după ce a zdrobit în 1919 revoluţia bolşevică a lui Béla Kun, așa că el nu a putut decât să se încline în faţa voinţei populare…

Îşi dădu seama de uimirea mea.

— Ce-i?

— Nimic, doamnă Julie.

— Nu-ţi bate capul.

Se jucă din vârful degetelor cu mica ei şopârlă de aur, apoi se calmă şi adăugă domol:

— Mă antrenez pentru ziua în care germanii vor fi aici.

Tonul de certitudine cu care mă anunţa astfel ceea ce era de neconceput, adică faptul că Franţa ar putea pierde războiul, m-a scos din sărite şi am ieşit trântind uşa.

M-am gândit câtva timp că doamna Julie se antrena pentru a deschide o casă de „clasă“, apoi mi-am adus aminte că era evreică şi nu vedeam cum ar reuși dacă naziştii câştigau războiul, lucru de care era atât de convinsă. Poate că se gândea să deschidă un bordel de lux în Portugalia, ţară de care părea să se intereseze.

— Aveţi de gând să vă refugiaţi în Portugalia?

Tuleie întunecate de deasupra gurii fremătară de dispreţ.

— Nu sunt genul care se refugiază.

Îşi strivi ţigara, privindu-mă drept în ochi.

— Dar n-o să pună mâna pe mine, ascultă ce-ţi spun eu.

Eram dezorientat de amestecul acesta de curaj şi de defetism. Eram de asemenea prea tânăr pentru a înţelege o astfel de voinţă de supravieţuire. Şi, în starea de anxietate şi de privaţiune afectivă în care

eram scufundat, viaţa nu mi se părea că merită aşa un efort.

Julie Espinoza continua să mă studieze. S-ar fi spus că mă supunea unei judecăţi şi se pregătea să pronunţe un verdict.

Într-o noapte, am visat că eram în picioare pe acoperiş şi că doamna Julie se afla jos, pe trotuar, cu ochii înălţaţi, aşteptând să mă arunc pentru a mă prinde în braţe. În cele din urmă, veni momentul în care, aşezat în faţa ei la bucătărie, mi-am ascuns faţa în braţe şi am izbucnit în lacrimi. M-a ascultat după aceea până la ora două dimineaţa, în zgomotul bideurilor, care nu se oprea aproape niciodată.

— Nu este posibil să fii aşa de prost, murmură ea când i-am împărtăşit intenţia de a mă duce în Polonia cu orice preţ. Nu înţeleg nici de ce nu te-au luat în armată, aşa prost cum eşti.

— Am fost reformat. Am o inimă care bate prea tare.

— Ascultă-mă, micuţule. Am şaizeci de ani, dar uneori mă simt ca şi cum aş fi trăit, sau supravieţuit, dacă preferi, cinci mii de ani, şi chiar ca şi cum aş fi fost acolo dinainte, de la începutul lumii. Şi apoi, nu uita cum mă cheamă. Espinoza.

Râse.

— Aproape ca şi Spinoza, filozoful, poate că ai auzit de el. Aş putea chiar să fac să cadă E-ul şi să mă cheme Spinoza, atât de multe cunoştinţe am…

— De ce-mi spuneţi asta?

— Pentru că în curând treburile vor merge atât de prost, va fi aşa o catastrofă, încât tu şi cu marea ta durere o să dispăreţi în vârtej. O să pierdem războiul şi o să-i avem pe germani în Franţa.

Mi-am pus jos paharul.

— Franţa nu poate să piardă războiul. Este imposibil.

Închise pe jumătate un ochi, deasupra ţigării:

— Imposibil nu e un cuvânt franţuzesc, spuse.

Doamna Julie se ridică, cu pechinezul în braţe, şi se duse să-şi ia poşeta de pe un fotoliu de pluş verde

patinat. Scoase dinăuntru un şomoiog de bani, se întoarse şi se aşeză din nou.

— Ia-i pe ăştia, pentru început. După aceea o să mai fie şi alţii.

Mă uitam la banii de pe masă.

— Haide, ce mai aştepţi?

— Ascultaţi, doamnă Julie, aici sunt bani pentru un an de zile, şi nu ţin să trăiesc aşa de mult.

Ea făcu haz.

— Vrei să mori din dragoste. Hai, ar trebui să te grăbeşti. Pentru că o să înceapă să se moară peste tot, şi nu din dragoste, crede-mă.

Simţeam un elan de simpatie faţă de femeia aceasta. Poate că începeam să presimt că atunci când se vorbea cu dispreţ despre „târfă“ sau despre „codoaşă“, demnitatea umană era situată la nivelul fundului, pentru a uita mai uşor josniciile capului.

— Tot nu înţeleg de ce îmi daţi banii aceştia.

Era aşezată în faţa mea, cu şalul ei de lână mov pe pieptul plat, cu claia de păr negru, cu ochii de ţigancă şi degetele lungi care se jucau cu mica şopârlă de aur prinsă la corsaj.

— Desigur că nu înţelegi. Am să-ţi explic. Am nevoie de un flăcău ca tine. Sunt pe cale să-mi alcătuiesc o mică echipă.

În felul acesta, în februarie 1940, pe când englezii cântau „Ne vom duce să ne uscăm lenjeria pe linia Siegfried“, afişele proclamau că vom învinge pentru că suntem cei mai puternici şi Clos Joli răsuna de toasturi pentru victorie, o bătrână codoaşă se pregătea de ocupaţia germană. Nu cred că altcineva din ţară a avut ideea de a organiza pe atunci ceea ce urma să se numească mai târziu „o reţea de rezistenţă“. Am fost însărcinat să stabilesc contacte cu un anumit număr de persoane, printre care un falsificator ce avea mereu nostalgia meseriei, după douăzeci de ani de închisoare, iar doamna Julie mă convinsese atât de bine să păstrez secretul, încât până şi astăzi de-abia îndrăznesc să le scriu numele. Era domnul Dampierre, care trăia singur cu un canar – canarul, trebuie neapărat să o spunem, spre cinstea

Gestapoului, a fost cruţat şi recuperat de instituţie, după ce domnul Dampierre a murit de o criză cardiacă în timpul unui interogatoriu, în 1942. Era domnul Pageot, cunoscut mai târziu sub numele de Valérien, cu doi ani înainte de a fi împuşcat împreună cu alţi douăzeci pe muntele cu acelaşi nume, şi comisarul de poliţie Rotard, care ajunse şeful reţelei Alianţa şi care vorbeşte despre doamna Julie Espinoza în cartea sa *Anii subterani*: „Femeia aceea era caracterizată de o absenţă totală a iluziilor, iscată fără îndoială dintr-o îndelungată practică a meseriei. Mi se întâmpla să-mi imaginez dezonoarea intrând la cea care-o cunoştea atât de bine şi făcându-i confidenţe. Probabil că îi murmura la ureche: «În curând va veni vremea mea, draga mea Julie. Pregăteşte-te». În orice caz, era foarte convingătoare, iar eu am ajutat-o să formeze un grup care se reunea cu regularitate pentru a analiza diversele măsuri care trebuiau luate, de la actele false până la alegerea unor locuri sigure în care ne puteam întâlni sau refugia sub ocupaţia germană, de care ea nu se îndoia nici o clipă.“

Am întrebat-o într-o zi pe doamna Espinoza, după o vizită la un farmacist de pe strada Gobin, care mi-a dat „medicamente“ ale căror natură şi destinatar le-am aflat mult mai târziu:

— Pe-astea le plătiţi?

— Nu, micul meu Ludo. Există lucruri care nu se cumpără.

Îmi aruncă o privire bizară, un amestec de tristeţe şi de duritate.

— Ăştia sunt nişte viitori împuşcaţi.

Am întrebat-o de asemenea într-o zi, pentru că era atât de sigură că războiul era pierdut şi considera intrarea germanilor ca pe o certitudine, de ce nu se refugia în Elveţia sau în Portugalia.

— Am vorbit deja despre asta şi ţi-am răspuns. Fuga nu este genul meu.

Râse.

— Probabil că asta voia să spună Fulbillac aia atunci când îmi repeta că am „obiceiuri proaste“.

Am remarcat într-o dimineaţă, într-un colţ al bucătăriei, fotografiile dictatorului portughez Salazar, a amiralului Horthy, regentul Ungariei, şi chiar cea a lui Hitler.

— Aştept pe cineva ca să-mi scrie dedicaţiile, îmi explică ea.

Doamna Julie nu a împins niciodată încrederea până la a-mi încredinţa care era noul nume pe care intenţiona să-l adopte, iar atunci când „specialistul“ veni să-i dedice portretele, am fost rugat să ies din încăpere.

M-a pus să-mi iau permisul de conducere.

— Poate fi util.

Singurul lucru pe care patroana se dovedea a fi incapabilă să-l prevadă era data ofensivei germane şi a înfrângerii care trebuia să urmeze. Ea se aştepta la ceva de genul: „odată cu primele zile frumoase“ şi se preocupa de soarta fetelor. Erau vreo treizeci-patruzeci, care făceau cu schimbul douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru la Hotel du Passage. Ea le sfătuia să ia lecţii de germană, dar nici o târfă din Franţa nu credea că vom pierde războiul.

Mă miram de încrederea pe care mi-o arăta. De ce se încredea într-un băiat de douăzeci de ani, a cărui viaţă încă putea să se aştepte la orice, ceea ce nu însemna în mod obligatoriu o recomandare?

— Poate că fac o prostie, recunoscu ea. Dar vrei să-ţi spun? Ai privirea unui împuşcat.

— La dracu’! am făcut eu.

Râse.

— Te-am speriat, nu? Dar asta nu înseamnă neapărat douăsprezece gloanţe în corp. Poţi chiar să trăieşti foarte mult. Poloneza ta este cea care-ţi dă privirea asta. Nu-ţi face probleme. Ai s-o revezi.

— De unde știți, doamnă Julie?

Ea ezită, ca şi cum nu voia să mă facă să sufăr.

— Ar fi prea frumos, dacă nu ai revedea-o. Ar rămâne totul intact. Lucrurile rămân rareori intacte în viaţă.

Continuam să mă duc de două-trei ori pe săptămână la statul-major al armatei poloneze din

Franţa, iar în cele din urmă un sergent, sătul de întrebările mele, îmi aruncă:

— Nu se ştie nimic sigur, dar este mai mult decât probabil că întreaga familie Bronicki a pierit sub bombe.

Cu toate acestea, eram sigur că Lila trăia. Îi simţeam chiar prezenţa crescând alături de mine, ca un presentiment.

La începutul lui aprilie, doamna Julie dispăru timp de câteva zile. Reveni cu un bandaj pe nas. Atunci când i se scoase pansamentul, nasul Juliei Espinoza îşi pierduse aspectul niţel cocoşat şi devenise drept şi chiar mai scurt. Nu i-am pus nici o întrebare, dar, în faţa uimirii mele, îmi spuse:

— Primul lucru la care se vor uita nemernicii ăia va fi nasul.

Sfârşisem prin a avea aşa o încredere în judecata ei, încât, atunci când germanii au spart frontul la Sedan, nu am fost surprins. Nu am fost surprins nici când, câteva zile mai târziu, m-a trimis să-i pregătesc în garaj Citröenul. Intrând în camera ei la întoarcere, am găsit-o cu Tchong, aşezată printre valize, cu un pahar de lichior în mână, ascultând buletinele de ştiri de la radio, care anunţau că „nimic nu este pierdut“.

— Ce mai nimic! spuse ea.

Îşi puse jos paharul, luă câinele şi se ridică.

— Bine, acum plecăm.

— Unde?

— O să facem o bucată de drum împreună, pentru că ai să te întorci acasă la tine, în Normandia. E oarecum în aceeaşi direcţie.

Era 2 iunie şi nici urmă de înfrângere pe şosele. În satele pe care le traversam, totul era liniştit. Doamna Espinoza mă lăsă să conduc, apoi se instală ea însăşi la volan. Purta un mantou gri, o pălărie şi un batic mov.

— Unde o să vă ascundeţi, doamnă Julie?

— N-am să mă ascund deloc, prietene. Cei care se ascund sunt întotdeauna cei care vor fi găsiţi. Am avut sifilis de două ori, aşa că naziştii n-ar fi decât o a treia oară.

— Dar ce o să faceţi?

Arboră un mic zâmbet şi nu-mi răspunse. La câţiva kilometri de Vervaux, opri maşina.

— Aici ne luăm la revedere. Nu este prea departe de satul tău, ai să te descurci.

Mă sărută.

— Am să-ţi dau un semn. O să avem nevoie în curând de băieți ca tine.

Mă mângâie pe obraz.

— Hai, du-te!

— N-aveţi de gând să-mi spuneţi din nou că am o privire de împuşcat?

— Să spunem că ai ceea ce trebuie. Când ştii să iubeşti, aşa ca tine, să iubeşti o femeie care nu mai este prezentă, există şanse să ştii să iubeşti şi alte lucruri… care nu vor mai fi prezente, odată ce se vor instala naziştii.

Eram afară, cu valiza mea. Sufeream.

— Spuneţi-mi cel puţin unde vă duceţi!

Demară. Am rămas în picioare în mijlocul şoselei, întrebându-mă ce se va întâmpla cu ea. Eram, de asemenea, puţin dezamăgit de lipsa aceea de încredere, pentru a pune capac la toate. Aparent, ceea ce citea ea în ochii mei nu era o garanţie suficientă. Bine, cu atât mai bine. Poate că nu aveam o privire de împuşcat, la urma urmei. Mai aveam încă o şansă să scap.

XXV

Un camion militar mă culese de pe drum şi ajunsei la Cléry pe la ora trei după-amiază. Se auzea radioul prin ferestrele deschise. Duşmanul urma să fie oprit pe Loara. Eu credeam că nici măcar „patroana“ nu l-ar fi putut opri pe duşman pe Loara.

L-am găsit pe unchiul la treabă. De cum am intrat, am fost frapat de schimbarea de atmosferă din atelier: Ambroise Fleury era scufundat până peste cap în istoria Franţei, în clipele sale cele mai

belicoase. Erau în jurul lui, învălmăşiţi, Charles Martel, Ludovicii, Godefroy de Bouillon şi Roland de Roncevaux, tot ceea ce, în Franţa, îşi arătase vreodată colţii duşmanului, de la Carol cel Mare la mareşalii Imperiului, şi nu lipsea nici Napoleon în persoană, despre care tutorele meu spunea totuşi, cândva: „Dacă îi pui o pălărie Borsalino pe cap, îl ai pe Al Capone.“ Cu acul şi cu sfoara în mână, era pe cale să peticească o Ioana d'Arc care trebuie să fi avut parte de nenorociri, căci columbele care trebuiau să o poarte la cer atârnau pe o parte şi sabia îi era stricată, ca urmare a unei întâlniri nefericite cu solul. Pentru un bătrân pacifist şi contestatar de conştiinţă, era acolo o reconversie care m-a lăsat mut. Mă îndoiam foarte tare că schimbarea aceasta sufletească corespundea vreunui nou aflux de comenzi, căci rareori, în întreaga sa istorie, ţara fusese mai puţin dispusă să se intereseze de zmeie. Ambroise Fleury însuşi se schimbase. Niciodată nu avusese așa o faţă dură. Era aşezat acolo, cu Ioana d'Arc a lui schilodită pe genunchi, şi dădea un frumos exemplu de moacă furibundă de bătrân normand. Nu s-a ridicat de la bancul său şi de-abia dacă mi-a făcut un semn cu capul.

— Ei, ce mai e nou? mă întrebă el – şi aceasta a fost o întrebare care m-a lăsat fără glas, când Parisul tocmai fusese declarat oraş deschis. Mi se părea că trebuia să fi fost cu totul alte întrebări de pus. Dar eram de-abia în iunie 1940 şi încă nu intrasem în epoca aceea în care francezii urmau să fie torturaţi şi împuşcaţi pentru ceva ce nu mai exista decât în capul lor.

— N-am putut obţine nici o veste. Am încercat totul. Dar sunt sigur că ea este în viaţă şi că se va întoarce.

Ambroise Fleury făcu un mic semn de aprobare.

— E bine, Ludo. Germania a câştigat războiul, bunul-simţ, prudenţa şi raţiunea vor pune stăpânire pe întreaga ţară. Pentru a continua să crezi şi să speri, trebuie să fii nebun. De unde trag concluzia aceasta…

Mă privi.

— Trebuie să fii nebun.

Ar trebui poate să amintesc că, în orele acelea de capitulare, nebunia încă nu-şi stabilise cvartirul în capetele francezilor. Nu exista pe atunci decât un nebun, iar acesta era la Londra.

La câteva zile după revenirea mea am văzut primii germani. Eram fără mijloace de trai şi m-am resemnat să mă întorc la Marcellin Duprat, dacă mă mai voia. Unchiul s-a dus să-l vadă în clipa în care devenise clar că nimic nu mai putea opri înaintarea fulgerătoare a Wehrmacht-ului; l-a găsit, cu ochii roşii, în faţa hărţii Franţei care orna peretele la intrare şi unde fiecare provincie era ilustrată prin cele mai nobile produse ale sale. Avea un deget pe jambonul din Ardeni şi a spus:

— Nu ştiu până unde vor merge germanii, dar va trebui cu orice preţ să ne menţinem comunicaţiile cu Périgord. Fără trufe şi *foie gras*, Clos Joli este pierdut. Încă e bine că Spania a rămas neutră: singurul şofran demn de acest nume îmi vine din Spania.

— Cred că a înnebunit şi el, mi-a spus unchiul, cu stimă.

Erau trei tancuri pe stradă, în faţa grădinii, şi o mitralieră în faţa porţii, sub magnoliile în floare. Mă aşteptam să fiu interpelat, dar soldaţii germani nu-mi aruncară nici măcar o privire. Am traversat vestibulul; obloanele de la rotondă şi de la galerii erau închise; doi ofiţeri germani erau aşezaţi la o masă, aplecaţi deasupra unei hărţi. Marcellin Duprat se ţinea în penumbra vârstată de lumină în tovărăşia domnului Jean, bătrânul somelier octogenar, care venise fără îndoială la localul Clos Joli abandonat de toţi pentru a-i oferi patronului acestuia o oarecare consolare. Duprat, cu braţele încrucişate pe piept, cu capul sus, dar privirea uşor buimacă, vorbea pe un ton ridicat, ca şi cum ar fi vrut să fie sigur că este auzit de cei doi ofiţeri germani.

— Recunosc că anul arată bine; probabil va fi unul dintre cei mai buni pentru noi; numai să nu cadă

ploaia pe neaşteptate ca să spele via…

— În orice caz, a început bine, spunea domnul Jean, numai zâmbet în mijlocul ridurilor sale. Franţa îşi va aduce aminte de recolta din 1940, simt că va fi una dintre cele mai mari recolte viticole ale noastre. Am avut ecouri bune din toate părţile. Din Beaujolais, din întreaga Burgundie, din Bordelais… Niciodată veştile n-au fost atât de bune. Vinul va avea anul acesta mai multă substanţă decât în toată istoria viilor noastre. Va face faţă.

— De când sunt francezii, nu s-a pomenit o lună iunie asemănătoare, recunoştea Duprat. Cerul ține cu noi. Nici un nor. Crinii au început să înflorească, şi în nouăzeci de zile partida va fi câştigată. Sunt unii care se descurajează şi care spun că este prea frumos ca să dureze. Dar eu am încredere în vie. Aşa a fost întotdeauna în Franţa. Ceea ce se pierde pe de o parte se câştigă pe de alta.

— Evident, vinurile din Alsacia s-au dus naibii, făcu domnul Jean.

— Şi o hartă fără Alsacia este o catastrofă naţională, recunoscu Duprat, ridicând uşor vocea. Fii atent, am în pivniţă cu ce să rezist patru, cinci ani, iar după aceea, cu puţin noroc, se va putea să ni se furnizeze din nou… Am văzut pe cineva care a venit din partea lui Point, de la Vienne: se pare că treburile merg cum nu se poate mai bine, pe-acolo viile se întrec pe sine. Se pare că se face faţă chiar şi pe Loara. E o ţară ciudată Franţa, bătrâne Jean. Când totul pare pierdut, deodată îţi dai seama că esenţialul rămâne în picioare.

Mâna domnului Jean se îndreptă să şteargă o lacrimă printre ridurile zâmbetului.

— Ei da. Vă spun eu, domnule Duprat, în câţiva ani ne vom gândi la 1940 şi vom spune: aşa un an e greu să mai vezi! Ştiu pe unii care-şi privesc viile şi care plâng de emoţie, aşa sunt de frumoase!

Cei doi ofiţeri germani rămâneau aplecaţi deasupra hărţii. Credeam că era propria lor hartă militară a Franţei, pe care o studiau. Mă înşelam. Era într-adevăr o hartă a Franţei, dar aceea de la Clos Joli:

Terină de vânat cu trufe Marcellin Duprat, File de mostelă cu tarhon, Iepure normand cu oţet de zmeură, Scoici *à* la Dieppe. Ştiam lista pe de rost, până la bolul cu cidru. M-am uitat la cei doi ofiţeri germani şi mi s-a părut deodată că războiul încă nu era cu adevărat pierdut. Unul dintre ofiţeri se ridică şi se apropie de Duprat.

— Generalul comandant al trupelor germane din Normandia şi Excelenţa Sa ambasadorul Otto Abetz vor fi aici pentru dejun împreună cu paisprezece persoane, vinerea viitoare, spuse el. Excelenţa Sa ambasadorul Abetz a venit deseori pe la dumneavoastră înainte de război şi vă transmite cele mai bune gânduri. Ţine ca localul Clos Joli să rămână la înălţimea reputaţiei sale şi vă va da în această privinţă tot ajutorul necesar.

Duprat îl privi fix.

— Să le spuneţi generalului şi ambasadorului vostru că nu am personal, nici produse proaspete şi că nu sunt sigur că voi putea ţine deschis.

— Ordinele acestea vin de foarte sus, domnule, spuse ofiţerul. La Berlin se doreşte ca viaţa să continue în mod normal şi înţelegem să respectăm tot ceea ce a făcut grandoarea şi prestigiul Franţei, şi în primul rând, evident, geniul său culinar. Acestea sunt chiar cuvintele Führer-ului.

Cei doi ofiţeri îl salutară pe stăpânul de la Clos Joli bătând din călcâie şi se retraseră. Duprat rămase mut. Am văzut deodată apărându-i o expresie stranie pe faţă, un amestec de furie, de disperare şi de hotărâre. Eu nu scosesem un cuvânt. Şi domnul Jean părea neliniştit.

— Ce se întâmplă, Marcellin?

Atunci am auzit din gura lui Marcellin Duprat cuvinte care fără nici o îndoială nu-i ieşiseră niciodată printre buze.

— Mama dracului, spuse el în surdină. Ce cred nemernicii ăştia? Că am să mă dau bătut? Sunt trei generaţii de Duprat care au avut drept deviză: Voi face faţă.

Anunţă redeschiderea lui Clos Joli pentru săptămâna următoare. În jurul nostru, totuşi, capitulările se succedau; se aştepta capitularea Angliei, şi erau momente, mai ales noaptea, când totul mi se părea pierdut. Mă ridicam atunci pentru a mă duce la conacul din Jars. Escaladam zidul şi mă duceam să o aştept pe Lila pe aleea de castani, iar banca de piatră care suferea, pustie, sub clar de lună, ne primea cu prietenie. Intram pe una dintre ferestrele terasei, căreia îi spărsesem geamurile, urcam în pod şi-mi treceam mâna peste globul terestru, urmărind cu degetul liniile viitoarelor explorări, pe care le trasase Tad. Bruno venea să se aşeze în faţa pianului şi ascultam *Poloneza* de Chopin, pe care o auzeam atât de limpede, ca şi cum tăcerii i-ar fi fost milă de mine. Încă nu ştiam că alţi francezi începeau să trăiască din amintiri, ca şi mine, şi că ceea ce nu era acolo şi părea să fi dispărut pe vecie putea rămâne viu şi prezent cu atâta forţă.

XXVI

Atelierul începuse să primească comenzi. Istoria Franţei era foarte căutată. Autorităţile vedeau cu ochi buni activitatea aceasta: trecutul era bine văzut. Germanii interziseseră să se înalţe zmeiele la mai mult de treizeci de metri de sol, de teama vreunui semnal codat către aviaţia aliată sau către primii „bandiţi“. Am primit o vizită din partea noului primar din Cléry, domnul Plantier, care venea să-i împărtăşească unchiului meu o „recomandare“ pe care o primise. Se remarcase într-adevăr în locuri sus-puse că dintre operele „istorice“ lăudabile care ieşeau din atelierul „celui mai bun meşter al Franţei“ – titlul pe care îl primise Ambroise Fleury în 1937 – lipsea imaginea mareşalului Pétain. I se sugera ca în timpul mitingului pe care membrii „Zmeielor Franţei“ îşi propuneau să-l ţină la Cléry, să vină să lanseze el însuşi, ca apoteoză, un zmeu cu imaginea

mareşalului. Manifestarea va fi însoţită de o publicitate răsunătoare, cu cuvântul de ordine „Sus inimile!“, pentru a lupta împotriva gândurilor rele şi a bosumflării. Unchiul meu acceptă, atâta doar că având o mică lucire maliţioasă în ochi. Îmi plăceau sclipirile acestea de veselie din privirea sa, surâsul batjocoritor sub mustaţa căruntă: o veselie veche, care provenea din cel mai îndepărtat trecut al nostru şi atingea în trecere un obraz, înainte de a-şi relua drumul către viitor. Aşa încât el asamblă un zmeu de trei metri cu efigia mareşalului, şi totul s-ar fi petrecut foarte bine dacă municipalitatea, la sugestia unchiului meu, n-ar fi invitat la sărbătoare câţiva ofiţeri şi soldaţi germani. Au fost mai mult de o sută de concurenţi, şi premiul întâi – mareşalul Pétain bineînţeles că era în afară de concurs – a fost obţinut de zmeul în doi timpi al unui părinte dominican care reprezenta o Crucificare, cu Isus care se desprindea de pe cruce şi se ridica la cer.

Nu am ştiut niciodată dacă Ambroise Fleury premeditase afacerea, sau dacă a fost vorba de o coincidenţă neplăcută. Se pare că a avut ceva necazuri cu lansarea unui zmeu a cărui mărime era mai conformă cu ora istorică decât cu curenţii ascendenţi, iar un caporal german, cu foarte multă solicitudine, s-a grăbit să-l ajute, dacă nu cumva chiar unchiul meu a fost cel care i-a cerut ajutorul. Mareşalul Pétain a reuşit în sfârşit să-şi ia zborul, dar atunci când şi-a desfăşurat braţele înaripate la treizeci de metri deasupra capetelor noastre, un caporal german a fost cel care s-a trezit fotografiat ţinând capătul sforii. Nimeni nu şi-a dat seama în timpul sărbătorii şi doar atunci când fotografia a fost pe punctul de a fi publicată cenzura a descoperit o interpretare răuvoitoare. Fotografia nu a văzut lumina zilei, dar alta, făcută de nu se ştie cine, nu a încetat să fie reprodusă până la sfârşitul ocupaţiei pe manifestele clandestine: un magnific mareşal Pétain zburând în aer la capătul unei sfori ţinute cu fermitate de un caporal german vesel nevoie mare.

Afacerea aceasta ne-a produs ceva neplăceri şi chiar unchiul estima că probabil „şi-a dat prea devreme arama pe faţă“. Primele elemente ale reţelei Speranţa începeau să se organizeze în Normandia, sub comanda lui Jean Sainteny, care venise personal să-i facă o vizită lui Ambroise Fleury; cei doi bărbaţi, în pofida diferenţei de vârstă, erau făcuţi să se înţeleagă. Chiar şi la Cléry, afacerea mareşalului Pétain a provocat reacţii diverse. Au fost din aceia, la Petit-Gris sau la Vigneron, care îl întâmpinau pe acest „al naibii bătrân Ambroise“ cu clipiri din ochi şi-l băteau pe umăr; dar alţii, care-şi aminteau perioada lui de „Front Popular“, atunci când fusese văzut lansându-l pe Léon Blum pe deasupra tufărişurilor normande, spuneau că, pentru un om care-şi avusese cei doi fraţi omorâţi în 1914–1918, felul acesta de a-şi bate joc de învingătorul de la Verdun ar fi trebuit să-i aducă o lovitură zdravănă de picior în fund. Nu erau nici gata să uite că fusese contestatar de conştiinţă. Într-o bună zi – eu spun întotdeauna „într-o bună zi“ deoarece cuvintele intră în nişte obişnuinţe, şi nu blindatele germane sunt cele care ar putea să le facă să se schimbe – într-o bună zi, deci, am primit vizita lui Grillot, amicul meu din copilărie, care avea doi ani mai târziu gâtul retezat de nişte luptători din Rezistenţă, Dumnezeu să-l ierte. A venit cu alţi doi tineri de pe malul celălalt şi şi-au petrecut dimineaţa răscolind printre zmeiele noastre, pentru a se asigura că „nebunul acela bătrân de Fleury“ nu avea şi alte renghiuri în sac. Unchiul îşi ascunsese întreaga perioadă Frontul Popular şi pe Jaurès la părintele Tachin, preotul din Cléry, care începuse prin a ţipa, dar sfârşise prin a le băga în pivniţă, cu excepţia lui Léon Blum, căruia îi dăduse foc pentru că „în sfârşit, nu trebuie să exagerăm“. Tutorele meu nu a fost neliniştit, dar simţise vântul şi hotărâse, după ce a meditat îndelung, că „trebuia să procedeze altfel“. Întâlnirea de la Montoire i-a dat ocazia, şi zmeul său reprezentând strângerea de mână istorică dintre mareşalul Pétain şi Hitler a plutit cinci zile după eveniment. „Trebuie bătut fierul cât e

cald“, mi-a împărtăşit el. A fost reprodus de o echipă de voluntari în peste o sută de exemplare şi a putut fi văzut mai peste tot pe cerul Franţei. Nimeni nu a văzut în aceasta nici cea mai mică intenţie răuvoitoare, în afară de Marcellin Duprat, care a venit să bea un pahar la noi şi i-a spus vechiului său amic:

— Pișicherule, când îţi baţi joc de lume, iese ceva pe cinste!

XXVII

În noiembrie 1941, pe când liniştea care venea din Polonia devenea în fiecare zi din ce în ce mai mult aceea a grămezilor de cadavre, mă aflam la conac pentru exerciţiile mele de memorie. Chiar în dimineaţa aceea, oamenii şefului Gestapo din Cléry, Grüber, veniseră să ne facă o vizită la Măgură, căci gurile rele răspândiseră zvonul potrivit căruia Ambroise Fleury fabricase un zmeu cu imaginea crucii de Lorena, pe care se pregătea să-l lanseze la foarte mare înălţime, pentru a putea fi văzut de la Cléry la Clos şi de la Jonquière la Prost. Era fals: unchiul era prea sigur de el pentru a nu fi şi prudent; germanii n-au găsit nimic care să nu figureze în toate manualele autorizate de istorie a Franţei; au ezitat puţin în faţa unei Ioana d’Arc purtată de douăzeci de porumbei, dar, după cum le-a spus Ambroise Fleury râzând, nu puteai totuşi s-o împiedici pe Ioana d’Arc să urce la cer. Le oferi calvados vizitatorilor şi le arătă diploma de cel mai bun meşter al Franţei, pe care o primise sub A Treia Republică, şi cum fără A Treia Republică naziştii nu ar fi câştigat războiul, Obersturmbannführer-ul zise *Gut, gut*, şi se retrase.

Era ora cinci după-amiază; eram în picioare în pod; ramurile negre întunecau lucarnele; pianul lui Bruno rămânea tăcut; oricât aş fi închis ochii, nu vedeam nimic. Bunul şi bătrânul simţ comun avea, în seara aceea, viaţa deosebit de dură. Germanii se

apropiau de Moscova şi radioul anunţa că Londra se transforma într-o ruină.

Nu ştiu prin ce efort disperat am reuşit să-mi depăşesc slăbiciunea. Lila îmi mai făcu mutre un pic, întotdeauna îi plăcuse să-mi pună credinţa la încercare, iar după aceea l-am zărit pe Tad reperând pe mapamond numele viitoarelor noastre victorii, iar Lila apăru în cele din urmă şi mi se aruncă în braţe. Un vals, nu a fost decât un vals, dar de cum a început să mi se învârtă capul, totul redeveni intact. Lila râdea în braţele mele, cu capul lăsat pe spate; Bruno cânta; Tad se ţinea, sprijinit cu nonşalanţă, de unul dintre globurile acelea care vorbesc atât de prost despre pământ pentru că-i ignoră nenorocirile; eram din nou sigur de supravieţuirea noastră şi de viitorul nostru, pentru că ştiam să iubesc.

Continuam să valsez în felul acesta, cu ochii închişi, cu braţele deschise, dând curs liber nebuniei mele, când am auzit uşa scârţâind. Vântul intra aici din toate părţile şi nu i-aş fi dat nici o atenţie, în focul celebrării mele, dacă nu aş fi comis greşeala, întotdeauna gravă la cei care trăiesc din credinţă şi din imaginar, de a deschide ochii.

Nu am văzut la început decât silueta unui ofiţer german care se detaşa pe un dreptunghi negru.

L-am recunoscut pe Hans. Capul încă mi se învârtea puţin şi am crezut că eram doar victima unui exces de memorie. Mi-au trebuit câteva secunde pentru a fi complet sigur. Era chiar Hans. Stătea acolo, în faţa mea, în uniforma lui de învingător. Nu se mişca, ca şi cum înţelegea că încă mă mai îndoiam niţel şi pentru a-mi lăsa timp să mă conving de prezenţa lui. Nu părea surprins să mă fi găsit în pod, dansând vals cu cea care nu era acolo. Nu era nici emoţionat: învingătorii sunt obişnuiţi cu nenorocirea. Poate că i se şi spusese că nu aveam minţile întregi şi trebuie să se fi adăugat: „Sărmanul Fleury cel mic, are cu cine să semene.“ Rezistenţa era la primele sale acţiuni, şi cuvântul „nebunie“ încă nu-şi obţinuse dreptul la adagiul „sfântă“.

Era exact cât ne trebuia din umbrele crepusculare pentru a ne scuti să ne vedem prea bine. Distingeam cu toate acestea cicatricea albă de pe obrazul duşmanului meu: urma de szabelka poloneză pe care o mânuisem cu atâta stângăcie. Hans părea trist, aproape respectuos: curtoaziei îi stă bine în uniformă. În jurul gâtului său, Crucea de Fier: fără îndoială, o cucerise în timpul bătăliei Poloniei. Nu mai ştiu ce ne-am spus, pe parcursul minutelor acelora în care nu am schimbat o vorbă. El a avut un gest delicat, semn al acelei bune educaţii pe care nobilii de ţară prusaci o primesc din tată în fiu: el bloca uşa şi s-a îndepărtat de ea, pentru a-mi lăsa un culoar de trecere. După atâtea victorii, trebuie să fi deprins obiceiul de a vedea lumea luându-şi tălpăşiţa. Nu m-am mişcat. El ezită, apoi începu să-şi scoată mănuşa dreaptă, iar eu am crezut pentru o clipă, după expresia de pe faţa sa, că urma să-mi întindă mâna. Dar nu, şi în situaţia aceea mă scuti de încurcătură: se duse la lucarnă, privi ramurile goale de afară, scoţându-şi în timpul acesta mănuşile. Şi după aceea, se întoarse spre pianul lui Bruno. Zâmbi, se îndreptă spre pian, îl deschise şi-l mângâie cu degetele. De-abia câteva note. Rămase o clipă imobil, cu mâna pusă pe claviatură, cu capul lăsat. Apoi se întoarse, făcu câţiva paşi, încet, ezitând, punându-şi mănuşile. Înainte de a ieşi, se opri, se întoarse pe jumătate spre mine, ca şi cum urma să-mi vorbească, apoi părăsi podul.

Mi-am petrecut noaptea rătăcind pe câmpuri, nerecunoscând nici măcar drumurile care îmi erau totuşi familiare din copilărie. Nu mai ştiam dacă îl văzusem cu adevărat pe Hans sau dacă îmi împinsesem atât de departe exerciţiile de memorie încât făcusem să apară o stafie în plus. Fraţii Jarrot, care m-au găsit a doua zi dimineaţa inconştient în stâna lor, m-au adus acasă şi l-au sfătuit pe unchiul meu să mă bage în spitalul din Caen.

— Se ştie bine că puştiul este niţel deranjat, dar de data aceasta…

Cădea prost. „Tușa Marthe va veni să se plimbe în zori.“ „Vaca va cânta cu o voce de privighetoare.“ „Nasturii de la pantaloni vor fi cusuţi la ora cuvenită.“ „Tata este primar la Mamers şi fratele meu este maseur.“ Mesajele „personale“ de la Londra către rezistenţă, transmise pe 1 500 metri unde lungi, 273 metri unde medii sau 30,85 metri, ajungeau la noi în fiecare zi. Ambroise Fleury le mulţumi fraţilor Jarrot pentru sfaturile bune şi, expediindu-i cu politeţe, veni lângă patul meu şi mă strânse de mână:

— Ai grijă de nebunia ta, Ludo. Nu o risipi prea tare. Ţara va avea nevoie de ea din ce în ce în ce mai mult.

Am încercat să-mi vin în fire, dar întâlnirea cu Hans mă zdruncinase profund. M-am întors să dau târcoale în jurul conacului de la Jars; germanii încă nu se instalaseră acolo; repunerea în stare de funcţionare nu demarase.

La începutul lui decembrie, pe când tocmai mă urcasem pe zid, am auzit poarta deschizându-se şi, culcându-mă pe burtă, am văzut un Mercedes ce purta fanionul generalului comandant al trupelor germane din Normandia intrând pe aleea principală. Hans era la volan, singur în maşină. Nu ştiam dacă se întorcea pentru a pregăti ocuparea locurilor sau, ca şi mine, pentru a se gândi la Lila. Seara, am furat cinci bidoane de benzină de la Clos Joli, aprovizionat din plin de către germani, şi le-am dus, unul câte unul, la conac. Chiar în noaptea aceea, i-am dat foc. Focul nu se prindea; a trebuit să reiau operaţiunea de mai multe ori; rătăceam din încăpere în încăpere, punându-mi amintirile la adăpost; în aşteptarea cenuşii care urma să le conserve intacte. Când în sfârşit totul luă foc, până la acoperiş, mi-a venit greu să părăsesc incinta, atât de mult mi se părea că există un soi de prietenie în această vâlvătaie.

Am fost arestat chiar în dimineaţa aceea, dus la Cléry şi interogat cu brutalitate. Poliţia franceză era cu atât mai nervoasă, cu cât era implicat aici şi prestigiul său în ochii germanilor. Pentru autorităţi

eram vinovatul ideal: era vorba de un gest de dezechilibrat, fără nici o intenţie „teroristă“.

Nu am negat nimic, refuzând doar să răspund; mă gândeam la tovarăşii mei Legris şi Costes, din reţeaua Speranţa, care refuzaseră să vorbească sub tortură: dacă vreo câteva palme şi pumni puteau să mă facă să trec la mărturisiri, mi-ar fi lipsit memoria pentru prima dată în viaţă. Am încasat deci loviturile, am surâs prosteşte şi m-am prefăcut că mă scufund într-o năucire ursuză, care îi descurajă întru câtva pe poliţişti.

Unchiul meu jură că nu-mi părăsisem patul de o săptămână, doctorul Gardieu făcu treizeci de kilometri în brişca lui, spre marea neplăcere a calului Clémentin, pentru a-i confirma spusele; dar autorităţile ţineau la „actul unui dezechilibrat“ şi interogatoriul fu reluat a doua zi, de data aceasta în prezenţa a doi civili germani.

Eram aşezat pe un scaun, cu spatele întors spre uşă. Deodată i-am văzut pe cei doi germani sculându-se în picioare, cu braţul ridicat, iar Hans trecu pe lângă mine, fără a-mi arunca vreo privire. Faţa îi era încordată, maxilarele strânse; se simţea efortul pe care îl făcea pentru a-şi stăpâni atât dispreţul, cât şi iritarea. Nu răspunse la salutul hitlerist al oamenilor lui Grüber şi i se adresă comisarului în franceză.

— Nu înţeleg arestarea aceasta. Nu văd cum ar fi putut Ludovic Fleury, pe care îl cunosc bine, să se afle la conacul Jars în seara incendiului, pe când eu eram în clipele acelea în compania lui în casa unchiului său, la Clos, şi când nu l-am părăsit decât târziu în noapte, după o lungă discuţie pe tema zmeielor cu meşterul Ambroise Fleury. Este deci totalmente exclus ca el să poată fi incendiatorul, pentru că, potrivit mărturiilor, flăcările erau vizibile la mai mulţi kilometri de jur împrejur începând cu ora unsprezece seara.

Primul meu impuls a fost să refuz ajutorul acesta şi protecţia celui mai puternic, şi era cât pe ce să mă scol şi să le strig: „Eu am dat foc conacului“.

Ceea ce mi-a dominat mai întâi tumultul gândurilor a fost, încă o dată, o iritare de ţărănoi în faţa acestui gest, în care am văzut la început mai mult dispreţ şi superioritate aristocratică decât măreţie a sufletului. Dar o altă intuiţie veni la timp să-mi măture vechiul antagonism: Hans rămânea fidel celei care ne unea şi ne despărţea în acelaşi timp: Lila. El o iubea cu adevărat şi venea în ajutorul a ceea ce, prin mine, era sensul propriei sale vieţi; în aerul acesta semeţ, în morga cu care îi măsura pe cei care mă acuzau, am ştiut să recunosc semnul unei fidelităţi faţă de amintire: nu pe mine venise să mă apere, ci memoria noastră comună.

Nici măcar nu aşteptă să-şi permită careva să-i pună vreo întrebare şi ieşi: mărturia unui ofiţer german nu putea fi pusă la îndoială. Am fost eliberat imediat. Unchiul meu, doctorul Gardieu şi calul Clémentin m-au dus acasă. Nimeni n-a văzut vreodată trei oameni mai fără grai în faţa lucrurilor pe care aveau să şi le spună. De-abia când am fost depuşi acasă şi doctorul Gardieu cu calul Clémentin luară drumul spre Cléry, unchiul mă întrebă:

— De ce ai dat foc la coşmelie?

— Pentru ca totul să rămână intact, i-am răspuns, şi el suspină, căci ştia că mii de francezi visau deja să dea foc la coşmelie, „pentru ca totul să rămână intact“.

Nimeni din regiune nu se îndoia de vinovăţia mea. Cei care începeau să audă primele apeluri la „nesăbuinţă“, care nu veneau doar de la Radio Londra, ci erau transmise şi pe o cu totul altă lungime de undă, îmi mărturiseau un soi de simpatie timidă. Ceilalţi mă evitau: cei cu „retrasul cu îndemânare din joc“, cu „capul ce se pleacă“, şi care-i confereau astfel nebuniei scrisorile de nobleţe. Puţini oameni credeau în victoria Aliaţilor: cel mult se vorbea despre o posibilă pace separată, pe contul ruşilor.

Am fost pus sub observaţie la spitalul psihiatric din Caen, unde am petrecut cincisprezece zile întreţinându-mă cu voce tare cu invizibilul, ceea ce

mi-a conferit un statut de dezechilibrat mintal cu acte în regulă, şi nimic nu-mi putea fi mai util în activitatea mea de rezistent. Nimeni nu se mira să mă vadă cutreierând şi gesticulând de la o fermă la alta, iar şeful meu de reţea, Soubabère, mă însărcină cu toate legăturile. Mi-am venit în fire ca prin minune, pentru a-mi continua munca de contabilitate la Clos Joli, ceea ce-l făcea pe Duprat să spună că „sunt şuturi în fund care se pierd“. Probabil că nu se îndoia de activităţile mele clandestine, căci foarte puţine lucruri îi scăpau. Se ferea cu grijă să facă aluzie la aceasta – „pentru a nu se păta“, spunea unchiul meu – şi se mărginea să bombăne:

— N-o să vă schimbe niciodată, pe voi ăştia! Şi nu ştiam dacă vorbea doar despre familia Fleury, sau de toţi fraţii noştri nesăbuiţi, din ce în ce mai numeroşi, care se lăsau în voia acelei aberaţii care a reuşit atât de des, în istoria popoarelor, să demonstreze posibilitatea imposibilului.

Ea stă la capătul celălalt al încăperii, într-un con de umbră; pe perete e un zmeu stângaci cu corpul roz şi galben pal, pătat cu alb argintiu, pe care un ţânc de şapte ani îl pictase şi îl asamblase el singur în atelier. Nu ştiu dacă este o pasăre, un fluture sau o şopârlă, căci imaginaţia infantilă se ferise să-l lipsească de toate posibilităţile.

— Nu am fost întotdeauna drăguţă cu tine, Ludo, şi iată că acum îţi scoţi pârleala. Ieri ai uitat de mine ore întregi. Ştii că sunt la mila ta şi îţi place să mă faci s-o simt. Este o atitudine tipic masculină. Ca şi cum ai aştepta întotdeauna să-ţi spun: ce-am să mă fac fără tine? Te joci neliniștindu-mă.

Mărturisesc că îmi plac temerile şi neliniştile ei: iată că fata aceasta de cea mai veche nobleţe depinde de un ţăran normand, de fidelitatea şi memoria lui. Totuşi nu abuzez niciodată de puterile mele asupra ei. Îmi acord cel mult libertatea de a prelungi la infinit unele dintre gesturile sale, ca atunci când îşi trece mâna prin păr: în fiecare dimineaţă am nevoie de câteva minute bune ale acestei mângâieri. Sau îi imobilizez braţul şi o împiedic să-şi pună sutienul.

— Dar bine, Ludo! Nu te astâmperi?

Îmi place să aprind sclipirea aceea de mânie din ochii ei. Nimic nu-mi dă mai multă siguranţă decât să o văd astfel neschimbată, asemănătoare cu ea însăşi.

— Crezi că ţi se permite orice pentru că depind de tine. Ieri m-ai făcut să parcurg douăzeci de kilometri peste câmpuri. Şi nu mi-a plăcut deloc puloverul acela verde cu care m-ai împopoţonat.

— Este singurul pe care îl am şi era frig.

Şi apoi, încetişor, ea se estompează, revine la clandestinitatea ei şi eu îmi ţin pleoapele închise pentru a o proteja mai bine.

XXVIII

Circulam cu uşurinţă prin ţinut; germanii nu mă suspectau, pentru că ştiau că îmi pierdusem minţile şi totuşi aceasta ar fi trebuit să-i incite să tragă în mine la vedere. Înmagazinasem în capul meu sute de nume, de adrese de „cutii poştale“, care se schimbau fără încetare, şi nu căram asupra mea niciodată nici cel mai mic petic de hârtie.

Într-o dimineaţă, după o noapte pe drumuri, m-am oprit să-mi trag sufletul la Thélème. La o masă învecinată, un bărbat îşi citea ziarul. Nu-i vedeam faţa, doar titlul de-a latul primei pagini: „Armata Roşie în plină derută“. Patronul, domnul Roubaud, veni să depună în faţa „sărmanului de Ludo“ două pahare de vin alb, unul pentru mine, celălalt pentru a-mi face plăcere. Erau de multă vreme obişnuiţi în zonă cu mania mea şi nu uitau să le amintească nouveniţilor că eram încă şi mai ţicnit decât unchiul meu, faimosul factor cu acelaşi nume, cu zmeiele sale. Vecinul lăsă ziarul jos şi îl recunoscui pe bătrânul meu profesor de franceză, domnul Pinder. Nu-l mai văzusem din clasa a patra. Trăsăturile sale, puternic accentuate de greutatea anilor, nu-şi pierduseră nimic din severitatea aceea exemplară cu care vâna cândva greşelile de ortografie din caietele noastre. Figura lui era împodobită cu acelaşi pincenez şi acelaşi barbişon ca odinioară. Domnul Pinder avusese întotdeauna şi încă mai păstra un aer niţel imperial, pe când se ilustrase în viaţă mai ales prin rubrica de cuvinte încrucişate pe care a ţinea în Gazette de patruzeci de ani. M-am ridicat.

— Bună ziua, Fleury, bună ziua. Permiteţi-mi să vă prezint omagiile pentru…

Se ridică uşor şi se înclină în faţa scaunului gol. Chelnerul, Bricot, care ştergea paharele în spatele tejghelei, se opri, împietrit, apoi reîncepu să frece. Un tip valabil, care nu făcuse niciodată în viaţă nici

cel mai mic efort de imaginaţie şi care a fost ca atare ucis cu totul pe nedrept şi în mod inutil de trupele SS pe fugă, după debarcare.

— Salut nebunia sfântă, spuse domnul Pinder. A dumitale, a unchiului Ambroise şi a tuturor celorlalţi tineri francezi din ţara aceasta pe care memoria i-a făcut să-şi piardă complet capul. Sunt fericit să constat că sunt numeroşi cei care au reţinut ceea ce merită din bătrânul nostru învăţământ public obligatoriu.

Râse scurt.

— Se poate interpreta în două feluri expresia „să-ţi păstrezi raţiunea“. V-am pus să faceţi o compunere pe tema aceasta, cândva, mi se pare. Tocmai o compunere la franceză.

— Mi-aduc aminte foarte bine, domnule Pinder. Să-ţi păstrezi raţiunea: să acţionezi potrivit bunului-simţ, în mod rezonabil. Sau dimpotrivă: să-ţi păstrezi raţiunea de a trăi.

Bătrânul meu profesor păru foarte satisfăcut. Era la pensie de multă vreme, îmbătrânise şi aerul său imperial pălise niţel, dar a existat întotdeauna o cu totul altă tinereţe, aceea care îi permite uneori chiar şi unui profesor de şaptezeci de ani să se facă deportat.

— Da, da, spuse el, fără a preciza la ce se referea aprobarea sa.

Câinele patronului, Lorgnette, un terier cu două cercuri de păr negru în jurul ochilor, veni să-i dea laba domnului Pinder. Domnul Pinder îl mângâie.

— Trebuie multă imaginaţie, spuse el. Multă. Uitaţi-vă la ruşi: par să fi pierdut deja războiul, potrivit jurnalului de faţă, dar par şi să aibă destulă imaginaţie pentru a nu-şi da seama de asta.

Se ridică.

— Este foarte bine, elev Fleury. Să-ţi păstrezi raţiunea de a trăi este uneori exact contrariul păstrării raţiunii. O să ai o notă foarte bună. Vino să mă vezi într-una din zilele acestea, dar nu amâna prea mult. Băiete!

Puse o monedă pe masă, îşi scoase pince-nez-ul, pe care îl strecură cu grijă în buzunarul de la vestă, de care era legat printr-o panglică de catifea neagră. Se înclină încă o dată în faţa scaunului gol, îşi puse pălăria şi se îndepărtă cu un mers puţin anchilozat, genunchii neiertându-l. Din mai 1941 şi până în iulie 1942, a redactat o bună parte din „literatura“ clandestină difuzată în Normandia. A fost arestat în 1944, în ajunul debarcării, pentru că a avut prea multă încredere în cuvintele sale încrucişate, care apăreau de două ori pe săptămână în pagina a patra din *Gazette* şi le dădeau consemne luptătorilor din Rezistenţă din Vest, dar a căror cheie fusese furnizată Gestapoului de un camarad, după câteva unghii smulse.

Cu toate acestea, atunci când se găsiră într-o bună dimineaţă pe zidurile din Cléry afişe care vorbeau despre „Franţa eternă“, cu puterea aceea nouă şi neaşteptată a clişeelor care încep deodată să năpârlească şi ies transfigurate din vechile lor piei roase de molii, bănuielile se îndreptară spre Ambroise Fleury. M-am mirat de flerul acela neaşteptat al profesioniştilor gravitaţiei, care ştiu totuşi că orice obiect aruncat în aer – chiar şi un zmeu – sfârşeşte prin a recădea, oricare ar fi puterea speranţei, dar care îi aduceau cu toate acestea un omagiu unui bătrân naiv pe care îl vedeau adesea pe câmp, înconjurat de copii, cu ochii ridicaţi către unul dintre acele *gnamas*, pe care era interzis acum să-l înalţi la mai mult de cincisprezece metri de la sol.

Vestea bănuielii care apăsa asupra unchiului meu ne-a fost adusă de fiul vecinilor noştri Cailleux, care sosi într-o bună dimineaţă la galop în atelier. Jeannot Cailleux era blond de parcă ar fi fost frecat cu grâu din cap până-n picioare şi cu sufletul la gură, mai mult încă sub efectul emoţiei decât sub cel al cursei.

— Vin ei!

După care, aduse un omagiu prudenţei normande, repezindu-se afară şi dispărând cu rapiditatea unui iepure înspăimântat.

„Ei“ se dovediră a fi primarul din Cléry, domnul Plantier, şi secretarul de primărie Jabot, pe care domnul Plantier îl pofti să rămână afară, nevoind, fără îndoială, să-l aibă pe omul său de încredere drept martor. Intră, ştergându-şi fruntea cu o batistă mare cu carouri roşii – se transpira deja mult, în cazul oficialilor, de la primele sabotaje –, şi se aşeză pe o bancă, cu haina lui de catifea reiată de culoarea urinei şi cu jambierele lui, fără un bună ziua, nefiind în toane bune.

— Fleury, tu eşti, sau nu eşti tu?

— Eu sunt, răspunse unchiul, căci era foarte mândru de numele nostru. Numele este Fleury, de zece generaţii, şi peste.

— Nu face pe prostul. Au început să împuşte, poate că nu ştii.

— Dar ce-am făcut?

— S-au găsit manifeste. Adevărate apeluri la nebunie, ce mai. Trebuie să fii nebun ca să te legi de puterea germană. Se şuşoteşte peste tot: numai nebunii de Fleury pot să facă aşa ceva. Cel tânăr a dat foc casei în care urma să-şi stabilească sediul statul-major german – nu nega, nătărăule! –, iar cel bătrân îşi petrece timpul lansându-şi proclamaţiile în aer.

— Ce proclamaţii, Dumnezeule sfânt? se minună unchiul.

— Zmeiele tale aiuristice şi proclamaţiile sunt de-o teapă! răcni domnul primar, sub efectul unei înţelegeri care trebuie să-i fi provenit mai mult din inimă decât din cap. Pe Clémenceau al tău, zilele trecute, l-au văzut puştii mei! Şi asta ce este?

Îndreptă spre Zola un deget acuzator.

— Este momentul să-l lansezi pe Zola în aer? De ce nu pe Dreyfus, dacă tot suntem în zonă? Bătrâne, există copilării care pot duce în faţa plutonului de execuţie!

— Nu avem nici o legătură cu sabotajele astea despre care se vorbeşte, iar zmeiele mele încă şi mai puţin. Un pahar de cidru? Vă imaginaţi tot felul de chestii.

— Eu? răcni Plantier. Eu îmi imaginez chestii?

Unchiul îi turnă cidru.

— Nimeni nu este la adăpost de imaginaţie, domnule primar. De aici şi până la a începe să-l vedeţi pe de Gaulle plutind acolo sus… Nimeni nu este la adăpost de un acces de nebunie, nici chiar dumneavoastră.

— Ce înseamnă asta, nici măcar eu? Crezi că nu mi-ar plăcea să-i văd pe germani afară?

— În sfârşit, sper că nu sunteţi dintre cei care ascultă Radio Londra în fiecare seară!

Plantier îl privea în mod sumbru.

— Nu e nevoie să ştii ce ascult şi ce nu ascult eu!

Se ridică. Era gras. Greutatea îl făcea să asude încă şi mai mult.

— Repetă-ţi că toată lumea ar fi mulţumită dacă s-ar putea dovedi că nişte nebuni sunt cei care imprimă manifestele acelea. Dacă se iau de oamenii rezonabili, n-o să mai avem o clipă de linişte. Ar fi trebuit să-i las să te aresteze, în interesul general. Nu ştiu ce m-a reţinut.

— Poate faptul că veneaţi să vă jucaţi aici cu zmeiele mele atunci când eraţi mic. V-aduceţi aminte?

Plantier suspină.

— Probabil.

Plimbă în jurul lui o privire bănuitoare. Zmeiele din „seria istorică“ a regilor Franţei erau agăţate de grinzi, şi când atârnă aşa, cu capul în jos, au un aer trist. Plantier îl arătă pe unul cu degetul.

— Cine e, acela?

— Este bunul rege Dagobert. Nu este subversiv.

— Mda. Cine mai ştie astăzi care e subversiv şi care nu?

Făcu un pas spre uşă.

— Fă-ţi curăţenie cum trebuie, Fleury. O să vină, şi dacă găsesc un singur manifest…

„Ei“ nu au găsit manifeste. Nu le-a trecut prin minte să le caute în interiorul regilor Franţei. Nu au găsit nici presa. Aceasta era în fundul unei gropi săpate sub o grămadă de îngrăşământ. Dădură câteva

lovituri de furcă în gunoi, care răspunse aşa cum trebuia, şi nu şi-au mai făcut probleme.

Adeseori veneau soldaţi germani să ne comande *gnamas*, pe care îi trimiteau drept cadouri copiilor lor. Unele zmeie ascundeau nu numai apeluri la rezistenţă, redactate în termeni înflăcăraţi de domnul Pinder, ci şi releveul principalelor concentrări de trupe germane şi poziţiile bateriilor de coastă. Trebuia să fim foarte atenţi să nu amestecăm „articolele de vânzare“ cu celelalte.

Vecinii noştri, familia Cailleux, nu ignorau nimic din activităţile noastre şi Jeannot Cailleux ne servea adeseori de mesager. Cât îi priveşte pe membrii familiei Magnard, mi se întâmpla să mă întreb dacă îşi dăduseră seama că Franţa era ocupată. Ei aveau faţă de germani aceeaşi atitudine ca şi faţă de restul lumii: îi ignorau. Nimeni nu-i văzuse vreodată manifestând cel mai mic interes pentru ceea ce se petrecea în jurul lor.

— Dar continuă să facă cel mai bun unt din regiune, spunea Marcellin Duprat.

Stăpânul de la Clos Joli ne recomandă noii sale clientele şi am primit chiar, în felul acesta, vizita celebrului aviator german, generalul Milch.

Cel mai frecvent vizitator al nostru la Măgură era primarul de la Cléry. Se aşeza pe un banc din atelier şi rămânea acolo, sumbru şi neîncrezător, uitându-se la unchiul meu cum dă corp şi aripi imaginilor naive pe care copiii i le trimiteau, şi după aceea se ducea. Părea neliniştit, dar îşi păstra temerile pentru sine. Şi deodată, într-o zi, îl trase pe unchiul meu deoparte.

— Ambroise, ai să sfârşeşti prin a face o prostie. O simt. Unde le ascunzi?

— Ce anume?

— Haide, haide, nu face pe prostul. Sunt sigur că le piteşti pe undeva şi apoi le dai drumul, şi o să te salte, ţi-o spun eu.

— Nu ştiu despre ce vorbeşti.

— Ai făcut un de Gaulle sub formă de zmeu, ştiu asta, mă aşteptam la aşa ceva. Şi în ziua în care te vei amuza lansându-l în aer, ştii ce te aşteaptă?

Unchiul nu spuse la început nimic, dar vedeam că era preocupat. Avea, atunci când era emoţionat, o anumită blândeţe în ochi. Veni să se aşeze alături de primar.

— Haide, haide, nu te mai gândi tot timpul la asta, Albert, ori ai să sfârşeşti prin a striga „Trăiască de Gaulle!“ de la balconul primăriei, fără să-ţi dai seama. Şi nu mai face mutra asta…

Râse în mustaţa-i groasă.

— N-am să mă duc să te denunţ!

— Să mă denunţi pentru ce? răcni Plantier.

— N-am să mă duc să le spun germanilor că-l ascunzi pe de Gaulle acasă la tine.

Domnul Plantier rămase mut, uitându-se la picioare. Apoi se duse şi nu se mai întoarse. Reuşi să se abţină timp de câteva luni, iar în aprilie 1942 izbuti să ajungă în Anglia într-o barcă de pescuit.

Ţara începea să se schimbe. Prezenţa invizibilului nu înceta să crească. Oamenii pe care îi credeai „rezonabili“ şi „sănătoşi la minte“ îşi riscau viaţa ascunzând aviatori englezi doborâţi şi agenţi ai Franţei Libere, paraşutaţi de la Londra. Oameni „cu bun-simţ“, burghezi, muncitori şi ţărani, pe care cu greu îi puteai acuza de idealism, imprimau şi difuzau ziare în care cuvântul „nemurire“ devenea curent, pe câtă vreme cei care se pretindeau astfel erau primii care să moară.

XXIX

O să ne construim o casă imediat după sfârşitul războiului, dar nu ştiu de unde şi cum voi face rost de bani. Nu vreau să mă gândesc la asta. Trebuie să te fereşti de un exces de luciditate şi de bun-simţ: viaţa îşi lasă aici uneori cele mai frumoase pene ale ei. Am făcut deci toată treaba de unul singur, fără a aştepta, iar materialele nu m-au costat mai mult decât un zmeu. Avem un câine, dar încă nu i-am dat un nume. Trebuie întotdeauna să păstrezi ceva pentru viitor.

Am renunţat să mă pregătesc pentru facultate, am ales meseria de institutor, din fidelitate pentru vechiul „învăţământ public obligatoriu“, despre care nu ştiu totuşi dacă este demn de atâtea sacrificii, atunci când citesc pe ziduri listele ostaticilor împuşcaţi. Mi se întâmplă să-mi fie frică: casa îmi devine atunci refugiu; ea este la adăpost de priviri; doar eu cunosc drumul până la ea; am construit-o pe locul primei noastre întâlniri; nu este vremea fragilor, dar, la urma urmei, nu trăim din amintiri din copilărie. Revin deseori aici zdrobit de oboseală, după zile de lungi trasee pe la ţară şi de tensiune nervoasă, şi atunci mi-e greu s-o regăsesc. Mi-e cu atât mai greu cu cât victoriile germanilor se succed în Rusia şi poate nu este momentul să-mi petrec nopţile construind cu atâta înverşunare o casă pentru un viitor care pare să se îndepărteze, cu fiecare zi ce trece, din ce în ce mai mult. Lila probabil că-mi reproşează clipele acestea de bun-simţ: ea depinde în întregime de ceea ce la Clos Joli este numită aberaţia mea. Chiar şi unchiul se nelinişteşte de activităţile mele clandestine. Mă întreb dacă n-a fost lovit de un serios atac de bătrâneţe, căci se spune că înţelepciunea pune stăpânire pe noi odată cu vârsta. Dar nu: el doar îmi recomandă ceva mai multă prudenţă. Este adevărat că îmi asum prea multe riscuri, dar paraşutările de arme se fac din ce în ce mai des şi trebuie să le recepţionezi cum se cuvine, să le pui la loc sigur şi să înveţi să te foloseşti de ele.

Deseori găsesc casa goală. Este normal ca Lila să nu fie acolo aşteptându-mă, căci dacă noi nu ştim mare lucru despre rezistenţa poloneză şi despre grupurile de partizani care se ascund în pădure, nu mă îndoiesc că realitatea de acolo trebuie să fie încă şi mai vigilentă, mai odioasă şi mai greu de învins decât la noi. Se spune că are deja la activ milioane de morţi.

În cele mai groaznice clipe de descurajare, aproape întotdeauna Lila îmi vine în ajutor. Atunci îmi este suficient să-i văd chipul epuizat şi buzele palide

pentru a-mi aduce aminte că de la un capăt la altul al Europei se duce aceeaşi luptă, acelaşi efort absurd.

— Te-am aşteptat nopţi şi nopţi în şir. N-ai venit.

— Am suferit pierderi grele, a trebuit să ne ascundem şi mai adânc în pădure. Răniţi de îngrijit şi aproape nici un medicament. Nu am avut timp să mă gândesc la tine.

— Am simţit asta din plin.

Ea poartă o manta militară grea, o brancardă şi o cruce roşie de infirmieră: o fac să-şi păstreze pletele lungi şi bereta din zilele noastre fericite.

— Şi ce mai e pe aici?

— Facem pe nebunii şi ne eschivăm cu îndemânare. Dar lucrurile încep să se mişte.

— Ai grijă, Ludo. Dacă te laşi prins…

— Ţie n-o să ţi se întâmple nimic.

— Şi dacă o să te împuşte?

— Ei bine, altcineva te va iubi şi cu asta basta.

— Cine, mă rog? Hans?

Tac. Îi place întotdeauna atât de mult să mă tachineze.

— Cât timp încă, Ludo?

— Nu ştiu. Există oricând expresia aceea veche: „trăieşti din speranţă“, dar încep să cred că mai degrabă speranţa este aceea care trăieşte din noi.

Deşteptările sunt clipele noastre cele mai bune: un pat cald este întotdeauna cam ca o femeie. Le prelungesc cât pot de mult. Dar vine ziua, cu povara realităţii sale, mesaje de dus, noi contacte de stabilit. Ascult podeaua scârţâind, o privesc pe Lila îmbrăcându-se, agitându-se sub pleoapele mele, coborând la bucătărie, aprinzând focul, punând apa la fiert, şi râd la ideea că fata aceasta, care nu a fost niciodată pusă la aşa o treabă, a învăţat atât de repede să ţină o gospodărie.

Unchiul meu bombănea:

— Nu mai există decât două persoane care trăiesc aşa ca tine, exclusiv din amintire, şi aceştia sunt de Gaulle la Londra şi Duprat la Clos Joli.

Se strica de râs.

— Mă întreb care dintre voi va sfârşi prin a câştiga.

XXX

Clos Joli continua să prospere, dar Marcellin Duprat începea să fie prost văzut prin regiune; i se reproşa că-l serveşte prea bine pe ocupant; cât îi priveşte pe camarazii noştri, îi purtau o ură cordială. Eu îl cunoşteam mai bine şi îi luam apărarea atunci când prietenii mei îl tratau drept linge-cizme şi colaboraţionist. Adevărul era că, încă de la începutul ocupaţiei, atunci când ofiţerii superiori germani şi toată elita pariziană se înghesuiau deja în „galerii“ şi în „rotondă“, Duprat îşi făcuse alegerea. Restaurantul său trebuia să rămână ceea ce fusese întotdeauna: una dintre culmile Franţei, iar el, Marcellin Duprat, înţelegea să-i ofere în fiecare zi inamicului demonstraţia a ceea ce nu putea fi învins. Dar cum germanii se simţeau foarte bine acolo, atitudinea sa era prost înţeleasă şi judecată cu severitate. Eu însumi asistasem la o ciorovăială la Petit-Gris, unde Duprat se oprise pentru a cumpăra o brichetă şi fusese tras de-o parte de domnul Mazier, notarul, care i-a spus direct:

— Ar trebui să-ţi fie ruşine, Duprat. Pe când Franţa întreagă se îndoapă cu varză, tu îi tratezi pe germani cu trufe şi cu ficat. Ştii cum îi spune prin zonă meniului tău de la Clos Joli? Meniul ruşinii.

Duprat înţepeni. Întotdeauna existase ceva de militar în fizicul său, cu faţa aceea care se înăsprea dintr-o dată, cu buzele strânse sub mica mustaţă căruntă şi ochii de un albastru de oţel.

— Te bag în mă-ta, Mazier. Dacă sunteţi prea tâmpiţi pentru a înţelege ceea ce încerc să fac, atunci Franţa este cu adevărat pe ducă.

— Şi ce faci tu, mai exact, ticălosule?

Niciodată nu fusese auzit un astfel de limbaj din gura notarului.

— Eu asigur permanenţa, mârâi Duprat.

— Care permanenţă? Aceea a bușeurilor de Saint-Jacques cu hasmaţuchi? Aceea a supei de homar cu legume? A calcanului cu cremă de praz, a barbunului la tigaie cu floare de cimbrişor? Tineretul francez putrezeşte în lagărele de prizonieri sau este împuşcat, iar tu… Spumă de limbă-de-mare cu unt aromat! Salată de cozi de raci! Joia trecută, i-ai servit ocupantului sufleu de homar şi momițe de viţel, cârnaţi din fructe de mare cu trufe şi cu fistic, o spumă de ficăței cu afine…

Îşi scoase batista şi se şterse pe buze. Cred că îi lăsa gura apă.

Duprat aşteptă clipe bune. La tejghea era lume: Gente, de la Poduri şi Drumuri, patronul Dumas şi unul dintre fraţii Loubereau, care urma să fie arestat câteva săptămâni mai târziu.

— Ascultă-mă bine, tâmpitule, spuse în cele din urmă Duprat, cu o voce surdă. Politicienii noştri au trădat, generalii noştri s-au dovedit nişte mămăligi, dar marea bucătărie franceză va fi apărată până la capăt de cei care îi poartă răspunderea. Iar în viitor…

Îi fulgeră cu privirea.

— Nu Germania, nu America sau Anglia vor câştiga războiul! Nici Churchill, nici Roosevelt, nici celălalt, cum îi spune, care ne vorbeşte de la Londra! Cei care vor câştiga războiul sunt Duprat şi al său Clos Joli Pic de la Valence, Point de la Vienne, Dumaine de la Saulieu! Atât am avut de spus, tâmpiţilor!

Nu mai văzusem niciodată pe patru mutre de francezi o astfel de expresie de stupoare. Duprat aruncă câteva monezi pe tejgheaua tutungiului, îşi puse bricheta în buzunar. Îi mai măsură încă o dată pe toţi din cap până-n picioare şi ieşi.

Atunci când îi relatai incidentul acesta, Ambroise Fleury făcu un semn din cap pentru a arăta că înţelege.

— A înnebunit de supărare.

Chiar în seara aceea, furgoneta de la Clos Joli se opri în faţa casei noastre. Duprat venea să caute

alinare alături de cel mai bun prieten al lui. Cei doi bărbaţi nu schimbară la început nici o vorbă şi se puseră serios pe calvados. Cel ce şedea în faţa mea era un om cu totul diferit de cel pe care îl văzusem cu câteva ore mai devreme la Petit-Gris. Faţa lui Marcellin era lividă şi descompusă şi nu mai avea nici urmă din aerul său voluntar.

— Ştii ce mi-a spus alaltăieri unul dintre domnii aceştia? S-a ridicat de la masă şi mi-a declarat zâmbind: „Herr Duprat, armata germană şi bucătăria franceză vor alcătui împreună Europa! O Europă în care Germania va fi puterea, şi Franţa, savoarea! Îi veţi da viitoarei Europe ceea ce se aşteaptă de la Franţa, iar noi vom face în aşa fel încât Franţa întreagă să devină un mare Clos Joli!“ Şi a adăugat: „Ştiţi ce a făcut armata germană atunci când a ajuns la linia Maginot? A trecut! Şi ştiţi ce a făcut atunci când a ajuns în faţă la Clos Joli? S-a oprit! Ha, ha, ha!“ Şi a râs.

Pentru prima dată vedeam lacrimi în ochii lui Duprat.

— Haide, Marcellin! spuse cu blândeţe unchiul meu. Ştiu că sunt cuvinte care au fost pronunţate adesea, dar… o să-i învingem!

Duprat îşi reveni. Ochiul său îşi regăsi faimoasa scânteie oţelită şi chiar lucirea nu ştiu cărei ironii pline de cruzime.

— Se pare că în America şi în Anglia se repetă: „Franţa nu mai este de recunoscut!“ Ei bine, să vină la Clos Joli, o vor recunoaşte!

— Deja stăm mai bine, spuse unchiul, umplându-şi paharul.

Zâmbeau amândoi acum.

— Pentru că eu, făcu Duprat, nu sunt dintre cei care gem: „Nu ştiu ce ne rezervă viitorul!“ Eu ştiu: va exista întotdeauna o Franţă în ghidul Michelin!

Unchiul trebui să-l ducă acasă. Cred că începând din ziua aceea am înţeles disperarea, furia, dar şi loialitatea lui Marcellin Duprat, amestecul acela foarte normand de abilitate şi de foc ascuns, focul acela despre care mi se spusese cândva că era

„strămoşul nostru al tuturor“. Și atunci când s-a pus problema, în martie 1942, de a da foc lui Clos Joli, unde floarea colaboraționismului se îngrămădea la masa ocupantului, m-am opus cu violenţă.

Eram cinci la întâlnirea aceea, printre care domnul Pinder, căruia îi vorbisem îndelung şi care îmi promisese să facă tot ce putea pentru a calma spiritele înfierbântate. Era acolo Guédard, care începea să repereze terenurile de aterizare clandestină în vest; Jombey, agresiv şi nervos, ca şi cum îşi presimţea deja sfârşitul tragic; Sénéchal, un învăţător din Caen, şi Vigier, venit de la Paris pentru a studia „cazul Duprat“ împreună cu responsabilii locali şi a lua după aceea hotărârile care se impuneau. Eram în casa lui Guédard, la etajul al doilea, chiar vizavi de restaurant. Mercedesurile generalilor şi Citroënurile negre ale Gestapoului şi ale colegilor lor francezi se aliniau deja în faţa hanului. Jombey stătea la fereastră, cu perdeaua uşor dată de-o parte.

— Nu se poate tolera aşa ceva, repeta el. Duprat oferă de doi ani o imagine de servilism şi de promiscuitate care este insuportabilă. Bucătarul ăsta se depăşeşte pe sine pentru a-i încânta pe nemţi şi pe trădători…

Se duse la masă şi deschise „dosarul“ lui Duprat. Dovezile colaborării sale cu duşmanul, aşa cum se spunea pe atunci.

— Ascultaţi aici…

Nu aveam deloc nevoie să ascultăm. Cunoşteam „dovezile“ pe de rost. Terină de anghilă cu sos de smarald, servită lui Otto Abetz, ambasadorul lui Hitler la Paris, şi prietenilor săi. Fantezie gurmandă Marcellin Duprat, servită lui Fernand de Brinon, ambasador al Vichy-ului la Paris, care a fost împuşcat în 1945. Foietaj cu crevete şi muguri de sparanghel, Spumă de ficăței cu afine, servite lui Laval în persoană, însoţit de cohorta lui de la Vichy. Rasol vechea Franţă, servit lui Grüber şi ajutoarelor sale franceze de la Gestapo. Şi cele douăzeci sau treizeci dintre cele mai frumoase opere ale „celui mai

bun meşter al Franţei“, din care generalul von Tiele, noul comandant al armatei germane din Normandia, se înfruptase, pe parcursul unei singure săptămâni, luna trecută. Doar meniul de vinuri singur ar fi fost suficient pentru a mărturisi graba lui Duprat de a-i oferi ocupantului ceea ce solul Franţei dăduse mai bun.

— Nu, dar fiţi atenţi aici! răcnea Jombey. Ar fi putut cel puţin să-şi ascundă sticlele cele mai bune, să le păstreze pentru Aliaţi, atunci când vor ajunge aici! Dar nu, el a oferit totul, a dat totul… a vândut totul! De la Château-Margaux din 1928 la Château-Latour din 1934, chiar şi un Château-Yquem din 1921!

Sénéchal era aşezat pe pat, mângâindu-şi prepelicarul. Era un voinic mare şi blond. Încerc întotdeauna să-mi amintesc, să fac să prindă din nou viaţă fie şi numai culoarea părului aceluia din care, câteva luni mai târziu, nu mai rămânea nimic.

— M-am întâlnit cu Duprat acum o săptămână, spuse el. Revenea de la un tur al fermelor: spatele maşinii lui era ticsit de pachete. Avea un ochi învineţit. „Nişte golani“, mi-a aruncat el. „Ascultaţi, domnule Duprat, nu este vorba de golani, şi ştiţi asta foarte bine. Nu aveţi niţică ruşine?“ El a strâns din dinţi. „Ia uite, şi tu, micuţule? Eu te credeam un bun francez.“ „Ce vrea să spună asta, un bun francez, în momentele acestea, după dumneavoastră?“ „Ei bine, am să ţi-o spun, pentru că nu ai aerul că ai şti. De altfel asta nici nu mă miră. V-aţi uitat până şi istoria! Un bun francez, în vremea de azi, este cel care rezistă.“ Eram uluit. Era acolo, la volanul furgonetei sale, cu benzină furnizată de ocupant, cu cele mai bune produse ale pământului Franţei pentru germani, şi el îmi vorbea despre cei care „rezistă“. „Şi a rezista ce înseamnă, pentru dumneavoastră?“ „Este acela care nu cedează, care nu înclină capul şi care rămâne fidel faţă de ceea ce a alcătuit Franţa… Asta!“ – îmi arătă mâinile. „Bunicul meu şi cu tata au lucrat pentru marea bucătărie franceză şi marea bucătărie franceză n-a muşcat din ţărână, nu a

cunoscut înfrângerea şi nu o va cunoaşte niciodată, atâta timp cât va mai exista un Duprat pentru a o apăra în faţa germanilor, a americanilor, a nu contează cui! Ştiu ce se crede despre mine, am auzit-o de prea multe ori. Că mă pun în patru labe pentru a le face plăcere germanilor. La naiba! Spune-mi, oare preotul de la Notre-Dame îi împiedică pe germani să îngenuncheze? În douăzeci, treizeci de ani, Franţa îşi va da seama că cei care au salvat esenţialul au fost Pic, Dumaine, Duprat şi alţi câţiva. Într-o zi, întreaga Franţă va veni în pelerinaj aici şi numele marilor bucătari vor fi cele care vor duce în cele patru colţuri ale lumii mesajul grandorii ţării noastre! Într-o zi, băiete, fie ea Germania, America sau Rusia cea care va câştiga războiul, ţara aceasta se va trezi înfundată într-o astfel de mocirlă, încât pentru a se regăsi, nu va mai rămâne decât ghidul Michelin, şi încă nu va fi suficient! Şi atunci se vor vedea ghizi, ascultă la mine ce-ţi spun!“

Sénéchal tăcu.

— Este un disperat, am spus. Nu trebuie să uităm că este din generaţia lui ’14–’18.

Îmi zâmbi.

— Este puţin cam ca unchiul tău, cu zmeiele lui.

— Cred că-şi bate joc de lume, spuse Vigier. Şi că se dedică trup şi suflet atât dragostei sale pentru meserie, cât şi zeflemelei.

Domnul Pinder părea stânjenit.

— Duprat are o anumită idee despre Franţa, murmură el.

— Poftim?! răcni Jombey. Dumneavoastră, domnule Pinder, sunteţi cel care spune asta?

— Calmaţi-vă, prietene! Căci există totuşi o ipoteză de luat în calcul…

Noi aşteptam.

— Şi dacă Duprat este un vizionar? spuse domnul Pinder, încet. Dacă vede departe? Dacă vede într-adevăr viitorul?

— Nu pricep, mormăi Jombey.

— Duprat este poate, dintre noi toţi, cel care vede cu cea mai mare limpezime viitorul ţării, şi atunci

când noi vom fi fost împuşcaţi şi germanii învinşi, toate acestea vor sfârşi poate într-o măreţie… culinară. Se poate pune întrebarea în maniera următoare: cine, aici, este gata să se lase ucis pentru ca Franţa să devină Clos Joli al Europei?

— Duprat, am spus.

— Din dragoste, sau din ură? întrebă Guedard.

— Se pare că una şi cu cealaltă merg destul de bine împreună, am spus. Cine iubeşte bine pedepseşte bine şi celelalte. Cred că dacă ar putea să se regăsească în tranşeele din ’14–’18, cu o puşcă în mână, ne-ar putea cu adevărat face să înţelegem ce are în suflet.

— Veniţi să vedeţi, spuse Jombey.

Ne-am dus la fereastră. Patru chipuri, trei tinere, unul în vârstă. Perdelele erau dintr-un bumbac uşor cu flori roz şi galbene.

Niște domni părăseau hanul.

Era acolo şeful Gestapoului, Grüber, doi dintre colegii săi francezi, Marle şi Dennier, şi un grup de aviatori, printre care l-am recunoscut pe Hans.

— O bombă în mijlocul lor, a spus Jombey. Şi să se aleagă praful de Clos Joli!

Nu eram în largul meu. Îl înţelegeam bine pe Marcellin Duprat, amestecul acela de disperare, de sinceritate şi de prefăcătorie, de şiretenie şi de autenticitate în fidelitatea lui faţă de o vocaţie care depăşea de departe ceea ce ar fi putut avea de neserios. Nu mă îndoiam că, în mânia şi frustrarea sa de veteran de la 1914–1918, marea bucătărie franceză devenise pentru el „ultima brazdă“. Era la el o parte de orbire deliberată care nu era decât o altă modalitate de a vedea: aceea care-i permite unui om să se agaţe de ceva pentru a nu se scufunda. Evident, nu confundam catedralele cu pateurile, dar, crescut printre zmeiele acestui „ţicnit de Fleury“, mă înduioșau pasiunile omenești.

— Ştiu că o să vi se pară o aiureală, dar nu uitaţi că numele de Duprat era deja acela a trei generaţii de bucătari, înaintea lui Marcellin. El a fost profund traumatizat de înfrângere, de căderea a tot ceea în ce

credea, şi s-a dedicat trup şi suflet lucrurilor rămase intacte.

— Da, ghiveci cu minciunele, răcni Jombey. Îţi baţi joc de lume, Fleury.

Aveam un plan gata pregătit, pe care i-l împărtăşisem deja lui Sénéchal.

— Trebuie să ne servim de Clos Joli, în loc să-l distrugem. Cu ajutorul vinului, germanii vorbesc mult la masă şi fără să se păzească. Trebuie să plasăm în restaurant pe cineva care ştie germana şi care să ne informeze. Informaţii, asta este ceea ce ni se cere de la Londra, cu mult mai mult decât fapte eroice.

Am scos în evidenţă şi riscul de represalii împotriva populaţiei şi s-a hotărât să amânăm acţiunea. Ştiam, cu toate acestea, că, mai devreme sau mai târziu, dacă nu ajungeam să le dovedesc camarazilor noştri că Duprat ne putea fi util, Clos Joli urma să ardă.

XXXI

Mi-am petrecut câteva zile frământându-mi creierii. Logodnica lui Sénéchal, Suzanne Dulac, era licenţiată în germană, dar tot nu vedeam cum trebuie să procedez pentru a o face să fie angajată de Duprat.

De mai multe luni eram însărcinat cu coordonarea reţelei filierei de evadare care asigura trecerea în Spania a aviatorilor aliaţi doborâţi. Într-o seară, am fost avertizat de unul dintre fraţii Buis că un pilot de vânătoare al Franţei Libere fusese recuperat şi ascuns în ferma lor. Familia Buis îl adăpostise timp de o săptămână, pentru ca „lucrurile să se potolească“, iar atunci când patrulele germane din jurul avionului doborât s-au mai rărit, m-au anunţat.

L-am găsit pe pilot la masă, în bucătărie, în faţa unei farfurii cu măruntaie. Se numea Lucchesi. Cu fularul său cu puncte roşii în jurul gâtului şi cu battle-dress-ul bleumarin cu insigna Crucii de

Lorena, cu părul negru buclat şi cu faţa pişicheră, părea la fel de în largul său ca şi cum şi-ar fi petrecut toată viaţa căzând din cer.

— Spune-mi, există pe aici vreun han mai acătării pe care l-aş putea recomanda camarazilor mei de escadrilă? În clipa aceasta, pierdem cam patru-cinci piloţi pe lună, aşa că dacă e vreunul care să cadă pe-aici…

În momentul acela mi-a venit ideea. Trebuia să-l păstrez pe pilot cel puţin o săptămână înainte de a putea aranja trecerea sa în Spania.

Unchiul m-a însoţit la Clos Joli a doua zi, târziu pe seară. L-am găsit pe Duprat cufundat într-o meditaţie sumbră, în tovărăşia fiului său, Lucien. Radio Vichy funcţiona la maximum şi aveai de ce să fii consternat. Flota comercială britanică nu mai exista, Afrika Korps se apropia de Cairo, armata italiană ocupa Grecia… Niciodată nu-l văzusem pe Marcellin Duprat atât de preocupat de veştile proaste. De-abia când a început să vorbească mi-am dat seama de greşeala mea. Stăpânul de la Clos Joli uitase pur şi simplu să închidă postul şi medita la cu totul altceva decât efemerul.

— Eu n-am vrut niciodată să figureze în meniul meu turnedoul Rossini. Tot Escoffier este cel care ne-a lăsat asta moştenire. Era un falsificator. Ştii ce-i turnedoul Rossini? Este o iluzie. Escoffier l-a inventat deoarece carnea era adesea îndoielnică şi atunci îi lipea pe deasupra pate de gâscă şi trufe, pentru a deturna atenţia. Aici ne aflăm noi, în politică, în toate: la turnedoul Rossini. Păcălim limba. Produsul este alterat, atunci îl înconjori cu minciuni şi discursuri frumoase. Cu cât este mai elocvent, cu cât este mai puternic, cu atât poţi fi mai sigur că conţinutul este stricat. Nu mi-a plăcut niciodată Escoffier. Ştii cum le spunea picioarelor de broască? Aripile nimfelor în zori de zi…

Două portavioane americane scufundate în Pacific… Trei sute de bombardiere englezeşti doborâte de aviaţia germană în cursul ultimelor două nopţi…

Duprat avea privirea uşor sticloasă.

— Nu mai poate continua aşa, spunea el. E prea pompos. Prezentarea, de exemplu: trebuie să i se pună capăt. Viitorul este al serviciului cu farfuria. Dar nu ajung să mă fac înţeles. Chiar şi Point refuză să recunoască că prezentarea este un act împotriva naturii. Felul de mâncare îşi pierde mereu din spontaneitate, din adevărul şi clipa lui, în timpul prezentării. El trebuie să iasă în tot adevărul său în farfurie, direct de pe foc. Şi Vannier care îndrăzneşte să-mi spună: „Numai în birturi felurile de mâncare călătoresc de la bucătărie în farfurie“. Dar gustul, în toată treaba asta? Ceea ce contează este gustul surprins în momentul său de adevăr, chiar în clipa în care carnea şi parfumul înfloresc în uniune, este o clipă care trebuie savurată fără a mai fi pierdută…

Prizonieri cu sutele de mii pe frontul rusesc… Represalii viguroase ale forţelor de ordine împotriva trădătorilor şi a sabotorilor… Douăsprezece oraşe rase într-o singură noapte în Anglia…

Am înţeles deodată că Duprat vorbea pentru a nu izbucni şi că lupta în felul său împotriva descurajării şi a disperării.

— Salut, Marcellin, spuse unchiul meu.

Duprat se ridică şi se duse să închidă radioul.

— Ce vreţi de la mine la ora asta?

— Ăsta mic vrea să-ţi vorbească. Este ceva personal.

Am ieşit. Ne-a ascultat în tăcere.

— Nu. Sunt cu toată inima de partea Rezistenţei şi am dovedit-o destul, rezistând pe poziţie, în condiţii imposibile. Dar nu am de gând să primesc la mine un aviator aliat sub nasul germanilor. O să mă închidă.

Unchiul meu coborî vocea.

— Nu este vorba de orice aviator, Marcellin. Este aghiotantul generalului de Gaulle.

Duprat a fost lovit de un soi de paralizie. Dacă va trebui ridicat vreodată un monument pentru cel care ţinuse cârma lui Clos Joli cu o mână fermă în timpul furtunii, în felul acesta îl văd eu reprezentat într-o piaţă din Cléry: cu privirea dură, cu fălcile încleştate.

Cred din plin că simţea faţă de primul rezistent al Franţei un anumit sentiment de rivalitate.

Reflecta. Îl simţeam în acelaşi timp tentat şi ezitant. Unchiul îl studia cu coada ochiului, nu fără maliţie.

— Foarte frumos, spuse el în cele din urmă, dar de Gaulle al vostru este la Londra, iar eu sunt aici. Eu sunt cel care trebuie să facă faţă dificultăţilor de zi cu zi, nu el.

Mai luptă o clipă. Ştiam bine că era vorba de vanitate, dar ceea ce ascundea aceasta mai profund în sfidare nu era lipsit de grandoare.

— Nu am să risc tot ceea ce am salvat pentru a-l primi la mine. Este prea periculos. Dar am să fac mai mult. Am să vă dau meniul de la Clos Joli, iar omul vostru să i-l dea lui de Gaulle.

Am rămas acolo înmărmurit. În întuneric, silueta înaltă şi albă a lui Duprat semăna cu aceea a vreunui strigoi răzbunător. Unchiul meu Ambroise rămase un moment fără glas, dar atunci când Duprat reintră în bucătăria lui, murmură:

— Pe unii dintre noi treaba asta ne macină, dar el este turbat în toată regula.

Vuietul bombardierelor engleze se amesteca cu tirul artileriei antiaeriene, ca în fiecare noapte. Spadele lungi ale proiectoarelor se încrucişau pe deasupra capetelor noastre. Iar apoi cerul a fost perforat de un fulger portocaliu: un avion lovit sărea în aer cu tot cu bombe.

Duprat se întoarse. Ţinea în mână meniul de la Clos Joli. Câteva bombe căzură în partea dinspre Bursières.

— Poftim. Ascultaţi. Este un mesaj personal către de Gaulle din partea lui Marcellin Duprat…

Ridică vocea, pentru a o acoperi pe aceea a tunurilor germane.

Supă cu cremă de raci de râu…

Tartă cu trufe și vin de Graves…

Biban cu dulceață de roşii…

Ne-a citit tot meniul zilei, de la ficat în jeleu cu piper la salata lui călduţă de cartofi cu vin alb, până

la piersică albă cu sorbet de vin roşu de Pomerol. Bombardierele aliate vuiau pe deasupra capetelor noastre şi vocea lui Marcellin Duprat tremura puţin. Uneori se oprea şi înghiţea greu.

Dinspre calea ferată spre Etrilly, un trosnet de bombe făcu pământul să se cutremure.

Duprat tăcu şi se şterse pe frunte. Îmi întinse meniul.

— Poftim. Dă-i-l aviatorului tău. Ca de Gaulle să-şi aducă aminte despre ce e vorba. Ca să ştie pentru ce luptă.

Proiectoarele îşi continuau pe cer scrima, şi toca primului bucătar al Franţei părea înconjurată de fulgere.

— Eu nu-i omor pe germani, spuse. Eu îi zdrobesc.

— Tu îţi baţi joc de toată lumea, Marcellin, spuse unchiul meu, încetişor.

— Aha, aşa crezi tu? Ei bine, o să vedem. O să vedem dacă de Gaulle, sau Clos Joli al meu va avea ultimul cuvânt.

— E foarte bine ca bucătăria franceză să triumfe într-o zi, cu condiţia să nu o facă asupra tuturor celorlalte, spuse unchiul meu. Tocmai am citit rezultatul unui concurs organizat de un ziar care întreba ce trebuie făcut cu evreii. Premiul întâi a fost câștigat de o tânără care a răspuns: „Să-i prăjim.“ Probabil o bravă bucătăreasă care, în timpurile acestea de privaţiuni, visează la o friptură bună. Oricum, lumea nu judecă o țară după ceea ce face cu evreii ei: dintotdeauna, evreii au fost judecaţi după ceea ce li s-a făcut.

— La dracu’, spuse deodată Duprat. Aduceţi-l la mine pe aviatorul vostru. Să nu credeţi că fac asta pentru a mă pune bine cu viitorul. Nu mi-e teamă de nimic. Orice german cât de cât inteligent care pune piciorul la Clos Joli îşi dă seama că are de-a face cu o supremaţie, o invincibilitate istorică. Mai zilele trecute, Grüber în persoană a venit să ia masa aici. Şi când a terminat, ştiţi ce mi-a spus? „Herr Duprat, ar trebui să fiţi împuşcat.“

L-am părăsit în tăcere. Mergând peste pajişti, unchiul mi-a spus:

— În momentul înfrângerii, atunci când ţara se prăbuşea, am crezut că Marcellin urma să înnebunească. Lucien mi-a povestit că după căderea Parisului, intrând în bucătărie, l-a găsit pe tatăl său în picioare pe un taburet, cu laţul în jurul gâtului. A delirat mai multe zile, bâiguind la nimereală cuvinte în care raţa cu ierburi normande şi faimoasa lui aversă cu cremă se amestecau cu numele de Foch, Verdun şi Guynemer. După aceea, a vrut să-şi ia tălpăşiţa şi după aceea s-a încuiat în birou, cu colecţia lui de trei sute de meniuri în care figurează tot ceea ce, de generaţii întregi, a făcut gloria lui Clos Joli. Cred că nu şi-a revenit niciodată cu adevărat şi că în momentul acela a luat hotărârea să le dea germanilor şi ţării exemplul unui şef francez care nu capitulează. Nici tu, nici eu nu suntem în postura să-l putem acuza de „lipsă de raţiune“.

XXXII

Dejunul locotenentului Lucchesi de la Clos Joli a fost memorabil. Îi procurasem un costum nou-nouţ şi documente ireproşabile deşi, de la începutul ocupaţiei, niciodată nu se făcuse razie la Duprat. Locotenentul a fost servit la cea mai bună masă din „rotondă“, în mijlocul înalţilor ofiţeri ai Wehrmacht-ului, printre care generalul von Tiele în persoană. La sfârşitul mesei, Marcellin Duprat l-a însoţit personal pe Lucchesi până la uşă, i-a strâns mâna şi a spus:

— Vă mai aşteptăm pe la noi.

Lucchesi se uită la el.

— Din nefericire, nu-ţi poţi alege locul în care să fii doborât, a spus el.

Începând din ziua aceea, Duprat nu ne-a mai refuzat cu nimic. Nu cred deloc că aceasta a fost din cauză că îl „aveam la mână“, întru câtva, sau pentru că începea să simtă că vântul se schimba şi voia să

dea garanţii Rezistenţei, ci pentru că dacă vorbele „uniune sfântă“ aveau pentru el vreun sens, aceasta trebuia să se petreacă în jurul lui Clos Joli. Potrivit expresiei unchiului meu, mai mult afectuoasă decât batjocoritoare, „deși Marcellin este mai în vârstă decât de Gaulle, are totuşi toate şansele de a-i succeda“.

Duprat acceptă deci s-o ia în serviciul său în calitate de „gazdă încântătoare“ – „nu vreau vreo târfă la mine“, a fost singura sa restricţie – pe logodnica lui Sénéchal, camarada noastră Suzanne Dulac, o tânără frumoasă, brunetă, cu ochii veseli, care cunoştea la perfecţie germana, iar vorbele de la masă pe care le culegea interesau Londra, unde oamenii păreau deosebit de grijulii să ştie tot ce se petrecea în Normandia: ordinele noastre erau să nu neglijăm nimic. Dar noi am dispus în curând de o sursă de informaţii care s-a dovedit de o atare importanţă, încât toată activitatea reţelei noastre a fost profund modificată. În ceea ce mă priveşte, mi-au trebuit mai multe zile pentru a-mi reveni din şoc, căci în afară de efectul surprizei, încă nu înţelesesem niciodată cu adevărat până unde putea merge o fiinţă omenească – o femeie, în situaţia dată – în voinţa ei implacabilă de a lupta şi a supravieţui.

Numele pe care îl vedeam cel mai frecvent pe facturile şi în registrele de socoteli de la locul meu de muncă de la Marcellin Duprat era acela al unei contese Esterhazy – *Gräfin*, după cum spuneau germanii – pe care angajatorul meu o ţinea la mare stimă: ştia să primească lume. „Bufetul“ recepţiilor sale era furnizat în întregime de Clos Joli şi îi aducea proprietarului restaurantului sume apreciabile.

— Este o mare doamnă, îmi explica Duprat, privind cifrele. O pariziancă de familie foarte bună, care a fost măritată cu un nepot al amiralului Horthy, dictatorul Ungariei. Se pare că acesta i-a lăsat proprietăţi imense în Portugalia. Am fost la ea o dată: are pe pian fotografii cu dedicaţii de la Horthy, de la Salazar, de la mareşalul Pétain şi chiar, poți să nu mă crezi, de la Hitler însuşi: „Contesei Esterhazy,

prietenul său Adolf Hitler“. Am văzut-o cu ochii mei. Nu este de mirare că germanii sunt foarte prevenitori cu ea. Când s-a întors din Portugalia, după victorie – în sfârşit, vreau să spun, după înfrângere –, s-a instalat mai întâi la Hôtel des Cerfs, iar când hotelul a fost rechiziţionat de statul-major german, i-au lăsat din consideraţie pavilionul din parc. În orice caz, primește aproape tot atâta lume bună ca şi mine.

Câinii nu erau admişi la Clos Joli. În privinţa aceasta Duprat era inflexibil. Chiar şi pomeranianul care-l însoţea peste tot pe Grüber era rugat să aştepte în grădină, unde Duprat punea să i se servească, este adevărat, mâncare delicioasă. Într-o zi, pe când eram în birou, intră domnul Jean, cu un pechinez în braţe.

— Este căţelul doamnei Esterhazy. M-a rugat să ţi-l încredinţez şi va veni să-l ia înapoi imediat.

I-am aruncat o privire pechinezului şi am simţit stropi de sudoare rece pe frunte. Era Tchong, pechinezul doamnei Julie Espinoza. Am încercat să-mi revin şi să-mi spun că era vorba de o simplă asemănare, dar n-am putut niciodată să-mi păcălesc memoria. Recunoşteam botul negru, fiecare smoc de păr alb şi maro, micile urechi roşcate. Câinele veni la mine, se ridică punându-mi labele pe genunchi şi începu să geamă mişcând din coadă. Am şoptit:

— Tchong!

Sări pe genunchii mei şi-mi linse mâinile şi faţa. Am rămas acolo, mângâindu-l, încercând să-mi pun puţină ordine în gânduri. Nu exista decât o explicaţie posibilă. Doamna Julie fusese deportată şi câinele recuperat, după nu ştiu ce avataruri, de doamna Esterhazy. Ştiam cu ce respect tratau germanii animalele şi îmi aduceam aminte de un anunţ publicat în *Gazette*, care avertiza populaţia că „transportul de păsări vii legându-le labele şi suspendând animalele cu capul în jos pe ghidonul bicicletei va fi considerat tortură şi este strict interzis“.

Tchong îşi găsise aşadar o nouă stăpână. Dar amintirile reveneau cu impetuozitate şi printre ele cel al „patroanei“, convinsă de înfrângere şi pregătindu-

se pentru viitor prin luarea unor precauţii minuţioase: hârtii de identitate „în afara oricărei bănuieli“, milioane în bilete de bancă false şi până la portretele lui Horthy, Salazar şi Hitler, care mă intrigaseră atât de mult şi care „încă nu erau cu dedicaţie“. Continuam să transpir de emoţie când domnul Jean deschise uşa şi o văzui intrând pe doamna Julie Espinoza. La drept vorbind, dacă nu ar fi fost Tchong, nu aş fi recunoscut-o. Nu rămăsese din vechea codoaşă din strada Lepic decât adâncimea privirii, în care părea pitită o întreagă experienţă milenară şi dură a lumii. Sub părul alb, faţa avea o expresie de răceală puţin trufaşă; un mantou de vidră aruncat neglijent pe umeri, o eşarfă de mătase gri în jurul gâtului, un piept maiestuos, zece kilograme în plus și zece ani în minus: mi-a mărturisit după aceea că, profitând de relaţiile pe care le avea, se „de-ridase“ la spitalul militar pentru marii arşi de la Berck. Mica şopârlă de aur pe care o cunoşteam atât de bine era înfiptă în eşarfă. Aşteptă ca domnul Jean să închidă cu respect uşa în urma ei, luă o ţigară din poşetuţă, o aprinse cu o brichetă de aur şi inhală fumul, privindu-mă. O umbră de zâmbet apăru pe buzele ei atunci când mă văzu acolo, înţepenit pe scaun, cu gura căscată de uimire. Îl luă pe Tchong sub braţ şi mă studie încă o clipă cu atenţie şi aproape cu rea-voinţă, ca şi cum nu aproba deloc încrederea pe care se simţea constrânsă să mi-o arate, apoi se aplecă spre mine:

— Ducros, Salin şi Mazurier sunt bănuiţi, şopti ea. Grüber nu se atinge de ei pe moment, pentru că vrea să-i cunoască şi pe ceilalţi. Spune-le să dispară o bucată de vreme. Şi fără întâlniri în sala din spate de la Normand, sau, în orice caz, nu mereu aceleaşi persoane. Ai înţeles?

Tăceam. Aveam ceaţă pe ochi şi o bruscă dorinţă de a urina.

— Ai să-ţi aduci aminte numele?

Am făcut „da“ din cap.

— Şi nu le vei vorbi despre mine. Nici o vorbă. Nu m-ai văzut niciodată. Ai înţeles?

— Am înţeles, doamnă Ju…

— Taci, imbecilule. Sunt doamna Esterhazy.

— Da, doamnă Esther…

— Nu Esther. Esterhazy. Esther nu este un nume pentru vremurile acestea. Şi grăbeşte-te, pentru că dacă răsuflă ceva Grüber o să-i înşface înainte de reuniune. Am pe lângă el un tip care mă informează, dar dobitocul e la pat de trei zile cu o pneumonie.

Îşi aranjă mantoul de vidră pe umeri, apoi eşarfa, mă măsură îndelung din priviri, îşi strivi ţigara în scrumiera de pe biroul meu şi ieşi.

Mi-am petrecut întreaga după-amiază alergând pentru a-i preveni pe camarazii ameninţaţi. Soubabère a vrut neapărat să ştie cine m-a informat, dar i-am spus că un trecător îmi dăduse un bilet pe stradă şi se îndepărtase imediat în viteză.

Eram aşa de uluit de metamorfoza patroanei din strada Lepic în soiul acela de statuie a comandorului care a apărut în biroul meu, încât am încercat să nu mă gândesc la asta şi n-am suflat o vorbă nimănui, nici măcar unchiului Ambroise. De două sau de trei ori pe lună, la ora dejunului, domnul Jean venea să-mi încredinţeze căţelul contesei, şi când stăpâna lui venea să-l recupereze, îmi dădea câteva informaţii, dintre care unele erau atât de importante, încât îmi venea greu să pretind că documentele acelea îmi fuseseră strecurate de un necunoscut pe o stradă din Cléry.

— Ascultaţi, doamnă… În sfârşit, doamnă, cum vreţi să le explic de unde deţin informaţiile acestea?

— Îţi interzic să vorbeşti despre mine. Nu mi-e teamă că am să crăp, dar sunt sigură că naziştii vor pierde războiul şi vreau să fiu de faţă ca s-o văd şi pe asta.

— Dar cum faceţi pentru ca…

— Fiica mea este secretară la statul-major, la Hôtel des Cerfs.

Şi-a aprins o ţigară.

— Şi este amanta colonelului Schtekker.

Râse scurt şi îl mângâie pe Tchong.

— Hôtel des Cerfs. Toţi cerbii au coarne. Ai să le spui alor tăi că găseşti informaţiile acestea într-un plic de pe biroul tău. Nu ştii de unde provin. Spune-le că dacă vor ca treaba asta să continue, nu au decât să nu-ţi pună întrebări.

Pentru prima dată, am văzut pe figura ei o urmă de neliniște, în timp ce mă observa.

— Am avut încredere în tine, Ludo. Asta este întotdeauna o prostie, dar am riscat. Am trăit întotdeauna pe burtă, aşa că, o dată în viaţă…

Zâmbi.

— M-am dus să văd deunăzi zmeiele unchiului tău. Era unul, foarte drăguţ, care i-a scăpat din mâini şi care şi-a luat zborul. Unchiul tău mi-a spus că nu va mai fi găsit vreodată, sau eventual complet deteriorat şi sfâşiat.

— Urmărirea albastrului, am spus.

— Nu m-am gândit niciodată că mi se va întâmpla asta, a spus doamna Julie Espinoza, şi am văzut deodată lacrimi în ochii ei. Cred că, atunci când ai văzut prea mult negru, albastrul te face să-ţi pierzi capul.

— Puteţi avea încredere în mine, doamnă Esterhazy, i-am spus eu încetişor. N-am să vă trădez. Mi-aţi repetat destul că am o privire de împuşcat.

Soubabère n-a crezut nici o vorbă din povestea aceea cu plicul. Când i-am remis planul întregului dispozitiv german din Normandia – numărul de avioane de pe fiecare teren, amplasamentele bateriilor de coastă şi ale artileriei antiaeriene; numărul de divizii germane retrase din Rusia şi în drum spre vest – era cât pe ce să mă trimită în judecată.

— De unde ai asta, nemernicule?

— Nu pot să vă spun. Am jurat.

Camarazii mei începeau să mă privească cu un aer ciudat. Londra solicita imperativ provenienţa informaţiilor. Îmi frământam creierii în aşa măsură, încât ajungeam să nu o mai văd pe Lila zile şi zile la rând. Trebuia cu orice preţ să găsesc un mijloc să ies din situaţia aceea şi să obţin, de la cea pe care nu mă

puteam împiedica în gândurile mele să o numesc „Evreica“, autorizaţia de a-l pune la curent pe şeful meu de reţea. În cele din urmă, am făcut apel la un argument de care nu am fost deosebit de mândru, dar care mi s-a părut loial.

În ziua aceea, o duminică, doamna Esterhazy veni să ia dejunul la Clos Joli după ce asistase la mesă. Pechinezul mi-a fost încredinţat cum se cuvine de domnul Jean. Pe la orele trei, Gräfin intră în biroul meu, scoase un bilet din poşetă, aruncă o privire prudentă spre uşă şi puse hârtia în faţa mea.

— Învaţă asta pe de rost şi dă-i foc imediat.

Era lista cu „persoanele de încredere“ – adică a informatorilor – de care dispunea Gestapoul în regiune.

Am recitit numele de două ori şi am ars hârtia.

— Cum aţi reușit să procuraţi asta?

Doamna Julie stătea în faţa mea îmbrăcată toată în gri, mângâindu-l pe Tchong.

— Nu-ţi bate capul!

— Explicaţi-vă, pentru numele lui Dumnezeu. Este incredibil, la urma urmei. Asta provine de-a dreptul de la Gestapo.

— Ei bine, am să-ţi spun. Adjunctul lui Grüber, Arnoldt, este homosexual. Trăieşte în concubinaj cu unul dintre prietenii mei, care este evreu.

Mângâie cu obrazul boticul lui Tchong.

— Numai eu ştiu că este evreu. I-am făcut acte false ariene. Trei generaţii de arieni. Nu-mi poate refuza nimic.

— Acum, că are hârtiile necesare, se poate debarasa de dumneavoastră denunţându-vă.

— Nu, micul meu Ludo, pentru că eu am păstrat actele sale *adevărate.*

Era ceva implacabil şi aproape invincibil în privirea aceea neagră.

— La revedere, micuţule!

— Staţi puţin! Ce credeţi că se va întâmpla cu dumneavoastră dacă voi fi prins şi împuşcat?

— Nimic. O să-mi pară foarte rău.

— Vă înşelaţi, doamnă Esterhazy. Dacă nu voi mai fi prezent ca să depun mărturie de tot ceea ce aţi făcut pentru Rezistenţă, încă din primele zile ale Eliberării se vor ocupa de dumneavoastră. Şi în clipele acelea, nu va mai exista nimeni care să vă apere. Nu va mai fi decât…

Mi-am înghiţit saliva şi mi-am adunat tot curajul.

— Nu va mai fi decât codoaşa Julie Espinoza, care a stat bot în bot cu germanii. Se va împuşca la fel de repede după ca şi acum, puteţi fi sigură. Numai eu sunt la curent cu ceea ce aţi făcut pentru noi şi, dacă eu nu voi mai fi acolo…

Mâna ei rămase o clipă nemișcată pe căpşorul lui Tchong, apoi îşi reluă mângâierea. Eram uimit de îndrăzneala mea. Dar tot ceea ce am văzut pe faţa „patroanei“ a fost un zâmbet.

— Zi aşa, te-ai înăsprit, Ludo, mi-a spus. Un adevărat bărbat. Dar ai dreptate. Am martori la Paris, dar probabil că nu voi avea timp să mă întorc acolo. Bine, dă-i drumul. Le poţi spune prietenilor tăi. Şi spune-le şi că, de mâine, vreau o scrisoare care să ateste serviciile pe care le-am adus. Am s-o păstrez într-un loc sigur… acolo unde nimeni nu va mai scotoci, la vârsta mea. Şi ai să-i spui şefului tău de reţea… cum îl cheamă?

— Soubabère.

— Că dacă există cea mai mică indiscreţie, voi fi prima care s-o ştiu şi voi avea timp s-o şterg. Voi nu. Nici unul dintre voi. Nu va mai rămâne nici unul, nici măcar tu. Am fost prea mult regulată în viaţă pentru a mă lăsa regulată încă o dată. Să-şi ţină gura patronul tău, sau am să i-o închid pe vecie.

Mi-a trebuit o oră pentru a-i explica totul, în seara aceea, lui Souba. Singura remarcă pe care a făcut-o, după ce m-a ascultat, a fost:

— Ei bine, târfa asta e o figură.

Aproape că mi s-a întâmplat după aceea să regret argumentul la care recursesem pentru a o convinge pe Gräfin. O atinsesem în punctul cel mai sensibil: instinctul de conservare. Grija de ce ar fi putut să i se întâmple în zilele care ar fi urmat plecării germanilor

a devenit o obsesie: aproape că mi-ar fi cerut câte o chitanţă după fiecare informaţie pe care mi-o furniza. După certificatul de „mare rezistent“, datat şi semnat „Hercule“ – pseudonimul pe care Soubabère şi-l alesese cu modestie –, solicită altul pentru fiica sa, şi un al treilea, dactilografiat, semnat şi datat aşişderea, dar cu numele beneficiarului lăsat în alb.

— În caz că aş vrea să salvez pe careva, îmi explică ea.

Doamna Julie primi în curând un nume de cod de la Londra: Garance. Rolul pe care l-a jucat în clandestinitate este astăzi bine-cunoscut, pentru că a primit medalia Rezistenţei, dar eu am schimbat aici câteva nume şi câteva detalii, pentru a nu o jena în notorietatea pe care şi-a obţinut-o după război. Ea a continuat să ne informeze până la debarcare şi nu a fost niciodată nici hărţuită, nici bănuită. În ţară, relaţiile sale cu ocupantul au fost considerate până la capăt „ruşinoase“: ea a oferit o garden-party ofiţerilor germani de la Hôtel des Cerfs cu câteva zile înainte de debarcare. Merse chiar până acolo încât ne autoriză să instalăm un post de emisie-recepţie în camera bonei, iar bona respectivă, Odette Launier, proaspăt absolventă a unui stagiu la Londra, a putut astfel să lucreze în toată liniştea la o sută cincizeci de metri de statul-major german.

Fusese convenit între noi încă de la început că nu voi lua niciodată iniţiativa de a căuta vreun contact cu Gräfin.

— Dacă am ceva pentru voi, vin să iau masa aici şi am să ţi-l las pe Tchong în grijă. Am să-l iau la plecare şi am să-ţi spun ceea ce am să-ţi spun. Dacă vreau să vii să mă vezi la mine acasă, am să uit câinele aici şi tu ai să mi-l aduci…

La câteva luni după prima noastră întâlnire, domnul Jean intră în biroul meu, în care Tchong dormea pe un scaun.

— Doamna Esterhazy şi-a uitat potaia. Tocmai a telefonat. Vrea să i-o duci.

— La naiba, am spus eu, de formă.

Vila, ocupată înainte de război de o familie israelită din Paris, se afla în parcul de la Hôtel des Cerfs. Tchong n-a apreciat deloc drumul pe bicicletă, sub braţul meu, şi n-a încetat să se agite. A trebuit să fac o parte din drum pe jos. O jupâneasă destul de frumuşică răspunse la sonerie.

— A, da, doamna l-a uitat…

A vrut să ia câinele, dar am refuzat, cu un aer posomorât.

— Cum adică, m-am chinuit o oră pe bicicletă şi…

— Mă duc să văd.

Reveni la capătul câtorva clipe.

— Doamna vă roagă să intraţi. Vrea să vă mulţumească.

Gräfin Esterhazy, îmbrăcată în griul acela discret care se potrivea atât de bine cu părul său alb, pe care-l purta în coc, apăru în uşa salonului în compania unui tânăr ofiţer german care-şi lua rămas-bun de la ea; îl cunoşteam bine din vedere: era interpretul statului-major, care îl însoţea adesea la Clos Joli pe colonelul Schtekker.

— La revedere, căpitane. Şi crede-mă, amiralul Horthy a ajuns regent fără să vrea. Popularitatea lui, deja mare după bătălia de la Otranto din 1917, a crescut într-atât după ce a zdrobit în 1919 revoluţia bolşevică a lui Béla Kun, încât el nu a putut decât să se încline în faţa voinţei populare…

Era pasajul din manualul de istorie pe care o auzisem pe doamna Julie recitându-l în bordelul ei, în 1940, pe când se pregătea pentru victoria germană.

— I se atribuie totuşi ambiţii dinastice, spuse căpitanul. L-a numit pe fiul său Istvan vice-regent…

Tchong se duse să se agite pe lângă stăpâna lui.

— A, iată-te!

Îmi zâmbi.

— Drăguţul de tine! L-am uitat. Veniţi, tinere, veniţi…

Ofiţerul sărută mâna contesei şi ieşi. Am urmat-o în salon. Erau, pe pian, faimoasele portrete „cu dedicaţie“ ale lui Horthy şi Salazar, pe care le remarcasem la Hôtel du Passage. Un portret al

mareşalului Pétain era pe perete. Lipsea doar portretul lui Hitler, pe care îl văzusem de asemenea „în aşteptare“, în strada Lepic.

— Da, ştiu, spuse doamna Julie, urmărindu-mi privirea. Dar îmi venea rău.

Aruncă o privire în antreu, apoi închise uşa.

— Frumosul căpitan o regulează pe jupâneasă, îmi spuse. Cu atât mai bine, poate fi de folos. Dar îmi schimb servitorii la fiecare două-trei luni. Este mai prudent. Întotdeauna sfârşesc prin a şti prea multe.

Deschise încă o dată uşa cu bruscheţe şi se uită afară. Nu era nimeni.

— Bine, e în regulă. Vino.

Am urmat-o în dormitorul ei. Schimbarea care se operase în ea în câteva minute era extraordinară. La Clos Joli, şi adineauri, cu ofiţerul german, era o doamnă distinsă, care se ţinea foarte dreaptă, cu capul sus, sprijinită în baston. În prezent, se lăsa cu greutate de pe un picior pe altul, ca un docher sub o povară strivitoare. Părea să fi adăugat douăzeci de kilograme şi ani în plus.

Se duse către o comodă, deschise un sertar şi scoase din el un flacon de parfum Coty.

— Poftim, ia asta!

— Parfum, doamna Ju…

— Nu-mi spune niciodată aşa, imbecilule! Să-ţi pierzi obişnuinţa asta, pentru că te poate apuca în cel mai prost moment. Nu este parfum. Omoară, dar îşi face efectul după patruzeci şi opt de ore. Ascultă-mă cu atenţie…

În felul acesta am aflat în iunie 1942 că generalul von Tiele, noul comandant al trupelor germane din Normandia, urma să dea la Clos Joli un dineu la care trebuia să participe şeful Luftwaffe, mareşalul Göring în persoană, o echipă de aşi de vânătoare, printre care Gerland, inamicul numărul unu al aviaţiei engleze, precum şi un număr de generali de cel mai înalt rang.

Prima noastră hotărâre, atunci când ziua şi ora dineului lui Göring ne-au fost cunoscute, a fost să dăm o mare lovitură. Nimic nu era mai simplu decât

să punem otravă în mâncare. Afacerea era totuşi prea importantă ca să o putem întreprinde doar la iniţiativa noastră, aşa încât am consultat Londra. Trebuia să prevedem totul, inclusiv evacuarea lui Duprat prin submarin în Anglia. Detaliile operaţiunii Călcâiul lui Ahile au fost relatate de atunci în mai multe rânduri, mai ales în memoriile lui Donald Simes, *Nopţile de foc*.

Mi-a fost încredinţată sarcina să-l conving pe Duprat şi l-am abordat pe acesta cu teamă. Meniul ales de generalul von Tiele conţinea, printre altele, rulou de fructe de mare cu trufe şi cu fistic. I-am expus, cu o voce, mărturisesc, destul de slabă, proiectul nostru.

Duprat refuză hotărât.

— Otravă în cârnaţii mei? Nu se poate.

— De ce?

Mă fulgeră cu privirea aceea albastră de oţel pe care o cunoşteam atât de bine:

— Pentru că ar fi rău.

Îmi întoarse spatele. Când am încercat să-l urmez cu timiditate la bucătărie, mă luă de umeri şi mă împinse afară, fără un cuvânt.

Din fericire, Londra ne-a trimis un mesaj prin care anula operaţiunea. Ajungeam să mă întreb dacă nu o interzisese de Gaulle în persoană, de grija prestigiului lui Clos Joli.

XXXIII

Vorbeam mai puţin cu Lila şi o vedeam mai puţin şi o ascundeam astfel mai mult de ochii celorlalţi: asta era atunci regula clandestinităţii. Din când în când, un camarad se lăsa prins, pentru că îşi asuma prea multe riscuri şi nu ştia să-şi ascundă raţiunea de a trăi. Înmagazinasem în memoria mea atâtea sute de adrese care se schimbau fără încetare, de coduri, de mesaje, de informaţii militare culese, încât Lila găsea acum acolo mai puţin loc, trebuia să se restrângă un

pic şi să trăiască mai puţin. Vocea ei îmi parvenea cu greutate, cu un accent de reproş, atunci când aveam mintea liberă pentru a o asculta, în loc să mă gândesc la ziua de mâine, la întâlniri, la arestări, la trădările posibile oricând.

— Dacă ai să continui să mă uiţi, va fi sfârşitul, Ludo. Sfârşitul. Cu cât ai să mă uiţi mai mult, cu atât voi deveni mai mult o amintire.

— Nu te uit. Te ascund, asta e tot. Nu te uit nici pe tine, nici pe Tad, nici pe Bruno. Ar trebui totuşi să înţelegi. Nu este momentul să le dezvălui germanilor raţiunea ta de a trăi. Ei te împuşcă pentru aşa ceva.

— Ai devenit atât de sigur pe tine, atât de liniştit. Râzi adeseori, ca şi cum nu mi s-ar putea întâmpla nimic.

— Atâta timp cât voi fi sigur şi liniştit, nu va putea să ţi se întâmple nimic.

— Ce ştii tu despre asta? Şi dacă sunt moartă?

Inima aproape că mi se opreşte atunci când aud murmurul acesta insidios. Dar nu este vocea Lilei. Este doar aceea a oboselii şi a îndoielii. Încă niciodată nu a trebuit să fac atâtea eforturi pentru a-mi conserva nesăbuinţa.

Nu neglijez nici un şiretlic, nici o şmecheriuţă. Noaptea, mă scol, pun apa la încălzit şi umplu cada. O baie caldă, ei visează la aşa ceva acolo, în pădurea lor înzăpezită, unde frigul este aşa de mare, încât găseşti în fiecare dimineaţă la rădăcina arborilor corbi îngheţaţi.

— Chiar că te gândeşti la toate, Ludo.

Ea este acolo, sub pleoapele mele, scufundată în apa caldă până la bărbie.

— Este greu, ştii. Foamea, zăpada… Eu, care am aşa o oroare de frig! Mă întreb cât timp o să mai putem rezista. Ruşii sunt în plină debandadă. Nimeni nu ne ajută. Suntem singuri.

— Ce face Tad?

— Îi comandă pe toţi partizanii din regiune. A ajuns o legendă.

— Şi Bruno?

Ea zâmbeşte.

— Sărmanul! Dacă l-ai fi văzut, cu o puşcă în mână… A rezistat câteva luni…

— Pentru a fi aproape de tine.

— Acum este la Varşovia, la profesorul lui de muzică. Are un pian.

Simt o mână pe umăr, care mă scutură zdravăn. Unchiul meu este acolo, în cenuşiul ploios al zilei.

— Sus, Ludo. S-a găsit un avion englez, aproape de mlaştinile de la Goigne. Nu era nimeni la bord. Echipajul probabil că rătăceşte în căutarea unui refugiu. Trebuie să încercăm să-i recuperăm.

Încă o lună, apoi alta. Realitatea din jurul nostru se face din ce în ce mai grea, din ce în ce mai implacabilă: toţi cei care imprimau ziarul *Clarté* au fost arestaţi, nimeni nu a scăpat. Sunt săptămâni de când nu am mai văzut-o pe Lila: m-am dus chiar să-l consult pe doctorul Gardieu, pentru a vedea dacă nu aveam ceva la inimă. Nu, nu aveam nimic.

Când descurajarea era prea mare, când forţele îmi lipseau şi când imaginaţia depunea armele, mă duceam la bătrânul meu profesor de franceză de la Cléry. Locuia într-o casă cu o grădiniţă care părea înghesuită în jurul celor doi arbori. Doamna Pinder ne făcea ceai şi ne servea în bibliotecă. Soţul ei mă punea să stau jos şi mă privea îndelung pe deasupra pince-nez-ului. Era fără îndoială ultimul om care purta mânecuţe. Încă se mai servea, pentru scris, de tocul Sergent din copilăria mea. Îmi spunea că în tinereţe visa să ajungă romancier, dar nu reuşise, adăuga el, decât o singură operă de imaginaţie, soţia sa. Doamna Pinder râdea, dădea ochii peste cap şi umplea ceştile. Există femei în vârstă pe care le regăseşti fetiţe după un gest, după un râs. Eu tăceam. Nu venisem pentru a vorbi, ci pentru a-mi regăsi liniştea; perechea aceasta care nu se părăsise niciodată mă liniştea prin permanenţa sa; aveam nevoie de durata aceea, de bătrâneţea aceea în doi, de promisiunea aceea. Casa nu era încălzită şi domnul Pinder stătea în spatele biroului său, cu paltonul aruncat pe umeri, cu un fular de flanelă în jurul gâtului şi împodobit cu o pălărie cu borduri largi;

doamna Pinder purta rochii bătrânicioase lungi până la glezne şi părul complet alb prins în coc; îi observam cu aviditate pe amândoi ca şi cum mi-ar fi anunţat viitorul. Visam la bătrâneţe, să ajung cu Lila în pragul vârstei mature. Tot ce era în mine îndoială, nelinişte şi aproape disperare se calma la vederea acestei bătrâne perechi fericite. Vedeam limanul.

— Oamenii continuă să râdă de Ambroise Fleury şi de zmeiele sale, îmi spuse domnul Pinder. Este un semn bun. Comicul are o mare calitate: este un loc sigur în care seriozitatea se poate refugia şi supravieţui. Ceea ce mă miră este că Gestapoul vă lasă în pace.

— Au venit deja să scotocească şi nu au găsit nimic.

Domnul Pinder zâmbi.

— Este o problemă pe care naziştii nu vor reuşi niciodată să o rezolve. Nimeni n-a reuşit genul acesta de cotrobăială. Ce mai face… iubita ta?

— Am primit multe încărcături paraşutate. Posturi de emisie-recepţie de un tip nou, cu un instructor. Şi arme. Numai la ferma familiei Gambier au fost ascunse o sută de pistolete, grenade şi broşuri incendiare… Fac şi eu tot ce pot.

Domnul Pinder îmi făcu un semn din cap pentru a-mi arăta că înţelege.

— Singurul lucru de care mi-e teamă pentru tine, Ludovic Fleury, este… reîntâlnirea voastră. Poate că nu voi mai fi de faţă, şi asta mă va scuti fără îndoială de multe decepţii. Franţa, când îşi va reveni, va avea nevoie nu numai de întreaga noastră imaginaţie, ci şi de mult imaginar. Tânăra aceasta pe care ai continuat să ţi-o imaginezi timp de trei ani cu atâta fervoare, atunci când ai s-o regăseşti… Va trebui să continui să o inventezi din toate puterile. Ea va fi cu siguranţă foarte diferită de cea pe care ai cunoscut-o… Luptătorii noştri din Rezistenţă, care aşteaptă din partea Franţei nu ştiu ce fel de revenire prodigioasă, vor râde adesea amar, şi atunci îţi vor da măsura…

— Lipsă de dragoste, am spus.

Domnul Pinder îşi sugea port-ţigaretul gol.

— Nimic ce nu este mai întâi o operă de imaginaţie nu merită chinul de a fi trăit, căci altfel marea nu ar mai fi decât apă sărată… Uite, eu, de exemplu, de cincizeci de ani nu am încetat niciodată să-mi inventez soţia. Nici măcar nu am lăsat-o să îmbătrânească. Ea probabil că este plină de defecte pe care le-am transformat în calităţi. Iar eu, eu sunt în ochii ei un om extraordinar. Ea n-a încetat niciodată să mă inventeze, de asemenea. În cincizeci de ani de viaţă comună, înveţi într-adevăr să nu te vezi, să te inventezi şi să te reinventezi cu fiecare zi care trece. Desigur, trebuie întotdeauna să iei lucrurile aşa cum sunt. Dar asta pentru a le veni mai bine de hac. Civilizaţia nu este decât o modalitate continuă de a veni de hac lucrurilor aşa cum sunt ele…

Domnul Pinder a fost arestat peste un an şi nu s-a mai întors din deportare; nici soţia lui, deşi ea nu a fost deportată. Mă duc deseori să-i văd, în căsuţa lor, iar ei mă primesc cu tot atâta gentileţe, deşi nu mai sunt acolo de mult timp, se pare.

XXXIV

În lupta clandestină la care luam parte pentru a grăbi întoarcerea Lilei, eram însărcinat mai ales cu legătura între camarazi; împreună cu André Cailleux şi Larinière, asiguram şi porţiunea normandă a filierei de evadare care îi găzduia şi îi făcea să treacă în Spania pe aviatorii aliaţi doborâţi, de fiecare dată când ne era posibil să ajungem la locul faptei înaintea germanilor. Doar pe parcursul lunilor februarie şi martie 1942 am reuşit să adunăm astfel cinci piloţi, din cei nouă care reuşiseră să aterizeze cu avionul sau să se paraşuteze la timp. La sfârşitul lui martie, Cailleux a venit să mă avertizeze că era un pilot de vânătoare ascuns aproape de ferma familiei Rieux; ascunzătoarea era bună, dar alde Rieux începeau să se neliniştească, mai ales bătrâna, care avea optzeci de ani şi se temea pentru ai săi. Ne-am

pus în mişcare încă din zori; era ceaţă. Pământul umed ni se lipea de tălpi; aveam de făcut douăzeci de kilometri, fără a mai socoti ocolişurile pentru a evita drumurile şi posturile germane. Mergeam în tăcere; doar când am fost aproape de fermă, Cailleux mă anunţă:

— Am uitat să-ţi spun…

Mi-a aruncat cumva pieziş o căutătură amicală, dar nu fără maliţiozitate:

— Poate că o să te intereseze. Este un aviator polonez.

Ştiam că existau numeroşi aviatori polonezi în escadrilele R.A.F., dar era pentru prima dată când unul dintre aceştia era cules de Rezistenţă. Tad, m-am gândit. Era absurd; nu exista cu adevărat nici o şansă, în ceea ce este numit uneori atât de tragic „calculul probabilităţilor“, să fie el. Speranţa ne joacă adeseori feste de genul acesta, dar din festele astea trăim, la urma urmei. Inima îmi înnebuni; m-am oprit o clipă şi am ridicat spre Andre Cailleux o privire imploratoare, ca şi cum ar fi fost între mâinile sale.

— Ce se întâmplă?

— El este, am spus.

— Care el?

Nu am răspuns. La un kilometru în spatele fermei, în pădure, era o cabană în care familia Rieux îşi făcea provizii de lemne; noi săpaserăm, la o sută de metri de acolo, un pasaj subteran care ducea la o ascunzătoare de arme ce servea şi de adăpost unor camarazi urmăriţi sau unor aviatori pe care reuşeam să-i recuperăm. Intrarea era ascunsă, la exterior, sub o grămadă de vreascuri. Am îndepărtat buturugile şi crengile; ridicând trapa, am coborât în tunelul de douăzeci de metri care ducea la adăpost. Era foarte întuneric; am aprins lanterna; aviatorul dormea pe o saltea, sub o cuvertură; nu vedeam decât ecusonul Poland pe mâneca uniformei gri, şi părul. Nu mi-a trebuit mai mult, dar ideea mi s-a părut atât de imposibilă, atât de nebunească, încât am dat buzna

spre cel care dormea şi, trăgând de cuvertură, am îndreptat lanterna spre faţa lui.

Am rămas aplecat deasupra lui, cu capătul cuverturii în mână, convins că o dată în plus blestemata mea de memorie resuscita trecutul.

Nu era o iluzie.

Bruno, blândul Bruno, atât de neîndemânatic, mereu pierdut în reveriile sale muzicale, era acolo, în faţa mea, în uniforma lui de aviator englez.

Nu am avut nici măcar puterea să mă mişc. Cailleux a fost cel care a trebuit să-l zgâlţâie ca să-l trezească.

Bruno s-a ridicat cu încetineală. Nu m-a recunoscut, în obscuritatea aceea. Doar când mi-am fixat pe figură fascicolul luminos al lanternei, l-am auzit murmurând:

— Ludo!

M-a îmbrăţişat. Nu am putut nici măcar să răspund la îmbrăţişarea lui. Aveam un nod în gât. Dacă Bruno reuşise să ajungă în Anglia, înseamnă că Lila trebuia să se găsească tot acolo. Am întrebat în cele din urmă, cu o voce înspăimântată, pentru că de data aceasta riscam să ştiu:

— Unde este Lila?

Scutură din cap.

— Nu ştiu, Ludo. Nu ştiu.

Era o astfel de milă şi o astfel de tandreţe în privirea sa, încât l-am înşfăcat de umeri şi l-am zgâlţâit:

— Spune-mi adevărul! Ce s-a întâmplat cu ea? Nu încerca să-mi ascunzi.

— Calmează-te! Nu ştiu, nu ştiu nimic. Am părăsit Polonia la câteva zile după tine ca să mă duc la concursul de pian, în Anglia. La Edinburgh. Poate că-ţi aduci aminte…

— Îmi aduc aminte de toate.

— Am ajuns în Anglia cu două săptămâni înainte de izbucnirea războiului. De atunci, am făcut tot ce-am putut pentru a afla ceva… Ca şi tine, fără îndoială… Nu am reuşit.

Îi venea greu să vorbească.

— Dar ştiu că trăieşte… că se va întoarce. Şi tu, nu-i aşa?

— Da, se va întoarce.

Zâmbi, pentru prima dată.

— De altfel, ea nu ne-a părăsit niciodată…

— Niciodată.

Îşi ţinea în continuare mâna dreaptă pe umărul meu şi m-am liniştit încetul cu încetul la contactul acesta frăţesc. Vedeam pe pieptul lui panglicile decoraţiilor.

— Ia te uită!

— Ce vrei, a spus el, uneori te schimbi, sub impactul nenorocirii. Chiar şi un pacifist visător poate deveni om de acţiune. Încă de la începutul războiului m-am angajat în aviaţia engleză. Am ajuns pilot de vânătoare.

Ezită şi apoi spuse, cu puţină jenă, ca şi cum îi lipsea modestia:

— Am şapte victorii. Ei da, bătrâne Ludo, vremea muzicii a trecut.

— Va reveni.

— Nu pentru mine.

Îşi retrase mâna de pe umărul meu şi o ridică. Avea o proteză: îi lipseau două degete. Se uita la proteză zâmbind.

— Încă un vis de-al Lilei care-şi ia zborul, spuse. Îţi aduci aminte? Noul Horowitz, noul Rubinstein…

— Şi poţi pilota cu asta?

— A, foarte bine. Am repurtat patru victorii cu asta… Cât priveşte ce voi face cu viaţa mea după… Asta e o cu totul altă problemă. Dar războiul va mai dura multă vreme şi poate că e o întrebare care nu se va mai pune.

Am rămas împreună două zile. Cu nişte excelente documente germane, pe care i le-a procurat fiica doamnei Esterhazy, ne-am asumat câteva riscuri, printre care acela de a dejuna la Clos Joli. Chipul lui Marcellin Duprat când îl văzu în faţa sa pe „tânărul minune“, după cum îi spunea cândva lui Bruno, a fost pentru mine unul dintre deliciile cele mai savuroase ale locului, pe care stăpânul său cu

siguranţă nu-l prevăzuse în meniu. Era acolo surprindere, plăcere şi de asemenea o doză bună de teamă, în vreme ce trăgea cu coada ochiului spre ofiţerii germani şi şeful miliţiilor din Evreux, aşezaţi la masă în „rotondă“.

— O, dumneavoastră sunteţi! a fost tot ce a putut spune.

— Squadron-leader Bronicki are şapte victorii la activ, am spus eu, fără să scad prea mult vocea.

— Taci, nătărăule, scrâşni Duprat, încercând în acelaşi timp să zâmbească.

— Se întoarce în Anglia pentru a continua lupta, am adăugat eu, ridicând vocea.

Nici măcar nu ştiam dacă bravul Marcellin surâdea, sau îşi arăta colţii.

— Nu rămâneţi ţepeni acolo, Dumnezeule! Veniţi!

Ne-a dus „la babord“, după cum spunea el, şi ne-a plasat la o masă, cea mai puţin vizibilă din sală.

— Toţi nişte nebuni, alde Fleury, mormăi el.

— Dacă nu ar fi existat nebunie, domnule Duprat, Franţa ar fi dat colţul. Cu dumneavoastră în frunte.

Nu am mai vorbit despre Lila. Ea era acolo, cu noi, atât de prezentă, încât dacă vorbeai despre ea o alungai. Bruno îşi arăta admiraţia pentru Anglia, îmi istorisea despre viaţa acestui popor care urma să câştige războiul pentru că în 1940 nu a vrut să înţeleagă că îl pierduse.

— Şi şi-au păstrat întreaga gentileţe şi bună dispoziţie. Niciodată nici o urmă de animozitate faţă de străinii aceştia care suntem şi care nu se dau în lături să se culce cu surorile şi soţiile soldaţilor englezi care se bat peste mări şi ţări. Şi cu francezii cum merge?

— Îşi revin. Am luat-o zdravăn peste bot şi ne trebuie ceva timp.

Marcellin Duprat veni să ne dea târcoale în două rânduri, cu un aer în acelaşi timp neliniştit şi puţin vinovat.

Mâncam puicuță împănată cu sos Fleurette.

— Vedeţi că fac faţă, îi spuse lui Bruno.

— Este foarte bun. La fel de bun ca odinioară. Bravo!

— Să le spui asta, acolo. Pot să vină. Vor fi bine primiţi.

— Am să le spun.

— Dar să nu rămâneţi prea mult…

Poate că a vrut să spună „să nu întârziaţi prea mult“. Trebuia să-i lăsăm beneficiul îndoielii.

A doua oară, după ce privi cu prudenţă de jur împrejur, îl întrebă pe Bruno:

— Şi familia dumneavoastră? Aţi aflat ceva?

— Nu.

Duprat oftă şi se îndepărtă.

După masă, ne-am dus liniştiţi la Măgură. Unchiul meu era afară, fumându-şi pipa. Nu a părut mirat atunci când l-a recunoscut pe Bruno.

— Ei bine, totul se întâmplă, spuse el, ceea ce dovedeşte că visătorii au uneori ultimul cuvânt şi că nu toate visurile cad întotdeauna în nas.

L-am informat că Bruno ajunsese pilot în Anglia, că avea şapte victorii la activ şi că peste zece zile urma să-şi reia locul în luptă. Strângându-i mâna, unchiul trebuie să-i fi simţit cele două degete de oţel ale protezei: i-a aruncat o privire rapidă şi îndurerată. După care a fost cuprins de un acces de tuse care l-a făcut să-i apară lacrimi în ochi.

— Fumez prea mult, mormăi el.

Bruno ceru să vadă zmeiele, iar unchiul îl duse în atelier, unde câţiva copii îşi făceau de lucru cu hârtie şi cu borcane de clei.

— Le-aţi văzut deja pe toate, spuse Ambroise Fleury. Nu fac altele noi în clipa aceasta, şi mă limitez la cele vechi; în vremurile pe care le trăim, avem mai puţină nevoie de inovaţii decât de amintiri. Şi nu le mai pot face să zboare. Germanii nu le lasă suficientă înălţime. Le-au limitat mai întâi la treizeci, apoi la cincisprezece metri, iar acum mai că ar cere ca zmeiele mele să se târască. Se tem ca pe cer să nu servească drept punct de reper pentru aviatorii aliaţi şi poate că văd în asta şi cine ştie ce mesaj codat

pentru membrii Rezistenţei. De altfel, nici nu greşesc întru totul.

Mai tuşi o dată îndelung, cu stânjeneală, iar Bruno se grăbi să răspundă la întrebarea aceea neformulată:

— Din păcate, nu am nici o ştire despre familia mea. Dar nu sunt neliniştit pentru Lila. O vom revedea.

— Noi suntem cu toţii foarte siguri de asta aici, a spus unchiul, strecurându-mi o privire.

Am mai rămas încă o oră la Măgură şi tutorele meu l-a rugat pe Bruno să ia legătura cu prietenul său Lord Howe şi să-i transmită din partea lui toată prietenia şi gratitudinea lui Ambroise Fleury pentru membrii Zmeielor Angliei, cărora „secţia locală“ de la Cléry le trimitea salutul frăţesc.

— Este extraordinar cum au rezistat, singuri, în 1940.

Şi apoi scoase fraza aceea niţel comică, şi care m-a mirat, venind de la un om atât de modest:

— Sunt fericit că am servit la ceva, spuse.

Bruno porni prin Spania chiar în seara aceea şi după două săptămâni am primit un „mesaj personal“ de la BBC, prin care se confirma sosirea sa în Anglia: „Virtuozul şi-a reluat locul la pian.“

Întâlnirea noastră m-a zguduit profund. Era ca un prim anunţ al sfârşitului imposibilului, o promisiune a unei alte reveniri. Nu că n-aş fi văzut în această sfidare a calculului probabilităţilor un semn binevoitor al lui Dumnezeu. Aşa necredincios cum eram, mă gândeam adesea la Dumnezeu, căci erau nişte vremuri în care, mai mult ca oricând, omul avea nevoie de toate înfăptuirile sale frumoase. Am repetat-o deja, ca pentru a mă scuza, că, prins de acţiunea care trebuia să-i grăbească întoarcerea, simţeam din ce în ce mai puţin prezenţa fizică a Lilei alături de mine, şi chiar şi în asta vedeam un semn bun, ca în vremea când, de la Grodek, ea încetase să-mi mai scrie, pentru că reunirea noastră era iminentă. Mi se părea că în orice clipă uşa se putea deschide şi… Nu era decât o incantaţie, şi tot ceea ce schimbă aceasta au fost raporturile mele cu uşile. Mai sigur de

supravieţuirea ei, nu trebuia să o mai inventez şi mă mulţumeam cu amintirea. Îmi aduceam aminte plimbările noastre pe malul Balticii, atunci când Lila visa la ea însăşi cu atâta frustrare şi fervoare.

— Singura modalitate de a o scoate la capăt este să scriu o operă genială. Nici o femeie n-a scris încă *Război şi pace*. Poate că asta ar trebui să fac…

— Tolstoi a scris-o deja.

— Destul, Ludo! De fiecare dată când încerc să fac ceva cu viaţa mea, tu mă împiedici. La naiba!

— Lila, nu am deloc intenţia de a deveni prima femeie Tolstoi, dar…

— Şi ironia, acum! Asta mai lipsea!

Râdeam. Eram aproape fericit. Îmi extrăgeam din memorie forţa aceea, după cum spunea Ambroise Fleury, „care le trebuie francezilor pentru a face să urce în fiecare dimineaţă soarele la orizont“.

XXXV

Odată cu înmulțirea sabotajelor, germanii începeau să vadă peste tot „agenţi inamici“, o obsesie comparabilă cu „spionita“ care pusese stăpânire în 1939–1940 pe francezi. Ocupantul îşi strângea laţul şi chiar şi Duprat a avut necazuri. Cu toate acestea, şeful Gestapoului din Normandia, Grüber, era un vizitator frecvent al lui Clos Joli. Cred că el se interesa mai degrabă de raporturile pe care le întreţineau ofiţerii superiori ai Wehrmacht-ului cu personalităţile franceze.

Grüber era un om gras, blonziu, cu părul tuns perie şi cu tenul palid. Mi se întâmplase să-l studiez în timp ce degusta una dintre specialităţile locului şi fusesem frapat de aerul său în acelaşi timp atent şi dispreţuitor. La unii germani, cum ar fi generalul von Tiele sau Otto Abetz, oameni de înaltă cultură, exista deseori, în privire, în expresie, o admiraţie amestecată cu satisfacţie profundă, ca şi cum, după ce cuceriseră Franţa, veneau să se aşeze la masă la

noi pentru a o savura în toată incomparabila ei unicitate. Cred că pentru numeroşi germani Franţa a fost şi rămâne un loc de delectare, menit în totalitate acestei sarcini. Eram aşadar obişnuit cu toată gama de expresii cu care cuceritorii noştri degustau fie şi un simplu *coq au vin* sau cartofii *duchesse*. Cât priveşte ceea ce se petrecea cu adevărat în mintea lor, nu ştiam nimic. Poate că exista acolo vreun rit simbolic, nu prea diferit, la urma urmelor, de cel al marilor civilizaţii ale trecutului, incaşii sau aztecii, când învingătorul smulgea inima celui învins şi o mânca, cu scopul de a-i poseda sufletul şi spiritul. Dar figura pe care o făcea Grüber atunci când mesteca era foarte diferită de ceea ce mă obişnuisem să văd. Era acolo, după cum am spus-o, o atenţie bănuitoare şi puţin dispreţuitoare sau, în orice caz, sardonică, a unui om care nu se lăsa uşor impresionat. Lucien Duprat a fost cel care a găsit cuvântul potrivit:

— Uită-te la el. El anchetează. Se întreabă cum s-a făcut să…

Era exact. Cred că mulţi dintre germanii staţionaţi în Franţa în timpul ocupaţiei se întrebau, şi ei, „cum s-a făcut să“.

Era totuşi greu de înţeles soiul de fascinaţie pe care-l exercita Clos Joli asupra unui om atât de incult precum Grüber. Exprimarea lui Duprat – „îşi miroase duşmanul“ – nu mi se părea că ţine deloc cont de caracterul primar al personajului, cu atât mai mult cu cât nu înceta să proclame că stabilimentul era „un loc al decadenţei“.

Marcellin Duprat nu făcea niciodată eforturi pentru el, deşi îşi asigura aprovizionarea stabilimentului cu desconsiderarea tuturor regulamentelor în vigoare. Se ştia protejat de sus şi este sigur că, încă de la începutul ocupaţiei, germanii se străduiseră să menajeze elitele franceze şi să-şi asigure concursul acestora. Pentru Duprat, explicaţia acestei politici era simplă: conducătorii Marelui Reich vorbeau despre „refacerea Europei“ şi se străduiau să arate că, în sânul acestei Europe, Franţa

va ocupa un loc care îi revenea de drept. Dar dacă presupuneai că Grüber ar fi avut consemne severe referitoare la stabiliment şi că le-ar fi respectat fără tragere de inimă, era greu de explicat aerul ranchiunos şi aproape duşmănos cu care degusta un pateu de stridii, ca şi cum ar fi existat la fundul acestuia vreo sfidare adresată credinţei sale de nazist. După Duprat, care îl studia uneori cu un aer batjocoritor, el se comporta ca un om căruia i se administrau în acelaşi timp înfrângeri pe frontul rusesc şi pe frontul de Vest.

În orice caz, nimeni nu se aştepta la ceea ce a făcut, în pofida tuturor ordinelor privitoare la „colaborare“: pe 2 martie 1942, îl arestă pe Marcellin Duprat.

Restaurantul îşi închise porţile timp de o săptămână şi afacerea luă asemenea proporţii, încât după război s-au găsit telegrame indignate ale lui Abetz către Berlin, printre care una, citată de Sterner: „Führer-ul însuşi a dat totuşi ordine pentru ca locurile însemnate ale istoriei Franţei să fie respectate“.

Duprat reveni după săptămâna sa de închisoare furios şi destul de mândru – „Uite că le fac faţă“ –, dar refuză să ne spună cărui fapt datora interogatoriul făcut de Grüber şi detenţia. La Cléry se credea că era vorba de piaţa neagră şi de o creştere a tarifelor mituirilor, la care Marcellin ar fi refuzat să se ralieze. Mai exista şi faptul că Duprat era protejatul lui von Tiele, iar raporturile dintre nazişti şi „casta“ de la Wehrmacht se deteriorau foarte repede începând cu vremea aceea. În ce mă priveşte, eram convins că Grüber voise să le aducă aminte unora şi altora cine era adevăratul stăpân la Clos Joli.

Unchiul meu părea să aibă o altă idee în această privinţă. N-am ştiut niciodată dacă i-a jucat acest renghi prietenului său Marcellin în mod deliberat sau nu, dar îi plăcea foarte mult să râdă. Poate că, pur şi simplu, băuse un pahar în plus cu nişte prieteni, atunci când le-a aruncat, la tejgheaua de la Petit-Gris:

— L-au interogat zi şi noapte pe Marcellin. S-a ţinut bine.

— Dar ce voiau să afle? întrebă domnul Meunier, patronul.

Unchiul îşi mângâie mustaţa.

— Reţeta, la naiba, spuse el.

Se înstăpâni o tăcere prelungă. Erau acolo, în afară de patron, vecinul nostru, Gaston Cailleux, şi Antoine Vaille, cel al cărui fiu este acum pe monumentul închinat morţilor.

— Ce reţetă? întrebă în cele din urmă domnul Meunier.

— Reţeta, repetă unchiul. Nemţii voiau să ştie cum se face: iepurele de câmp cu oţet de zmeură, pieptul de pui de pasăre catedrala Chartres, în sfârşit, întregul meniu, ce mai. Ei bine, afurisitul de Marcellin a refuzat să vorbească. L-au făcut să suporte cele mai mari chinuri, baia şi celelalte, dar s-a ţinut tare. Nu a dezvăluit nici măcar reţeta supei cu trei sosuri. Copii, sunt unii care spun tot de la prima durere, dar pe Marcellin al nostru l-au omorât pe jumătate şi nu a vorbit.

Cei trei bătrâni se amuzau pe cinste. Unchiul nici nu a fost nevoie să le facă cu ochiul.

— Eu eram sigur că Marcellin nu avea să vorbească, spuse Cailleux. Reţeta de la Clos Joli e sfântă. Și totuşi e frumoasă chestia.

— Suntem emoţionaţi la culme, spuse Vaille.

Patronul le umplu paharele.

— Trebuie să o spunem peste tot, murmură unchiul.

— Şi încă cum! răcni Vaille. Trebuie ca nepoţii voştri să o povestească nepoţilor lor şi aşa mai departe.

— Da, şi aşa mai departe, aprobă Cailleux. Îi suntem datori aşa ceva.

— Trebuie ceea ce trebuie, trase concluzia unchiul.

Istoria marelui bucătar francez care a refuzat să le dea meniul său germanilor, chiar şi sub tortură, a fost publicată, poate vă aduceţi aminte, în septembrie

1945, de ziarul armatei americane *Stars and Stripes*. A avut un răsunet considerabil în America. Atunci când a fost întrebat despre aceasta Marcellin Duprat în persoană, acesta ridică din umeri. „Se povestesc vrute şi nevrute. Ceea ce este adevărat este că eu reprezentam în ochii naziştilor ceva ce nu puteau suporta: o Franţă invincibilă care urma să se mai salveze o dată. Asta-i tot. Atunci, au vrut să-mi arate ei. În ce priveşte restul… Vă spun că se povestesc vrute şi nevrute.“

— Eşti prea modest, Marcellin, îi spunea unchiul meu.

Mi s-a întâmplat să fiu de faţă la începutul „legendei“, atunci când Duprat se mânia şi nega „toate balivernele astea“. Unchiul meu Ambroise îi punea atunci mâinile în jurul umerilor şi spunea cu gravitate:

— Haide, haide, Marcellin. Există lucruri care sunt deasupra noastră, a tuturor. Puţină smerenie. Clos Joli a trăit ani teribili şi are nevoie să se repună pe picioare.

Marcellin Duprat mai bodogăni ceva vreme, după care lăsă de la el.

XXXVI

La 27 martie 1942, era frig şi înnorat. Aveam de asigurat un transport la Verrières, la zece kilometri de Cléry: două posturi noi de recepţie de tipul AMK II, plus un număr de „curiozităţi“, cum ar fi balegă de capră care exploda cu întârziere şi ţigări incendiare, totul ascuns între scânduri şi sub paie: luasem materialul acesta de la familia Buis; doctorul Gardieu îmi împrumutase brişca şi calul Clémentin mergea cu spor; de formă, plasasem câteva zmeie pe paie; atelierul lui Ambroise Fleury încă mai era bine văzut şi figura chiar pe lista „activităţilor recomandabile“ a Comisariatului pentru Tineret, după cum ne-a încredinţat primarul din Cléry în persoană.

Drumul meu trecea pe şoseaua care mergea de-a lungul conacului de la Jars; ajungând în faţa intrării, mi-am dat seama că poarta era larg deschisă. Aveam faţă de conac o atitudine destul de ciudată de proprietar, sau, mai exact, de „paznic al memoriei“. Nu admiteam intruziunile, ştiind în acelaşi timp că nu o mai puteam face. L-am oprit pe Clémentin, am coborât şi am pornit pe aleea principală. Erau de făcut o sută de metri. Eram la vreo douăzeci de paşi de bazin, când am zărit un om aşezat pe banca de piatră, la dreapta, sub castanii desfrunziţi. Stătea cu capul plecat şi avea nasul înfundat în gulerul de blană al paltonului: ţinea în mână un baston cu care lăsa urme pe pământ. Era Stas Bronicki. Nu am simţit nici o emoţie; inima nu mi-a luat-o razna; ştiusem întotdeauna că viaţa nu era lipsită de sens şi că făcea tot ce-i sta în putinţă, chiar dacă i se mai întâmpla să dea greş. Se întorseseră. M-am apropiat. Bronicki nu păru să mă vadă. Se uita la picioarele lui. Inscripţionase mai multe cifre cu vârful bastonului şi pe una dintre ele împinsese una dintre frunzele moarte căzute din castan.

Mercedesul lui von Tiele era oprit în faţa ruinelor conacului; mărăcinii crescuseră pe verandă şi pe scara pe jumătate prăbuşită; acoperişul şi podul dispăruseră. Toate etajele superioare arseseră; nu rămânea intactă, înnegrită de foc, decât partea de jos a faţadei, în jurul intrării, cu ferestrele goale. Singurele încăperi care scăpaseră flăcărilor erau acelea de la parter. Uşa fusese smulsă din ţâţâni de vreun vânător de lemne pentru iarnă.

Am auzit râsul Lilei.

Am încremenit. I-am văzut ieşind mai întâi pe Hans şi pe generalul von Tiele; încă o clipă, şi am văzut-o pe Lila. Am făcut un pas sau doi şi ea m-a zărit. Nu a părut surprinsă. Am rămas nemişcat. Apariţia aceea avea ceva atât de simplu şi atât de firesc, încât nu pot spune, nici astăzi, dacă absenţa şocului a fost efectul unui şoc atât de puternic, încât m-a golit de orice senzaţie. Mi-am scos cascheta, ca un servitor.

Lila purta o canadiană albă şi o beretă; ţinea sub braţ câteva cărţi. Coborî scările, se apropie de mine şi-mi întinse o mână înmănuşată, zâmbind.

— Bună ziua, Ludo. Sunt încântată să te revăd. Tocmai îmi propuneam să-ţi fac o vizită. Ce mai faci?

Am rămas mut. De data aceasta începeam să simt urcând în mine o stupoare care se transforma în teamă şi chiar în panică.

— Bine. Tu?

— Ei, cu toate ororile acestea, cu tot ceea ce se petrece, pot spune că am avut noroc. În afară de tata, care este… În sfârşit, este o chestie medicală şi credem că se va aranja. Mă ierţi că încă n-am venit la Măgură, dar să ştii că voiam s-o fac.

— A, bine.

Totul era atât de politicos, atât de monden, încât începeam să am impresia unui coşmar.

— Am venit aici pentru a vedea ce a mai rămas, spuse ea.

Cred că vorbea despre conac.

— A ars aproape totul; dar am regăsit câteva cărţi. Un Proust, un Mallarmé, un Valéry… Nu a rămas mare lucru.

— Nu.

Am murmurat:

— Dar o să revină.

— Poftim? Ce vrei să spui?

— O să revină.

Râse.

— Tu nu te-ai schimbat. Ai rămas un pic ciudat.

— Sufăr de un exces de memorie, după cum ştii.

Păru contrariată, puţin tulburată, dar îşi reveni repede şi mă privi cu gentileţe.

— Ştiu. Nu trebuie. Evident, cu atâtea… nenorociri, trecutul devine cu atât mai fericit cu cât se îndepărtează mai mult.

— Da, aşa este. Şi… Tad?

— El a rămas în Polonia. Nu a vrut să plece. Este în Rezistenţă.

Von Tiele şi Hans erau la doi paşi şi ne auzeau.

— Am ştiut întotdeauna că Tad urma să facă lucruri mari, spuse Lila. De altfel, cu toţii am crezut lucrul ăsta. Este unul dintre oamenii care vor lua într-o zi în mână destinul Poloniei… În sfârşit, a ceea ce va rămâne din ea.

Von Tiele se întorsese cu discreţie.

— Te-ai gândit puţin la mine, Ludo?

— Da.

Privirea ei se pierdu pe undeva printre coroanele copacilor.

— Era o altă lume, spuse ea. S-ar spune că au trecut secole de atunci. Bine, nu vreau să-i mai reţin pe prietenii mei. Ce mai face unchiul tău?

— Continuă.

— Tot cu zmeiele?

— Tot. Dar nu mai are dreptul să le facă să zboare la înălţime acum.

— Îmbrăţişează-l din partea mea. Ei bine, pe curând, Ludo. Am să trec să te văd. Avem aşa de multe să ne spunem. Nu ai fost mobilizat?

— Nu. Am fost reformat. Se pare că sunt niţel nebun. Moștenire de familie.

Îmi atinse uşor braţul cu vârful degetelor şi se duse să-l ajute pe tatăl ei să urce în maşină. Se aşeză între el şi generalul von Tiele. Hans se instală la volan.

Auzeam corbii râzând.

Lila îmi făcu un semn cu mâna. Am răspuns. Mercedesul dispăru la capătul aleii.

Am rămas acolo mult timp, încercând să mă regăsesc. Am simțit că nu mai sunt nici acolo, nici în altă parte, nicăieri, iar apoi un lent val de disperare. Am luptat. Nu voiam să trădez. Disperarea este întotdeauna o supunere.

Năucit, încremenisem cu cascheta în mână, şi pe măsură ce treceau minutele, impresia de irealitate se accentua în faţa ruinelor acelora, în parcul acela fantomatic cu arbori albi de promoroacă, unde totul se scălda în imobilitate şi absenţa vieţii.

Nu era adevărat. Nu era posibil. Imaginaţia îmi jucase o festă, ea mă torturase, ca să se răzbune pentru tot ce-i solicitasem de atâţia ani de zile. Încă una dintre viziunile acelea, unul din visurile acelea cu ochii deschişi cărora mă abandonam cu atâta uşurinţă şi care şi-a bătut joc de mine. Apariţia aceea, atât de mondenă, atât de indiferentă şi atât de îndepărtată de cea care trăise aproape patru ani cu aşa o intensitate în memoria mea nu putea fi Lila. Detaşarea vocii, chiar politeţea cu care se întreţinuse cu mine, absenţa oricărei urme a trecutului nostru în albastrul puţin rece al privirii – nu, nimic din acestea nu avusese loc, boala mea se agravase din cauza singurătăţii şi, pentru că îmi cultivasem prea mult „nebunia“, ajunsesem să plătesc preţul. O fantasmă oribilă, sub efectul epuizării nervoase şi a unei descurajări trecătoare.

Am reuşit în sfârşit să mă smulg din împotmolirea mea şi m-am îndreptat spre poartă.

Tocmai făcusem câţiva paşi, când am zărit banca pe care crezusem că îl văd pe Stas Bronicki şezând, trasând cu capătul bastonului pe pământ cifrele ruletei sale imaginare.

De-abia dacă am îndrăznit să plec ochii, să mă uit, să fiu sigur.

Cifrele erau într-adevăr acolo, cu o frunză pusă pe numărul 7.

Am reuşit, de-abia conştient de ceea ce făceam, să efectuez livrarea încărcăturii mele la Verrières şi să mă întorc acasă. Unchiul era la bucătărie. Băuse puţin. Era aşezat lângă foc, mângâind pisoiul, care-i dormea pe genunchi. Îmi venea greu să vorbesc.

— …ea nu m-a părăsit nici o clipă de când a plecat, şi acum când s-a întors, este altcineva…

— Măi băiete! Ai inventat-o prea mult. Patru ani de absenţă îi lasă imaginaţiei un prea mare spațiu de manevră. Visul a coborât pe pământ şi asta provoacă întotdeauna pagube. Chiar şi ideile încetează să se mai adune atunci când se întrupează. Când Franţa îşi va reveni, ai să vezi ce feţe o să facă! Se va spune: nu este cea adevărată, este alta! Germanii ne-au dat multă imaginaţie. Atunci când ei o să plece, regăsirea va fi crudă. Dar ceva îmi spune că tu ai s-o regăseşti pe iubita ta. Dragostea are geniu şi are darul de a înghiţi tot. În ce te priveşte, ai crezut că trăieşti din memorie, dar ai trăit mai ales din imaginaţie.

Râse.

— Nu tratezi o femeie cu imaginație.

La ora unu dimineaţa, eram în picioare la fereastră, cu obrajii arzând, aşteptând din partea nopţii nu ştiu ce fel de mângâiere maternă. Am auzit o maşină, o tăcere lungă, scara care scârţâia, uşa care se deschidea în spatele meu. M-am întors: unchiul adăstă doar o clipă, cu lampa în mână, apoi dispăru şi am văzut-o pe Lila. Hohotea de plâns şi gemea. O lamentaţie, ca pentru a se scuza, pentru că nimeni nu avea dreptul la atâta supărare, la atâta nenorocire. M-am aruncat spre ea, dar m-a respins.

— Nu, Ludo. Nu mă atinge. Mai târziu, poate, mai târziu. Trebuie mai întâi să ştii… să înţelegi…

Am luat-o de mână. S-a aşezat pe marginea patului, ghemuită în canadiana ei, cu mâinile împreunate cuminte pe genunchi. Tăceam. Se auzea afară cum trosneau ramurile de ger. În privirea ei era

o expresie întrebătoare aproape rugătoare şi ezitantă, ca şi cum încă se îndoia că poate avea încredere în mine. Aşteptam. Ştiam ceea ce o făcea să ezite. Fără îndoială că eram tot acel Ludo pe care îl cunoscuse, micul ţăran normand care petrecuse cei trei ani ai războiului pe lângă unchiul său şi zmeiele sale, şi care nu putea să o înţeleagă. În tot ceea ce avea să-mi zică, cuvintele „Înţelegi, Ludo? Înţelegi?“ reveneau de altfel fără încetare, pe un ton neliniştit şi aproape disperat, ca şi cum ar fi fost convinsă că mărturisirile acelea, confesiunea aceea, erau dincolo de tot ce puteam eu concepe, accepta şi, încă şi mai puţin, ierta.

Îmi mai aruncă o privire imploratoare, apoi începu să vorbească şi am simţit că avea nevoie să vorbească nu atât ca să aflu eu, cât ca să uite ea.

Ascultam. Eram aşezat la celălalt capăt al patului şi ascultam. Tremurând un pic, dar trebuia să ţin seama de starea lucrurilor. Fuma ţigară de la ţigară şi eu îi ofeream foc. Lampa cu gaz ne unea umbrele pe perete.

La 1 septembrie 1939, la ora 4 şi 45, cuirasatul german *Schleswig-Holstein*, fără declaraţie de război, deschisese focul asupra garnizoanei poloneze de pe peninsula Grodek. În orele şi zilele care au urmat, restul afacerii a fost desăvârşit de către aviaţie.

— Am fost cu toţii prinşi sub bombardament… Tad a reuşit să ajungă la grupul său de luptă, ştii, cel care ţinea reuniuni politice când erai la noi…

— Îmi aduc aminte.

— Bruno plecase în Anglia… Am reuşit să ne adăpostim la o fermă… Tata era în stare de şoc, mama complet isterică… Din fericire am întâlnit un ofiţer german care era un gentleman…

— Mai sunt şi din ăştia.

Îmi aruncă o privire temătoare.

— Trebuia înainte de toate să supravieţuiesc, să-i salvez pe ai mei… Înţelegi, Ludo? Înţelegi?

Înţelegeam.

— Legătura care a durat trei luni… El a fost după aceea trimis în altă parte şi…

Tăcu. Nu am întrebat-o: şi după el, cine? Câţi alţii? Cu memoria mea a dracului, nu ţineam cu adevărat să deschid genul acesta de contabilitate. Trebuia înainte de toate să supravieţuiască, să-i salveze pe ai săi…

— Dacă Hans nu ne-ar fi găsit – am reuşit să ne refugiem la Varşovia –, nu ştiu ce am fi ajuns… El făcuse campania din Franţa şi a cerut să fie mutat în Polonia, doar pentru a se ocupa de noi…

— De tine.

— Voia să se căsătorească cu mine, dar naziştii interziceau căsătoriile cu poloneze…

— Şi când mă gândesc că aş fi putut să-l ucid! am spus. Mai întâi, atunci când m-a atacat la Vieille-Source, când eram copii, şi după aceea cu ocazia duelului nostru la Grodek… Hotărât lucru, există un Dumnezeu cumsecade!

Nu ar fi trebuit să pun atâta sarcasm în voce. Cedam facilităţii.

Ea mă studia.

— Te-ai schimbat, Ludo.

— Iartă-mă, draga mea.

— Când Hitler a atacat Rusia, Hans l-a urmat pe generalul von Tiele pe frontul de la Smolensk… Am reuşit să ne refugiem în România… La început, ne-au mai rămas câteva bijuterii, dar după aceea…

Fusese metresa unui diplomat român, apoi a unui doctor care o îngrijise: un avort care era cât pe ce s-o coste viaţa…

— Înţelegi, Ludo? Înţelegi?

Înţelegeam. Trebuia să supravieţuieşti, să-i salvezi pe ai tăi. Îşi făcuse „prieteni“ în mediul diplomatic. Mama şi tatăl ei nu duceau lipsă de nimic. În concluzie, ieşise cu bine din această istorie a supravieţuirii.

— În 1941, am putut obţine în cele din urmă vizele pentru Franţa, graţie cuiva de la ambasadă pe care… pe care îl cunoşteam… Dar nu mai aveam nici o leţcaie…

Tăcu.

Simţeam crescând în mine o linişte surâzătoare, de parcă aș fi știut că, în ceea ce era esenţial, nu ni se putea întâmpla nimic. N-aş fi în stare, de altfel, să explic ce înţeleg prin „esenţial“ şi, pentru că nu ştii niciodată cum iubesc ceilalţi, nu voiam să am aerul că mă laud. Abia dacă imaginea frumosului nostru Patrumări, atât de magnific pe cerul albastru, apoi dispărut, apoi regăsit, plin de răni şi cucuie, sfărâmat şi deşirat, mi-a trecut prin minte. Nu ştiu dacă suferinţa trezise în mine vreo veche fibră creştină, dar, după cum am spus, dobândisem un ascuţit simţ al insignifianţei. Şi mulţumită de asemenea acelui vechi şi drag „să înţelegi totul înseamnă să ierţi totul“ pe care domnul Pinder ne poftise cândva să-l comentăm în clasă, acel „să înţelegi totul înseamnă să ierţi totul“ care a trenat în toate locurile proaste de abandon şi de acceptare. Nu am dat dovadă niciodată cu Lila de vreo „toleranţă“; este prea uşor să dovedeşti că toleranţa duce uneori drept la intoleranţă şi că pe calea aceasta eşti prea adesea dus de nas. Iubeam o femeie cu toate necazurile ei, asta e tot.

Ridică spre mine o privire intensă.

— Am vrut deseori să-ţi dau un semn, să vin aici, dar mă simţeam aşa de…

— Vinovată?

Nu spuse nimic.

— Ascultă-mă, Lila. Vinovăţia trupului nu înseamnă nimic, în vremurile de astăzi. În toate vremurile, de altfel. Vinovăţia trupului este aproape o sfinţenie, în comparaţie cu restul.

— Cât de mult te-ai schimbat, Ludo!

— Poate că da. Germanii m-au ajutat foarte mult. Ceea ce este înspăimântător în nazism, se spune, este partea sa inumană. Da. Dar trebuie să recunoaştem ceea ce este evident: partea aceasta inumană face parte din omenesc. Atâta timp cât n-o să recunoaştem că inumanitatea este un lucru omenesc, vom rămâne cantonaţi în minciuna pioasă.

Pisoiul Grimaud îşi făcu intrarea, cu coada ţeapănă, şi veni să se frece de picioarele noastre,

cerând mângâieri.

— La Paris, în primele şase luni, nu-ţi poţi imagina… Nu cunoşteam pe nimeni… Am lucrat ca ospătăriţă într-o braserie, ca vânzătoare la Prisunic… Mama suferea de migrene atroce…

— Migrenele pot fi teribile.

Cât îl priveşte pe tatăl ei, acesta îşi pierduse, ca să spunem aşa, vederea. Un soi de cecitate mintală. Îşi închisese ochii spre lume.

— Mama şi cu mine a trebuit să ne ocupăm de el ca de un copil. Fusese un prieten de-al lui Thomas Mann, de-al lui Stefan Zweig, un om pentru care Europa era o lumină incomparabilă… Când lumina aceasta s-a stins şi când s-au prăbuşit toate cele în care credea, el s-a retras din realitate, ca să spunem aşa… O atrofiere completă a sensibilităţii.

La naiba, m-am gândit. Chiar că era incomod.

— Medicii au încercat totul…

Era cât pe ce să întreb: „Chiar şi un şut în fund?“, dar trebuia să respectăm acest bătrân porţelan aristocrat. Eram sigur că Bronicki găsise un truc pentru a transfera asupra soţiei şi a fiicei sale toate responsabilităţile. Cu toate acestea, nu-şi putea permite să ştie ce făcea fiică-sa pentru „a supravieţui, a-i salva pe ai săi“. El îşi apăra onoarea, ce mai!

— După aceea am reuşit să găsesc de lucru ca manechin la Coco Chanel…

— Coco cum?

— Chanel… Ştii, marea croitoreasă…

— A, da, da, desigur… Clos Joli!

— Poftim?

— Nu, nimic.

— Dar nu câştigam destul pentru a avea grijă de părinţi, toate astea…

Un timp mort. Pisoiul Grimaud se muta de la unul la altul, surprins de indiferenţa noastră. Timpul mort dura, se strecura în mine, mă invada cu totul. Auzeam acel „Înţelegi, Ludo? Înţelegi?“, dar nu era decât tristeţea mută a privirii şi am plecat ochii.

— Am fost salvaţi de Georg.

— Georg?

— Georg von Tiele. Unchiul lui Hans. Domeniile noastre se învecinau la Baltica…

— Da, da. Domeniile voastre. Sigur că da.

— El a fost numit în Franţa şi, de cum a aflat că suntem la Paris, s-a ocupat de toate. I-a instalat pe părinţii mei într-un apartament aproape de parcul Monceau. Şi după aceea Hans a revenit de pe Frontul de Est…

Se învioră.

— Ştii, am putut chiar să-mi reiau studiile. Am bacul de la liceul francez din Varşovia, am să mă înscriu la Sorbona şi poate şi la Școala de la Luvru. Sunt pasionată de istoria artei.

— De… istoria artei?

Nu-mi venea să cred.

— Da. Cred că mi-am găsit vocaţia. Îţi aduci aminte cum mă căutam pe mine? Cred că m-am găsit, acum.

— Să fie într-un ceas bun!

— Evident, trebuie mult curaj şi perseverenţă, dar cred că voi reuşi. Aş fi vrut să mă duc în Italia, mai ales la Florenţa, să vizitez muzeele… Renaşterea. Dar trebuie să aştept.

— Renaşterea poate să mai aştepte, într-adevăr.

Se ridică.

— Vrei să te conduc?

— Nu, mulţumesc. Hans este jos, în maşină.

Se opri la uşă.

— Să nu mă uiţi, Ludo.

— Nu sunt capabil de uitare.

Am urmat-o pe scară.

— Bruno este în Anglia. Este pilot de vânătoare.

Faţa i se lumină.

— Bruno? Dar era aşa de neîndemânatic!

— Nu şi în văzduh, se pare.

Nu i-am spus despre degete.

— Îţi datorez totul, îmi spuse.

— Zău că nu ştiu de ce.

— M-ai păstrat intactă. Credeam că m-am pierdut şi acum am impresia că nu este adevărat şi că am fost în tot timpul acesta – trei ani şi jumătate! – aici, la

tine, teafără şi nevătămată. Intactă. Păstrează-mă astfel, Ludo. Am nevoie de asta. Mai lasă-mi puţin timp. Am nevoie să mă refac.

— Istoria artei te poate ajuta mult. Mai ales Renaşterea.

— Nu-ţi bate joc de mine!

Mai rămase o clipă acolo, apoi mă părăsi şi nu a mai fost decât o singură umbră pe perete.

Eram calm. Efectuam, împreună cu milioane de alţi oameni, o traversare în timpul căreia ne făceam provizii de nenorociri.

M-am dus la unchiul în bucătărie. Îmi turnă un pahar, studiindu-mă din cap până în picioare.

— Da, o să fie amuzant, spuse.

— Ce anume?

— Când Franţa va fi liberă. Sper că o vom recunoaşte.

Am încleştat pumnii.

— Mă doare-n cot cum o să arate şi ce va fi făcut între timp. Important este să fie liberă, asta-i tot.

Unchiul suspină.

— Nu se poate sta de vorbă cu el.

Nu am fost scutit de zvonul că Lila ajunsese metresa lui von Tiele. Am rămas la fel de indiferent la bârfele acelea ca şi atunci când auzeam alte voci care gemeau că „Franţa este terminată“, că „n-o să-şi revină niciodată“, că „şi-a pierdut sufletul“ şi că luptătorii din Rezistenţă se lăsau omorâţi „degeaba“. Siguranţa mea era prea profundă pentru ca să o fac să ia aer, cum se spune la noi despre cei care au nevoie să vorbească în cele patru vânturi.

XXXVII

Nu-i mai uram pe germani. În patru ani după înfrângere, ceea ce văzusem în jurul meu contrazicea rutina aceea care constă în a reduce Germania la crimele sale şi Franţa la eroii ei. Făcusem ucenicia unei fraternităţi foarte diferite de clişeele acelea

radioase: mi se părea că eram indisolubil legaţi prin ceea ce ne făcea diferiţi pe unii faţă de ceilalţi, dar se putea inversa în orice clipă, pentru a ne face asemănători la modul crud. Mi se întâmpla chiar să cred că, în lupta la care participam, îi ajutam şi pe duşmanii noştri. Nu degeaba fusesem crescut de un om care şi-a petrecut viaţa cu ochii spre cer.

Am văzut cum se omoară un german, pentru prima dată, pe câmpul de dincolo de la Grange, unde defrişasem o pistă de aterizare. Eram trei, în noaptea aceea, în aşteptarea sosirii unui Lysander care trebuia să ducă în Anglia o personalitate politică al cărei nume nu-l ştiam. Împrejurimile fuseseră cu grijă inspectate în mai multe rânduri, odată cu apusul soarelui; ordinele ne cereau precauţii maxime; cu cincisprezece zile mai înainte, o echipă fusese surprinsă în Haute-Seine pe când recepţiona o paraşutare şi a trebuit să mai adăugăm cinci nume la lista camarazilor împuşcaţi.

Balizele au fost aprinse la ora unu dimineaţa, şi după douăzeci de minute Lysander-ul s-a apropiat. L-am ajutat pe pasager să urce în avion; Lysander-ul a decolat şi ne-am dus să ne adunăm luminiţele. Eram pe drumul de întoarcere, la trei sute de metri de teren, când Janin mă prinse de braţ; am văzut o strălucire metalică în iarbă, la dreapta noastră, şi am auzit o mişcare furişă; scânteierea metalului se mişcă şi dispăru.

Erau acolo o bicicletă, o fată şi un soldat german. O ştiam pe fată din vedere, lucra la brutăria domnului Boyer, la Cléry. Soldatul era culcat pe burtă alături de ea; ne privea fără vreo urmă de expresie.

Nu ştiu dacă Janin, sau Rollin a fost cel care a tras. Soldatul plecă pur şi simplu capul şi rămase aşa, cu faţa la pământ.

Fata se îndepărtă brusc, ca şi cum el devenise dezgustător.

— Ridică-te!

Se ridică repede, aranjându-şi fusta.

— Nu spuneţi nimic, vă rog, murmură ea.

Janin păru mirat. El venea de la Paris şi nu cunoştea viaţa sătească. Şi după aceea înţelese, zâmbi şi-şi lăsă arma în jos.

— Cum te cheamă?

— Mariette.

— Mariette şi mai cum?

— Mariette Fontet. Domnul Ludovic mă cunoaşte. Nu le spuneţi nimic părinţilor mei, vă rog.

— De acord. N-o să le spunem nimic, fii liniştită. Poţi să te întorci acasă.

El aruncă o privire cadavrului.

— Sper că nu a avut timp, spuse.

Mariette izbucni în plâns.

Am petrecut o noapte mizerabilă. Era ca şi cum aş fi trădat. Încercam să mă gândesc la toţi ai noştri care fuseseră ucişi, dar neamțul era doar o victimă în plus.

Câteva zile mai târziu, am intrat în brutărie şi am rămas acolo, ca şi cum aş fi avut ceva ce trebuia să mi se ierte. Mariette roşi şi ezită. Apoi se apropie de mine şi şopti cu nelinişte:

— N-o să le spună nimic părinţilor mei?

Nu voia să se știe că se dusese cu un flăcău în boscheți. Asta era tot ce o preocupa. Nu era nimic de care să ne fie frică.

Am văzut-o de mai multe ori pe Lila traversând Cléry în Mercedesul lui von Tiele; o dată, chiar în compania generalului. Într-o dimineaţă, pe când mă întorceam pe bicicletă de la o întâlnire de antrenament în ferma familiei Grollet, unde un camarad revenit după un stagiu în Anglia ne învăţa mânuirea noilor explozive, Mercedesul mă depăşi şi se opri. M-am oprit şi eu. Lila era singură în maşină, cu şoferul. Avea cearcăne şi ochii îi erau umflați. Era ora şapte dimineaţa; ştiam că fusese o petrecere, în noaptea aceea, la doamna Esterhazy: comenzile făcute la Clos Joli mergeau de la şampanie până la somon de Norvegia, şi Duprat se dusese el însuşi la faţa locului ca să-şi supravegheze soteul de miel de lapte şi cocoşul în vin „pe care puţin usturoi în plus sau în minus îl poate ucide“. Trebuia multă atenţie; toată elita germană urma să fie acolo. „În târfa asta

de meserie, bombănise el, îţi pui de fiecare dată reputaţia în joc.“

Lila coborî din maşină şi a trebuit să o ajut: băuse puţin. Purta o rochie roşie foarte şic sub o haină impermeabilă albă, pantofi albi cu toc înalt şi un şal gros de lână roşie şi albă în jurul umerilor şi gâtului. Culorile poloneze, m-am gândit.

Era machiată în exces, ca şi cum ar fi vrut să-şi ascundă faţa. Pe cap, bereta părea să fi fost uitată dintr-o altă viaţă. Doar privirea era de la noi, în tristeţea ei albastră. Ţinea în mână o carte: Apollinaire. La Măgură îl aveam pe tot Hugo, dar nici un Apollinaire. Întotdeauna îţi uiţi binele.

— Bună ziua, dragă Ludo!

Am sărutat-o. Şoferul militar stătea cu spatele la noi.

— Se spun multe lucruri despre mine prin ţinut, nu-i aşa?

— Sunt puţin surd, ştii asta.

— Se spune că sunt amanta lui von Tiele.

— Se spune.

— Nu este adevărat. Georg este un prieten de-al tatălui meu. Familiile noastre au fost apropiate dintotdeauna. Trebuie să mă crezi, Ludo.

— Te cred, dar nu-mi pasă.

Începu să vorbească cu febrilitate despre părinţii ei. Nu le lipsea nimic, graţie lui Georg.

— Este un om admirabil. Este antinazist pe faţă. A salvat chiar şi evrei.

— Este normal. Are două mâini.

— Ce vrei să spui? Ce tot zici acolo?

— N-o zic eu, ci William Blake. Există un poem de Blake pe această temă. „Una dintre mâini îi era acoperită de sânge. Cealaltă ţinea făclia.“ De ce nu treci pe la mine?

— Am să vin. Trebuie să mă regăsesc, ştii. Te gândeşti niţel la mine?

— Mi se întâmplă să nu mă gândesc la tine. Toți mai avem stări de vid.

— Mă simt puţin pierdută. Nu ştiu nici măcar unde mă aflu. Beau prea mult. Încerc să uit de mine.

I-am luat cartea din mână şi am răsfoit-o.

— Se pare că niciodată n-au citit francezii atât de mult ca astăzi. Domnul Jolliot, ştii, librarul…

— Îl cunosc foarte bine, spuse ea, cu o vehemenţă neaşteptată. Este un prieten. Mă duc aproape în fiecare zi prin librăria lui.

— Ei bine, el spune că francezii se aruncă asupra poeziei cu curajul disperării. Ce mai face tatăl tău?

— S-a retras complet din realitate. O atrofiere totală a sensibilităţii. Dar există speranţe. Uneori dă semne de conştienţă. Poate că îşi va reveni.

Nu mă puteam împiedica să nu simt o oarecare admiraţie pentru Stas Bronicki. Peştele acesta aristocrat găsise o modalitate destul de uimitoare pentru a se pune la adăpost de legăturile exterioare mizere. Soţia şi fiica sa îl scuteau de orice contact cu o epocă istorică respingătoare. O adevărată natură de elită.

— N-am văzut niciodată aşa un şmecher, am spus.

— Ludo! îţi interzic să…

— Iartă-mă. Vorbește țăranul din mine. Probabil că am o ranchiună ereditară pentru aristocraţi.

Am făcut câţiva paşi, pentru a ne îndepărta de şofer.

— Ştii, lucrurile se vor schimba în curând, Ludo. Generalii germani nu vor războiul pe două fronturi. Şi îl detestă pe Hitler. Într-o zi…

— Da, cunosc teoria asta. Am auzit-o deja formulată de Hans, în ajunul invaziei Poloniei.

— Mai trebuie puţin timp. Lucrurile nu merg suficient de rău pentru germani…

— Cu asta sunt de acord.

— Dar eu am să reuşesc.

— Ce anume ai să reuşeşti?

Tăcu, privind fix în faţa ei.

— Încă îmi mai trebuie timp, repetă ea. Desigur, este foarte greu şi mi se întâmplă să mă îndoiesc şi să-mi pierd încrederea… Atunci beau prea mult. Nu ar trebui. Dar sunt sigură că, dacă avem un pic de noroc…

— Ce? Ce, cu un pic de noroc?

Se înfăşură înfrigurată în culorile ei poloneze.

— Întotdeauna am vrut să fac ceva din viaţa mea. Ceva mare şi… teribil de important…

Visul continua să se caţăre.

— Da, am spus. Întotdeauna ai vrut să salvezi lumea.

Zâmbi.

— Nu, ăsta era Tad. Dar cine ştie…

Cunoşteam atât de bine aerul acela puţin misterios, impenetrabil, ceea ce Tad numea cândva „aerul ei de Garbo“.

— Poate că eu voi fi aceea, spuse ea în linişte.

Era ceva demn de milă. De-abia se ţinea pe picioare şi a trebuit să o ajut să urce în maşină. I-am aranjat cuvertura pe genunchi. Mai rămase încă o clipă tăcută, cu micul volum de Apollinaire în mâini, cu zâmbetul pe buze, cu privirea pierdută în depărtare. Şi apoi deodată se întoarse spre mine într-un elan călduros şi am fost surprins, atât de gravă şi aproape solemnă îi era vocea.

— Ai încredere în mine, Ludo. Aveţi cu toţii încredere încă puţin. Am să reuşesc. Am să las un nume în istorie şi ai să fii mândru de mine.

I-am dat o sărutare pe frunte.

— Haide, haide, i-am spus. Dar nu-ţi fie teamă de nimic. Au trăit fericiţi şi au avut o mulţime de copii.

Nu am nici o scuză. Nu am acordat nici o seriozitate vorbelor celei care era numită la Clos Joli „biata poloneză, cu germanii ei“. Mereu la fel de fantezistă şi himerică, m-am gândit eu. Am rămas acolo, pe marginea drumului, cu bicicleta mea, privind cu tristeţe la Mercedesul care se îndepărta. „Am să las un nume în istorie şi ai să fii mândru de mine…“ Era prea derizoriu. Mi se părea că, în prăbuşirea ei, Lila avea nevoie să viseze la sine încă şi mai mult decât altădată, la conacul Jars şi pe malurile Mării Baltice: căzut la pământ, visul sfărâmat încă mai continua să bată uşor din aripi. Nu am fost atins de nici o bănuială, de nici o intuiţie premonitorie. Poate că asta se datora implacabilelor solicitări ale anilor de luptă în care trebuia „să-ţi

păstrezi raţiunea“, iar mie începea să-mi lipsească nebunia. Nu bănuiam deloc că, din toate zmeiele noastre pierdute, era unul, venit din Polonia, care avea să urce mai sus şi să fie mai aproape de a schimba cursul războiului decât toate celelalte care se porniseră în urmărirea albastrului.

XXXVIII

Nu am mai văzut-o pe Lila timp de mai multe luni.

Vara lui 1942 a fost un punct de cotitură în acţiunea clandestină: într-o singură noapte, în regiunea Fougerolles-du-Plessis, „diavolul a trecut de şase ori“, potrivit mesajului codat: ceea ce reprezenta şase paraşutări, mai ales de mine, de aruncătoare de flăcări şi de mortiere. Materialul trebuia să fie pus la adăpost în câteva ore. La Sauvagne, tovarăşul meu de clasă André Fernin a fost prins cu cincizeci de grenade incendiare asupra lui; a avut timp să-şi înghită cianura. Acestea sunt poveşti atât de cunoscute astăzi, încât sunt uitate. Percheziţiile se succedau în regiune şi Măgura nu a fost scutită, fie că a fost vreun denunţ, fie că Gestapoul mirosea în Ambroise Fleury un inamic natural. Toate aceste scotociri nu au dat nici un rezultat; „ascunzătoarea“ de la Buis, de exemplu, în care Bruno îşi găsise refugiul, a funcţionat până la victorie. La atelier, Grüber pusese zdravăn mâna pe bătrânul nostru Zola, uitat într-un cotlon, cu cuvântul „acuz“ strălucind în toate direcţiile din aureola din jurul capului, dar n-a recunoscut efigia şi s-a mărginit să întrebe:

— Pe cine acuză *der Kerl*[11]?

11. Individul (germ.). (N. red.)

— Este titlul unui cântec foarte cunoscut la începutul secolului, spuse unchiul. Soţia pleacă cu amantul şi soţul o acuză de infidelitate.

— Nu are mutră de cântăreţ.

— Cu toate acestea, avea o voce foarte frumoasă.

Însuşi comisarul de poliţie de la Cléry îl pusese în gardă pe Ambroise Fleury, nu fără un zâmbet, căci ideea că acest pacifist blând ar fi putut fi amestecat în vreo acţiune subversivă i se părea comică.

— Bunul meu Ambroise, ei îşi imaginează fără îndoială că o să faci să plutească o cruce de Lorena pe cer, dintr-o clipă într-alta!

— Eu, ştiţi, chestiile astea… spuse unchiul.

— Ştiu, ştiu.

Dar visătorii nu aveau faimă bună; visul şi rebeliunea au mers întotdeauna mână în mână. Eram supravegheaţi şi ascunzătoarea noastră de arme a devenit o vreme inutilizabilă. Ea se afla sub fosa septică şi sub closetele pe care ne ferisem cu grijă să le golim de luni de zile.

Totuşi, în perioada aceasta deosebit de periculoasă pentru noi, unchiul meu a făcut un gest necugetat. La sfârşitul lui iulie 1942, noutatea arestării în masă de la Vel' d'Hiv' ajunse la Cléry. Eram în seara aceea la Clos Joli: una dintre acele reuniuni în jurul unei sticle, la care stăpânul locului îl invita frecvent pe prietenul său Ambroise Fleury. Uneori Duprat, care avea condei, ne citea vreunul din poemele sale în alexandrini. Dar în seara aceea părea într-o dispoziţie deosebit de proastă.

— Ai auzit noutatea, Ambroise? Razia de la Vel' d'Hiv'?

— Ce razie?

— I-au adunat pe toţi evreii şi i-au deportat în Germania.

Unchiul tăcea. Nu mai avea nici un zmeu de care s-ar fi putut agăţa în clipa aceea. Duprat izbi cu pumnul în masă.

— Şi copiii de asemenea, bombăni el. I-au dus şi pe copii. Nu o să-i mai vedem niciodată.

Ambroise Fleury ţinea un pahar de vin în mână. A fost singura dată în viaţă în care i-am văzut mâna tremurând.

— Atunci, uite ce-i. Am să-ţi spun, Ambroise. Este o lovitură sub centură pentru Clos Joli. Ai să-mi spui: Ce legătură are una cu alta? Dar are toate legăturile.

Toate. La naiba. Nu este posibil pentru un om ca mine, care se dă de ceasul morţii să păstreze o anumită imagine a Franţei, să accepte aşa un lucru. Îţi dai seama? Copiii pe care-i trimit la moarte. Ştii ce am să fac? Am să închid timp de o săptămână. Pentru a protesta. Desigur, am să deschid din nou după aceea, pentru că nimic nu le-ar face mai mare plăcere naziştilor decât dacă aş închide pentru totdeauna. E multă vreme de când încearcă să mă distrugă. Tot ceea ce doresc ei este ca Franţa să renunţe să fie ea însăşi. Dar închid timp de şapte zile, am hotărât. Există o incompatibilitate între Clos Joli şi faptul că nemţălăii acostează copii.

Nimeni încă nu-l auzise vreodată pe Duprat pronunţând cuvântul „nemţălăi“.

Unchiul îşi puse paharul pe masă şi se ridică. Faţa îi devenise cenuşie şi părea să aibă de două ori mai multe riduri. Am plecat pe bicicletele noastre scârţâitoare. Era o lună frumoasă. În faţa casei, mă abandonă fără un cuvânt şi se încuie în atelier. N-am putut să dorm. Înţelegeam deodată că unii se foloseau din plin de germani şi chiar de naziști pentru a se acoperi pe ei. De multă vreme venise să mi se înfigă în creier o idee de care m-am debarasat cu mult efort după aceea şi poate că nu m-am debarasat pe de-a întregul niciodată. Naziştii erau fiinţe omeneşti. Iar ceea ce era omenesc în ei era inumanitatea lor.

Am părăsit Măgura la ora patru dimineaţa: trebuia să mă duc la Ronce, să-l văd pe Soubabère, să reperez împreună cu el pe hartă noile terenuri de aterizare. De asemenea, să-i previn pe tovarăşi să evite Măgura câtva timp. Părăsind casa, am văzut că lumina ardea în continuare în atelier. Mi-am spus, nu fără iritare, că trebuia să fii un francez cu adevărat căpos pentru a asambla zmeie la ora unei atare josnicii. Copiii fuseseră întotdeauna cei mai buni prieteni ai lor. Mi se părea că dacă Ambroise Fleury credea de cuviinţă să facă să se înalţe spre cer un Montaigne sau un Pascal, cerul i-l va scuipa în mutră.

M-am întors acasă a doua zi pe la ora unsprezece dimineaţa. Am făcut ultimii kilometri pe jos, împingându-mi bicicleta. Cârpisem deja fiecare pneu de o duzină de ori şi trebuia să cruţ restul. Ajunsesem în locul numit Petit Passage, acolo unde este acum o stelă în memoria lui Jean Vigot, de şaisprezece ani, care fusese prins de miliţieni cu armele în mâini, după debarcare, şi împuşcat pe loc. M-am oprit ca să-mi aprind o ţigară, dar mi-a căzut dintre buze.

Erau şapte zmeie pe cer deasupra Măgurii. Şapte zmeie galbene. Şapte zmeie în formă de stele evreieşti.

Mi-am lăsat bicicleta şi am început să alerg. Pe pajiştea din faţa barăcii, unchiul meu Ambroise stătea înconjurat de câţiva puşti din Clos, cu ochii înălţaţi spre cer, unde pluteau cele şapte stele ale ruşinii. Cu fălcile încleştate, încruntat, cu faţa aspră semăna cu o statuie de la prora care şi-ar fi pierdut nava. Copiii, cinci băieţi şi o fetiţă, iar eu îi cunoşteam pe toţi, ai lui Fournier, ai lui Blanc şi ai lui Bossis, aveau feţe grave.

Am şoptit:

— O să vină…

Dar mai întâi au venit ceilalţi. A, nu mulţi: familiile Cailleux, Monnier şi părintele Simon, care a fost primul ce şi-a scos şapca.

Unchiul meu a fost arestat seara şi l-au ţinut după gratii două săptămâni. Marcellin Duprat l-a scos de acolo. Eram ţicniţi, noi ăştia, ai lui Fleury, din tată în fiu, era ştiut, a explicat el. O nebunie ereditară. E ceea ce se numea cândva „boala franceză“, era o chestie cu tradiție. Nu trebuia să fim luaţi în serios, sau apărea riscul să se facă din asta ceva serios. Duprat trase toate sforile, şi el avea cunoştinţe, de la Otto Abetz la Fernand de Brinon. A doua zi după arestare, Citroënul lui Grüber se opri în faţa casei, urmat de un camion cu soldaţi. Ei aruncară la grămadă toate zmeiele pe câmp şi le dădură foc. Grüber, cu mâinile la spate, se uita cum arde ceea ce fusese asamblat cu atâta dragoste de nişte bătrâne mâini franceze.

Măgura a fost scotocită ca niciodată până atunci. Grüber recunoscuse duşmanul. Puse mâna el însuşi, băgându-şi nasul peste tot, ca şi cum ar fi fost vorba despre ceva palpabil, ceva material, care ar fi putut fi distrus.

Unchiul a fost eliberat într-o duminică şi adus la Măgură de Marcellin Duprat. Primele lui cuvinte, când văzu atelierul gol, cu toate piesele dispărute în fum, au fost:

— Ne punem din nou pe treabă.

Primul zmeu pe care l-a asamblat a reprezentat un sat pe fundalul unor munţi, pe o hartă a Franţei care permitea să fie situat. Numele satului era Le Chambon-sur-Lignon, în munţii Ceveni. Unchiul nu-mi explică de ce alesese satul acela mai degrabă decât un altul. Se mărgini să-mi spună:

— Le Chambon. Reţine numele ăsta.

Nu înţelegeam nimic. De ce se interesa el de satul acela, unde fără îndoială că nu pusese niciodată piciorul, şi de ce făcea el să urce la cer zmeul Le Chambon-sur-Lignon, urmărindu-l cu privirea cu o asemenea mândrie? Am insistat. Tot ce-am obţinut de la el a fost:

— Am auzit vorbindu-se despre el în închisoare.

Uimirea mea era abia la început. Câteva săptămâni mai târziu, după ce a reconstituit unele dintre piesele sale istorice, unchiul m-a anunţat că părăsea Clos.

— Unde te duci?

— La Chambon. Aşa după cum ţi-am spus, este în Ceveni.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-i şi cu povestea asta? De ce Le Chambon? De ce în Ceveni?

Zâmbi. Erau acum tot atât de multe riduri pe faţa lui câte fire de păr în mustaţă.

— Pentru că au nevoie de mine acolo.

Seara, după cină, mă îmbrăţişă.

— Plec foarte devreme dimineaţă. Nu abandona, Ludo!

— Fii liniştit.

— Ea va reveni. Va trebui să-i ierţi multe.

Nu ştiam dacă vorbeşte despre Lila sau despre Franţa.

Când m-am trezit, el nu mai era acolo. Pe masa din atelier, îmi lăsase o vorbă: „Nu o lăsa baltă.“

Îşi luase cutia cu unelte.

De-abia cu câteva săptămâni înaintea debarcării aliate am aflat răspunsul la întrebarea pe care nu încetam să mi-o pun: De ce Le Chambon? De ce Ambroise Fleury ne părăsise, pentru a se duce acolo, în satul acela din Ceveni, cu cutia lui cu unelte?

Le Chambon-sur-Lignon era satul acela care, sub egida pastorului Andre Trocmé, a soţiei sale Magda şi cu ajutorul întregii populaţii, salvase de la deportare mai multe sute de copii evrei. Toată viaţa satului Chambon a fost dedicată, timp de patru ani, acestei sarcini. Şi să mai scriu o dată numele acestea de înaltă fidelitate: Le Chambon-sur-Lignon şi locuitorii săi, iar dacă astăzi există uitare în acest domeniu, să se ştie că noi, membrii familiei Fleury, am fost întotdeauna nişte minuni ale memoriei şi că le recit numele adesea, fără a uita unul singur, pentru că se spune că inima are nevoie de exerciţiu.

Dar nu ştiam nimic despre aceasta atunci când am primit de la Chambon o fotografie a unchiului meu, cu un zmeu în mână, înconjurat de copii, având pe spate cuvintele următoare: „Totul merge bine aici.“ Aici era subliniat.

XXXIX

Nu aveam ştiri de la Lila, iar Germania dădea înapoi pe frontul rusesc; armata ei era învinsă în Africa; rezistenţa înceta să fie o „nebunie“ şi raţiunea începea în prezent să funcţioneze la unison cu inima. Marcellin Duprat însuşi participa la reuniunile noastre clandestine. Cu toate acestea, prestigiul său pe lângă autorităţi era la apogeu; în mai 1943, s-a pus chiar problema să fie numit primar la Cléry. A refuzat.

— Trebuie să ştii să faci distincţie între ceea ce ţine de istorie şi de permanenţă, şi ceea ce este schimbător şi aleatoriu, precum politica, ne-a explicat el.

Personalitatea stăpânului de la Clos Joli consta cel puţin în egală măsură în fascinaţia pe care o exercita asupra ocupantului, cât şi în calitatea bucătăriei sale. Erudiţia sa, elocvenţa şi o demnitate personală care ţinea nu numai de prestanţa lui fizică, ci şi de siguranţa liniştită cu care îşi asuma sarcina pe care şi-o desemnase, în mijlocul celor mai mari dificultăţi, îi impresionau chiar şi pe cei care, la început, îl luau drept „colaborator“. Cel care îi mărturisea cea mai multă stimă era generalul von Tiele. Cei doi bărbaţi aveau raporturi ciudate: aproape că puteai vorbi de prietenie. Generalul avea reputaţia de a-i dispreţui pe naziști. Într-o zi îi spusese Suzannei:

— Domnişoară, ştiţi că Führer-ul dă asigurări că opera sa va dura o mie de ani. Personal, aş paria mai degrabă pe cea a lui Marcellin Duprat. Şi ar avea cu siguranţă un gust mai bun.

Unul dintre locotenenţii săi îşi permise să anunţe sosirea şefului de la Luftwaffe în termenii următori:

— Herr Duprat, unul dintre cei mai fini cunoscători ai dumneavoastră, va putea astfel să se asigure în persoană că Franţa nu a pierdut nimic din ceea ce constituie geniul său.

Von Tiele, care era de faţă, îl luă pe ofiţer deoparte şi revărsă în capul său câteva vorbe pe care celălalt, palid, le ascultă în poziţie de drepţi. După care generalul îşi prezentă scuzele personale lui Marcellin. Când îl vedeam pe general luându-l la braţ pe Marcellin şi plimbându-se cu el și discutând prin grădiniţa de la Clos Joli, simţeam că cei doi bărbaţi ştiuseră să depăşească ceea ce Duprat numea cu dispreţ când „circumstanţele“, când „legăturile exterioare“, pentru a găsi un teren pe care un aristocrat prusac şi un mare bucătar francez îşi puteau vorbi de la egal la egal. Dar nu am înţeles cu adevărat până unde ajunseseră aceste două naturi de elită nu numai în stima reciprocă, ci şi într-un soi de

veritabilă complicitate pe deasupra vulgului decât atunci când am aflat de la Lucien Duprat că tatăl său îi dădea în secret generalului von Tiele lecţii de gătit. Mai întâi, nu mi-a venit să cred.

— Îţi baţi joc de mine. Von Tiele trebuie să aibă alte griji pe cap în clipa aceasta.

— Ei bine, poate că din cauza asta. Vino să vezi.

Am ridicat din umeri. Dacă mi s-ar fi spus că generalul cânta la vioară pentru a se destinde, aş fi considerat normal: gustul pentru muzică a fost dintotdeauna unul dintre cele mai cunoscute şi recunoscute clişee ale sufletului german. Şi nimic nu era mai comod, în timpul şi după ocupaţie, decât a reduce Germania la crimele sale şi Franţa la eroii ei. Dar ca unul dintre şefii cei mai prestigioşi ai Wehrmacht-ului să poată fi, în străfundul sufletului, atât de convins de apropierea înfrângerii încât să-şi caute uitarea luând, de la un mare bucătar francez, lecţii de artă culinară, mi se părea contrar a tot ceea ce semnifica pentru noi expresia „general german“. Ura se nutreşte din generalităţi şi „un cap tipic de prusac“, sau „un specimen perfect al rasei superioare“ sunt expresii care ne liniştesc atunci când ar trebui să nu extindem câmpul ignoranţelor noastre.

L-am interogat pe Lucien Duprat aproape cu brutalitate.

— Asta ţi-a povestit-o tatăl tău, nu? Este perfect în stare să inventeze aşa ceva, pentru a-şi da importanţă. Este el din cap până-n picioare. „Eu, domnule, pe generalul von Tiele, învingătorul de la Sedan şi Smolensk, eu l-am învăţat totul.“

— Îţi spun că generalul vine să înveţe să gătească cu tatăl meu, de două sau trei ori pe săptămână. Evident că generalul nu vrea să se ştie lucrul acesta, dat fiind că, lucrurile înrăutăţindu-se serios pentru ei, asta ar avea un oarece aspect disperat şi aproape defetist. Au început cu ochiuri şi cu omlete. Nu văd ce te miră în afacerea asta.

— Nimic nu mă miră. Suntem cu toţii scufundaţi în sânge şi în rahat, şi două naturi de elită comunică pe deasupra barbariei. Puterea germană are nevoie de

fineţea şi de blândeţea traiului francez. Acestea două sunt pe cale să pregătească viitorul. La naiba, mi-ar plăcea să văd aşa ceva.

— Am să te anunţ.

În aceeaşi zi ieşeam din biroul contabilităţii, când Lucien îmi strecură la ureche:

— În seara asta, pe la ora unsprezece. Am să las uşa de la culoar întredeschisă. Dar să nu faci vreo prostie. Sunt foarte buni prieteni şi tata nu mi-ar ierta-o niciodată.

Am făcut drumul pe jos. Mă feream de patrulele care începeau să brăzdeze câmpurile şi pădurile în fiecare noapte în căutarea unor terenuri de paraşutare.

M-am strecurat pe coridor, înspre bucătărie. Uşa era întredeschisă. Cu ghetele în mână, m-am apropiat şi am aruncat o privire.

Von Tiele era cu mânecile suflecate, cu un şorţ prins la brâu. Părea destul de ameţit. Alături de el, Marcellin Duprat, semeţ şi ţeapăn sub toca lui, era la rândul său în starea aceea de demnitate excesivă pe care o explicau cele două sticle goale de pomerol şi o sticlă de coniac serios începută de pe masă.

— Nu are sens să te oboseşti să vii până aici dacă nu asculţi ce-ţi spun, Georg, bombănea Duprat. Nu eşti deosebit de dotat şi, dacă nu-mi urmezi instrucţiunile cuvânt cu cuvânt, n-ai să ajungi nicăieri.

— Şi totuşi, am învăţat asta pe de rost. Un pahar şi jumătate de vin alb…

— De care vin alb?

Generalul tăcea, cu privirea uşor stupefiată.

— …sec! mormăi Duprat. Un pahar şi jumătate de vin alb sec! Pentru numele lui Dumnezeu, totuşi nu-i dificil!

— Marcellin, doar n-o să-mi spui că dacă vinul alb nu este sec s-a dus dracului mâncarea?

— Dacă vrei să reuşeşti un adevărat iepure umplut ca în Normandia, trebuie ca vinul alb să fie sec. Sau altfel nu mai are nici o importanţă. Şi ce ai mai pus

în umplutură? Este incredibilă chestia ta. Nu înţeleg, Georg, cum un om de cultura ta…

— Nu este aceeaşi cultură, Marcellin. Iată de ce avem nevoie unul de altul… Am pus trei ficaţi de iepure, o sută de grame de jambon, cincizeci de grame de pesmet… o cană de arpagic…

Se auzea zumzăitul bombardierelor aliate care brăzdau coasta.

— Asta-i tot? Generale, erai cu minţile aiurea. La Stalingrad, probabil. Ţi-am spus să pui o linguriţă de cafea cu piper, nucșoară, cuișoare și ghimbir… O s-o luăm de la capăt mâine.

— Asta-i a treia oară când dau greş.

— Nu poţi fi învingător pe toate fronturile în acelaşi timp.

Cei doi bărbaţi erau chercheliţi. Pentru prima dată de când îi cunoşteam, am fost frapat de asemănarea dintre ei. Von Tiele era mai mic, dar avea aproape aceeaşi faţă cu trăsăturile fine, aceeaşi mustaţă mică şi grizonantă. Duprat îndepărtă cu un aer scârbit farfuria cu iepurele vinovat.

— Rahat.

— Ei bine, aş vrea să te văd comandând un corp de blindate, Marcellin.

Tăcură o clipă, la fel de sumbri amândoi, apoi îşi trecură din nou sticla de coniac.

— Cât timp o să mai dureze, Georg?

— Nu ştiu, bătrâne. Cineva o să câştige războiul ăsta, asta e sigur. Probabil că o să fie iepurele tău normand.

M-am retras cu prudenţă. Încă de a doua zi, un mesaj avertiza Londra că generalul care comanda divizia de Panzere din Normandia începea să dea semne de slăbire a fibrei morale.

Pechinezul Tchong ar fi meritat titlul de agent de legătură al Rezistenţei. De fiecare dată când stăpâna lui venea să-l caute în birou la mine – cu excepţia cazurilor când domnul Jean sau Marcellin Duprat însuşi o însoţeau cu respect –, ea mă informa despre ce clocea Gestapoul sau îmi dădea nişte amănunte despre pregătirile „de primire“ germane în jurul

zidului Atlanticului. Mai mulţi dintre camarazii noştri nu şi-au datorat salvarea decât acestor avertismente. Grafin mă informă şi că Lila trăia la Paris cu părinţii ei, dar că venea frecvent să-şi petreacă vreo câteva zile într-o vilă de pe lângă Huet.

Lila reapăru curând la Clos Joli, mereu în compania lui Hans şi a lui von Tiele. Erau numiţi „trioul“. „Rezervaţi o masă pentru trio la ora unu“, arunca Lucien Duprat. Aflam întotdeauna de prezenţa ei prin domnul Jean, care lua un aer trist pentru a mi-o anunţa. „Micuţa“ era acolo cu germanii ei, asta trebuia să fie dureros pentru sărmanul de Ludo. Nu era. Se spune că dragostea închide ochii, dar nu era cazul meu, ba dimpotrivă. Mi se părea că exista în raporturile din „trio“ ceva care-mi scăpa. Eram convins că Lila nu era metresa lui von Tiele şi nici măcar nu eram sigur că ar fi a lui Hans. Fraza comică: „Domeniile noastre se învecinau la Baltica“, pe care mi-o aruncase pentru a explica legăturile ei cu „verii“ germani, începea să semene în capul meu cu mesajele acelea personale pe care le primeam de la Londra*:* „Păsările îşi vor relua cântul în seara aceasta“, sau alta: „Catedrala scufundată îşi va face auzite clopotele la miezul nopţii“. Exista, între cei doi nobili de ţară prusaci şi poloneza aceea nu mai puţin aristocrată o complicitate pe care o ghiceam vag, dar a cărei veritabilă natură îmi scăpa. Mi s-a întâmplat să mă intersectez cu Lila atunci când pleca din local cu cei doi ofițeri. Nu o văzusem de mai multe luni şi am fost frapat de schimbare. Exista, în expresia feţei ei, atunci când m-a zărit, o mândrie şi aproape un aer de triumf, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Ai să vezi, Ludo, ai să vezi. Te-ai înşelat în privinţa mea.“

Impresia aceasta a fost confirmată săptămâna următoare, şi încă în cea mai derutantă manieră. Lila intră în biroul meu ca o furtună şi de-abia am avut timp să mă ridic, că mă şi îmbrăţişa deja.

— Ei bine, dragă Ludo, ce mai faci?

Erau ani de când nu o mai văzusem aşa de exuberantă şi aşa de fericită.

— Nu ştiu ce fac, de fapt. Nu mare lucru. Ţin contabilitatea la Clos Joli şi mă ocup de zmeie, când am timp. Unchiul meu a plecat şi încerc să mă descurc cât mai bine.

— Unde s-a dus?

— Le Chambon-sur-Lignon. Este în Ceveni. Nu mă întreba ce s-a dus să facă la celălalt capăt al ţării, nu ştiu nimic. Tot ce mi-a zis este că au nevoie de el acolo. Şi-a luat cutia cu scule şi s-a dus.

Vedeam bine că ardea de nerăbdare să-mi vorbească, că se abţinea, şi am sesizat chiar şi puţină ironie în ochii ei, ca şi cum mă compătimea că nu ştiu ce o făcea atât de mulţumită.

— Hans a fost numit în Statul-Major al Prusiei Orientale, mi-a spus.

— Aha!

Râse.

— Te doare-n cot, desigur.

— Cel puţin.

— Ei bine, nu ai dreptate. Este foarte important. Am multă influenţă asupra lui Hans, ştii asta.

— Nu mă îndoiesc.

— Se pregătesc lucruri importante, Ludo. Ai să afli în curând.

Simţeam că voia să-mi spună mai multe. Simţeam şi că ar fi fost mai bine să nu o facă.

— Întotdeauna m-ai luat drept o zăpăcită, încă de la prima noastră întâlnire. Şi ştiu că oamenii din ţinut îmi scot vorbe. Nu faci bine că îi asculţi.

— Nu ascult pe nimeni.

— Te-ai înşelat în ceea ce mă priveşte, micul meu Ludo.

— Dar…

— În curând ai să-mi ceri iertare. Cred că voi reuşi în sfârşit ceva extraordinar în viaţă. Ţi-am spus-o întotdeauna, de altfel.

Mi-a dat un sărut rapid şi s-a dus, nu fără a-mi fi aruncat din uşă încă o privire triumfătoare.

Am zărit-o câteva zile mai târziu în gara din Cléry, coborând din maşină şi însoţită de von Tiele. Mi-a făcut un semn cu mâna şi i-am răspuns.

XL

La 8 mai 1943, pe la orele zece seara, în vreme ce citeam, am auzit o maşină; apropiindu-mă de fereastră, am zărit lumina albastră a farurilor. Motorul se opri; cineva bătu la uşă; am aprins o lumânare şi am deschis. Generalul von Tiele era în prag; pe faţa aceea precisă, cu linii nete, ochii, de acel cenuşiu care s-a încetăţenit ca fiind „de oţel“, aveau o fixitate pală. Purta Crucea de Fier cu diamante la gât.

— Bună seara, domnule Fleury. Îmi cer scuze pentru vizita aceasta neprevăzută. Voiam să vă vorbesc.

— Intraţi.

Trecu pe lângă mine, se opri, aruncă o privire zmeielor care atârnau de grinzi.

— Am în maşină pe cineva pe care îl cunoaşteţi.

Tăcu şi se aşeză pe bancă, cu mâinile împreunate.

Aşteptam. Era ora bombardierelor aliate, care traversau coasta pentru a se duce să nimicească oraşele germane. Von Tiele ridică niţel capul şi ascultă focul bateriilor de coastă.

— O mie două sute de bombardiere deasupra Hamburgului, ieri, spuse. Ar trebui să fiţi mulţumit.

Nu înţelegeam ce vrea de la mine acest mare şef de trupe.

— Îl cunoaşteţi pe cel pe care vi-l aduc, spuse el. Dar nu ştiu dacă îl consideraţi prieten, sau duşman. Vin totuşi să vă rog să-l ajutaţi.

Von Tiele se ridică. Se uita în pământ.

— Aş vrea să-l ajutaţi să treacă în Spania…

O urmă de zâmbet.

— …aşa cum o faceţi atât de bine pentru aviatorii aliaţi.

Eram aşa de uluit, încât nici măcar nu am protestat.

— Desigur că nu aveţi nici un motiv să salvaţi viaţa unui ofiţer german, domnule Fleury. Înţeleg asta foarte bine. Am venit să vă caut la sfatul Lilei. Şi

asta vi se poate părea ciudat. Dar Hans este – ca şi dumneavoastră – foarte îndrăgostit de dânsa. Un rival, în esenţă. Poate că aţi fi fericit să-l vedeţi dispărând. În acest caz, nu aveţi decât să-l chemaţi pe Herr Grüber…

Nu-i acorda lui Grüber gradul militar.

— Dar poate că există în expresia „să iubeşti aceeaşi femeie“ ceva ce ar putea fi numit… cum să spun? O fraternitate…

Mă observa cu atenţie, cu o bonomie neaşteptată pe faţa aceea abătută, aproape lividă.

Tăceam.

Von Tiele ridică mâna.

— Ascultaţi cerul. Câţi copii ucişi în noaptea aceasta? Să trecem peste. Vă spuneam doar că încerc să salvez un tânăr care îmi este nepot şi pe care îl iubesc ca pe un fiu. Acum, trebuie să plec. Avem la dispoziţie cam… douăzeci şi patru de ore. Am de dat dispoziţii. Încă nu mi-aţi dat un răspuns, domnule Fleury.

— Lila este la curent?

— Da.

Hans era în uniformă. Copilăria şi adolescenţa lasă în mod hotărât urme de neşters: nu ne-am strâns mâna. Dar a trebuit să-l iau de braţ pentru a-l susţine. Făcu câţiva paşi şi se prăbuşi. Von Tiele mă ajută să-l transport în camera mea.

— Nu trebuie să-l ţineţi aici, domnule Fleury. Vă riscaţi viaţa. Încercaţi să-l ascundeţi în altă parte în noaptea aceasta. Cu toate acestea cred că avem, aşa după cum v-am spus, douăzeci şi patru de ore…

Îmi zâmbi.

— Sper că nu aveţi impresia că trădaţi… ascunzând un ofiţer german!

— Mă gândesc doar că îmi sunteţi dator cu o explicaţie.

— O s-o aveţi. Hans o să vă explice. Şi oricum, o să v-o dau şi eu mâine. Iau masa la Clos Joli, ca în fiecare vineri.

Când am urcat din nou în cameră Hans dormea. Chiar şi în somn, faţa îi rămânea rătăcită; bărbia şi

buzele tremurau uneori convulsiv. Am contemplat îndelung faţa aceea a cărei frumuseţe isca în mine odinioară atâta animozitate. Purta un medalion în jurul gâtului. L-am deschis: Lila.

Era ora unu şi soarele răsărea la ora cinci. Tic-tacul pendulei începea să-mi facă pielea de găină. Am pus de cafea şi l-am trezit pe Hans. Mă privi o clipă fără să înţeleagă, apoi se ridică dintr-un salt.

— Nu mă ţine aici. O să te împuşte.

— Ce ai făcut?

— Mai târziu, mai târziu…

Cafeaua era gata.

— Nu avem mult timp, i-am spus. Sunt trei ore de mers.

— Până unde?

— La Vieille-Source. Îţi aduci aminte?

— Şi-ncă cum! Era cât pe ce să mă gâtui. Aveam, cât… doisprezece, treisprezece ani?

— Cam aşa ceva. Hans, ce ai făcut?

— Am încercat să-l asasinăm pe Hitler.

Tot ce am putut spune a fost:

— Isuse!

— Noi i-am pus o bombă în avion.

— Cine sunt aceşti noi?

— Bomba era defectă. Nu a explodat şi au găsit-o. Doi dintre camarazi au avut timp să se sinucidă. Ceilalţi vor sfârşi prin a vorbi. Am reuşit să fug cu avionul pentru a preveni…

Tăcu.

— Înţeleg.

— Da. Am reuşit să aterizez pe terenul de la Ouchy. Voiam să-l duc pe general în Anglia…

A trebuit să mă scutur, să mă zgâlţâi, să trag o gură bună de aer. Şi apoi m-a apucat râsul nebun. Hans voia să-l ducă pe generalul von Tiele în Anglia pentru a fonda acolo Franţa liberă. Germania liberă, vreau să spun. Cu Crucea de Lorena ca simbol, poate.

— Drace! am spus. Suntem în mai. Aveţi chiar o lună de avans faţă de 18 iunie. Ştiţi să visaţi, voi ăştia, germanii. Când Goethe, Hölderlin, când

milioane de morţi. Visurile voastre probabil că se joacă la cap şi pajură. Dacă înţeleg bine, ofiţerii voştri de elită cred că asta încă se poate aranja, între gentlemeni? Pacea seniorilor? Să faceţi un 18 iunie 1940[12] german la Londra, în 1943, pe spinarea ruşilor, probabil?

12. Data la care Charles de Gaulle a rostit la radio, de la Londra, apelul de organizare a Rezistenței franceze și a armatei Franței Libere. (N. red.)

Şi-a plecat capul.

— Toţi ofiţerii noştri de tradiţie au fost împotriva lui Hitler şi împotriva războiului, încă din 1936, spuse.

— Şi după aceea era deja prea târziu, eraţi deja la Paris şi în faţa Moscovei. Bine, hai, vino! Ai să fii în siguranţă la Vieille-Source timp de câteva zile, după aceea o să vedem. Ai să faci faţă? Sunt şapte kilometri.

— Mă descurc.

Mi-am luat preţioasa lanternă electrică – nu mai aveam decât o baterie de rezervă – şi am ieşit. O noapte frumoasă, propice pentru sclipirea ironică a stelelor. Un rezistent francez care îşi risca pielea pentru un ofiţer german gaullist. Luna încă era în putere şi nu mi-am aprins lanterna decât când am fost pe fundul râpei. Drumul copilăriei noastre era invadat de mărăcini şi de scaieţi, iar izvorul, la capăt, îmbătrânise şi el, şi nu mai avea puterea să iasă din pământ.

Ne-am strecurat unul după celălalt printre pereţii cu muşchi, până la fundătură. Wigwam-ul era acolo, aşa cum ne ajutase unchiul Ambroise să-l ridicăm, cu unsprezece ani în urmă. Se înclinase niţel, dar încă se ţinea în picioare. Şi doar când am ajuns acolo, în faţa wigwam-ului copilăriei noastre, mi-am amintit fraza Lilei: „Cred că voi reuşi în sfârşit ceva *într-adevăr* extraordinar în viaţă. Am multă influenţă asupra lui Hans, ştii asta.“ M-am uitat la Hans. Ea este, m-am gândit. Este pentru ea.

M-am ghemuit şi am încercat să găsesc puţină apă pe fundul izvorului. Aveam gâtul uscat şi de-abia puteam vorbi.

— Am să vin o dată sau de două ori pe săptămână, cu mâncare. După aceea, vom încerca să te ajutăm să treci Pirineii. Trebuie să le spun tovarăşilor mei.

Aerul mirosea a pământ şi a umezeală. O cucuvea visa deasupra capetelor noastre. Cerul se lumina.

Hans îşi scoase bluzonul şi îl aruncă pe jos. În cămaşa lui albă, nu era foarte diferit de cel care stătea în faţa mea în sala de arme de la Grodek, când cu duelul.

— Îţi datorez viaţa şi ţi-o voi reda, spuse el.

— Ea va decide, bătrâne.

A fost singura dată în care am pronunţat numele Lilei.

La ora unsprezece, eram la postul meu, la contabilitate, incapabil să mă gândesc la altceva decât la evenimentele de peste noapte. Tot ce-mi spusese Lila, fiecare frază, fiecare cuvânt, fiecare accent, nu înceta să răsune în capul meu. „Am să reuşesc… Am multă influenţă asupra lui Hans, ştii asta… Întotdeauna am vrut să fac ceva măreţ şi teribil de important…“

Domnul Jean întredeschise uşa.

— Generalul von Tiele a telefonat să i se pregătească factura lunară…

— Da…

„Ai încredere în mine, Ludo… Am să las în istorie un nume…“

Ea îl convinsese pe Hans, cu răbdare, şi fără îndoială cu atât mai uşor cu cât acesta, chiar şi înainte de începerea ostilităţilor, vorbise întotdeauna despre „salvarea onoarei armatei germane“. Iar von Tiele ştia că dacă Germania trebuia să continue să se bată pe două fronturi, războiul era pierdut. Odată Hitler dispărut, o pace separată cu Statele Unite şi cu Anglia şi…

— Nota de plată de la 5, făcu vocea domnului Jean.

— Da… Imediat…

— Ce se întâmplă, Ludo? Eşti bolnav?

— N-am nimic.

„Într-o zi, ai să fii mândru de mine… Am să las un nume în istorie…“ Complotul eşuase şi Lila era în pericol de moarte. „Am multă influenţă asupra lui Hans, ştii asta…“ Trebuia să-i fac să treacă în Spania, pe amândoi. Mă întrebam cum să procedez. Cei doi aviatori ascunşi la familia Buis urmau să fie îndrumaţi spre Bagnères peste câteva zile, dar nici măcar nu ştiam unde se află Lila; trebuia de asemenea şi acordul lui Soubabère pentru ca Hans să facă parte din convoi, iar pentru Souba nu existau germani „buni“. Trebuia de asemenea să facem cunoscute de urgenţă la Londra amănuntele acestui prim complot al ofiţerilor Wehrmacht-ului împotriva lui Hitler.

Mă aflam în acel punct al debusolării mele când auzii un geamăt. Tchong era aşezat la picioarele mele şi dădea din coadă, privindu-mă cu reproş. Uitasem complet de el. Când doamna Esterhazy venea să ia dejunul la Clos Joli eu eram cel însărcinat să-i dau câinelui pateu. Mi-am părăsit biroul şi l-am interpelat pe Lucien Duprat.

— Doamna Esterhazy mai este acolo?

— De ce?

— Şi-a uitat căţelul.

— Mă duc să văd.

Reveni pentru a-mi spune că Gräfin era la cafea. M-am dus la bucătărie, am luat o farfurie cu carne şi m-am întors să hrănesc câinele. Traversând culoarul de la intrare, am văzut maşina lui von Tiele oprindu-se în faţa intrării. Şoferul deschise portiera şi generalul coborî. Von Tiele avea trăsăturile trase, dar părea vesel şi urcă rapid scările răspunzând la salutul nu ştiu cui. Duprat primise chiar în dimineaţa aceea un bilet scris de mâna sa, pe care l-a lipit, după Eliberare, pe o pagină a cărţii sale de aur. „Prietene Marcellin, sunt pe punctul de a fi mutat în altă parte şi voi veni să-mi iau rămas-bun de la Clos Joli vineri la ora paisprezece“.

Tot ce însemna pentru mine prezenţa sa era că Gestapoul încă nu era la curent. Cel mult douăzeci şi patru de ore, îmi spusese. Nu-mi mai rămâneau decât câteva ore ca s-o găsesc pe Lila. Dar Hans sau von Tiele cu siguranţă avuseseră grijă de ea.

Câteva clipe mai târziu, contesa îşi făcea intrarea în biroul meu. Luă câinele în braţe.

— Sărmanul animăluţ. Era cât pe ce să-l uit.

Puse în faţa mea un cocoloş de hârtie boţită. L-am desfăcut. Era scrisul Lilei. „Era cât pe ce să reuşesc. Te iubesc. Adio.“

Doamna Julie dădu foc hârtiei cu bricheta. O grămăjoară de cenuşă.

— Unde e?

— Nu ştiu. Von Tiele a trimis-o la Paris aseară. A însoţit-o la trenul de noapte în maşina personală, imbecilul.

— Dar hârtia asta…

Era nervoasă şi trăgea de mănuşi.

— Ce-i cu hârtia asta?

— De unde o aveţi?

— Ei bine, a avut loc aseară o recepţie foarte drăguţă la Hôtel des Cerfs. Ofiţerii subalterni au primit personalul civil şi secretarele. Întregul stat-major a fost acolo. Generalul von Tiele însuşi a venit câteva clipe. Micuţa ta a băut mult şi a dansat mult. Şi după aceea i-a dat fetei mele o scrisoare pentru tine. Râzând. O scrisoare de dragoste, se pare. Eu, fie că sunt scrisori de dragoste, fie că nu, le deschid pe toate. Asta este. Ai noroc, căposule. Dacă i-ar fi dat scrisoarea asta altcuiva…

— Ei… ei ştiu deja?

— Gestapoul este la curent de la ora nouă dimineaţa. Micul meu prieten sută la sută arian, pe adevăratul său nume Isidore Lefkowitz, m-a anunţat la prânz. Încă nu l-au băgat la zdup pe von Tiele, pentru că nu vor să se afle chestia. Învingătorul de la Smolensk, înţelegi, asta ar face ceva vâlvă. Au ordin să-l facă să plece la Berlin, cu toate onorurile…

— Dar generalul este aici…

— Nu pentru multă vreme.

Apăsă cu tandreţe botul lui Tchong de obraz.

— Hai, iubitule. Mama ta probabil că mai are vreo inimă pe undeva, pentru că începe să facă prostii.

Mă privi aspru.

— Nu poţi face nimic pentru ea, aşa că stai liniştit şi spune-le şi celorlalţi să facă la fel. O să fie rahat mare.

Contesa Esterhazy îmi întoarse spatele şi ieşi.

Eram pe cale să plec din birou pentru a alerga la Soubabère, când domnul Jean veni să-mi spună că generalul von Tiele dorea să-mi vorbească.

— Este în salonul Ed…

Bătrânul îşi reveni. Salonul „Édouard Herriot“, în care liderul radical-socialist îşi satisfăcuse cândva tabieturile, îşi schimbase numele. Totuşi Duprat, cu mult curaj, nu-i dăduse un alt nume. Pur şi simplu îndepărtase placa „Édouard Herriot“ şi o pusese alături, într-un sertar.

— Nu se ştie niciodată, îmi explicase el.

Erau multe personalităţi pariziene şi locale în restaurant, atât în „rotondă“, cât şi în „galerii“, căci era şic să ţii post vinerea, pietatea şi religia redevenind la modă de când ţara cunoştea atâtea nenorociri; Marcellin Duprat, pentru a nu simţi un gol în stomac în zilele fară carne, se lansase în specialităţile pescăreşti cu toată subtilitatea sa şi cu toate resursele artei. Salonul fără nume se afla la etajul întâi şi a trebuit să traversez rotonda ticsită de lume bună, ceea ce nu făceam niciodată, căci ţinuta mea neglijentă îmi aducea înjurături de la stăpânul restaurantului de fiecare dată când mă aventuram în afara culiselor.

L-am găsit pe von Tiele la masă. Duprat, foarte palid, cu şervetul sub braţ, destupa ceea ce el considera a fi cea mai bună sticlă a sa: un Château-Laville din 1923. Niciodată nu-l văzusem pe bucătar pradă unei atari emoţii. Ca să se lase convins la un astfel de sacrificiu, trebuia să fie cu adevărat atins în ceea ce avea el mai profund. Era clar că von Tiele îl pusese la curent cu natura exactă a „mutării“ sale. Duprat, din când în când, arunca priviri către

fereastră: două maşini ale Gestapoului, printre care Citroënul negru al lui Grüber însuşi, staţionau pe alee.

— Nu te teme, bunul meu Marcellin, îi spunea generalul. Este escorta mea, începând de la ora nouă treizeci dimineaţa. Am fost mutat la Berlin şi trebuie să iau avionul, care mă aşteaptă. Führer-ul vrea să evite orice publicitate neplăcută. De altfel, numirea mea la statul-major al generalului von Keitel este o promovare. Cu toate acestea, este probabil să am un accident de avion înainte de a ajunge la Tempelhof, căci nu cred că îşi bate cineva prea mult capul cu viaţa echipajului. Cei trei colaboratori direcţi ai mei trebuie să mă însoţească în acest zbor, cu excepţia colonelului Schtekker, care este un bun nazist şi care sper că va rămâne clientul dumneavoastră. Dar nu se va petrece totul aşa cum au prevăzut ei, căci nu văd de ce aş lăsa să piară un echipaj perfect inocent, când Luftwaffe începe deja să ducă lipsă de piloţi. Dar, mai ales, refuz să fac jocul… să colaborez, dacă vreţi. Vreau ca asta să se ştie. Caporalul Hitler se crede un strateg genial şi conduce armata germană la pierzanie. Trebuie deci ca „trădarea“ mea să fie cunoscută de camarazii mei şi, dată fiind, dacă mă pot lăuda, reputaţia mea militară, toţi colegii din eşalonul responsabil îmi vor înţelege motivele, pe care de altfel le şi împărtăşesc. Este un avertisment pe care li-l adresez şi ţin ca atare să ştie acest lucru. Dar să vorbim despre lucruri mai puţin neplăcute…

Gustă vinul.

— Fantastic! făcu el. O, geniul Franţei!

— V-am pregătit un ragu din scoici Saint-Jacques şi un calcan la grătar cu muştar, spuse Marcellin Duprat, cu o voce tremurătoare. Evident, este meniul de rutină. Dacă aş fi ştiut…

— Ei da, evident, n-aveaţi de unde să ştiţi, bunul meu Marcellin. Nici eu, de altfel. Vedeţi dumneavoastră, eşecul nostru e cauzat de… cum să spun eu? Lipsa de încredere în cei mici şi umili. Noi am rămas la un nivel superior, între ofiţerii de elită. Nu am îndrăznit să ne încredem în vreun sergent sau

caporal artificier oarecare, privință în care am greşit considerabil. Dacă am fi căutat sprijin printre gradele… să nu spunem „inferioare“, să spunem „subalterne“, bomba ar fi fost reglată convenabil şi ar fi făcut treabă bună. Dar am vrut să rămânem între noi: mereu spiritul de castă. Bomba noastră nu a fost destul de… democratică. Ne-a lipsit un soldat prost.

Urma să-mi aduc aminte acest mic discurs al generalului-conte von Tiele câteva luni mai târziu. La 20 iulie 1944, atunci când un alt „ofiţer de elită“, colonelul-conte von Stauffenberg, a depus în servieta sa o bombă la cartierul general al lui Hitler de la Rastenburg şi când explozia l-a lăsat pe Führer cu o simplă comoţie, mi-am spus că încă o dată le-a lipsit acestor seniori un simplu caporal artificier care ar fi ştiut să-i dea bombei puterea necesară. Era o bombă căreia îi lipsea suflul popular.

Von Tiele termină calcanul la grătar cu muştar. Se întoarse spre mine.

— Ei, micul meu Fleury… Toate bune?

— Da, până acum… Este ascuns bine…

Am ezitat şi, pentru prima dată în viaţă, i-am spus unui german:

— …domnule general.

M-a privit cu prietenie. Înţelegea.

— Domnişoara Bronicka este la Paris, spuse. Într-un loc sigur. În sfârşit, în măsura în care nu-şi va asuma riscul de a se duce să-şi vadă părinţii… O ştiţi doar!

— Domnule general, nu aţi putea oare…

Dădu din cap, luă un carnet din buzunar şi mâzgăli o adresă şi un număr de telefon. Rupse foaia şi mi-o întinse.

— Încercaţi să-i faceţi să treacă în Spania, pe amândoi…

— Da, domnule general.

Am pus hârtia în buzunar.

Georg von Tiele mai gustă din scoicile Saint-Jacques şi încheie cu celebrul sufleu cu mere acrişoare, o cafea şi un pahar de coniac.

— Ah, Franţa! mai murmură el, şi nu fără ironie, mi s-a părut.

Duprat plângea. Îi întinse cu o mână tremurândă o cutie cu havane veritabile generalului, pe care acesta o refuză cu un gest. Apoi se uită la ceas şi se ridică.

— Acum, domnilor, spuse el sec, trebuie să vă rog să mă lăsaţi singur.

Duprat ieşi primul şi alergă la toalete pentru a se spăla pe faţă. Dacă Gestapoul, îl găsea înlăcrimat înainte ca von Tiele să fie mort, ar fi trebuit să dea explicaţii.

Focul de revolver răsună în clipa în care mă urcam pe bicicletă, cu Tchong sub braţ. Am mai avut timp să-i văd pe oamenii lui Grüber sărind din maşini şi repezindu-se spre restaurant.

Marcellin Duprat rămase culcat toată ziua, cu faţa întoarsă spre perete. Seara, înainte de începerea serviciului, scoase o vorbă extraordinară, despre care n-am ştiut niciodată dacă a fost un lapsus sau un elogiu suprem:

— A fost un mare francez.

XLI

Pedalam atât de repede, ţinând pechinezul cu o mână şi ghidonul cu cealaltă, încât atunci când am ajuns în sfârşit în faţa vilei şi am coborât de pe bicicletă, genunchii m-au lăsat deodată şi m-am prăbuşit pe jos, cu vederea tulbure. Fără îndoială că emoţia şi teama îşi aveau partea lor, căci în pofida acelui „loc sigur“ de care îmi vorbise von Tiele şi a cărui adresă o aveam în buzunar, nu prea vedeam cum ar fi putut Lila să scape de Gestapo şi de poliţia franceză, aflată la ordinele ocupantului. Am petrecut câteva minute bune bocind, cu Tchong care mă lingea pe mâini şi pe faţă. Mi-am revenit în sfârşit, am luat câinele sub braţ şi am urcat cele trei trepte ale peronului. Am sunat, aşteptându-mă să o văd pe Odette Lanier, „camerista“ venită de la Londra cu

nouă luni înainte odată cu noul post de emisie-recepţie, dar mi-a deschis bucătăreasa.

— Ah, tu erai. Vino, dragă, vino…

Întinse mâna ca să-l ia pe Tchong.

— Aş vrea să vorbesc cu doamna Esterhazy în persoană, am murmurat, încercând încă să-mi regăsesc suflul. Câinele este bolnav. Vomită. Am oprit pe la veterinar şi…

— Intraţi, intraţi.

Am găsit-o pe doamna Julie în salon, cu fiica sa. O zărisem de vreo două-trei ori la Cléry pe „secretara“ care era metresa colonelului Schtekker, de la statul-major al lui von Tiele. Era o brunetă frumoasă, cu ochi care păreau să fi moştenit întreaga adâncime insondabilă a privirii mamei sale.

— Hermann nu a avut încredere niciodată în general, spunea ea. El considera că von Tiele era un decadent, a cărui francofilie devenise intolerabilă şi care spunea lucruri inadmisibile despre Führer. Hermann trimitea la Berlin raport după raport în ceea ce-l privea. Dacă este adevărat ce se spune, va avea parte de o promovare.

— Să-ţi trădezi ţara, ce lucru îngrozitor! spuse doamna Julie.

Cele două femei erau singure în salon. Conversaţia era, evident, pentru urechile mele. Am tras concluzia că doamna Julie, pentru care neîncrederea era cheia supravieţuirii, mă poftea să fiu foarte atent cu cuvintele. Nu puteai să ştii niciodată cine era alături, cu urechea lipită de uşă. Mama şi fiica păreau de altfel destul de neliniştite. Mi s-a părut chiar că remarc mâinile doamnei Julie tremurând uşor.

— O, Dumnezeule, spuse ea, ridicând vocea. Văd că l-am uitat din nou pe sărmanul căţeluş la Clos Joli. Poftim, prietene…

Îşi luă poşeta de pe pian. Erau acolo toate fotografiile cu dedicaţii pe care le cunoşteam: cea a amiralului Horthy era înconjurată de o bucată de crep, la un colţ. Crepul se afla acolo în semn de doliu de la moartea fiului său, Istvan Horthy, în 1942, pe frontul rusesc.

Îmi întinse o bancnotă de zece franci.

— Poftim, luaţi de aici, tinere, şi mulţumesc.

— Doamnă, câinele este foarte bolnav, am fost la veterinar, i-a prescris un tratament, trebuie să vă vorbesc, este urgent…

— Bine, e timpul să mă întorc la birou, spuse fata, cu nervozitate.

Doamna Julie o conduse până la uşă. Aruncă o privire în exterior, fără îndoială pentru a se asigura că nu venisem „însoţit“, închise uşa, întoarse cheia în broască şi reveni.

Îmi făcu semn să o urmez.

Am trecut în dormitorul ei. Lăsă uşa larg deschisă, atentă la cel mai mic zgomot. Mi-am spus o dată în plus că dacă Franţa dinainte de război ar fi fost la fel de grijulie precum această bătrână codoaşă, atunci nu ne-am mai fi aflat în situaţia respectivă.

— Hai, repede, ce s-a întâmplat?

— Von Tiele s-a sinucis şi…

— Asta-i tot? Evident că s-a sinucis. Când te comporţi ca o hahaleră.

— Mi-a dat adresa şi numărul de telefon al Lilei. Se pare că este un loc foarte sigur…

— Dă să văd.

Îmi smulse hârtia din mâini şi aruncă o privire la adresă.

— Pe dracu’ loc sigur! Este cuibușorul lui de nebunii.

Probabil că am pălit, pentru că se îmblânzi.

— Nu este vorba de micuţa ta. Lui von Tiele îi plăceau mult femeile. La Paris îşi aranjase o garsonieră. Ultima este o târfă de la Fabienne, stabilimentul de pe strada Miromesnil, crescută la mănăstirea des Oiseaux și cu maniere alese, așa că el nu şi-a dat seama. Poţi fi sigur că Gestapoul știe locul. Au fişe despre viaţa particulară a tuturor generalilor şi nu au încetat niciodată să-l spioneze pe von Tiele. Dacă fata este într-adevăr acolo…

— Este pierdută, am murmurat.

Doamna Julie nu spuse nimic.

— Nu putem să o prevenim? Avem un număr de telefon…

— Pe bune, doar nu-ţi imaginezi că am să te las să dai telefon de aici? Ei notează toate numerele cerute, ora şi numerele solicitanţilor, la centrală…

— Ajutaţi-mă, doamnă Julie!

Se aplecă, îl ridică pe Tchong şi îl strânse în braţe, privindu-mă ostilă.

— Cred că am o slăbiciune pentru tine. La vârsta mea!

Reflecta.

— Singurul loc de unde poţi telefona liniştit e Gestapoul, a spus ea. Stai aşa. Mai este un loc. Domiciliul lui Arnoldt, adjunctul lui Grüber.

— Dar…

— Locuieşte acolo cu amantul său… Cel de care ţi-am vorbit. Este pe strada des Champs, nr. 14, la Cléry, etajul doi pe dreapta. Au o reţea telefonică a lor şi nu lasă urme. Du-te. Taman bine. Am uitat să-i trimit medicamentul… În sfârşit, când spun am uitat… M-a lăsat puţin de izbelişte, în ultima vreme, micul Francis…

— Francis?

— Francis Dupré. Este un nume foarte depărtat de Isidore Lefkowitz. Aşteaptă…

Se duse să scotocească în sertarul unei comode şi reveni cu două fiole.

— Au trecut zece zile. Probabil că se urcă pe pereţi. Dar asta îi va fi învăţătură de minte.

Am luat fiolele.

— Este diabetic. E insulină.

— Adică morfină, vreţi să spuneţi.

— Ce vrei, în curând se fac patru ani de când moare de frică. Nu s-a simţit niciodată bine în pielea lui, de altfel. Spune-i că nu am să-l mai uit, dacă nu începe din nou să mă uite. Şi să te lase să dai telefon.

Se aşeză într-un fotoliu, cu Tchong pe genunchi.

— Şi dă-mi ceea ce ai în buzunar, Ludo.

— Ce anume?

— Capsula cu cianură. Dacă te percheziţionează şi o găsesc la tine, e ca şi cum ai trece la mărturisiri. Şi

nu o să te apuci să-ţi înghiţi cianura doar pentru că te vor percheziţiona. Există întotdeauna o şansă de scăpare.

Mi-am pus capsula de cianură pe noptieră.

Doamna Julie păru deodată visătoare.

— N-o să mai dureze mult, spuse. Nu mai dorm noaptea de nerăbdare. Ar fi prea prostesc să te laşi prins în ultima clipă.

Îşi lovea distrată şopârla de aur.

— Dacă apar suspiciuni asupra mea, plec de aici, îmi lipesc o stea galbenă pe haine şi mă predau germanilor, la Nisa sau la Cannes. Mă deportează scurt, desigur, dar voi face faţă timp de câteva luni, şi până atunci americanii vor debarca. Ştii, ca în filmele cu pieile-roşii, când cavaleria ajunge întotdeauna la sfârşit.

Făcu haz.

— *Yankee-doodle-doodle-dandy…* fredonă ea. În sfârşit, ceva de genul ăsta. Chiar şi germanii cred în debarcare. Se pare că va avea loc în Pas-de-Calais. Mi-ar plăcea foarte mult să fiu acolo ca să văd. Aşa că, dacă te laşi prins…

— Fiţi liniştită, doamnă Julie. Am să mă las torturat până la moarte mai degrabă decât să…

— Întotdeauna lumea crede aşa ceva. În sfârşit, vom vedea. Du-te.

Am ajuns la nr. 14 de pe strada des Champs în trei sferturi de oră. Mi-am lăsat bicicleta la o sută de metri de acolo, am urcat la etajul al doilea. Eram într-o aşa stare de agitaţie încât, pentru prima dată în viaţă, am avut un gol de memorie: nu-mi mai aminteam dacă era la dreapta sau la stânga. A trebuit să rememorez întreaga mea conversaţie cu doamna Julie pentru a regăsi cuvintele „la etajul doi pe dreapta“. Am sunat.

Un tânăr pipernicit, băiat destul de drăguţ, în genul dansator de tangou, dar care avea tenul albicios şi cearcăne sub nişte ochi mari şi neliniştiţi, veni să-mi deschidă. Era în pijama şi purta un lanţ cu o cruce mică în jurul gâtului.

— Domnul Francis Dupré?

— Eu sunt. Ce doriţi?

— Vin din partea doamnei contese Esterhazy. Vă aduc medicamentele.

Se însufleţi.

— În sfârşit… Se face cel puţin o săptămână… M-a uitat, târâtura. Daţi-mi-le…

— Doamna… vreau să spun contesa Esterhazy m-a rugat să telefonez la Paris de la dumneavoastră.

— Daţi-i drumul… Telefonul este acolo, în dormitor… Daţi-mi-le…

— Nu ştiu limba germană, domnule. Trebuie să cereţi numărul dumneavoastră în persoană…

Se repezi la telefon, ceru numărul şi îmi dădu receptorul. I-am înmânat cele două fiole de morfină şi s-a repezit să se încuie cu ele în baie.

Un minut mai târziu, am auzit vocea Lilei la capătul firului.

— Alo?

— Eu sunt…

— Ludo! Dar cum de…

— Nu mai sta unde eşti acum. Pleacă imediat.

— De ce? Ce s-a întâmplat? Georg mi-a spus…

De-abia reuşeam să vorbesc.

— Pleacă imediat… Locul este descoperit… Vor ajunge acolo dintr-o clipă într-alta…

— Dar unde vrei să mă duc? La părinţii mei?

— A, nu, mai ales acolo nu… Stai aşa…

Zeci de nume şi de adrese de camarazi îmi treceau prin minte. Dar ştiam că nici unul dintre ei n-ar fi acceptat să găzduiască o necunoscută fără o parolă stabilită. Iar Lila poate că era deja supravegheată. Am ales soluţia cea mai puţin periculoasă.

— Ai bani?

— Da, mi-a dat Georg.

— Ai să părăseşti locuinţa imediat, lăsându-ţi toate lucrurile, fără să mai aştepţi nici o secundă, vei închiria o cameră la Hôtel de l'Europe de pe strada Rollin, nr. 14, este alături de piaţa Contrescarpe. Am să-ţi trimit pe cineva în seara aceasta, va întreba de Albertine şi tu îi vei spune numele, Rodrigue. Repetă.

— Albertine, Rodrigue. Dar nu pot pleca aşa, toate cărţile mele de artă…

Am răcnit:

— Laşi totul şi pleci! Repetă.

— Rodrigue. Albertine. Ludo…

— Pleacă!

— Aproape că am reuşit…

— Pleacă!

— Te iubesc.

Am închis.

Eram la capătul puterilor, fizic şi nervos, şi m-am lăsat să cad pe patul desfăcut. Tocmai mă întinsesem, când Francis Dupre ieşi din baie. N-aş fi crezut că un om se poate schimba aşa de mult în câteva minute. Respira fericire şi seninătate. Orice urmă de teroare dispăruse din ochii săi cu gene languroase. Se aşeză pe pat la picioarele mele, zâmbitor şi prietenos.

— Cum e, tinere, merge?

— Merge.

— Această Esterhazy este o femeie dată dracului.

— Da. O femeie dată dracului.

— A fost întotdeauna o adevărată mamă pentru mine. Ştiţi, sunt diabetic, şi fără insulină…

— Înţeleg.

— Şi apoi, există insulină şi insulină. Cea pe care mi-o procură ea este întotdeauna de o excelentă calitate. Serviţi un pahar cu şampanie?

M-am ridicat.

— Vă rog să mă scuzaţi, sunt grăbit.

— Păcat, spuse el. Îmi sunteţi foarte simpatic. Mi-a făcut plăcere să vă cunosc. Pe curând.

— Pe curând.

— Şi mai ales, spuneţi-i să nu mă uite. Îmi trebuie medicament la fiecare trei zile.

— Am să-i spun. Dar am înţeles că şi dumneavoastră aţi cam uitat-o…

Scoase un chicotit.

— Este adevărat, este adevărat. N-am să mai fac. Am s-o ţin la curent mai des.

M-am găsit din nou pe scară.

Mi-au trebuit câteva ore pentru a reuşi să stabilesc un contact cu „Rodrigue“, la Paris, să-l rog să se ducă la Hôtel de l’Europe nr. 14, de pe strada Rollin, şi să întrebe de Albertine.

Răspunsul ne-a parvenit a doua zi pe seară. Nu exista nici o Albertine la Hôtel de l’Europe. Toată ziua de sâmbătă până duminică tovarăşul nostru Lalande telefonă la numărul pe care mi-l dăduse von Tiele. N-a obţinut nici un răspuns.

Lila dispăruse.

XLII

Nu m-am putut duce la Vieille-Source timp de mai multe zile. Toată regiunea era cu fundul în sus: mii de soldaţi patrulau în căutarea ofiţerului trădător. Am pierdut de asemenea mult timp într-o agitaţie febrilă şi vană pentru a da de urma Lilei; nişte camarazi s-au dus pe strada Chazelle şi să-i întrebe pe vecini. Li s-a închis uşa în nas. Doar un birtaş de la colţul străzii şi-a amintit că a văzut sosind o maşină de poliţie, în faţă la nr. 67, dar se pare că nu găsiseră pe nimeni şi plecaseră. Am putut de asemenea să regăsesc în hârtiile lui Duprat adresa familiei Bronicki de la Paris, pe care Lila i-o dăduse: şi ei dispăruseră.

Am reuşit să mă conving că întreaga familie avusese timpul să se refugieze la ţară, într-un loc sigur. Familiei Bronicki nu-i lipseau relaţiile în nobilimea franceză şi deja, în pofida asigurărilor risipite de Radio Vichy că „dacă ar îndrăzni să încerce o debarcare, anglo-saxonii vor fi imediat aruncaţi în mare“, chiar şi cei care se ţinuseră la distanţă până atunci deveneau rezistenţi.

Aşa că m-am calmat niţel. Dacă i s-ar fi întâmplat ceva Lilei, Gestapoul din Cléry ar fi fost primul care să afle, şi „Francis Dupré“ n-ar fi uitat să o prevină pe cea care „a fost întotdeauna ca o mamă pentru mine“, aşa cum îmi explicase. Or o văzusem pe doamna Esterhazy făcându-şi intrarea la Clos Joli,

semeaţă, îmbrăcată în gri, trecuse pe lângă mine fără să-mi arunce vreo privire şi nici măcar nu avea pechinezul cu ea. Nu avea nimic să-mi spună; nu avea veşti.

Cu fiecare zi care trecea, ajungeam deci din ce în ce mai sigur că Lila era la adăpost. Dacă această convingere era în totalitate sinceră sau nu, nu ştiu; ceea ce conta este că ea mă salva de la disperare. Trebuia acum să mă ocup de Hans, să-i găsesc mai întâi o ascunzătoare mai sigură şi să încerc după aceea să-i aranjez trecerea în Spania prin intermediul unui viitor convoi. M-am dus la Soubabère. L-am găsit în toane foarte proaste.

— Niciodată n-au fost nemţii mai înverşunaţi în a-şi băga nasul peste tot. N-o să ne putem mişca atâta timp cât nu-l vor fi găsit pe tipul acela. Dacă situaţia asta continuă, riscăm o adevărată catastrofă. Au dat deja peste două ascunzători de arme la Verrières şi l-au arestat pe unul din fraţii Solie şi pe sora lor. Aşa că nu avem decât un singur lucru de făcut: să-l găsim pe neamţul acela şi să li-l predăm.

Mi se tăiase respiraţia.

— Nu poţi să faci asta, Souba.

— De ce nu?

— Şi el este un rezistent. Au încercat să-l ucidă pe Hitler…

Înălţă foarte mult din sprâncene:

— Da, după Stalingrad. Şi poţi să fii sigur că o s-o ia de la capăt. Generalii au înţeles că s-a împuţit treaba şi încearcă să se retragă din joc. Dar am să-ţi spun, Fleury: noroc că şi-au ratat lovitura. Pentru că dacă ar fi reuşit, sau dacă vor reuşi data viitoare, americanii vor trata cu ei pentru a recupera armata germană împotriva ruşilor, crede-mă…

— Doar nu ai de gând să faci treaba Gestapoului?

— Ascultă-mă, micuţule. Am de protejat patru ascunzători de arme. O presă. Cinci radiouri. Şi nici o paraşutare nu va putea fi recepţionată atâta timp cât nemţii continuă să patruleze zi şi noapte. Tipul acela ne-a dezorganizat totul. Aşa că ori el, ori noi. Am dat

ordine. Să fie găsit. Ar trebui să te implici şi tu. Nimeni nu cunoaşte ţinutul mai bine ca tine.

N-am răspuns nimic şi am plecat. Încercam să muncesc puţin şi am început să asamblez un zmeu, dar nu ajungeam nici măcar să-i imaginez o formă. Am rămas acolo, cu hârtia albastră în mână. Souba avea dreptate. Atâta timp cât Gestapoul nu va fi pus mâna pe Hans, orice activitate a Rezistenţei ar fi fost întreruptă. Şi nu era mai puţin sigur că nu puteam să-l trădez. La ora unsprezece dimineaţa, cineva bătu la uşă şi Souba intră împreună cu Marchaud şi Rodier.

— Scotocesc peste tot. Nu ne mai putem mişca. Unde l-ai ascuns pe prietenul tău din copilărie? Pentru că îşi petrecea vacanţele aici, acest Hans von Schwede, şi eraţi prieteni, pe cât se pare. Haide, trebuie să vorbeşti.

— Cada este acolo, în fund, Souba. Nu ştiu dacă voi vorbi sau nu, m-am întrebat întotdeauna asta, dacă o să rezist la tortură.

— Doar n-ai de gând să arunci totul în aer din cauza unui ofiţer german, pentru numele lui Dumnezeu?!

— Nu. Acordă-mi douăsprezece ore.

— Nici una în plus.

Nu am aşteptat noaptea, am preferat să mă duc la Vieille-Source în plină zi, pentru a fi sigur că nici unul dintre camarazii mei nu mă urmărea. Pregătisem haine civile pentru Hans, dar nu mai era nevoie. L-am găsit aşezat pe o piatră, în cămaşă, citind. Nu ştiu de unde luase cartea aceea şi apoi mi-am adus aminte că avea întotdeauna una în buzunar, întotdeauna aceeaşi: Heine.

M-am aşezat alături de el. Probabil că aveam o figură îngrozitoare, pentru că zâmbi, întoarse o pagină şi citi:

Ich weiss nicht was soll es bedeuten
Das ich so traurig bin
Ein Märchen aus alten Zeiten
Das kommt mir nicht aus dem Sinn…

Şi după aceea adăugă, râzând:

— Nu contează traducerea, dar există ceva asemănător la Verlaine:

Plângând ascult
La vremuri de mult
Îndepărtate…[13]

13. *Je me souviens / Des jours anciens / Et je pleure… (Chanson d'automne). Traducere de Gabriel Georgescu (Cântec de toamnă, în Paul Verlaine, Versuri, ELU, 1967).* (N. red.)

…Puse cartea alături.

— Bine, şi?

Mă ascultă cu atenţie, făcând uneori un mic semn de aprobare.

— Au dreptate. Spune-le că îi înţeleg perfect.

Se ridică. Ştiam că îl văd pentru ultima dată. Şi că nu aveam să uit vreodată lumina aceea de vară din jurul feţei „duşmanului" meu. Blestemată memorie. Era una dintre cele mai frumoase zile de primăvară, de o seninătate, de o blândeţe care făceau din natură o putere aparte.

— Spune-le prietenilor tăi să vină să mă caute aici, înainte de căderea nopţii, dacă este posibil. E o grijă… igienică. Sunt multe gângănii.

Tăcu şi aşteptă; pentru prima dată, i-am citit în privire o urmă de nelinişte. Nici măcar nu îndrăznea să formuleze întrebarea.

Nu ştiu dacă l-am minţit, sau mă minţeam pe mine atunci când i-am răspuns:

— Ea trebuie să fie deja în Spania la ora aceasta. Fii liniştit.

Faţa i se lumină.

— Uf, făcu el. În sfârşit am scăpat de-o grijă.

L-am părăsit şi am rămas până la capăt fideli copilăriei noastre: nu ne-am strâns mâinile.

A doua zi, Souba îmi aduse cartea lui Heine şi medalionul cu fotografia Lilei. Restul îl dădură la poliţie, explicând că fiul Maheu se împiedicase de cadavru într-o râpă, în locul numit Vieille-Source, pe când culegea lăcrămioare.

XLIII

Tot Souba mi-a dat în curând veşti despre unchiul meu. Veni să mă vadă într-o duminică, în ţinuta pe care o califica singur drept imprudentă: el visa la uniformă, la adevărata uniformă franceză „de cer senin“, căci era ofiţer în rezervă, după cum nu înceta să ne amintească, fără ca de altfel să precizeze gradul, fără îndoială pentru a-şi rezerva pe viitor galoane potrivit dorinţei sale. Beretă, cizme, pantaloni de cavalerie şi bluzon kaki, gros, iar faţa încruntată ca de obicei – furia pe care o resimţise în momentul capitulării părea să-i fi marcat pe vecie trăsăturile cu o expresie de mânie. Souba se aşeză greoi pe un taburet şi, fără altă introducere, îmi declară pe un ton morocănos:

— El este la Buchenwald.

Ştiam foarte puţine lucruri, în vremea aceea, despre lagărele morţii. Cuvântul „deportare“ încă nu acumulase în mintea mea întreaga-i încărcătură de atrocitate. Dar eu îl credeam pe unchiul meu liniştit în Ceveni şi a fost aşa un şoc, încât Souba îmi aruncă o privire, se ridică şi m-am trezit cu o sticlă de calvados şi cu un pahar în mâini.

— Hai, vino-ţi în fire.

— Dar ce a făcut?

— O istorie cu evrei, mormăi Souba, morocănos. Copii evrei, din câte am înţeles. Se pare că există un sat întreg, în Ceveni, care s-a dedicat acestui lucru. Nu-mi mai aduc aminte numele. Un sat de hughenoţi. Oamenii aceia au fost persecutaţi din plin la vremea lor, aşa că s-au implicat cu toţii, iar după cum mi se spune, continuă şi în prezent. Fiind vorba, evident, de copii, evrei sau nu, Ambroise Fleury s-a amestecat imediat, cu zmeiele sale şi cu tot tacâmul.

— Cu tot tacâmul.

— Da, cu tot tacâmul.

Se atinse la cap.

— Bine, avem cu toţii un grăunte de nebunie, în clipele acestea. Trebuie să fii nebun să-ţi rişti viaţa pentru ceilalţi, pentru că poate că n-o să mai fim acolo să vedem Franţa eliberată. Atâta doar că, în cazul meu, nebunia nu este în cap…

Îşi atinse pântecele.

— Este în măruntaie. Aşa că nu pot face altfel. Dacă ar fi fost în cap, m-aş fi aranjat ca Duprat. În sfârşit, l-au deportat. A fost prins asupra faptului între Lyon şi frontiera elveţiană.

— Cu copii?

— Nu ştiu absolut nimic despre asta. Pentru amănunte, am să-ţi prezint pe cineva care vine de acolo. Hai sus, te iau cu mine.

Am mers după el pe bicicletă, plângând. Lacrimile îşi găsesc întotdeauna drumul lor, nu serveşte la nimic să vrei să le opreşti.

La Normand, la Clos mi-l prezentă pe domnul Terrier, care ne aştepta. El evadase în timpul unui bombardament, după ce îmbrăcase uniforma unui soldat german omorât şi graţie, mă informă el, „perfectei cunoaşteri de către mine a limbii lui Goethe, pe care o predam la liceul Henri IV“. După ce mi-a descris ceea ce numea, destul de bizar, „viaţa de lagăr“, mi-a spus că, în miezul celor mai grele încercări, unchiul meu nu se lăsase niciodată cuprins de disperare.

— Este adevărat că la început a avut noroc…

— Ce noroc, domnule? ţipai eu.

Domnul Terrier îmi explică în ce a constat norocul unchiului. S-a nimerit că unul dintre gardienii lagărului îşi petrecuse un an cu trupele de ocupaţie în regiunea Cléry şi îşi adusese aminte de zmeiele lui Ambroise Fleury, pe care germanii veneau să le admire şi pe care adesea le cumpărau pentru a le trimite familiilor lor. Comandantul lagărului a avut ideea de a folosi munca deţinutului şi i-a furnizat materialele necesare. I s-a ordonat unchiului meu să se pună pe treabă. La început, soldaţii SS luau zmeiele pentru a le oferi copiilor lor sau copiilor prietenilor lor, iar apoi au avut ideea de a face comerţ

cu ele. Unchiul sfârşi prin a avea o echipă întreagă de asistenţi. Aşa se face că au putut fi văzuţi plutind pe deasupra lagărului ruşinii zmeie în culori vesele, care păreau să proclame speranţa şi încrederea nepieritoare a lui Ambroise Fleury. Domnul Terrier îmi spuse că unchiul lucra din memorie, dar că reuşise să le confere unora dintre operele sale trăsăturile lui Rabelais şi Montaigne, pe care le asamblase de atâtea ori. Dar piesele cele mai cerute erau cele care aveau formele naive ale ilustraţiilor cărţilor pentru copii, iar naziştii îi furnizară chiar unchiului meu o întreagă colecţie de cărţi pentru copii şi de poveşti pentru a-i ajuta imaginaţia.

— Îl iubeam foarte mult pe bătrânul Ambroise, îmi spuse domnul Terrier. Desigur, era un pic original, pentru a nu spune cam nebun, căci nu ar fi putut altfel, la vârsta sa, şi subalimentat, aşa cum eram cu toţii, să le dea zmeielor sale forme, culori şi fizionomii atât de nepăsătoare şi atât de vesele. Era un om care nu ştia să dispere, iar aceia dintre noi care nu aşteptau altă eliberare decât moartea se simţeau umiliţi şi aproape sfidaţi de o astfel de tărie sufletească. Cred că voi păstra pentru totdeauna în ochi imaginea acestui om de neînfrânt, în haine de deţinut, înconjurat de câteva epave umane care nu se mai agăţau de viaţă decât prin ceva ce nu are trup, ghidând la capătul sforii sale o navă cu douăzeci de vele albe care palpitau deasupra cuptoarelor crematoriilor şi deasupra capetelor călăilor. Uneori mai scăpa câte un zmeu, pornea spre orizont, şi noi îl urmăream din priviri cu speranţă. Pe parcursul acestor luni, unchiul dumneavoastră cred că a asamblat trei sute de zmeie, inspirându-se mai ales din subiectele sale, după cum v-am spus, din poveştile pentru copii pe care comandantul lagărului i le furnizase şi care erau cele mai populare. Şi după aceea a venit nenorocirea. Încă n-aţi auzit vorbindu-se de afacerea aceea cu abajururi din piele omenească. O să auziţi. Pe scurt, creatura aceea, Ilse Koch, care era gardiană în lagărul de femei, punea să i se fabrice abajururi din piele de deţinuţi morţi. Nu,

nu faceţi figura asta. Asta nu dovedeşte nimic. Şi nu va dovedi niciodată nimic, oricare ar fi abundenţa dovezilor. Va fi suficient întotdeauna un Jean Moulin sau un d'Estienne d'Orves[14] pentru ca apărarea să-şi regăsească dreptul la cuvânt. Deci Ilse Koch este aceea care a avut ideea respectivă: a venit să-i ceară lui Ambroise Fleury să-i facă un zmeu din piele omenească. Da. Găsise una cu nişte tatuaje frumoase. Ambroise Fleury a zis nu, evident, Ilse Koch l-a privit o clipă fix, apoi i-a spus: „*Denke doch*. Gândeşte-te." S-a îndepărtat, cu faimoasa ei cravaşă, iar unchiul dumneavoastră a urmărit-o din priviri. Cred că duşmanca aceasta înţelesese ce semnificaţie aveau zmeiele şi se hotărâse să sfărâme spiritul acestui francez care nu ştia să dispere. Am încercat toată noaptea să-l convingem pe Ambroise: nu ne puteam împiedica de asta. Oricum, tipul murise. Nu s-a putut face nimic. „Nu pot să le fac aşa ceva", repeta el. Nu ne-a spus cui „nu le putea face asta", dar l-am înţeles foarte bine. Nu ştiu ce reprezentau zmeiele pentru el. Poate că vreo speranţă invincibilă.

14. Figuri de frunte ale Rezistenței franceze. (N. red.)

Domnul Terrier tăcu, puţin stânjenit. Souba se ridică brusc şi se duse să discute cu patronul, la tejghea. Înţelesesem.

— L-au omorât.

— O, nu, nu, vă asigur, se grăbi să mă liniştească domnul Terrier. Pur şi simplu l-au transferat în alt lagăr.

— Unde anume?

— La Oswiecim, în Polonia.

Nu ştiam pe atunci că Oswiecim avea să devină mai cunoscut în lume, aşa cum se cuvine, sub un nume german, cel de Auschwitz.

XLIV

Sunt peste două luni de când Lila împărtăşeşte din nou viaţa mea clandestină. Dorm atât de puţin – şi în mod deliberat, căci starea aceasta de uzură nervoasă este propice prezenţei sale –, încât reuşesc să o fac să vină aproape în fiecare noapte.

— M-ai prevenit la timp, Ludo. Noroc că Georg ne procurase documente. Eu și părinții mei ne-am refugiat mai întâi în Spania, după aceea în Portugalia…

Mă duc de două-trei ori pe săptămână la biblioteca municipală din Cléry pentru a mă apropia mai mult de ea şi, aplecat deasupra atlasului, îi ţin companie, cu un deget pe hartă, la Estoril şi în provincia Algaro, celebră pentru pădurile ei de stejari de plută.

— Ar trebui să vii și tu, Ludo. Este o ţară foarte frumoasă.

— Scrie-mi un cuvânt-două. Îmi vorbeşti, îmi dai asigurări, dar atunci când mă părăseşti nu-mi dai nici un semn de viaţă. Cel puţin nu faci prostii, sper!

— Ce prostii? Am făcut aşa multe!

— Ştii… *Trebuia mai întâi să supravieţuiesc, să-i salvez pe ai mei…*

Vocea ei devine severă.

— Vezi, te gândeşti la asta tot timpul. De fapt, nu m-ai iertat niciodată…

— Nu este adevărat. N-am vrut să ţi se mai întâmple aşa ceva pentru că…

Vocea capătă un accent ironic.

— …pentru că ţi-e frică să nu devină o obişnuinţă…

— Nu o obişnuinţă. O disperare…

— Ţi-ar fi ruşine cu mine.

— O, nu! Mi se întâmplă să-mi fie ruşine că sunt om, că am aceleaşi mâini, acelaşi cap ca şi ei…

— Care ei? Germanii?

— Ei. Noi. Trebuie să ai multă încredere în zmeiele unchiului Ambroise pentru a te uita la un om, oricare ar fi el, în ochi şi să-ţi spui: este inocent. Nu el este cel care l-a torturat până la moarte pe Jombey, nu el a comandat plutonul de execuţie,

săptămâna trecută, atunci când şase prizonieri „comunişti“ au căzut sub gloanţe…

Vocea devine îndepărtată.

— Trebuie mai întâi să supravieţuieşti, să-i salvezi pe ai tăi… Înţelegi, Ludo? Înţelegi?

Mă ridic, iau lanterna, traversez curtea şi intru în atelier. Ele sunt toate acolo, mereu aceleaşi, şi trebuie totuşi să o iei mereu de la capăt. A trebuit să-i reasamblez de douăzeci de ori şi pe Jean-Jacques Rousseau, şi pe Montaigne, şi chiar pe Don Quijote, acest mare realist necunoscut care avea atâta dreptate atunci când vedea în jurul lui, într-o lume în aparenţă familiară şi paşnică, dragoni hidoşi, monştri care învăţaseră atât de bine să înşele şi să se ascundă sub aspectul unui om brav, „incapabil să facă rău unei muşte“. De la începutul umanităţii, numărul de „muşte“ care au trebuit să plătească prin aripile lor smulse clişeul acesta liniştitor probabil că se ridica la sute de milioane.

E multă vreme de când mi-a dispărut orice urmă de ură faţă de germani. Şi dacă nazismul nu era o monstruozitate inumană? Dacă era umană? Dacă era o mărturisire, un adevăr ascuns, refulat, camuflat, negat, pitit în străfundul nostru, dar care sfârşeşte întotdeauna prin a ieşi la suprafaţă? Germanii, desigur, da, germanii… Este rândul lor, în istorie, asta e tot. O să vedem noi, după război, odată Germania învinsă şi nazismul dispărut sau îngropat, dacă alte popoare, din Europa, din Asia, din Africa, din America, nu vor prelua ştafeta. Un camarad venit de la Londra ne adusese o plachetă de poeme a unui diplomat francez, Louis Roche. El vorbea despre situaţia de după război. Două versuri mi-au rămas pentru totdeauna în memorie:

Ascult-o pe mama
Vor avea loc masacre.[15]

15. În original, *Il y aura de grands massacres / C’est ta mère qui te le dit*. (N. red.)

Îmi aprind torţa. Zmeiele sunt tot acolo, dar interdicţia de a le ridica rămâne în picioare. La

înălţimea unui om, nu mai mult, spune reglementarea. Autoritatea se teme de semnele acestea pe cer, se teme de un cod, de mesaje schimbate, de puncte de reper sau de semnale trimise oamenilor din Rezistenţă. Copiii de-abia au dreptul să le tragă la capătul unei sfori. Interdicţie de a se înălţa. Este penibil să-i vezi pe Jean-Jacques Rousseau, sau pe Montaigne târându-se la nivelul solului, este greu să îi vezi înjosindu-se. Într-o zi, zmeiele vor fi libere să urce din nou foarte sus pe cer şi să pornească în urmărirea albastrului. Vor putea din nou să ne liniştească în ceea ce ne priveşte, să reînceapă să înşele. Poate că zmeiele nu au vreo altă adevărată raţiune de a exista decât pe aceasta: să își dea aere.

Îmi reveneam în fire întotdeauna. Era o simplă chestiune de instinct de conservare: dacă nebunia familiei Fleury nu era decât atâta, sau dacă era o nebunie sfântă conta prea puţin. Ceea ce conta era actul de credinţă. Nu există o altă cheie pentru supravieţuire. „Înţelegi, Ludo? Înţelegi?“ Mi-am şters ochii şi am continuat.

Câţiva copii încă mai veneau uneori să mă ajute, fără să ştie părinţii lor, căci Măgura era la cinci kilometri de Cléry şi trebuiau cruţate încălţările. Ne asamblam zmeiele şi le puneam deoparte pentru viitor.

Apoi, într-o dimineaţă, am primit un mesaj de la doamna Esterhazy, care continua să vină cu regularitate la Clos Joli, în pofida doliului care o lovise: Tchong murise. Mi-a dat ştirea ea însăşi, cu ochii încă înroşiţi.

— Am să-mi cumpăr un teckel, trase ea concluzia, suflându-şi nasul. Nu trebuie să te laşi doborât.

Eram pe 12 mai 1944. La ora dejunului, uşa biroului meu se deschise şi văzui apărând capul lui Francis Dupré. Cu umerii lui laţi, cu părul pomădat, cu gene mai lungi decât cele naturale şi ochii săi mari şi tandri, părea să iasă direct din Napoli-sub-sărutul-focului şi avea fără îndoială o bună doză de „medicament“ în vene, pentru că era în mare formă.

Doamna Julie nu trebuia să-l uite, în vremurile acestea din ce în ce mai periculoase, în care Gestapoul era în mod vizibil la capătul nervilor: contesa avea mai mult ca niciodată nevoie de prietenul ei „sută la sută arian“, iar acesta nu-şi putea permite s-o uite nici el. Era greu de imaginat o dependenţă reciprocă profundă – şi mai tragică.

— Cum merge, tinere?

Veni să se aşeze pe biroul meu.

— Ar trebui să nu aveţi încredere, amice. Deunăzi am văzut o listuţă, cu nişte nume. Erau unele bifate cu o cruce, dar al dumneavoastră era doar urmat de un semn de întrebare. Aşa că fiţi prudent.

Nu am spus nimic. Îşi bâţâia un picior.

— Sunt destul de neliniştit şi eu. Prietenul meu, comandantul Arnoldt, se aşteaptă să fie mutat în Germania dintr-o clipă în alta. Fără el, nu ştiu ce am să mă fac.

— Ei bine, îl puteţi urma în Germania.

— Nu văd cum.

— Va găsi el o cale.

Nu ar fi trebuit să scap aşa o măgărie; Isidore Lefkowitz păli.

— Iertaţi-mă, domnule Dupré.

— Nu face nimic. Nu ştiam că v-a pus la curent.

— Nu sunt la curent cu nimic. Cât priveşte semnul acela de întrebare, alături de numele meu… Nu am să-mi reproşez nimic.

— Totul depinde de punctul de vedere în care te plasezi în raport cu ideea pe care ţi-o faci despre lucruri…

Continuai fraza:

— …căci omul cel mai perspicace şi cel mai circumspect nu este mai puţin supus unor exigențe care, chiar dacă nu sunt esenţiale, au o certă importanţă.

Am început să râdem. Era un joc de retorică gratuită, pe care o cunoşteau toţi liceenii.

— Janson-de-Sailly, ultima clasă de gimnaziu, murmură el. Cât de departe pare aceasta acum, Dumnezeule!

Coborî vocea.

— Ea vrea să vă vadă. La ora trei după-amiază, în faţa conacului de la Jars.

— De ce la conac? De ce nu la ea?

— Trebuie să facă nişte cumpărături şi e în drum. Şi apoi…

Îşi privea unghiile cu manichiură.

— Nu ştiu ce l-a apucat, dar s-a dezlănţuit complet. Alaltăieri a îndrăznit să percheziţioneze vila contesei.

— Ei? făcui eu, cu sufletul la gură.

Mă gândeam la „camerista“ Odette Lanier şi la postul nostru de emisie-recepţie.

— Nemaipomenit, nu? O simplă operaţiune de rutină, bineînţeles. De altfel o prevenisem. Vremea se strică, în mod vizibil. Se vorbeşte chiar de o debarcare iminentă… Prietenul meu Franz… comandantul Arnoldt este foarte preocupat. Englezii și americanii, dacă vor îndrăzni, se vor trezi aruncaţi în mare, desigur. În sfârşit, trebuie să sperăm asta.

— Trăim din speranţă.

Schimbarăm o privire lungă şi plecă.

Era ora treisprezece şi treizeci. Nu-mi mai găseam locul şi am ajuns la conac cu o oră mai devreme. Ruinele a ceea ce fusese „turcismul“ normand al familiei Bronicki erau invadate de ierburi şi căpătaseră un curios aspect premeditat, ca şi cum ar fi fost dispuse acolo într-un abandon studiat de nu se ştie ce grijulie voinţă artistică.

Ştiam bine că, lipsiţi de benzină, reveniserăm la vremurile trăsăturilor, dar am fost totuşi uluit atunci când am văzut-o pe Julie Espinoza sosind într-o berlină galbenă, cu vizitiu în livrea albastră şi cu joben. Coborî maiestuoasă, sub etaje de perucă roşie, cu bustul ca o provă şi dosul ca o pupă, într-o rochie cu corset, cum nu mai vedeai decât pe cărţile poştale din La Belle Epoque. Trăsăturile ei virile aveau o expresie încă şi mai hotărâtă decât de obicei şi, cu un pachet de Gauloises albastre în mână, cu un chiştoc în colţul buzelor, era un amestec uluitor de la Goulue a lui Toulouse-Lautrec, de doamnă distinsă şi de

pompier. Nu am putut decât să o măsor cu stupoare, şi ea îmi explică pe un ton mânios, ceea ce trăda întotdeauna la ea un semn de nervozitate.

— Dau o garden-party 1900. Cred că lepădătura asta de Grüber începe să se îndoiască de mine şi, în cazul acesta, trebuie să bat la ochi. Nu ştiu ce se întâmplă – un Kriegspiel, potrivit ordonanţelor –, dar toţi mahării de la Wehrmacht de pe o distanţă de o mie de leghe de jur împrejur au venit aici. S-au reunit la Hôtel des Cerfs de ieri. M-am dus acolo cu tupeu, i-am invitat pe toţi. Von Kluge este acolo, şi Rommel de asemenea. Von Kluge a fost ataşat militar la Budapesta în tinereţe şi l-a cunoscut foarte bine pe soţul meu…

— Şi atunci?

— Cum adică, şi atunci? Ori încă nu eram căsătoriţi, ori nu era acelaşi Esterhazy, era vărul său primar, şi gata. Voi decide după cum va decurge conversaţia. Crezi că o să facă cercetări? Mi-a trimis flori. Această garden-party este în onoarea lui. Ah, Budapesta anilor douăzeci, vremurile de altădată, amiralul Horthy… Am fost ajutoare de madamă într-unul dintre cele mai bune bordeluri din Buda, în ’29, ştiu toate numele de care este nevoie.

Îşi stinse chiştocul sub călcâi.

— Cu Grüber am scăpat ca prin urechile acului, dar Francis m-a prevenit la timp. Odette a voastră şi cu postul ei de emisie-recepţie dacă le-ar fi găsit… Harşti!

Îşi trecu degetul peste beregată ca pe o lamă de cuţit.

— Unde le-aţi ascuns?

— Pe Odette am păstrat-o, este camerista mea, are acte cum nu se poate mai în regulă, dar postul…

— Sper că nu l-aţi aruncat în aer!

— Este la Lavigne, adjunctul primarului.

— Lavigne? Sunteţi nebună! Este un colaborator notoriu!

— Tocmai, acum va putea dovedi că a fost un rezistent autentic.

Avu un mic surâs de milă.

— Încă nu-ţi cunoşti lumea, Ludo. N-ai să ţi-o cunoşti niciodată, de altfel. Cu atât mai bine. Trebuie. Dacă nu ar fi existat oameni ca unchiul tău Ambroise, cu zmeiele lui, şi ca tine…

— Ştiţi, pentru cineva care are o privire de împuşcat, aşa cum mi-aţi repetat-o adeseori… Suntem în 1944 şi nu m-am descurcat foarte rău.

Vocea îmi deveni ceva mai spartă. Mă gândeam la cel care nu ştia să dispere.

— Este la Buchenwald, am aflat, spuse doamna Julie cu blândeţe.

Tăceam.

— Nu-ţi face griji. O să se întoarcă.

— Poate că amicul dumneavoastră von Kluge îl va scoate de acolo.

— O să se întoarcă. Simt. Și vreau să se întoarcă.

— Ştiu că sunteţi puţin vrăjitoare, doamnă Julie, dar de aici şi până la a fi o zână bună…

— Se va întoarce. Simt lucrurile astea. Ai să vezi.

— Nu sunt sigur că vom mai fi aici pentru a-l vedea.

— Vom fi aici. Îţi spuneam aşadar că Grüber n-a găsit nimic şi chiar s-a scuzat. Este din cauza tuturor acestor granguri de la Hôtel des Cerfs, se pare. Sunt obligaţi să ia măsuri de precauţie excepţionale. Şi este adevărat… O bombă acolo şi… Înţelegi?

— Înţeleg. O să prevenim Londra, dar noi, în clipa aceasta, nu ne putem mişca. Hôtel des Cerfs este prea bine păzit. M-aţi făcut să vin ca să-mi cereţi asta? Nu suntem echipaţi.

— Aveţi dreptate să mergeți pe burtă o vreme. Îţi mărturisesc că şi eu m-am gândit să mă retrag. Mi-am aranjat o poziţie de repliere în Loiret. Dar m-am hotărât să rămân. Voi face faţă. Singurul lucru care mă seacă la ficați…

Trebuie să fi fost neliniştită, la urma urmei, pentru a-şi regăsi astfel vocabularul original.

— …Singurul lucru care mă seacă e ăla de colo…

Făcu un gest cu capul către vizitiul în livrea care stătea pe capră, cu hăţurile şi cu biciul în mână, clipind din ochi cu un aer zăpăcit.

— Nu vorbeşte o boabă de franceză.

— E englez?

— Nici măcar. Canadian, dar boul nici măcar nu este francofil…

— Francofon.

— Amicii tăi mi l-au trimis ieri, în uniformă germană, dar am spus că doar o noapte, nici o zi în plus. Se fac trei săptămâni de când trece din mână în mână… L-am putut face să iasă uşor cu faetonul şi livreaua pentru garden-party, dar nu ştiu unde să-l ascund.

Îi aruncă canadianului o privire meditativă.

— Păcat că este prea devreme. Nu se ştie dacă va fi în vara aceasta sau în septembrie. Fără asta, l-aş scoate la mezat. Vor exista în curând, şi tu îi cunoşti, din aceia care vor plăti scump ca să aibă un aviator aliat pe care să-l ascundă.

— Şi ce vreţi să fac eu?

— Tu ştii să ieşi din rahat.

— Ascultaţi, doamnă Julie…

— Ţi-am spus deja de o sută de ori că nu există doamna Julie, pentru numele lui Dumnezeu! răcni ea deodată cu o voce de soldăţoi. Este „doamna contesă“!

Era atât de enervată, încât umbra de mustaţă îi fremăta. Este totuşi curios cum hormonii îşi pierd capul uneori, m-am gândit. Dar în clipa aceea, fără nici un motiv aparent, poate pentru că doamna Julie se supărase, şi asta era la ea un semn de stânjeneală sau de nelinişte, am înţeles: exista un alt motiv pentru întâlnirea aceea, şi anume Lila.

— De ce m-aţi făcut să vin, doamnă Julie? Ce aveţi să-mi spuneţi?

Îşi aprinse o Gauloise, cu flacăra în căuşul palmei, evitând să se uite la mine.

— Am o veste bună pentru tine, micuţule. Poloneza ta este… În sfârşit, este teafără.

Am înţepenit, aşteptând lovitura. O cunoşteam. Încerca să nu-mi provoace un chin prea mare.

— După sinuciderea lui von Tiele, au arestat-o. A avut de tras. Ei voiau să ştie dacă era la curent cu

conspiraţia. Trecea drept metresa lui von Tiele… Oamenii zic vrute și nevrute.

— Gata, doamna Julie, am înțeles.

— Dar i-au dat drumul.

— Şi după aceea?

— Ei bine, după aceea, nu ştiu ce a făcut. Nu am nici cea mai vagă idee. Mai era și mama ei, tâmpitul de taică-su – şi ăla, ce mai! – şi nu mai aveau cu ce trăi. Bine, în sfârşit, pe scurt…

Părea cu adevărat necăjită, evitându-mi în continuare privirea. Ţinea mult la mine.

— …Micuţa a ajuns la o prietenă de-a mea, Fabienne.

— Pe strada Miromesnil, am spus.

— Da, și? Fabienne a găsit-o rătăcind pe străzi…

— Pe trotuar.

Înţelegi, Ludo? Înţelegi? Trebuia mai întâi să supravieţuiesc, să-i salvez pe ai mei…

— Dar deloc, ce vrei să insinuezi? Pur şi simplu, ca să n-o lase pe stradă, Fabienne a luat-o la ea.

— Evident, într-un hogeac de lux este mai bine decât pe stradă.

— Ascultă, Ludo, naziştii fac săpun din oasele evreilor, aşa că grija pentru curăţenie, în clipa aceasta… Ştii, şansonetistul Martini, în faţa unei săli pline de germani, a ieşit pe scenă şi a ridicat braţul, ca pentru salutul nazist. Germanii au aplaudat. Şi atunci, Martini a ridicat braţul şi mai sus şi a spus: „Până acolo în rahat!“ N-ai să măsori nivelul cu centimetrul. Iar dacă Fabienne m-a sunat, asta înseamnă că înţelege foarte bine că locul micuţei nu e acolo. Să fii târfă este o meserie, este chiar o vocaţie. Cele mai bune nu improvizează. Ea mă întreabă ce trebuie să facă cu ea. Aşa că ai să te duci şi ai s-o iei la tine. Uite, ţi-am adus biştari. Du-te, ia-o la tine, fii drăguţ cu ea şi gata. De alb şi negru suntem sătui până-n gât. Cenuşiul este omenesc. Bine, acum mă duc la garden-party. Am adus acolo cele mai bune târfe. Voi încerca să-mi salvez pielea. Şi debarasează-mă de prostănacul ăsta. În următorul

război, canadienii să ştie franceza, sau să nu se bazeze pe noi.

Îl puse pe tip să coboare de pe capră, îşi ridică fustele şi urcă în locul lui. Puse mâna pe hamuri şi pe biciuşcă şi faetonul porni în trap mărunt, ducând-o pe bătrâna codoaşă de neînfrânt Julie Espinoza către garden-party-ul contesei Esterhazy. L-am lăsat pe pilotul canadian în ruinele a ceea ce fusese cândva micul salon al conacului, l-am anunțat pe Soubabère, iar eu m-am ocupat să-mi obţin cât mai curând posibil actele necesare pentru a mă duce la Paris.

XLV

Am fost scutit de drumul la Feeria doamnei Fabienne, de pe strada Miromesnil. Am regretat niţel, căci speram să pot trece cu capul sus peste această încercare. Pe 14 mai, pe când eram la atelier cu cei câţiva copii care încă mai veneau să lucreze cu mine şi făceau provizii pentru ziua în care, odată naziştii învinşi, ne va fi fost din nou permis să ne lansăm zmeiele în văzduh, uşa s-a deschis şi am văzut-o pe Lila. M-am ridicat şi m-am dus în întâmpinarea ei cu braţele deschise.

— Ce surpriză!

Era fără lumină, fără viaţă, cu pletele fără culoare, doar bereta pe care părea să o fi păstrat cu sfințenie pe parcursul tuturor vicisitudinilor era ca un surâs de altădată. Ochii ficși, pometii care se ridicau sub un ten pământiu deasupra obrajilor supţi, toate astea cereau ajutorul, dar nu mizeria aceasta m-a dat peste cap, ci felul interogativ şi neliniştit în care mă privea Lila. Îi era frică. Probabil că se întreba dacă nu urma să o dau afară. Încercă să vorbească, buzele îi fremătară, şi asta a fost tot. Când am strâns-o la piept, rămase încordată, neîndrăznind să se mişte, ca şi cum nu-i venea să creadă. I-am expediat pe copii şi am făcut focul; ea rămase aşezată pe o banchetă, cu mâinile împreunate, cu privirea în pământ. Nu i-am

vorbit nici eu. Am lăsat să acţioneze căldura. Tot ce puteam să ne spunem se spunea de la sine, tăcerea forfotea, făcea tot ce putea, ca o adevărată şi fidelă prietenă. La un moment dat, uşa se deschise şi intră Jeannot Cailleux, fără îndoială cu nu ştiu ce mesaj urgent. Păru surprins, nu spuse nimic şi ieşi.

Primele cuvinte pe care le-a pronunţat au fost:

— Cărţile mele. Trebuie să te duci să le iei.

— Care cărţi? Unde?

— În valiza mea. Era prea grea. Am lăsat-o la gară, pur şi simplu, nu există interdicţie.

— Am să mă duc mâine, fii liniştită.

— Ludo, te rog, le vreau imediat. Este foarte important pentru mine.

Am alergat afară şi l-am ajuns din urmă pe Jeannot.

— Rămâi cu ea. Nu te mişca de aici.

Mi-am încălecat bicicleta. Mi-a trebuit o oră ca să pedalez până la gara din Cléry, unde am găsit într-un colţ valiza burduşită. Când am ridicat-o, broasca a cedat şi am rămas acolo, privind marile vremuri ale picturii germane, pinacoteca din München, moştenirea grecească, Renaşterea, pictura veneţiană, impresioniştii şi întreaga operă pictată a lui Velásquez, a lui Goya, Giotto şi El Greco, care se răspândiseră pe jos. Am pus totul la loc pe cât am putut mai bine şi a trebuit să fac drumul de întoarcere pe jos, cu valiza pe cadrul bicicletei.

Am găsit-o pe Lila aşezată pe bancă aşa cum o lăsasem, cu canadiana şi bereta; Jeannot o ţinea de mână.

El mă strânse cu afecţiune de braţ şi ne părăsi. Am pus valiza în faţa băncii şi am deschis-o.

— Uite, am spus. Nu lipseşte nimic. Totul este aici. Uită-te şi tu, dar cred că nu s-a pierdut nimic.

— Am nevoie de ele pentru examenul meu. Am să intru la Sorbona în septembrie. Studiez istoria artei, ştii asta.

— Ştiu.

Se aplecă, îl luă pe Velásquez.

— Este foarte greu. Dar am să reuşesc.

— Sunt sigur de asta.

Îl puse pe Velásquez peste El Greco şi zâmbi.

— Sunt cu toţii aici, spuse ea. Cu excepţia expresioniştilor. Naziştii i-au ars.

— Da, au comis atrocităţi.

Rămase o clipă tăcută, apoi mă întrebă, cu o voce foarte firavă:

— Ludo, cum de mi s-au întâmplat toate astea?

— Ei bine, în primul rând ar fi trebuit să fie prelungită linia Maginot până la mare, ca să nu avem flancul stâng descoperit, după aceea ar fi trebuit să acţionăm încă de la ocuparea Renaniei, şi apoi generalii noştri au fost nişte mămăligi, iar de Gaulle a fost descoperit prea târziu…

Apăru o umbră de zâmbet pe buzele ei şi m-am simţit un bun Fleury.

— Nu vorbeam despre asta… Cum de am putut eu…

— Ba da, tocmai că da. Atunci când are loc o explozie, există întotdeauna şi căderi de atomi. Se pare chiar că şi universul s-a format în felul ăsta. Au avut loc o explozie şi căderi de atomi: galaxiile, Sistemul Solar, Pământul, tu, eu şi o ciorbă de pui cu legume care trebuie să fie gata. Vino! O să mâncăm.

Îşi păstră canadiana pe ea la masă. Îi trebuia o carapace.

— Am o tartă magnifică cu rubarbă. Direct de la Clos Joli.

Chipul i se lumină niţel.

— Clos Joli… şopti ea. Ce mai face Marcellin?

— Admirabil, am spus. Deunăzi a debitat o frază magnifică. Legendre, cofetarul, se lamenta că totul era pierdut şi, chiar dacă americanii vor câştiga, ţara nu-şi va mai regăsi niciodată adevăratul chip. Marcellin s-a înfuriat la culme. A răcnit: „Nu admit disperare la adresa Franţei în bucătăria mea!“

Privirea îi rămânea hăituită. Se ţinea foarte dreaptă, cu mâinile împreunate pe genunchi. În şemineu, focul îşi arcuia spinarea.

— Aici lipseşte o pisică, am spus. Grimaud a murit de bătrâneţe. O să avem o alta.

— Chiar pot să rămân aici?

— Tu n-ai plecat niciodată de aici, fetiţo. Ai rămas aici tot timpul. Nu m-ai părăsit niciodată.

— Nu trebuie să fii supărat pe mine. Nu mai ştiam ce fac.

— N-o să vorbim despre asta. Este ca şi în cazul Franţei. După război, se va spune: era cu ăştia, era cu ăia. A făcut asta, a făcut ailaltă. E apă de ploaie. Tu nu erai cu ei, Lila. Tu erai cu mine.

— Încep să te cred.

— Nu te-am întrebat ce mai fac ai tăi.

— Tata se simte ceva mai bine.

— Aha! A catadicsit să-şi revină în simţiri?

— Atunci când Georg a murit şi ne-am trezit fără resurse, a găsit de lucru într-o librărie.

— A fost întotdeauna un bibliofil.

— Evident, nu era suficient pentru a trăi.

Își plecă privirea.

— Nu ştiu cum am ajuns la asta, Ludo.

— Ţi-am explicat deja, iubito. Generalul von Rundstedt şi blindatele. Blitzkrieg-ul. Tu nu eşti de vină cu nimic. Nu tu, ci Gamelin[16] şi A Treia Republică. Ştiu că, dacă ţi s-ar fi cerut părerea, i-ai fi declarat război lui Hitler încă de la ocuparea Renaniei. Din momentul în care Albert Sarraut exclama, de la tribuna Adunării Naţionale: „Nu vom lăsa niciodată catedrala din Strasbourg sub ameninţarea tunurilor germane“.

16. Generalul Maurice Gamelin (1872–1958), comandantul Statului-Major al Armatei franceze între 1931 și 1940. (N. red.)

— Îţi baţi joc de toate în continuare, Ludo, şi totuşi nimeni nu are așa inimă bună.

— Faci faţă mai bine atunci când te prefaci că râzi.

Aşteptă o clipă, apoi şopti:

— Şi… Hans?

Mi-am întredeschis cămaşa şi a văzut medalionul.

Se auzeau afară păsările, care au avut întotdeauna înclinaţii idilice. Trebuie uneori puţină ironie.

— Şi acum, am să-ţi fac nişte cafea adevărată, Lila. O viață are omul.

Suferea de insomnie şi îşi petrecea nopţile într-un colţ, cu cărţile ei de artă, luând notițe. Ziua se străduia, după cum spunea, „să se facă utilă“. Mă ajuta să fac curăţenie, se ocupa de copii, care veneau în fiecare joi, dar la fel de des şi după orele de şcoală; zmeiele se îngrămădeau peste tot, aşteptând ziua în care vor putea din nou să se înalţe. Şedinţele acestea erau catalogate de directorul şcolii din Cléry, în mod destul de comic, drept „lucrări practice“, iar primăria ne-a acordat chiar şi o mică subvenţie ca asigurare pentru viitor. Se şoptea că va fi în august sau în septembrie.

Ea dormea în braţele mele, dar, după câteva încercări timide, n-am mai îndrăznit să o ating; îmi accepta mângâierile, dar rămânea fără reacţie. Nu doar senzualitatea ei părea stinsă, ci şi ceva mai profund, din însăşi sensibilitatea ei. N-am înţeles până la ce punct era torturată de vinovăţie, până când nu am remarcat că mâinile îi erau acoperite de arsuri.

— Ce mai e şi asta?

— M-am opărit.

Nu era convingătoare: arsurile erau separate, la distanţe regulate. În noaptea următoare, m-am trezit, simţind că locul său din pat era gol. Lila nu era în cameră. M-am dus la uşă şi m-am aplecat peste scară.

Lila stătea în picioare, cu o lumânare în mâna dreaptă, arzându-şi cu flacăra cealaltă mână.

— Nu!

Lăsă lumânarea să cadă şi ridică privirea.

— Mă urăsc, Ludo, mă urăsc!

Niciodată nu mai simţisem un astfel de şoc. Am rămas pe scară, incapabil să gândesc, să acţionez.

Modalitatea aceasta oribilă şi infantilă de a căuta să se pedepsească, să ispăşească mi s-a părut atât de nedreaptă, atât de infamă, când atâţia dintre camarazii noştri se băteau şi mureau, încât mi se tăiară deodată picioarele şi mi-am pierdut cunoştinţa. Când am deschis ochii, Lila stătea aplecată deasupra mea, cu faţa în lacrimi.

— Iartă-mă, n-am să mai fac… Voiam să mă pedepsesc…

— De ce, Lila? Pentru ce? Să te pedepseşti de ce? Tu nu eşti vinovată. Tu nu eşti responsabilă. Nu va rămâne nici urmă din toate astea. Nici măcar nu-ţi cer să uiţi, nu. Te rog să te gândeşti uneori la asta, ridicând din umeri. Vai, Doamne, Doamne… Cum poţi fi lipsită în halul ăsta de omenie, de toleranţă faţă de tine însăţi?

În noaptea aceea a dormit. Iar a doua zi am văzut veselie pe faţa ei. Simţeam că o ducea cu mult mai bine, şi în curând am avut şi dovada.

În fiecare dimineaţă, Lila îşi lua bicicleta şi se ducea să facă cumpărături la Cléry. De fiecare dată o conduceam până la poartă şi o urmăream cu privirea: nimic nu mă făcea să zâmbesc mai mult decât fusta aceea, genunchii şi pletele care fluturau. Într-o zi se întoarse, îşi puse la loc bicicleta; eram în faţa casei.

— Ei bine, spuse.

— Ce s-a întâmplat?

— Mă întorceam cu coşul de la băcănie şi era acolo o cumătră care mă aştepta. I-am dat bună ziua, nu-mi mai aduceam aminte cum o cheamă, dar cunosc multă lume de prin împrejurimi. Mi-am pus coşul pe bicicletă şi mă pregăteam să plec, când ea s-a apropiat de mine şi m-a făcut „nemţoaică“.

Am privit-o cu atenţie. Ea surâdea cu adevărat. Nu era unul dintre zâmbetele acelea care se arborează din sfidare sau pentru a nu plânge. Făcu o mică grimasă şi-şi trecu mâna prin păr.

— Ei bine, ei bine, repetă ea. Nemţoaică. Asta e.

— Toată lumea simte apropiindu-se victoria, Lila, şi atunci fiecare se pregăteşte pentru asta. Nu te mai gândi la asta.

— Dimpotrivă, trebuie să mă gândesc.

— De ce, mă rog?

— Pentru că este mai bine să te simţi victimă a unei nedreptăţi decât să te simţi vinovată.

XLVI

Era 2 iunie. Patru zile mai târziu, eram culcaţi pe burtă la doi kilometri est de Măgură sub bombe, şi rămân încă şi astăzi convins că primul obiectiv atins de miile de vapoare şi avioane aliate ale operaţiunii Overlord a fost bicicleta mea: am găsit-o sfărâmată şi răsucită în faţa casei. „Vin“, „ajung“, „sunt aici“, nu cred că am auzit altceva toată ziua. Când am trecut alergând prin faţa fermei familiei Cailleux, bătrânul Gaston Cailleux era afară şi, după ce ne-a informat că „vin“, adăugă fraza aceea, pe care nu o putuse auzi la Radio Londra, pentru că de Gaulle nu a pronunţat-o decât câteva ore mai târziu:

— Dragul meu Ludo, este bătălia pentru Franţa şi bătălia Franţei!

Dar poate că există cuvinte istorice: imposibilul are uneori mână norocoasă.

L-am lăsat acolo, săltând de bucurie pe unicul picior, cu cârja lui cu tot.

Nu era nici un soldat german la vedere, dar toate câmpurile şi pădurile din jurul nostru erau prinse într-un tir de baraj care viza fără îndoială să le interzică întăririlor duşmane să se apropie de plajă.

Încă nu învăţasem să fac distincţie între şuieratul bombelor de avion şi cel al obuzelor şi mi-a trebuit ceva timp să înţeleg că infernul venea din cer. Mai mult de zece mii de atacuri fuseseră efectuate în ziua aceea de către aviaţia aliată pe deasupra Normandiei.

De-abia reuşisem să parcurgem câteva sute de metri, când zării în mijlocul drumului un corp întins, neînsufleţit, cu braţele desfăcute. L-am recunoscut de departe, atât de familiar îmi era aspectul său: era Jeannot Cailleux. Cu ochii închişi, cu capul însângerat, era mort. Eram sigur: îl iubeam prea mult pentru ca să fi putut fi altfel.

M-am întors către Lila.

— Dar ce aştepţi? Examinează-l, Dumnezeule!

Ea păru uimită, dar îngenunche alături de Jeannot şi-şi lipi urechea de pieptul lui.

Cred că am izbucnit în râs. Mi-o imaginasem atât de des, în timpul anilor de absenţă, îngrijind răniţii, încât mă aşteptam să-şi facă treaba de infirmieră. Şi

chiar aşa o regăseam în prezent, aplecată deasupra cadavrului camaradului meu, pândind un semn de viaţă. Se întoarse spre mine:

— Cred că…

În clipa aceea Jeannot se mişcă, se ridică în fund şi după ce dădu de trei-patru ori din cap scuturându-se, cu privirea încă neclară, răcni:

— Vin!

— Tâmpit nesimţit ce eşti! am urlat, de uşurare.

— Sunt aici! Vin!

Am luat-o pe Lila de mână şi am început să alergăm.

Voiam să o pun pe Lila la adăpost şi să mă alătur după aceea camarazilor mei. Sarcina noastră, potrivit „planului verde“, ne era cunoscută de mult timp: sabotarea căilor ferate, a liniilor de înaltă tensiune, atacarea convoaielor. Trebuia să ne regrupăm în departamentul Orne; dar nimic nu se petrecea după cum fusese prevăzut. Când am ajuns a doua zi să mă alătur lui Souba, l-am găsit pe şeful nostru iubit cuprins de o mânie nebună. Îmbrăcat într-o superbă uniformă – se numise colonel –, ameninţa cu pumnul cerul pe care se întorceau avioanele aliate.

— Nemernicii au stricat totul, răcnea el. Au aruncat în aer toate comunicaţiile noastre. Băieţii noştri sunt pierduţi în natură. Este o nenorocire să vezi aşa ceva!

Aproape că blestema debarcarea – cu mulţi ani mai târziu, el încă se mai încrunta când se pomenea în prezența lui de sosirea Aliaţilor. Cred că ar fi vrut să mai reziste douăzeci de ani.

De fiecare dată când vreo bombă ne acoperea cu pământ, Lila mă mângâia pe faţă:

— Ţi-e frică să nu mori, Ludo?

— Nu mi-e frică, dar nici nu țin.

Plecaţi de la Măgură la ora şase dimineaţa, nu am putut avansa până la şase după-amiază decât cu trei kilometri dincolo de borna de la Clos. Acolo, culcaţi pe burtă în spatele unui taluz, cu ochii ridicați pentru a încerca să ghicim de unde urma să vină următorul val de asalt, am avut dreptul la un spectacol despre

care nu ştiu nici în ziua de azi dacă era derizoriu, eroic, sau ambele. Patru cai de tracţiune, primul înhămat la un tomberon, ceilalţi la nişte căruţe, au defilat unul după altul prin faţa noastră, la pas, cu o indiferenţă la tot ceea ce se petrecea în jurul lor pe care trebuie s-o fi avut de la stăpânii lor. Familia Magnard se muta. Îngrămădite în tomberon, cele două fete aşezate pe lăzi cu provizii, tatăl şi fratele în picioare în faţă, erau urmaţi de căruţele cu mobilier, paturi, scaune, saltele, cufere, dulapuri, baloturi cu lenjerie şi butoaie, trei vaci completând cortegiul. Se hurducau pe drum, cu feţele la fel de inexpresive ca de obicei, fără o privire către cer sau pământ. Nu voi şti niciodată dacă membrii familiei Magnard erau bovine sau supraoameni. Poate că îşi aveau şi ei zmeiele lor, la urma urmei.

Procesiunea aceasta a invulnerabililor mă lăsă amuţit şi puţin ruşinat, căci eu asudam de frică, dar Lila râdea. Cred că după toate încercările morale şi psihice la care fusese supusă, pericolul pur fizic trebuie să fi fost pentru ea o uşurare.

— Voi sunteţi cu toţii la fel, voi, polonezii, am bombănit eu. Cu cât merge mai prost, cu atât merge mai bine.

— Dă-mi o ţigară!

— Nu mai am.

A avut loc atunci un incident care mi-a redat cu adevărat întreaga speranţă. Focuri de armă izolate au răsunat în spatele nostru, urmate de o rafală de mitralieră. M-am întors dintr-un salt. Un soldat american ieşi încet, de-a-ndărătelea, cu pistolul mitralieră în mână. Aşteptă o clipă, păru liniştit, apoi îşi atinse partea laterală şi se uită la mână. Fără îndoială că tocmai fusese uşor rănit. Nu păru să-şi facă probleme, se aşeză pe pământ sub un tufiş, scoase un pachet de ţigări din buzunar – şi explodă.

Explodă literalmente, dintr-o dată, inexplicabil, dispărând într-o jerbă de pământ care căzu la loc imediat – fără el. Cred că glonţul care-l rănise uşor atinsese cuiul uneia dintre grenadele care-i atârnau la

centură, şi atunci când s-a aşezat, grenada s-a dezamorsat cu totul.

— Păcat, spuse Lila. Probabil că n-a mai rămas nici una.

— Una ce?

— Avea un pachet întreg în mână. Sunt ani de când n-am mai fumat o ţigară americană.

La început am fost revoltat. Cât pe ce să-i spun: „Iubito, ăsta nu mai este sânge rece, este sânge pur şi simplu.“ Când, deodată, m-am simţit fericit. Tocmai o regăsisem pe Lila din copilăria noastră, aceea a fragilor şi a micilor provocări.

Am rămas culcaţi în spatele taluzului aproape o oră. Nu înţelegeam înverşunarea aceea a bombelor şi a obuzelor împotriva pădurilor şi a câmpurilor, unde nu era nici urmă de germani.

— S-ar spune că au ceva cu noi!

Ea îşi extrăgea liniştită bulgări de pământ din păr.

— Ştii, Ludo, am fost deja omorâtă de mai multe ori în viaţă.

Motivele pentru care erau pisați zece kilometri pătraţi din câmpia normandă, atât de departe de plajele de debarcare, le-am aflat de la Souba câteva zile mai târziu. O divizie aeropurtată americană fusese lansată din greşeală prea departe în adâncime şi dispersată, în vreme ce o unitate germană se retrăgea de pe coastă pentru a face faţă acestei manevre. Eram prinşi în acelaşi timp sub tirul său şi sub cel al bateriilor engleze care păzeau cele două poduri de peste Orne, în vreme ce aviaţia aliată bombarda toate drumurile şi căile ferate din zonă.

Am profitat de o acalmie pentru a înainta încă puţin în direcţia râului Orne, când tancurile germane dispuse în linie apărură la o sută de metri în faţa noastră. Era divizia blindată care primise în sfârşit de la Hitler, la ora patru după-amiază, ordinul de a distruge capul de pod aliat.

Singurul meu gând a fost: „trag asupra a tot ce mişcă“, ieşit la suprafaţă din nu ştiu ce istorisire a nu ştiu cărui masacru. Am luat-o de mână pe Lila. Am rămas nemişcaţi în mijlocul câmpului. Nici unul

dintre camarazii mei căzuţi nu avusese şansa de a ţine astfel o mână în a lor. A fost, într-un fel, ultimul meu gând. Şi lumina, clipa soarelui între norii cenuşii şi grei, micul colţ albastru de cer care ştie întotdeauna să dea la momentul cuvenit ce este mai bun din el. Şi profilul Lilei, părul ei blond de pe ceafă şi de pe umeri, faţa pe care frica alesese surâsul.

Un ofiţer german se înălţase în turela tancului din frunte. Când trecu pe lângă noi, ridică mâna într-un discret semn amical. Nu voi şti niciodată nici cine era, nici de ce ne-a cruțat. Nu ştiu dacă a fost din dispreţ, din umanism, sau doar din bune maniere. Poate că la vederea acestei perechi de îndrăgostiţi care se ţineau de mână cedase şi el o clipă unei fidelităţi mai înalte. Şi la urma urmei, nu ştiu: poate că avea pur şi simplu simţul umorului. S-a întors râzând după ce ne depăşise şi ne-a făcut încă o dată un mic semn.

— Uf, spuse Lila.

Eram epuizaţi şi flămânzi; mai ales, în haosul acela, nu știam încotro s-o apucăm. Nu eram departe de Clos Joli, care se afla la vreo trei kilometri spre sud; dar în partea aceea păreau a fi bombardamentele cele mai intense, fără îndoială din cauza podului de la Orcq şi a şoselei naţionale; cu toate acestea, dacă mai rămânea ceva din han, eram siguri că vom găsi cu ce să ne hrănim, chiar şi sub dărâmături. Ajungând la drumul spre Ligny, am rămas înmărmuriţi în faţa unei mitraliere răsturnate şi arse, care încă mai fumega; lângă vehicul erau doi soldaţi germani morţi; un al treilea era aşezat, cu spatele sprijinit de un arbore, ţinându-se de pântece, cu ochii daţi peste cap şi scoţând un soi de şuierat horcăitor de sifon gol. Faţa lui mi se păru familiară şi am crezut mai întâi că îl cunoşteam, dar am înţeles imediat că ceea ce îmi era familiar era expresia de suferinţă. O văzusem deja pe faţa lui Duverrier, atunci când camaradul nostru se târâse până la ferma familiei Buis, după evadarea de la sediul Gestapolui din Cléry, pentru a muri acolo. Germani sau francezi,

în clipele acelea arată la fel. Mai târziu, mă gândeam la asta ori de câte ori auzeam expresia „bancă de sânge“. Avea privirea rugătoare. Am încercat să-l urăsc, pentru a nu fi nevoit să-i dau lovitura de graţie. Degeaba. Trebuie să ai asta în tine. Nu eram dotat pentru aşa ceva. I-am luat Mauser-ul, l-am armat sub nasul lui şi am aşteptat pentru a fi complet sigur. A avut un soi de surâs.

— *Ja, gut*…

I-am plasat două gloanţe în inimă. Unul pentru el, unul pentru tot restul.

Era primul meu gest de fraternitate franco-germană.

Lila îşi astupase urechile, închisese ochii şi întorsese capul, într-un gest feminin sau copilăresc, sau amândouă.

În mod destul de prostesc, am simţit că mi-am făcut din germanul acela mort un prieten.

Şase avioane americane trecură pe deasupra noastră şi îşi lansară bombele în locul unde trebuia să se găsească divizia blindată. Lila le-a urmărit din priviri.

— Sper că nu l-au omorât, spuse Lila.

Cred că vorbea despre comandantul tancurilor, care ne cruţase. Eram atât de epuizat nervos, încât am fost înşfăcat din nou de păcatul meu minor, calculul mintal, un instinct de apărare a raţiunii mele atunci când se simţea ameninţată. I-am spus Lilei că făcusem cel puţin douăzeci de kilometri, deşi parcursesem în realitate cinci sau şase, şi am estimat la una din zece şansa pe care o aveam de a scăpa. Am evaluat la o mie numărul de obuze şi de bombe de care scăpasem şi la treizeci de mii numărul de avioane pe care le văzusem pe cer. Nu ştiu dacă încercam să-i fac astfel Lilei dovada calmului meu olimpian, sau dacă începeam să-mi pierd mințile. Eram aşezaţi la marginea drumului, epuizaţi, scăldaţi de sudoare, sângerând ici şi colo din cauza zgârieturilor, reduşi la o prezenţă doar fizică a trupului. Am fost scoşi din torpoarea noastră de un bombardament atât de violent, încât într-un interval

de câteva secunde toată pădurea la două sute de metri în faţa noastră a fost nimicită sub ochii noştri. Am început să alergăm peste câmpuri în direcţia Ligny şi am ajuns în faţă la Clos Joli după jumătate de oră. Am fost frapat de imuabilitatea locului. Clos Joli era intact. Coşul scotea fum liniştit. Florile din grădină, livada, bătrânii castani aveau o seninătate care mi s-a părut că mărturiseşte o certitudine profundă. Nu aveam spiritul deloc înclinat spre meditaţie, în clipa aceea, dar îmi aduc aminte că am simţit, pentru prima dată de la începutul zilei, senzaţia în acelaşi timp bizară şi liniştitoare că totul era salvat.

În rotondă, intactă cu draperiile ei roşii, nu era nimeni. Mesele erau puse, gata de primire. Cristalele cântau la fiecare explozie. Portretul lui Brillat-Savarin era la locul său, un pic strâmb, ce-i drept.

L-am găsit pe Marcellin Duprat la maşinile lui de gătit. Era foarte palid şi mâinile îi tremurau. Tocmai terminase o supă cu trei feluri de carne, care solicită mai multe ore de fierbere. Trebuie să se fi apucat de ea încă de la începutul vacarmului. Nu ştiu dacă era pentru a găsi în rutina gătitului un remediu la frică, sau pentru a proclama semeţ permanenţa. Pe faţa lui trasă, ochii aveau o strălucire ce trăda nebunia care-mi era dragă. Mă gândeam la unchiul meu Ambroise. M-am apropiat de el şi, cu ochii în lacrimi, l-am îmbrăţişat. Nu a părut surprins, poate nici măcar conştient de gestul meu.

— M-au părăsit cu toţii, spuse el cu o voce răguşită. Sunt singur. Nimeni pentru a asigura serviciul. Dacă ajung americanii, bine o să-mi mai şadă!

— Americanii nu vor fi aici decât peste câteva zile, i-am spus.

— Ar fi trebuit să mă prevină.

— Despre… despre debarcare, domnule Duprat? mă bâlbâii eu.

Reflecta.

— Nu găsiţi interesant că au ales Normandia?

Îl priveam cu uluială. Dar nu, nu-şi bătea joc de mine. Era nebun, nebun de legat. Lila spuse:

— Probabil că au studiat ghidul Michelin şi au ales ce era mai bun.

I-am aruncat o privire furioasă. Aproape că auzeam vocea sarcastică a lui Tad. Mi se părea că o astfel de grandoare merita puţin mai mult respect, dacă nu chiar pietate.

Duprat făcu un gest către sala mare din fund.

— Luaţi loc.

Ne servi supa el însuşi.

— Gustaţi, gustaţi. A trebuit să fac asta din resturi. Ei? Nu e prea rea, date fiind împrejurările. Astăzi nu am avut livrări. Asta e.

Se duse să scoată tarta din cuptor. Când se întorcea, se auzi un şuierat pe care îl învăţasem şi am apucat doar să o înşfac pe Lila, să o împing la pământ şi să mă culc deasupra ei. Timp de câteva minute, exploziile se succedară, dar asta se petrecea pe undeva înspre Orcq şi nu ne-am ales decât cu un geam spart.

Ne-am ridicat. Duprat rămăsese în picioare, cu platoul cu tarta în mână.

— Aici nu riscaţi nimic, spuse el.

Nu-i recunoşteam vocea. O voce surdă, mecanică: provenea din însăşi profunzimea refuzului care sublinia fixitatea privirii.

— Nu vor îndrăzni, spuse.

Am ajutat-o pe Lila să se ridice şi ne-am reluat locurile la masă. Niciodată, fără îndoială, tarta normandă a lui Duprat nu a fost mai puţin apreciată. Clos Joli tremura din cap până-n picioare. Paharele cântau. Era momentul acela tardiv în care, după o zi de ezitare, Hitler dăduse ordin să fie lansate două divizii din rezervele strategice în susţinerea Armatei a VIII-a.

Duprat nu se mişcase. Surâdea, şi cu ce dispreţ, cu ce superioritate!

— Vedeţi, spuse el. A căzut alături. Şi va cădea întotdeauna alături.

Am încercat să-i explic că voiam să ajung la Neuvet înainte de căderea nopţii şi să continui spre l'Orne, pentru a mă alătura grupului meu de luptă.

— Domnişoara Bronicka poate rămâne aici, îmi spuse. Va fi în siguranţă.

— Dar, domnule Duprat, nu vă gândiţi? O s-o luaţi în freză dintr-un moment în altul.

— Hai să fim serioşi. Vă imaginaţi că americanii vor distruge Clos Joli? Nu şi-o pot permite. Germanii nu s-au atins de el.

Am rămas fără glas. În faţa unei atare încrederi nebune în cele trei stele ale lui, am resimţit un respect cvasi-religios. Era evident că în mintea lui trupele aliate primiseră ordinul, poate de la generalul Eisenhower în persoană, să vegheze ca acest loc memorabil al Franţei să fie păstrat intact.

Am încercat să-l conving: Clos Joli urma să se afle prins în mijlocul unor lupte ucigătoare. Trebuia să părăsească locurile. Tot ce am obţinut de la el a fost:

— Nici nu se pune problema. M-aţi enervat destul cu rezistenţa voastră, ei bine, este rândul meu să vă arăt cine este, a fost întotdeauna şi va rămâne mereu primul rezistent al Franţei!

Nu puteam să-l părăsesc astfel, în plin delir; eram convins că-şi pierduse minţile şi că avea să piară sub dărâmăturile de la Clos Joli. Aveam bine fixate în minte drumurile, podurile şi căile ferate din regiune şi ştiam că, dacă Aliaţii nu erau aruncaţi în mare, urmau să se deruleze cele mai înverşunate lupte. Dar Lila era la capătul puterilor şi mi-a fost de ajuns să arunc o privire spre faţa ei pentru a înţelege că nu era în stare să mă urmeze. Ştiam că dacă exista bunul Dumnezeu, cum se spune, avea tot atâtea şanse de a scăpa aici ca şi în altă parte; era unul dintre momentele acelea în care te gândeşti la Dumnezeu, care a ajuns maestru în arta de a-şi aştepta ora. Simţeam şi că ezitam să o las pe Lila la Duprat nu pentru că riscurile mi se păreau prea mari, ci pentru că nu voiam să mă despart de ea. Ţineam totuşi să mă alătur camarazilor mei; aşteptasem cu prea multă speranţă şi prea mult timp clipa aceasta. Duprat a fost acela care m-a convins. Păru să iasă din transă, mă luă pe după umeri şi îmi spuse:

— Bravul meu Ludo, poţi fi liniştit, domnişoara Bronicka va fi aici vie şi nevătămată. Am cea mai bună pivniţă din Franţa. O voi duce în partea cea mai sigură, aceea a celor mai alese vinuri ale mele, unde nu i se poate întâmpla nimic. Nu ştiu cine a spus „Fericit ca Dumnezeu în Franţa“, dar sunt sigur că bunul Dumnezeu va şti să vegheze asupra ei.

De data aceasta, am putut sesiza o mică licărire amuzată în privirea bătrânului nostru vulpoi. Poate că va trebui într-o zi să mă gândesc din nou cu seriozitate la Duprat, pentru a şti din câtă şiretenie normandă era alcătuită „nebunia“ sa. Am îmbrăţişat-o pe Lila. Mă cunoşteam: ştiam că nu i se putea întâmpla nimic. Îmi venea să plâng, dar era din cauza epuizării.

Am reuşit să mă alătur grupului meu fără mare greutate. La ora unu dimineaţa, traversând mlaştinile, am dat peste un grup de paraşutişti americani cu feţele negre, care greşiseră locul de paraşutare şi nu mai ştiau unde se află. I-am condus la Neuvet, care era punctul nostru de întâlnire, unde l-am regăsit pe Souba şi încă douăzeci de tovarăşi. Ordinele noastre erau, după cum am spus-o, să întreprindem acţiuni de sabotaj, dar tentaţia de a lupta cu arma în mână era prea mare, pentru mulți dintre noi. Cei mai mulţi au fost uciși. De la 8 la 16 iunie, nu am dispus decât de o mitralieră la zece oameni, cu o sută de cartuşe, şi două puşti mitraliere, cu o sută cincizeci de cartuşe, la care au venit să se adauge pentru supravieţuitori armele recuperate de la inamic. În ceea ce mă priveşte, m-am mărginit să arunc în aer căile ferate, podurile şi liniile telefonice. Nu voiam să omor oameni, iar atunci când ajungi să faci distincţie între un SS şi un om, e deja prea târziu, e mort. Cred că şi amintirea comandantului de tancuri care ne cruţase pe Lila şi pe mine ne-a paralizat un pic. Dar am făcut treabă bună, în liniile din spate, în vreme ce Wehrmacht-ul dădea înapoi.

XLVII

N-am avut nici o veste despre Lila timp de trei săptămâni. Mi-a spus mai târziu că Duprat se arătase foarte gentil cu ea, deşi a făcut o dată un gest care a uimit-o foarte mult: a ciupit-o de fund. Şi el a părut atât de jenat, dar trebuie să mai faci și compromisuri pentru a nu pierde totul, chiar şi la vârsta lui. Ea a rămas două săptămâni la Clos Joli, ajutându-l pe Duprat să-i primească pe americani şi încercând să le traducă acestora „harta Franţei“ în engleză, ceea ce, după Duprat, era de neconceput. S-a întors după aceea la Măgură, unde am ajuns pe 10 iulie. A doua zi, ne-am dus împreună la Cléry. Luptele continuau, dar ecoul lor în Normandia nu mai era decât acela al unei furtuni îndepărtate. Am lipit pe uşa primăriei anunţul că lucrările la atelier urmau să reînceapă de a doua zi la Măgură şi că toţi copiii din regiune interesaţi de ceea ce Ambroise Fleury numea „arta nobilă a zmeului“ erau bineveniţi. Lila îşi păstrase bicicleta cu coşul şi încerca să găsească la americani ciocolată pentru copii. Avea intenţia să sărbătorească reluarea „cursurilor“ la Măgură printr-o veritabilă gustare de gală.

În ceea ce mă priveşte, un camion militar care se ducea la Hôtel des Cerfs, unde americanii îşi stabiliseră cartierul general, m-a lăsat la intrarea în parc. Voiam să-mi iau rămas-bun de la doamna Julie, care se întorcea la Paris.

Am găsit-o în lacrimi, prăbuşită într-un fotoliu alături de pianul pe care fotografiile lui de Gaulle şi Eisenhower le înlocuiseră pe cele ale foştilor „amici“ ai contesei Esterhazy.

— Ce s-a întâmplat, doamnă Julie?

De-abia reuşea să vorbească.

— Ei… l-au… împuşcat!

— Pe cine?

— Pe Francis… Pe Isidore Lefkowitz. Si totuşi îmi luasem măsuri de precauţie… Ţi-aduci aminte, certificatul de „mare rezistent“, cu numele lăsat în alb, pe care mi l-a dat Soubabère?

— Da, desigur.

— Era pentru el. I l-am şi dat. Îl avea în buzunar, atunci când l-au împuşcat. L-au urcat într-un camion împreună cu alți doi colaboratori – de-ăia adevărați – şi l-au împuşcat. Au găsit certificatul după aceea. Izzy nu li l-a arătat niciodată: probabil se injectase de frică și a uitat de el!

— Poate că nu e vorba de asta, doamnă Julie. Poate că era sătul până-n gât.

Se uită la mine cu stupoare:

— Sătul de ce? De viață? Ce prostie!

— Poate că era sătul de el, de injecţiile lui şi de toate.

Era de neconsolat.

— Ce nemernici! După toate serviciile pe care vi le-a făcut…

— Nu noi am fost aceia care l-au împuşcat, doamnă Julie. Sunt cei noi. Cei care au devenit rezistenţi după plecarea germanilor.

Am vrut să o îmbrăţişez, dar mă respinse.

— Du-te naibii! Nu vreau să te mai văd.

— Doamnă Julie…

Nu era nimic de făcut. Pentru prima dată de când o cunoşteam, femeia aceasta de neîmblânzit se lăsa în voia disperării. Am lăsat-o acolo, o bătrână în lacrimi care trebuie să fi avut şi ea, ca şi sărmanul Isidore, o lacună de memorie: nu-şi mai aducea aminte unde-şi pusese „duritatea“.

Un jeep mă duse la Cléry şi mă lăsă pe strada Vieille-de-l’Eglise. Trebuia să mă întâlnesc cu Lila în piaţa din centru, devenită de puţină vreme piaţa Victoriei. Intrând în piaţă, m-am pomenit în spatele unei mulţimi de oameni care se îngrămădeau în jurul fântânii. Erau strigăte şi râsete, copii care alergau şi două sau trei persoane care se îndepărtau, cea mai mare parte în vârstă, printre care domnul Lemaine, prieten al unchiului meu, un fost combatant din 1914–1918, care avea un genunchi anchilozat de la Verdun. Trecu pe lângă mine şchiopătând, se opri, clătină din cap şi se îndepărtă bombănind. Nu vedeam ce se petrecea aproape de fântână. Nu m-ar fi interesat deloc dacă nu aş fi remarcat privirile bizare

care se îndreptau către mine. Leleu, noul patron de la Petit-Gris, Charviaut, băcanul de pe strada Baudoin, Colin, care ţinea papetăria, şi alţii, mă măsurau cu un amestec de jenă şi de milă.

— Ce se întâmplă?

S-au întors fără o vorbă.

M-am repezit înainte.

Lila era aşezată pe un scaun lângă fântână, cu capul ras. Frizerul Chinot, cu maşina de tuns în mână, cu zâmbetul pe buze, se îndepărtase puţin şi-şi admira opera. Lila stătea cuminte pe scaun, în rochia ei de vară, cu mâinile împreunate pe genunchi. Timp de câteva secunde, nu am putut face nici o mişcare. Apoi s-a produs o sfâşiere în gâtul meu, un urlet. M-am aruncat asupra lui Chinot, i-am dat un pumn în gură, am luat-o pe Lila de braţ şi am tras-o prin mulţime. Oamenii se dădeau deoparte: gata, o făcuseră pe „micuţă“ să plătească pentru faptul că se culcase cu ocupantul. Mai târziu, când am putut gândi, ceea ce a rămas, dincolo de oroare, a fost amintirea tuturor feţelor acelora familiare pe care le cunoşteam din copilărie: nu erau monştri. Şi chiar acest lucru era monstruos.

Amintirile sunt acolo, de neşters. Alerg pe străzile din Cléry, trăgând-o pe Lila de braţ. Mi se părea că niciodată nu mă voi opri din alergat. Nu alergam spre capătul lumii: eram acolo. Nu ştiam unde merg şi, de altfel, nici nu aveam unde să merg. Urlam.

Am auzit în urma mea paşi, m-am întors, gata să lovesc. Am recunoscut figura domnului Boyer, brutarul, gâfâind, cu burta sa mare.

— Vino la mine, Fleury, stau alături.

Ne-a poftit în brutărie. Soţia lui îi aruncă Lilei o privire îngrozită şi începu să plângă în şorţ. Boyer ne conduse la primul etaj şi ne lăsă singuri. Înainte de a închide uşa, îmi aruncă:

— Acuma chiar că au câştigat naziştii războiul.

Am întins-o pe Lila pe pat. Era inertă. M-am aşezat alături de ea. Nu ştiu cât timp am rămas aşa. Îmi treceam uneori mâna peste capul ei. O să crească la loc, desigur, întotdeauna creşte la loc.

Ochii săi aveau o fixitate care părea să păstreze în ea o imagine de neşters. Feţe batjocoritoare. Maşina de tuns în mâna unui frizer de sat.

— Nu-i nimic, iubito. E din cauza naziştilor. Au rămas aici patru ani şi au lăsat urme.

Seara, doamna Boyer ne-a servit o masă, dar a fost imposibil să o hrănim pe Lila. Ea rămânea în prostraţie cu ochii larg deschişi, şi mă gândeam la tatăl ei, care se retrăsese din realitate cu „lacrimi şi bagaje“[17], după cum îmi spusese Lila. Aristocraţii aceştia, totuşi. Căci, la urma urmei, ce e şi o țeastă rasă, e mai degrabă ceva minor, când te gândeşti la tot ceea ce au făcut ceilalţi, lagărele de exterminare, tortura – ceilalți –, dar care ceilalţi, de fapt?

17. Joc de cuvinte intraductibil, bazat pe omofonia între „larmes“ (lacrimi) și „armes“ (arme), cuvânt prezent în expresia „aux armes et bagages“ („cu arme și bagaje“, „în totalitate“). (N. red.)

Fraternitatea are uneori un ciudat gust amar. Noaptea m-am sculat şi m-am dus să dau foc la Clos Joli. Am stropit cu benzină vechile ziduri şi, atunci când au început să se prăbușească, am adormit în sfârşit liniştit. Nu a fost decât un vis urât. Din fericire.

Domnul Boyer s-a dus să-l caute pe doctorul Gardieu care ne-a spus că Lila era în stare de şoc şi i-a făcut o injecţie ca s-o adoarmă. Când se deschidea uşa, auzeam radioul care dădea veşti despre victoriile noastre.

După-amiază, s-a trezit. A zâmbit şi a vrut să-și treacă mâna prin păr.

— Dumnezeule, ce…

— Naziştii, am spus.

Și-a ascuns faţa în mâini. Se spune că lacrimile uşurează.

Am rămas la familia Boyer o săptămână. Şi, în fiecare zi, ieşeam cu Lila şi mergeam pe străzile din Cléry, ţinându-ne de mână. Mergeam încet, ore şi ore la rând, ca să ne vadă toţi. Mergeam drept, o tânără cu țeasta rasă şi eu, Ludovic Fleury, de douăzeci şi trei de ani, care eram cunoscut în tot ţinutul pentru

memoria mea. Îmi spuneam că naziştii urmau să ne lipsească tare mult, că va fi greu fără ei, căci nu vom mai avea nici o scuză.

În a cincea zi a paradei noastre, domnul Boyer sosi emoţionat la culme în camera noastră, cu France Soir. Era acolo o fotografie care ne arăta mergând de mână prin Cléry. Nu ştiam că faţa mea putea exprima o astfel de duritate. A doua zi, parada noastră a fost întreruptă de trei bărbaţi cu brasarde de F.F.I.[18] pe braţ. Îi cunoşteam: deveniseră „rezistenţi“ la o săptămână după debarcare.

18. Forces françaises de l'intérieur – organizație formată în februarie 1944 prin fuziunea principalelor grupări din Rezistență. (N. red.)

— Când o să încetaţi cu provocarea asta?

— Chestia a fost făcută pentru a fi văzută, nu?

— Ai să te trezeşti cu un glonț în fund, Fleury. Ne-am săturat. Ce încerci să dovedeşti?

— Nimic. Dovada a fost făcută.

S-au mulţumit să mă trateze ca pe un retardat. Am continuat să fac „marşul“ încă vreo două zile. Domnul Boyer m-a convins să îl întrerup.

— S-au obişnuit să vă vadă. Nu îi mai impresionați.

Am revenit la Măgură, de unde nu am mai ieşit decât la sfârşitul lui octombrie ca să ne căsătorim.

Jeannot Cailleux venea să ne aprovizioneze în fiecare dimineaţă şi ne-a oferit un căţeluş dintr-o liotă pe care o aveau la fermă; Lila îi dădu numele Iubiţel, ceea ce provocă o sumedenie de neînţelegeri în casă; de fiecare dată când îl chema, alergam amândoi. Zilele acelea nu au fost totuşi scutite de nenorocire – într-o viaţă, nu se poate fără asta: am aflat că Bruno fusese dat dispărut în cursul unei lupte aeriene din noiembrie 1943. Avea şaptesprezece victorii şi era unul dintre aviatorii cei mai decoraţi ai R.A.F. Am trimis în zadar scrisoare după scrisoare în Polonia pentru a încerca să aflăm noutăţi despre Tad.

Lila hotărâse să-şi amâne cu un an intrarea la Sorbona, pentru a se pregăti mai bine. Studia mult.

Tendinţe ale artei contemporane, *Comori ale picturii germane*, *Vermeer complet*, *Capodoperele secolelor*, *Occidentul prin muzeele sale* – cărţile se îngrămădeau în jurul măsuţei pe care şi-o instalase aproape de fereastra atelierului.

Părinţii ei n-au asistat la căsătoria noastră. Circumstanţele dificile prin care trecuseră nu-i făcuseră să-şi uite rangul: dezaprobau mezalianţa. Statutul social își recăpăta importanța și Stas Bronicki îşi redobândise forţele. I-am avut ca martori pe însuşi Duprat şi pe „contesa“ Esterhazy, redevenită, odată cu revenirea democraţiei, Julie Espinoza, care ajunse în faţa primăriei într-o maşină a armatei americane, condusă de un G.I. în compania a două tinere fermecătoare.

— Sunt pe cale să-mi reconstitui reţeaua, ne-a explicat ea.

Era superbă, cu pălăria ei imensă şi semeaţă de la Christian Dior şi mica ei şopârlă de aur, care n-o părăsise niciodată şi care era pitită în scobitura umărului.

Doamna Julie regreta că nu ne căsătoream la biserică.

Duprat şi-a pus o jachetă, cu o orhidee la butonieră. *Life* tocmai îi consacrase articolul care e expus astăzi sub portretul lui Brillat-Savarin, cu celebra fotografie a lui Robert Capa pe coperta revistei: Clos Joli şi domnul şi stăpânul său, în ţinută de lucru în faţa uşii, sub titlul „O anumită idee despre Franţa*“*. Articolul a provocat proteste vehemente în presa pariziană. Este adevărat că în 1945 bucătăria de lux nu avea rangul pe care îl deţine astăzi. Nu ştiu care erau pe atunci ideile americanilor despre locul pe care înţelegeau să-l lase Franţei în lume, dar au arătat faţă de Clos Joli şi faţă de ilustrul său proprietar cel puţin tot atâta consideraţie ca şi germanii.

În dimineaţa dinaintea ceremoniei, Lila se privi îndelung în oglindă şi se strâmbă.

— Trebuie să mă duc la coafor…

Părul său de-abia crescuse cu doi centimetri. La început n-am înţeles. Nu exista decât un frizer la Cléry, iar acesta era Chinot. M-am uitat la ea şi ea mi-a zâmbit. Am înţeles.

Duprat ne împrumutase pentru toată ziua una dintre cele două furgonete ale sale, şi la ora unsprezece şi jumătate ne-am oprit în faţa dughenei frizerului. Chinot era singur. Văzându-ne, a tresărit.

— Aş vrea să-mi tundeţi părul după ultima modă, spuse Lila. Uitaţi-vă. Mi-a crescut. Nu se mai vede.

Se îndreptă spre un fotoliu şi se aşeză, zâmbitoare.

— Ca ultima dată, spuse Lila.

Chinot încremenise. Era alb ca varul.

— Haide, domnule Chinot, i-am spus. Ne căsătorim şi suntem grăbiţi. Logodnica mea doreşte să o radeţi în cap, ca acum şase săptămâni. Să nu-mi spuneţi că v-a părăsit inspiraţia într-un timp aşa de scurt.

Aruncă o privire spre uşă, dar am clătinat din cap.

— Hai, hai, am spus. Ştiu bine că nu mai există bucuria din primele zile şi că nu mai puneți suflet, dar trebuie să ştii să întreţii focul sacru.

Am luat maşina de tuns şi i-am întins-o. El se dădu înapoi.

— V-am spus că suntem grăbiţi, Chinot. Logodnica mea a trăit atunci o zi de neuitat şi ţine, pe bună dreptate, să fie văzută în cea mai bună lumină.

— Lăsaţi-mă în pace!

— Nu am de gând să-ţi sparg botul, Chinot, dar dacă insişti…

— Nu eu am avut ideea aceea, vă jur! Ei au venit să şi…

— N-o să discutăm de „ei“, „eu“, „ai noştri“ sau „ceilalţi“, bătrâne. Întotdeauna este vorba de noi. Dă-i bătaie.

Se apropie de fotoliu. Lila râdea. Intact, m-am gândit. Lucrul ăsta rămâne întotdeauna intact.

Chinot se puse pe treabă. În câteva minute, țeasta Lilei lucea ca o bilă. Se aplecă şi se admiră în oglindă.

— Chiar că îmi stă bine.

Se ridică. M-am întors spre Chinot.

— Cât vă datorez?

Tăcea, cu gura căscată.

— Cât? Nu-mi place să am datorii.

— Trei franci cincizeci.

— Poftim cinci franci, cu tot cu bacşiş.

Aruncă maşina de tuns şi dispăru în spatele dughenei.

Când am ajuns la primărie, toată lumea ne aştepta. Se înstăpâni o linişte totală când văzură țeasta Lilei. Mustaţa lui Duprat avu câteva zvâcniri nervoase. Camarazii mei din reţeaua Speranţa făceau nişte figuri de credeai că se întorseseră naziştii şi totul trebuia luat de la capăt. Doar Julie Espinoza a fost la înălţime. Se apropie de Lila şi o îmbrăţişă.

— Draga mea, ce idee excelentă! Îţi stă superb!

Lila era foarte veselă şi uşoara indispoziţie care pusese stăpânire pe asistenţă se risipi pe loc. După ceremonie, ne-am dus la Clos Joli şi, la ivirea mâncărurilor, Marcellin Duprat pronunţă un discurs în care vorbi cu emoţie de „cei care au asigurat permanenţa“, dar fără o singură aluzie la el însuşi. Aminti doar de încercările „cărora noi toţi, fiecare la postul său de luptă, a trebuit să le facem faţă“, şi scoase după aceea o frază pe care n-am auzit-o prea bine; nu ştiu dacă a vorbit despre bucuria sa de a fi putut să redea Clos Joli Franţei, sau Franţa lui Clos Joli. La sfârşit, se întoarse către ofiţerii americani invitaţi şi îi privi o clipă în tăcere, cu pesimism…

— Cât priveşte viitorul, nimeni nu se poate împiedica să simtă o oarecare nelinişte. Deja ne vin din marea şi frumoasa dumneavoastră ţară, domnilor, zvonuri care mă fac să mă tem de ce este mai rău. Franţa noastră, care a cunoscut atâtea nenorociri, va fi supusă la noi încercări. Deja aud vorbindu-se de pui îngrăşat cu hormoni, şi chiar, Doamne fereşte, de feluri de mâncare congelate şi chiar prefabricate. Niciodată, prieteni americani, Marcellin Duprat nu se va înclina în faţa bucătăriei de-a gata. Cei care vor vrea să transforme Franţa noastră într-o troacă vor da piept cu mine! Eu nu voi da înapoi.

S-a strigat „bravo“. Americanii au fost primii care au aplaudat. Duprat ridică mâna.

— La ce bun să negăm: după anii pe care tocmai i-am trăit, va exista un vid. Nu i-am putut forma pe cei tineri. Rămân totuşi convins că ceea ce am apărat din toate puterile se va afirma în fiecare zi mai mult şi va sfârşi prin a se impune şi prin a triumfa într-o manieră pe care nici măcar nu ne-o putem imagina. În ceea ce te priveşte pe tine, Ludovic Fleury, care te-ai bătut atâta pentru acest viitor, şi dumneavoastră, doamnă, pe care v-am cunoscut de fetiţă, sunteţi destul de tineri pentru a fi siguri că veţi vedea într-o zi Franţa aceea la care bătrânul care sunt nu poate decât să viseze şi veţi avea atunci pentru mine un gând prietenesc şi veţi spune: „Marcellin Duprat a văzut limpede.“

De data aceasta, aplauzele au durat un minut întreg. Doamna Espinoza îşi ştergea ochii.

— Încă o vorbă. Lipseşte cineva de la această masă. Un prieten, o inimă mare, un om care nu ştia să dispere. Aţi ghicit: l-am numit pe Ambroise Fleury. Ne lipseşte şi ştiu, Ludo, prin ce treci. Dar să nu ne pierdem curajul. Poate că ne va fi înapoiat cândva. Poate că o să-l vedem reapărând printre noi pe cel care a ştiut să exprime, cu aşa o stăruinţă, prin arta nobilă a zmeului, tot ceea ce rămâne veşnic pur şi inalterabil pe acest pământ. Ridic paharul în cinstea ta, Ambroise Fleury. Oriunde ai fi, să ştii că fiul tău spiritual îţi continuă opera şi, graţie ei, cerul francez nu va rămâne niciodată gol!

Era adevărat că mă pusesem din nou pe treabă şi că niciodată, de la plecarea unchiului meu, atelierul nostru nu cunoscuse o asemenea activitate. Ţara avea nevoie să-şi refacă moralul şi comenzile curgeau din toate părţile. Stocul nostru suferise mult şi trebuia să o luăm de la zero. Cea mai mare parte a pieselor fuseseră arse, dar cele pe care unchiul meu reuşise să le pună la adăpost pe la vecini, vreo cincizeci, ne serveau de modele, deşi, prost întreţinute, se deterioraseră şi îşi pierduseră forma şi culoarea. Ştiam meseria şi lucram repede. Singura problemă

era dacă, după tot ce văzusem şi trăisem, nu urma să-mi lipsească inspiraţia. Zmeul necesită multă inocenţă. Mai era și problema materialelor, iar noi nu aveam nici un ban. Duprat ne-a ajutat puţin – trebuia cu orice preţ, spunea el, să menţinem această atracţie locală –, dar doamna Julie Espinoza a fost cea care ne-a lansat cu adevărat la apă. În Parisul eliberat, doamna Julie îşi scria cea mai frumoasă pagină din carieră, care urma să-i confere, pe parcursul celor treizeci de ani care au urmat, celebritatea ştiută. Ezitasem puţin, întrebându-mă ce ar fi zis unchiul meu dacă ar fi ştiut că zmeiele noastre erau finanţate, într-un fel, de prima codoaşă a Parisului, dar mecenatul a existat întotdeauna, şi apoi mi se părea că dacă refuzam acest ajutor din cauza provenienţei sale mă voi găsi alături de cei care idealizează sexul şi fac din el originea binelui şi a răului. Aşa că am mers să o vedem pe doamna Julie la Paris. Era instalată într-un frumos apartament mobilat în stil Ludovic XV, pe care reuşise să-l rechiziţioneze. Doamna Julie ne-a oferit ceai şi ne-a vorbit despre dificultăţile pe care le avea cu concurenţa; mai ales din partea lui Chabanais şi a numărului 122 de pe strada Provence; era indignată să vadă că rămâneau deschise şi îi primeau pe americani casele care îi primiseră pe germani.

— Au o neruşinare unele dintre cumetrele astea! bombăni ea.

Am recunoscut faptul cu atât mai bucuros, cu cât asistasem în ajun la o scenă admirabilă între Duprat şi doamna Fabienne, patroana de pe strada Miromesnil. Venise să dejuneze la Clos Joli în compania ataşatului militar american şi avusese obrăznicia să-l informeze pe Duprat că el nu fusese singurul care „a asigurat permanenţa“.

Duprat se mâniase la culme.

— Doamnă, urlă el, dacă nu vedeţi diferenţa dintre o culme a civilizaţiei şi un bordel, vă rog să părăsiţi incinta!

Doamna Fabienne nu se clintise. Era o femeiuşcă mioapă cu zâmbetul subţire.

— Şi vă semnalez, răcnea Duprat, că am primit aici, sub nasul germanilor, luptători din Rezistență şi aviatori aliaţi!

— Ei bine, domnule Duprat, nici eu nu sunt lipsită de merite. Asta mi-a permis să păstrez capul sus atunci când am trecut prin faţa Comitetului de Epurare. Ştiţi câte evreice am salvat? Vreo douăzeci. Din 1941 şi până în 1945, am avut douăzeci de pensionare evreice în stabilimentul meu. Atunci când am fost chemată în faţa comitetului, tinerele acestea au venit să depună mărturie în favoarea mea. Uite, în momentul raziei aceleia îngrozitoare de la Vel' d'Hiv', am primit la mine patru pensionare evreice. Stabilimentul meu este fără îndoială un bordel, dar cât personal evreiesc aţi folosit dumneavoastră sub germani, domnule Duprat? Ce mi s-ar fi întâmplat, spuneţi-mi, dacă ofiţerii nazişti ar fi aflat că se culcau cu nişte evreice? Nu spun că am o meserie frumoasă şi nu am pretenţii, dar unde, în altă parte decât la mine, ar fi putut fi primite tinerele acelea, unde ar fi putut găsi ajutor?

Duprat – o dată-n viață – a rămas cu gura căscată. După o clipă de tăcere, tot ce a putut face a fost să mormăie „la dracu' atunci" şi să se retragă. I-am istorisit incidentul acesta doamnei Julie, care a părut destul de descumpănită.

— Nu ştiam că Fabienne a salvat evreice, spuse.

Mă anunţă că nimic nu i-ar face mai mare plăcere decât să mă ajute să continui opera lui Ambroise Fleury.

— Măcar să servească banii ăştia la ceva curat, spuse.

Doamna Julie arătă de asemenea multă înţelegere şi bunăvoinţă faţă de părinţii Lilei.

— Nu este nimic mai trist decât soarta aristocraţiei în exil, ne explică ea. Nu pot suporta ideea unor persoane obişnuite cu un anumit stil de viaţă care devin victime ale vremurilor grele. Am avut întotdeauna oroare de decădere.

Îi încredinţă aşadar doamnei Genicika Bronicka administrarea unui hotel particular, pe strada des

Marronniers, care căpătă în decursul anilor o reputaţie mondială. Stas şi-a putut relua astfel obiceiurile în cercurile de joc şi pe terenurile de curse. A murit de infarct în 1957, în faţa ruletei de la Deauville, atunci când crupierul împinsese spre el ceva mai mult de trei milioane de jetoane pe care le câştigase. Se poate spune că a murit fericit.

Ambasada noii Polonii populare nu ne-a putut da nici o ştire despre Tad. Nu am aflat nimic niciodată. Pentru noi, el este în continuare viu şi este în continuare în Rezistenţă.

Am luat din nou trenul spre Cléry, unde am ajuns la începutul după-amiezii, după numeroase opriri pe calea ferată, încă nereparată, şi am ajuns la Măgură mergând peste câmp. Era frumos, după o ploaie care făcuse toaleta matinală a cerului. Pământul normand încă îşi păstra toate rănile, dar pacea toamnei începea deja să le aline. Cerul, deasupra tancurilor răsturnate şi a caselor dărâmate, îşi regăsise aerul său de indiferent frumos.

— Ludo!

Îl văzusem. Plutea în aer, cu braţele ridicate în V în semn de victorie. Zmeul generalului de Gaulle se ridica deasupra Măgurii; era puţin vânt, pentru a-l ajuta să urce spre înălţimi, şi trăgea puternic de parâmă, care probabil că nu-i era pe plac. Plutea maiestuos, puţin greoi, oblic, scăldat de lumina crepusculară.

Lila alerga deja spre casă. Am rămas pe loc. Mi-era teamă. La Paris, tocmai bătusem din nou pe la toate uşile: Ministerul Prizonierilor şi Deportaţilor, Crucea Roşie şi ambasada Poloniei, unde mi s-a confirmat că numele Ambroise Fleury figura într-adevăr pe lista deţinuţilor de la Auschwitz.

Speranţa este o teroare. Trupul întreg îmi era îngheţat şi plângeam deja de decepţie şi de disperare. Nu era el, era altcineva, sau nişte copii care voiseră să ne facă o surpriză. Şi în cele din urmă, incapabil să fac faţă, m-am aşezat pe jos, cu faţa ascunsă în palme.

— El este, Ludo! S-a întors!

Lila mă trăgea de braţ. Restul a fost un soi de delir fericit. Unchiul meu Ambroise, care nu putea să mă îmbrăţişeze pentru a nu-l scăpa pe de Gaulle, îmi aruncă o privire în care tandreţea şi veselia îşi regăseau locul.

— Ei bine, Ludo, ce spui de asta? Este grozav! Nu mi-am pierdut îndemânarea. Va fi nevoie de sute, toată ţara îl va solicita.

Nu se schimbase. Nu îmbătrânise. Mustaţa lui era la fel de lungă şi la fel de stufoasă şi ochiul la fel de întunecat în veselie. Ei nu putuseră face nimic. Nu ştiu ce înţelegeam prin „ei“. Naziştii, poate, sau toţi cei care.

— Mi-am făcut griji pentru tine, spuse. Şi pentru tine, Lila. Uneori nu puteam să dorm. Gândiţi-vă numai, douăzeci de luni fără veşti…

La naiba, mă gândii, a stat douăzeci de luni la Buchenwald şi la Auschwitz şi îşi făcea griji pentru noi.

— M-am întors prin Rusia, spuse, unde am lucrat câteva luni. După tot ce-au pătimit, puştii ăia chiar că au nevoie de zmeie. Am văzut că ai muncit mult, dar mai avem de lucru.

Ne-am petrecut seara făcând inventarul pentru a vedea ce ne mai rămânea.

— Sunt unele care pot fi reparate, spuse unchiul, dar întreaga serie istorică trebuie revăzută. Ia uite aici!

Pascal şi Montaigne, Jean-Jacques Rousseau şi Diderot, pe care îi recuperasem de la vecini, atârnau de plafon, mâncaţi de molii, acoperiţi de pete, deterioraţi, roşi de intemperii.

— Bine, îi vom pune din nou pe picioare şi iată…

Medită o clipă.

— La urma urmei, mă întreb dacă merită efortul să refacem trecutul. În sfârşit, da, totuşi, pentru amintire. Dar trebuie ceva nou. Pe moment, îl vom face pe de Gaulle, va fi suficient pentru o vreme. După aceea va trebui să găsim altceva, să vedem mai departe, să ne întoarcem către viitor…

Am vrut să-i vorbesc despre Clos Joli şi despre Marcellin Duprat, ceva îmi spunea că viitorul se află în zona aceea, dar nimeni nu este profet în ţara lui şi eram atunci încă departe de bilanţ.

Întoarcerea lui Ambroise Fleury a fost celebrată ca o sărbătoare naţională, şi fiecare a simțit cumva că Franţa îşi regăsise adevărata înfăţişare. Copiii ne-au ajutat să asamblăm în secret un zmeu cu efigia lui şi acesta a plutit o duminică întreagă pe deasupra locului care astăzi îi poartă numele, aproape de muzeul zmeielor de la Cléry, care este, regret că trebuie să o spun, mai cunoscut în străinătate decât în Franţa şi a cărui reputaţie este departe de a o egala pe aceea a restaurantului Clos Joli. Cu toate acestea, nu veţi găsi între zidurile sale zmeul lui Ambroise Fleury, unchiul meu refuzând energic să devină o piesă de muzeu, ceea ce, totuşi, potrivit expresiei puţin răutăcioase a lui Marcellin Duprat, „cam bate la uşă“. Raporturile dintre cei doi bărbaţi nu mai sunt aceleași. Nu ştiu dacă se invidiază niţel, dar s-ar crede uneori că îşi dispută viitorul. „O să vedem noi cine va avea ultimul cuvânt“, este o frază pe care i-am auzit bombănind-o atât unul, cât şi celălalt. În sfârşit, închei această istorisire scriind încă o dată numele pastorului André Trocmé şi pe cel de Le Chambon-sur-Lignon, căci ceva mai frumos nu s-ar putea spune.

Câștigător al Premiului Goncourt
ROMAIN GARY
ZMEIE DE HÂRTIE
roman
Raftul Denisei
ebook
HUMANITAS FICTION

Table of Contents

Zmeie de hârtie

Table of Contents

Zmeie de hârtie 1